بیرغ

(د بېلابېلو لیکنو ټولګه)

Ketabton.com

لیکوال
محمود طرزی

ژباړن
ډاکټر محمد داود جنبش

۱۳۹۴ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بــيــرغ

(د بېلابېلو ليكنو ټولګه)

ليکوال:

محمود طرزی

ژباړن:

ډاکتر داود جنبش

۱۳۹۴ل کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: بیرغ

لیکـــوال: محمود طرزی

ژباړن: ډاکتر داود جنبش

خپرونـدی: د افغانستان ملي تحریك، فرهنګي څانګه

وېـبپـاڼـه: www.melitahrik.com

ډیـزایـن: ضیاء ساپی

پښتۍ ډیزاین: فیاض حمید

چـاپشمېـر: ۱۰۰۰ ټوکه

چـاپـکـال: ۱۳۹۴ ل کال/ ۲۰۱۵م

د تحریك د خپرونو لړ: (۱۱۰)

یادونه: د چاپ حقوق له ملي تحریک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسولیت لیکوال پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحریك یادښت

د افغانستان ملي تحریك د (۱۳۹۳ ل) کال په پیل کې له خپلو ګرانو هېوادوالو سره ژمنه کړې وه چې د دې کال په بهیر کې به (شل عنوانونه) بېلا بېل دیني، علمي، ادبي او ټولنیز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې کوي. ملي تحریك دا ژمنه د یاد کال د کب پر (۲۸)مه نېټه پوره او د یوې پرتمینې غونډې په ترخ کې یې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې کړل. ملي تحریك په یاده غونډه کې ژمنه وکړه چې د (۱۳۹۴ ل) کال په بهیر کې به انشاء الله د خدای (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې کوي. طبیعي خبره ده چې دا اسانه کار نه دی، ډېر زیات زیار او زحمت ته اړتیا لري، خو ملي تحریك ټینګ هوډ کړی چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملي کوي. دا اثر چې ستاسو په لاس کې دی د همدې (سل عنوانونو) ژمنه کړو اثارو له جملې څخه دی، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحریك هیله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې ګټه پورته کړي. ملي تحریك له ټولو هغو لیکوالو، ژباړونکو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندویانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهیر کې یې یو بل سره مرسته او ملګرتیا کړې او دا فرهنګي بهیر یې بریالی کړی، د زړه له کومې مننه کوي او کور ودانی ورته وایي.

د هېواد د فرهنګ د ښېرازۍ په هیله

د افغانستان ملي تحریك فرهنګي څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی خبرې

حضرت عزيز الملک العلام ته د مننې په ويلو، او حضرت سيد خيرالانام و مناقب آل و اصحاب کرام ته د درود په استولو، او د اسلام نياو پـالي ټولـواک تـه د دوعـاوو پـه ويلو[،*] د موخې د روښانولو له پاره دا ډول پر خبرو پيل کېږي.
دا ښکاره او څرګنده ده چې (ورځپاڼې) [(اخبارونه)*] په اوسني مهال کې د هېوادونو او ولسونو ژبې ګرځېدلې دي. اوس مهال له وحشي او بدوي ولسونو پرته پـه ټـولنيز جوړښت کې داسې يو دولت او ولس نه شته چې د ورځپاڼې څښتن نه وي.
اخبار د (خبر) جمعه ده چې ضد يې (بې خبري) ده. نو اوس ددې فلسفي قضـيې پـه حکم چې (هر څيز د هغه د ضد له مخې پېژندل کېږي) روښـانه جـوتېږي چـې لـه خبرتيا څخه د بې خبرۍ څومره توپير دی!
زموږ ستر هوښيار پرمختګپال ټولواک (اعليحضرت سراج الملة والدين اميـر حبيـب الله خان) چې څښتن دې يې دولت پر ځای لري[،*] هغسې چې د افغانسـتان د لـوړ خپلواک سلطنت لوړبختي تخت [پلاز*] ته د بريالۍ نېکمرغه ختنې له لومړۍ ورځې تر دې مهاله يوه شېبه هم د هېواد او دولت د پرمختګ او تمدن وسايلو له چمتو کولو پر ختګ تېر شوی نه دی. او لکه د يوه مينه خپروونکي او مهربانۍ پالونکي پـلار پـه دود يې د خپلو ربښتينو شاهانه وګړو د ظاهري او معنوي پالنې او روزنې له پاره شپه او ورځ هاند کړی دی. نو څرنګه چې يې ډېرې نيمګړتياوې پـه خپلـو لـوړو شـاهانه پېرزوينو سمې کړې. د وګړو د بې خبرۍ نيمګړتيا يې هم د (سراج الاخبار) د خپرېدو په امر سره پوره او لرې کړه [،*] نو دادی چې د هغې په لارښوونکو وړانګـو د ملـت وګړي د هېواد له کورنيو پېښو، او له بهرنيو شاوخوا خبرونو او ډېرو مسلکي او ادبي او اخلاقي، معلوماتو څخه خبر او آګاه کوي[.*]

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره له دې چې د لوړ سلطنت په پلازمېنه کې د ورځپاڼې د چاپ او خپرېدو هيلــه د نېکمرغه پلاز ختنې له هماغه پيله وه[،*] خو څرنګه چې هر څيز په خپــل وخــت او مهال پورې تړلی دی[،*] نو له دې امله تر دا اوسه وځنډېده.

هغه ګټې او ښېګڼې چې ورځپاڼې يې لري[،*] د سترګو د پټېدو نه دي چې که په دې اړه هرڅه ووايو نو دا د جوت جوتول او د حاصل شوي حاصلول بلل کېږي. خو بيا هــم د هغې له ځينو ښکاره او جوتو ګټو څخه. يوه څنده بيانوو چې ټولو ته روښــانه شــي چې زړونو ته زموږ د راتېر ټولواک له مهربانيو ډکه دا اجازه تر کومې کچې لويه پېرزو او مهرباني ده.

(ورځپاڼه) داسې يوه نړۍ ښوده هېنداره ده چې انسان په کور کې ناست د نــړۍ لــه احواله خبروي. آن د خپل کور حالاتو ته هم چــې هماغــه (وطــن) دی[،*] ســړی د ورځپاڼې له ژبې ښه او غوره غوږ نيسي.

ورځپاڼه داسې يوه ايستلې او تېره چاړه ده چې وطن ته د بدو هوډونو او بدو فکرونو د څښتنانو ژبې پرې کوي. څومره زغم سوځوونکی حالت دی چې سړی د ځان په اړه له دوست او غليم له لرې او نژدې نه ډېرې دروغ او رېښتيا خبرې اوري[،*] خو د ردولو ژبه او د مخنيوي وس يې ورسره نه وي! نو پر دې بنسټ ورځپاڼه د دفاع يوه کــوډګره ژبه ده چې د بد ژبو بې ځايه خبرې ردوي او داسې يو سم محَک دی چــې د وطــن او ملت په اړه د ويل شويو خبرو سم او ناسم رېښتيا او دروغ د رېښتياوو ډګر ته راباسي.

(ورځپاڼه) داسې يو ادبي ښوونکی دی چې سړي ته له قيد او زور پرته د ډېــرو لــوړو پوهو او پوهنو د لاسته وړړو او زده کولو شوق او مينه وراچوي، هو سره لــه دې چــې سړی پوهه او پوهنه په سمبالو کتابونو کې زده کولی شي، خو ورځپاڼــه لکــه د يــوه هوښيار طبيب چې ورو ورو او پرله پسې خپل رنځور ته درمل ورکوي[،*] د بېخبــرۍ رنځوران د خپلو معلوماتي خبرونو په ګټورې درملنې رغوي.

(ورځپاڼه) له هاره ډک يو ګلزار دی چې هر څوک ترې له خپلې خوښې سره سم ګــل ټولولی شي. او له خوندورو ميوو ډک بڼ دی چې هر څوک ترې له خپلې طبعې ســره سم خوندونه اخلي، اولنده دا چې د ورځپاڼې له لوستلو د وګړو ټولې ډلې ګټــه کــولی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(سراج الاخبار) دا مهال چې اوس نوی جوړ شوی[،*] په هرو پنځلسو ورځو کې یو ځل پر ډېرین چاپ خپرېږي، خو زموږ د ستر پرمختګپال ټولواک تر مهربان او پوهنپال سیوري لاندې یې د پرمختګ او بشپړتایه وسایل ورځ تر بلې چمتو کېږي او په راتلونکې کې به په الهي مرسته او پېرزو په اوونۍ کې یو ځل په سرُبي حروفي چاپ او غورو زینکوګرافي تصویرونو سره د چاپ په ګاڼه ښکلی او د خپرېدو ډګر ته راووځي.

نو په دې ډول د نړۍ او په هغې کې د شتو موجوداتو د خورا ستر هستوونکي پردربار د بنده ګۍ تندي سولوو او د خپل دې نیاومن خیر غوښتونکي نېک عمله ټولواک د لوړ دولت د پرمختګ او پایښت غوښتنه کوو، او ځان ته د الهي توفیق غوښتونکي یو چې ددې سپېڅلي دندې د سرته رسولو وس چې د خپلو هېوادنیو وګړو د خبرولو [؟*] له پاره مو پر غاړه اخیستې[،*] ومومو، و من الله التوفیق [.*]

(c) ketabton.com: The Digital Library

(لارې او پلونه)

او د گلبهار د سراج پله د پرانستې مراسم

که یو هېواد له یوه وجود سره ورته وبولو منظمو لارو ته کــه ددغــه وجــود رگونــه او شریانونه، او پلو ته یې که مَفّصلونه یعني بندونه ووایو نو هېڅ د مبالغې خبره به مو نه وي کړې.
ځکه که په رگو او شریانو کې یوه گډوډي یا بې نظمي رامنځته شي[،*] د وینې جوهر چې د ژوندانه یواځینی ماده بلل کېږي[،*] په یوه بشپړ نظم چې اړتیا یې ده د زړه له پلازمېنې نه د وجود هرې برخې ته بهېدلی او جاری کېدلی نه شــي [او*] وجــود لــه خطر سره مخامخ کېږي. دغه راز که په مفصلونو یعني د وجود د غړو په بنــدونو کــې ماتوالی او گډوډي راشي د غړي او بل غړي ترمنځ تړاو او پیوستون له منځه ځي پــه خورا خطرناکو ستونزو اخته کېږي[.*]
د یوه هېواد لارې او پلونه کټ مټ همدا ارزښت او ښېگڼې لري چې د نظم او ســمون نشتوالی یې د هېواد د بېنظمۍ او ناسمۍ سبب گرځي او د لارو نشــتوالی او د پلونــو نشتوالی هماغسې چې د هېواد واردات او صادرات چې لکه وینه په بدن کې ده[،*] له ناوړه ځنډ سره مخامخوي[،*] د عسکرو په [جگړه ییزې*] استونې او لېږد کې هم له غمه ډک خطرونه رامنځته کوي چې بېلگې یې د تاریخ پاڼې رڼې راښیي.
زموږ د هوښیار نیاومن د عقل څښتن حکیم پرمختگپتال تولواک اعلیحضرت (سراج الملة والدین) د بختورې پلازکېناستنې له بریالۍ ورځــې راهیســې دا دوه خطرنــاک عیبونه او دا دوه وژونکي رنځونه زموږ د گران هېواد له وجوده لېرې شــوي او پورتــه شوي دي.
اوس مهال د لوړ افغان دولت پلازمېنه د هغه کلک هاند او زیار له برکته چې زموږ ستر پرمختگپال تولواک د لارو د جوړولو په برخه کې کړي او پېرزو کړي[،*] د هېواد لــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر هر لوري سره نښتې او لګېدلې ده، ځينې دغه لارې پاخه او ټينګ سرکونه دي چې ګاډۍ او موټر پرې تګ راتګ لري، او ځينې يې هغه لارې دي چې تر پخې رغونې لاندې دي. او ځينې يې هغه پاکې او هوارې لارې دي چې تر اوسه پخې شوې نه دی.
هغسې چې د شاهانه هېواد اړوندو سيمو د سمبالو لارو له برکتـه وده کـړې[،*] پـر ځينو ارزښتناکو او باوري پلونو يې هم لوی رونق او ارزښت موندلی چې په دې ډله کې يو هم د نيلاب پر سين پُل دی چې (د سراج په پله) مشهور شوی. دا دی مرحمـت او خير غوښتنه.
ددغه پله د پرانستنې د مراسمو تفصيل زموږ ښاغلي سر څارونکي چې له (همـايوني اعليحضرت) سره په ملګرتيا ددغو مراسمو وياړمن شوی[،*] اداري ته راستولی چې کټ مټ د هغوی همدا ليکنه دلته راخلو:
««د نيل آب د پله د پرانستنې بيان»»
د نيل آب سرچينه د هندوکش د غره لـه واورو او کنګلونـو او چينـو څخـه [ده*] د خاواک له پولې څخه چې د کابل شمالي خوا ده د پنجشېر منځ ته بهېږي[،*] د باګرام شاوخوا له نورو سينونو سره ګډېږي د ختيځ لور ته درومي- په مخکنيو کلونو کې پر دې سيمه چې اوس پرې نوی پُل جوړ شوی[،*] د پله اصلاً نښه نه وه [او*] کوهدامن او کوهستان ته تلونکي راتلونکي خلک په تېره بيا ددغو سيمو اوسېدونکي په خوارۍ او کړاو پر نيل آب پورې وتل او د اوبو د ډېرېدو پر مهال دغو پورې وتونکو تـه د سـر ډېر زيان اوښته- څرنګه چې اعليحضرت سراج الملة والـدين د ګلبهـار سـيمې تـه ورغلی او دا يې ليدلي و نو پر دغه ځای يې د ودانۍ خيال او هوډ وکړ. څرنګه چې پـر ۱۳۲۹ هجري کال د خدای ورکړي دولت د چارواکي عزتمند مسټر (هاليډي) انګرېـز په انجنيرۍ دغه پُل جوړ شو- د چارشنبې په ورځ د شوال المکرم مياشـتې پـر ۱۷ چې د تلې مياشتې ۱۸ او د انګرېزي اکتـوبر مياشـتې ۱۱ کېـږي[،*] د نيـل آب پُـل پرانستل شو- پر دغه ورځ خورا سپېڅلي ذات لوړ اعليحضرت د حضور له يو شـمېر خدمتګارانو او عَمَلې سره دغې سيمې ته تشريف يووړ او د کوهستان او کوهدامن يو شمېر خانان او مخور وګړي چې شمېر يې ډېر وو هم دغه ځای ته ورغلي وو[.*] ددغو کسانو او نورو خدمتګارانو له پاره هر ډول خـوراک او څښـاک او خـواړه چمتـو وو-

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددغې ورځې پر یوولسو بجو لوړ اعلیحضرت د پله خواته ورغـی- دغـه پُـل د لـوړ اعلیحضرت تر راتګه کولپ [قفل*] و او چې لوړ اعلیحضـرت تشـریف وروړ ملکـي ایشیک آقاسي [د تشریفاتو رییس*] د کولپ کونجي په درنښت او درنـاوي مبـارک حضور ته وړاندې کړه- لوړ اعلیحضرت د کولپ کونجي پر مبارک لاس نیولې دا ټکي يې وفرمايل- هر انسان چې کومه ودانې په ذهن کې انځور کړي[،*] نو د خپل تصور د پلي کېدو هڅه کوي[.*] کتونکي لا په شک کې وي چې دا ودانۍ به څه پایله او ګټـه ولري او هرڅوک په خپل ذهن کې یو تصور لري تر هغـو چـې دغـه ودانـۍ بشـپړه شي[،*] وروسته چې لیدونکي يې په کتلو ګټه او نېکه پایله ويني نو د هر یـوه زړه ولګېږي- هسې چې مو لومړی دې ځای ته تشریف راوړی او د وګړو کړاو مو لیـدلی و اړینه وبلل شوه او د یوه نوي پله د ودانولو فکر را پیدا شو او د هغه د چمتـو کولـو او جوړولو په فکر کې وم- ځینې زموږ له تکله بې خبره وو- نن چې الحمد لله زمـوږ دا لارښوونه پلې شوې او دا پُل جوړ شوی نـو ښـکاره شـوه چـې د نیـل آب پـر پلـه تېرېدونکو او اوښتونکو ته څومره هوسایي پېښه شوې ده[.*] یو څوک چې ددې پله تر ودانۍ دمخه پر دې سین پورې وتی وي[،*] په خپل حالت کې د هوسایۍ په راتګ پوهېدلی شي- سره له دې چې ددې پله د ودانولو په څېر زموږ په اعلیحضرت فکـر کې زرګونه خیالونه ټوکېدلي چې دا ودانۍ يې له زرو یوه هم نـه شـي کېـدلی[.*] د عالمیانو څښتن ته هیله ده څرنګه چې زموږ خیالونه د وګړو د سوکالۍ او د افغانستان د هوسایي له پاره دي[،*] ځنډ به په کې نه راځي او ټول به پلـي شـي او لـه کـریم څښتنه غواړم چې د دولت ټول ولس او خدمتګاران زما له هوډونو سره همغږي او هم ژبې شي او د حضرت سید المرسلین پر مبین دین ټینګ ودرېږي- مستوفي الممالک چې د مبارک حضور لـه خـوا د شـمالي د خلکـو خـان او مشـر دی د کوهـدامن او کوهستان له خانانو سره په یوه ژبه د مبارک وجود د سلامتۍ په غوښـتلو د شـاهانه پېرزوینو شکرانه په خورا ښه بڼه ترسره کړه او لوړ اعلیحضرت د پله د دروازې کولپ پرانسته- موجودې باجه خانې او ددغې سیمې نورو دود سازونو په ګـډې خوښـۍ او خوږو غږونو چې تل دې وي زموږ ټولواک د سلامۍ ادا ترسره کړه- خورا لوړ سپېڅلي ذات تر نورو دمخه پر هغه مبارکه پښـه کېښـوده او د حضـور لـه خـدمتګارانو او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوهستان له خانانو او ملکانو سره پر دغه پله تېر شول ورپسې نور عادي وګړي پر پله واوښتل د شاهانه پېرزوګانو شکرانه یې پر ځای کړه وروسته شهریاري اعلیحضرت د موټر په سپرلۍ تشریف وفرمایه او پر پله تېر شو- د افغانستان د خدای ورکړي دولت چارواکي مسټر هالیډی ته د هغه د تېرو کارونو له امله چې له څو کلو یې په افغانستان کې چوپړ کړی او دغه راز پر دې خدمت چې په دې پله کې یې ښودلی[،*] د پېرزو او مهربانۍ او خوښۍ څرګندونه وشوه- او هغه ټکي او وینا چې اعلیحضرت د پرانستنې پر مهال واورول ډېر اغېزناک او هڅوونکي او د اورېدو وړ وو همدومره[.*]
(علي احمد)

(c) ketabton.com: The Digital Library

و من الماءٍ کل شیً حی

[او هر شی په اوبو ژوندی دی*]

««د کابل اوبه»»

په لوړه افغان پلازمېنه کې سره له دې چې ډېرې جاري اوبه شته[،*] آن د (کابل سین) چې تل بهاندې اوبه لري چې لکه د اوبو د ټکي په څېر چې د نامه په جوړښت کې یې نغښتی دی[،*] تل د ښار په منځ کې بهېږي. خو دا اوبه په کروندو او کرنه کې د لګولو او له هغه نه د ډېرو ویالو د بېلولو له امله چې کله ښار ته راورسېږي هم ډېرې لږېږي او هم د څښاک له پاره ډېرې ګټورې او سمې نه وي. یو شمېر چینې او ښاه ګانې چې شته هم د وګړو د اړتیاوو له پاره بس نه بلل کېږي. حال دا چې اوبه د انسان له خورا اړینو اړتیاوو څخه دي چې د ځمکو او آسمانو یواځینې هستوونکي د انسانانو د ژوندانه بنسټ پر هغه درولی دی.

طب جوته کړې چې د هغو ښارونو د وګړو مړینه چې د څښاک اوبه یې بې خونده او کاربدلې او له میکروپو [میکروبو*] ډکې وي د هغو ښارونو پرتله چې خوندورې او پاکې او رڼې اوبه لري[،*] خورا لوړه وي.

پر دې بنسټ په کابل کې د اوبو د نشتوالي مسالې زموږ د ګران زړونو ته راتېر ټولواک ځیر پام چې د مهربانیو ډک پرمختګپال شاهانه افکار یې تل د هېواد ودانۍ او د وګړو او مخلوقاتو هوساېۍ ته اوښتي وي[،*] ځانته ورواړاوه او کابل ته یې د (پغمان) د خورا خوږو او رڼو اوبو د راوستلو همایوني هوډ او فرمان د صادر بدو ویاړ وموند.

(پغمان) له کابله د نهو کروهو یعنې شپاړلسو میلو په واټن شمال لوېدیځ پلو د پغمان د غرونو په لمن کې چې د (هندوکوه) د غرونو له لړۍ څخه چې په هندوکش اوښار شوی[،*] پر یوه لوړه او خورا سړه او د خوندورې هوا درلودونکې سیمه پروت دی چې تودې ورځې یې اعلیحضرت شاهانه ذات په (سهیل) مانۍ کې چې د سراجي پرمختګپال پېر له مانیو څخه ده. تېروي. لنډه دا چې پغمان د لوړې پلازمېنې کابل دولتي پارک دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پغمان اوبه د خورا جگو ځایونو له هغو چینو څخه چې د غرنیو ځوکو له واورو راوځي[،*] په خورا رڼوالي او پاکۍ او سړوالي او خوند رابهېږي.
نو ځکه زمونږ زړه سواند او مهربان ټولواک داسې طرحه جوړه کړه چې دغه اوبه په یوه پاخه او ټینګ بند په یوه سیمه کې ایسارې او ټولې او په اوسپنیزو نلونو کې ښار ته راورسول شي او د ښار پر مشهورو ځایونو او معروفو برخو وویشل شي.
په دې اړه تېر کال چې کله یې پغمان ته په شاهانه تشریف ویاړ وربښلی و[،*] له ښاغلي مېلر اسکاټ لنډي [سکاټلنډي*] سره چې د ټوکر اوبدلو د فابریکې په برخه کې د افغانستان په خدای ورکړي دولت کې کار کوي[،*] خبرې وکړې او د لګښت او د اوسپنیزو نلونو د راوړلو له پاره یې دغه ښاغلي ته د یو لک او پنځوسو زرو کلدارو روپیو د ورکولو هوډ وکړ.
د هغه باوري خبر له مخې چې تر لاسه کړی مو دی[،*] دغه اوسپنیز نلونه پلازمېنې کابل ته رسېدلي او پر دغه خورا نېک کار به په دې نژدې راتلونکې کې پیل وشي.
په حقه چې زمونږ د خیرسنجوونکي او عدالت خوښوونکي ټولواک (اعلیحضرت سراج الملة والدین) دا مهرباني او پېرزو زمونږ د ښاري وګړو ترې زړونه خړوبوي. نو ځکه (سراج الاخبار) له خپلو ټولو همښاري ورونو سره په ګډه د خپل ستر ټولواک د پېرزوګر وجود د روغتیا او سلامتیا د دوام دوعا د ورځو او شپو د څښتن لوړ دربار ته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د منني وړاندې کول

سبحان الله! موږ د افغانستان ولس څومره نېکمرغه او بختــور يــو چــې پــاک خــورا سپېڅلي الهي ذات موږ ته د اسلام د مبين دين وياړ رابښلی او موږ ټول يې يو ملت او يو مذهب ګرځولي او د داسې يــوه هوښــيار خيرغوښــتونکي او پرمختګپــال مينــه خپروونکي ټولواک په رعيتۍ او غاړه ايښودنه وياړلي يو چې پېرزوګر افکار يې شپه او ورځ د هېواد د ودانۍ او د وګړو د هوسايۍ لور ته دي.
که چېرې خپل تېر حالت ته لږ د عبرت په نظر وګورو او خپل اوســنی حــال ورســره پرتله کړو نو څومره لوی توپيرونه په کې وينو؟
له نور خبرو تېر: يوازې د همدې نيلاب سين پخوانی حالت راسره انځور کړو:
دا سين هغه اوبه دي چې زموږ د ګران هېواد ستر ښېرازه او د خوندورې هوا څښــتن (کوهستان) او (کوهدامن) ولايت يې په خپلې چټکې بهيدنې دوه ځايه کاوه[او*] تګ راتګ ته يې د مجرا د څرنګوالي له امله چې مخ پر ځوړ درومي [او*] اوبــه يــې هــم ډېرې او چټکې او د تېرېدو راتېرو وړ نه دي[،*] يو لوی خنډ جوړاوه.
همدغه ځای ته څېرمه چې اوس پــرې د (ســراج) دا پــرتمين او بِّرَمّــوال پُــل جــوړ شوی[،*] د لرګيو او څانګو مانګو يو پُل درېدلی و. سره له دې چې پلي پرې په ډېره وېره او ترهه تېرېدلی شوای[،*] خو بار او څاروي پرې د اوښتو نه وو او آن دغه پُــل هم هرکال سيلابونو ړنګاوه او د ورځو ورځو له پاره د خــدای د بنــدګانو تــګ راتــګ بندېده.
تصور وکړئ: يوه بېوزلې له پښو لوېدلې کونډه ده چې د پېښو تر اغېز لانــدې يــې د سين د پورې غاړې له ځمکو سره اړيکې شکولې او غواړي چې دې خــوا راواوړي[.*] خپل خوار کنډول او لبمڅی او غوټه او چپن يې پر يوه خره بار کړې او دوه درې يتيم کوچنيان يې ورسره له لاسه نيولي سترې ستوړې د سين غاړې ته رارســېږي. دلتــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوري چې د نيلاب شـنېدونکي بهانـدې څپــې لار نــه ورکــوي. خــوراکی حيرانــه پاتېږي [:*] نه مخ ته د تلو لار نه شاته د ستنېدو پار!!

خوراکی څه وکړي؟ د لرګيو او خزلو پر پله اوښتلی شي!

آه، څومره دهشتناک حالت! د پله خزلې او څانګې د بېـوزلې مېـرمن د خـره د بـار درندوالي ته ټينګېدلی نه شي [او*] خر له باره سره سين ته لوېږي، ښځه او کوچنيان بغارې وهي، څه چې يې لرل يا نه لرل له منځه ځي!.....

دلته دی چې زمونږ د زړه سواند وګړپال مهربان پلار پېرزوګانو دا ناخوالې ونه زغملــې [او*] دا ټينګ اوسپنيز پُل يې د نيلاب پر سين جوړ کړ، او په خپلې دې پېرزو يې يو مفّصل يعنې د خپل شاهانه هېواد يو غړی چې جلا پاتې شوی و[،*] [لــه نــورو غــړو سره*] وتاړه. او د پغمان د جنت وزمه اوبو پــه راوســتلو ســره يــې د خپلــې لــوړې پلازمېنې ژوند خړوب کړ. (تل دې وي زمونږ ټولواک).

د ورځو شپو د هستوونکي له دربار نه د خپل نېـک عملــه ټولــواک د عمــر او بخــت اوږدېدل او د برم او پرتم ډېرېدل غواړو چې تر پرمختګپــال ســيوري لانــدې يــې د شاهانه هېواد او ملت د ودانی او پرمختګ دا ډول خورا ډېرې نښــې رامنځتــه شــي. آمين [محمود طرزي*] لاسليک

(c) ketabton.com: The Digital Library

((نصیحـــت))

ای ګرانو همښاريانو

زموږ سترحق حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم (الدین النصــیحه) فرمــایلي دي. يعنې (دين نصيحت دی)[.*] له يواځيني څښتن سره شريک مه نيسه، پر پرښــتو او کتابونو او پيغمبرانو او قيامت ايمان راوړه[،*] لمونځ کوه[،*] روژه نيسه، او نور ټــول ديني حکمونه هر يو[،*] يو نصيحت دی چې ددغــو نصــيحتونو منونکــواو لارويــانو ژغورنه او سلامتي وګټله، او پر بله تلونکو او سرغړوونکو ته يې تلپــاتې کوزګــوري او مختوري په برخه شوه[.*]

(نصيحت) کول يوازې د ځينو ځانګړو کسانو له پاره نه وي بلکې هــر مســلمان ورور خپل بل مسلمان ورور ته د نصيحت حــق لــري[،*] نيمګړتيــا يــوازې د بېســاري او يواځيني څښتن په پاک ذات کې نه شته نور نو د بشري ټولنې هــر غــړی پــه خــورا نيمګړتياوو ککړ دی. هغه ملتونه او ټولنې چې پرمخ تللي او د (مدني) وګړو نــوم يــې ګټلی د خپلو ځينو ځينو نيمګړتياوو له ليدلو او د ځينو ځينو له پرېښودلو پرتــه يــې نور څه نه دي کړي.

داسې هم نه ده چې (نصيحت) کول دې يوازې بې نيمګړتياوو خلکو ته ځــانګړی وي! ځکه هېڅوک هم له نيمګړتياوو خلاص نه دی. خو خپله تشه هر څوک ليدلی نه شي او د بل عيب ژر ويني[.*] که څه هم د نيمګړتياوو پټول يو لوی اخلاقي صفت دی خو ځينې داسې څيزونه شته چې که ياد نه شي زيان ترې راوځي.

نو ځکه يې يادوو ايسته نو (ستا زړه چې له خبرو مې پند اخلي که خواشيني)[.*]

ای ګرانو همښاريانو! راځئ ټول په ګډه لــه ځــورونې ډک دې عــادت نــه چــې د عــامو لارو او سړکونو او له ګنې ګونې ډکو بازارونو په منځ کې درېږو او لکه په خپل کور کې چــې يــو ســره خبرې او مرکې کوو لاس واخلو. د سر په سترګو وينو چې الحمدلله زموږ د پرمختګپال ټولواک تر پېرزوګر سيوري لاندې زموږ د ښې هوا او خوندورې فضا خاوند ښار ورځ تر بلې وده کوي او ودانېږي[.*] سړکونه[،*] بازارونــه[،*] پلونــه او ودانــۍ جــوړ ېږي، ګــاډی[،*] موټرونــه[،*]

(c) ketabton.com: The Digital Library

بایسکلونه په کې ځغلي. نو که موږ د لارې په منځ کې د درېدو همدا عـادت پســې اوږد کـړو خومره خطرونه او څومره زیانونه به پخپله موږ او نورو ورونو ته پېښ شي؟
لږ انصاف ښه دی! لاره عامه لاره ده ټول ترې برابره ګټه اخیستلی شي. کـه چېـرې مــوږ درې څلور تنه په لار کې ودرېږو او په بنډار کېوځو نو آیا د ډېرو نــورو ورونــو حــق بــه مــو نــه وي خوړلی؟ په تېره بیا چې زموږ ځینې کلیوال ورونه چې شالونه او څادرونه، او کله کلــه پنډونــه هم ورسره وي هغه هم خپلو پښو ته پر سړک ږدي او ګرم بنډار جوړوي.
نو که دغه مهال یوه ګاډی یا بایسکل یا یو موټر راشي[،*] او که په لاره کې کړلېچ هــم وي نــو تر هغو چې درېږي او که چلوونکی یې ځان هم وساتي یوه مصادمه - یعنې لګېدنــه [ټکــر*]- رامنځته کېږي چې خدای مه کړه له دې ډول پېښو څومره انسانان له خطر سره مخامخېږي! د سر پر زیان سربېره ډېر مال هم له منځه ځي. یوه ګاډی لــه اس او انجــامې[؟*] ســره لــه زرو [تر*] پنځو زرو روپیو بیه لري[.*] یو بایسکل یا موټربایسکل هم همدغه شان پــه تېــره بیــا موټر! چې نژدې زموږ د یوه لوی ځمکوال د ټولې ځمکوالۍ د بیې هومره بیه لري!!!
اوس راځئ لږ ځیر شو: د ساري په ډول یوه ګاډی چې یو چټک ځغلېــدونکی اس یــې چټکــه څکوي. همدا چې غواړي له پیچومي واوړي د بنډار له یوې ډلې (د ســړک لــه مجلــس) ســره مخامخېږي. تر هغو چې بنډاریان غواړي شالونه او څادرونه او غوټې موټې سره ټــولې کــړي او څنګ ته شي[،*] او تر هغو چې ګاډیوال خپله ګاډی ګوښه کوي[،*] یا ټکر پېښــېږي چــې د سر زیان ورسره ملګری دی او یا د ګاډیوال ګاډی ماتېږي چې دا هم د مال ضایع کېدل دي.
نو څکه ګرانو همښاریانو! راځئ ټول په ګډه د لارې په منځ کې د درېدو او غږېدو دا له ځورونې ډک عادت پرېږدو والسلام (محمود طرزي) [لاسلیک*]

(c) ketabton.com: The Digital Library

(بسپنه)

(((ـــــ يعنې چنده ـــــ)))

په دې اړه چې انسان (په خته مدني) [مدني بالطبع*] دی ټولو مخکنيو او اوسنيو پوهانو او حکيمانو د ډېرو کتابونو په ليکلو ښکاره او جوته کړې چې انساني ژوند به شونی نه وي مګر په ټولنه او يووالي او خپلمنځي لاسنيوي سره چې په (ختـه مدني والی) همدا دی.

او په دې تړاو ډېر معقول او منقول دليلونه راوړل شوي دی چې پـه دې ډلـه کـې د انسانانو د ضروري اړتياوو د پوره کولو په اړه د ټولې بشري ټولنې د ګډو هڅو او زيـار خورا ښېلګې او دليلونه راغلي دي. د ساري په ډول له نورو ټولو اړتياوو تېر: د اورلګيت د يوه ډبلي له پاره چې له ډېرې بې ارزښتۍ مو نظر ته نه راځي، او د پېر له پاره پيسې يې په شمېر کې هم نه راولو[،*] ميليونو وګړو هڅه او هاند کړی چې رامنځتـه يـې کړي.

آيا له کان نه د اومه ګوګړ ايستل او د هغه پاکول او له لرې واټنو ښارو او فـابريکو تـه رسول او د هغه د خميرې جوړول او له ځنګله يې د لرګيو پرې کول او له هغو نه د دړو [تختو*] ايستل او بيا يې دومره نرې نرې غوځول د څومره انسانانو په يووالي او ګـډ زيار او هاند شوني شوي دی؟

که يوازې يې له ځنګله نه د لرګيو پر لېږد لږ غور او فکـر وکـړو نـو د حيرانتيـا پـه بوربوړکې به کېوځو او د هغو لاسونو پوله او شمېر به رانه ورک شي چې پـه دې کـې تناکې شوې دي. که نور هېڅ نه وي په همدا لومړي سر کې يوې ارې او تېشې ته اړ يو چې لرګي پرې غوځ کړو. آيا پوهېږئ چې له کان نه ددې ارې او تېشې د اوسپنې پـر ايستلو او د لويو ښارونو فابريکو ته يې پر رسولو او ويلـې کولـو، او اوبـه ورکولـو او فولادولو او غاښونو جوړولو زموږ څومره ميليونو هم نوعو زيار ايستلی دی؟

له نورو چارو يې تېر: له کان نه تر ښاره د ارې او تېشې د اوسپنې د لېږد له پاره لږ تر لږه يوې ګاډۍ ته اړتيا پيدا کېږي چې د هغې ګاډۍ د جوړولو له پاره د ګڼو څيزونو د جوړولو اړتيا پرېوځي[.*] د ساري په ډول د انجامې[؟*] او پتۍ او جوټ[؟*] او کړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او مېخ او پېچ او سګک او څرخ او نورو له پاره زرګونه لاسونه او سلګونه پېشې او صنعتونه په کار بوختېږي چې ببرته د هر يوه دغه څيز له پاره هم په کروړونو انساني وګړي ګډ هڅه او زيار باسي او همداسې نور درواخله!

دا بسپنه او لاسنيوی له يو بل سره د ټولو انسانانو عامه ځانګړتيا ده چې ددې بسپنې او لاسنيوي محرک او هڅوونکی هماغه اړتياوې او ضرورتونه دي چې انسان ورته د ژوندانه له پاره اړ دی.

پر دې عامې بسپنې سربېره يوه بله ځانګړې بسپنه هم په انساني نړۍ کې دود او رايجه ده چې هغې ته زموږ د ګران هېواد په فارسي اصطلاح کې چنده وايي. ددې چندې خوځوونکی او محرک يو تر بله د انسانانو د وجداني مهربانۍ او زړه سوي احساس دی.

د ساري په ډول په يوه هېواد کې قحطي راځي، يا سېلاب راوځي او يا زلزله، يا اور يا کوم بل ډول آفت پېښېږي او د هغه هېواد وګړي په خورا يوه بدمرغه حالت کېوځي. ددغو بدمرغو د نورو همبنو [هم نوعانو*] د وجداني زړه سوي او مهربانۍ حس راپاريږي او ايشېږي او د خپل همبني د خواخوږۍ او لاسنيوي له پاره نغد او جنس او غَلې نه سپموي چې تر ټولو غوره انساني ځانګړتيا هم همدا خورا لوړ حس دی چې د انسان غوره والی او بشپړتيا پرې ښکاره او جوتېږي.

يو بل ډول بسپنه يعنې چنده هم شته چې يو څه ځانګړې او محدوده ده. د ساري په ډول هر هېواد ډېرو داسې څيزونو ته اړ وي چې تر څو يې وګړي لاسونه سره ورنه کړي، او د يو بل د لاسنيوي هڅه و نه کړي، يوازې شخصي شتمني او وسمني يې د پوره کولو پېتې نه شواى پورته کولی[.*] د اسلام مبين دين د انسان د لاسنيوي او بسپنې له پاره د سيد خيرالانام د شريفې شرعې د حکمونو له مخې د (زکات) خورا غوره عمل لکه يوه سيده روښانه لار ټاکلې چې که د يوه هېواد ټول وګړي يې په ګډه له مشروطو قاعدو سره سم ولاړ شي[،*] د يوه هېواد د اړتياوو ډېرې بنې به پرې ورکې او له منځه ولاړې شي.

د ساري په ډول تر ناروغيو او رنځونو بد ناوړه حالت د انسانانو له پاره تصور کېدلی نه شي. په تېره بيا چې ناروغ کس بېوزلی او پردېس هم وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصور کړئ: یوه غملړلې کوډله چې له پوزکي پرته بل فرش او په اړینو وسایلو کې لــه یوې ماتې ختینې کوزې او یوې شونډماتې کاسې او د خامتا له یــوه زاړه او شــکېدلي خټ پرته بل هېڅ ونه لري. آن هوا او رڼا هم چې ژوندبښونکې ګڼه یې ټولو تــه وړیــا رسېږي[،*] دا کوډله د روزان د نشتوالي له امله له پاکې هوا او تودوخې راوســتونکې رڼا نه بې برخې کړې ده! ددې کوډلې په یوه ګوټ کې پر یوه بوین بستر چــې لــه زړو ټوټو او وچو وښو جوړ دی[،*] یو بېوزلی او بې کور او اوره سړی د کمزورۍ او غمجنۍ او ناروغۍ په حالت کې په زګېرو یو او زګېرو یو او نارو او نارو پروت وینو. نه یې یار شته او نه ملګری[*؛] نه یې رنځمل شته او نه رنځورپال!

دلته دی چې ددې ډول بېوزلو وګړو له پاره، د دوی نور شتمن او مالدار او د وجــداني زړه سوي او مهربانۍ ښښتن همښاریان له غیرته راخوځېږي او هر څوک له خپل حال سره سم او د خپل مال په انډول پیسې سره راټولوي، او پر دغو راټولو شویو پیسو یو (روغتون) رامنځته کوي[،*] هم په خورا ثواب کې ورګډېږي او هــم د وګــړو دا ډول اړتیا د خپلمنځي لاسنیوي په زور له هېواده پورته کوي او له منځه وړي.

او لنډه داچې ددې ډول بسپنو او (چندو) پر مټ ګنې دا ډول چارې ترســره کېــدلی شي چې نه په کې د هېواد د وګړو شتمنۍ ته زیان اوړي او نه د هېواد په مالي وس کې لړوالی راځي.

د ساري په ډول یو هېواد چې د شپېته اویا لکو وګړو درلودونکی وي، که چېرې یې هر کس یوه یوه روپۍ یوه صندوق ته واچوي نو شپیته اویا لکه روپۍ تــولېږي چــې پــر دومره پیسو د ټولنې بېوزلو رنځورانو ته روغتونونه، او د هېواد بې سرپرسته یتیمــانو ته (پالنځي) او د وطن بچیانو ته د پوهې او پوهنې د ښودلو له پاره ښــوونځي او نــور جوړېدلی او ټوکېدلی شي او هغه پیسې چې پر دې لاره لګېــږي پــر وګــړو هــم نــه درنېږي[.*] همدومره محمود طرزي [لاسلیک*]

(c) ketabton.com: The Digital Library

»» د پلي کېدو يوه بېلګه ««

ملکي روغتون

زموږ په ګران هېواد کې لومړنی بنسټ چې د خيرات او ثواب له پاره له بسپنې يعنې (چندې) رامنځته شوی همدا د پلازمېنې کابل (ملکي روغتون) دی چې ددې بنسټګر هم پخپله زموږ زړونو ته د راتېر ستر زړه سواند پاچا اعليحضرت ذات دی چې لا يې په شهزاده توب کې سلطنت ته د شاهانه چمتووالي په پېر کې ددې لوړ انسانپالي فکر پر لور ګام پورته کړی او اقدام کړی و.

په خپله دې ګڼه کې يوازې د خبرتيا د هغه ليک متن چې د اعليحضرت شهرياري او د دوی د درانده ورور لوړ نائب السلطنه صاحب په لاسليک خپور او اعلان شوی و[،*] د خپلې ادعا د شاهد په توګه خپروو او که څښتن غوښتل په راتلونکو ګڼو کې به د هغه چمتووالي او ګټورو پرمختياوو په اړه چې له هغه مهاله تر اوسه پـه کـې راغلـي دي[،*] يو په يو معلومات وړاندې کوو.

,,,,,,

د ملکي روغتون د جوړولو او بنسټ اېښودلو په اړه د خبرپاڼې متن

نېټه: د ۱۳۱۶ کال د ذيقعدې د مياشتې (۱۶)

,,,,,,,,,,,,,,,,,,

د پلازمېنې کابل د ټولو مسلمانو وګړو له دينپالو ضميرونو دې پټه او پوښلې پاتې نـه شي- څرنګه چې هر انسان کله روغ رمټ وي او کله ناروغ او رنځور وي او يو وجـود هم له روغتيا او ناروغتيا خلاصون نه لري[،*] خو هغوی چې خپل خپلوان او کوډله او کور او درمل لري که چېرې پر بستر ناروغه پرېوځي نو پالنه او درملنه يې په ښه ډول کېږي او درمل او خواړه يې سم وررسېږي، خو هغوی چې پردېس او بېکسه او بېوزلي او بې وسه او ورځنۍ مړۍ او درملو او خوړو او کوډلې او د اوسېدو ځای تـه اړ دي[،*] نه ځای لري چې شپه په کې هوسا سبا کړي او نه پالندوی چې د رنځورۍ پر مهال يې غم وخوري[،*] نه کور نه کورشريک[،*] نه يې درمل او نه پرهېزانه ملګرې[،*] آه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګرى يې ساه ايستونکى درد[،*] په څه نهيلۍ به يې شپه سبا او ورځ بېګا کېږي[.*] هر څوک چې د مسلمانانو په ډله کې وي بويه چې ددغو بېوزلو پر حال يې د زړه له تله رحم راشي او ددغسې رنځورانو پالنې ته ورودانګي چې د (الشفقة على خلق الله) [د څښتن پر مخلوق زړه سوي*] کلمې له ويلو ګټه ورورسېږي.

««ـــــ هر انسان د بل انسان دى لکه غړى ـــــ»»

««ـــــ خټه يوه ده، مشترک د وصل پړى ـــــ»»

ځکه نو د څښتن د بندګانو له مهربانيو ډک تکل ددې غوښتنه وکړه چې خاص د الهي جناب د رضا او د حضرت رسالت پناه د سپېڅلي روح د خوشحالۍ له پاره يو روغتون جوړ او د طبيب او درمل ورکوونکي او درمل او خوړو او د روغتون د نورو اړتياوو غم وخورو چې د بېوزلو او پردېسو او بې وسو درملنه په ښه ښه او ډول ترسره شي[.*] يوولس زره کابلۍ روپۍ د صمدي دربار محتاج سردار حبيب الله خان او اته زره پخې کابلۍ روپۍ د صمدي دربار محتاج سردار نصرالله خان د روغتون د جوړولو له پاره او دغه راز د کال هر يو [په وار سره*] پنځه زره او څلور زره روپۍ چې ټولې نهه زره روپۍ شي د خوړو او درملو او د روغتون د وسايلو، او د طبيب، او درمل ورکوونکي او کارکوونکو د تنخواه له پاره له خپلو شخصي حسابو څخه ورکوو او غوښتنه لرو چې تاسې مسلمان وګړي چې زموږ ديني ورونه ياست هم له دې ثوابه بې ګټې او بې برخې پاتې نه شئ[،*] هر څوک دې د خپل وس هومره او په خپله غوښتنه او رضا د روغتون د ودانۍ د لګښت له پاره چې سږکال يې د درملو او خوړو د لګښت له پاره [او بيا يې*] کال په کال نغد يا جنس ډېر يا لږ د خپلې وسې هومره او په خپله خوښه او غوښتنه په دې کتاب کې خپل نوم او هغه نغد يا جنس چې د ودانۍ د لګښت او درملو او خوړو او نورو له پاره ورکوي[،*] وليکي او مُهر کړي [چې*] که خداى غوښتل د څښتن په خاطر او د رسول په خاطر به ولګېږي او ضايع به نه شي[.*] هغوى چې تنخواه لري په کتاب کې دې په خپله خوښه او رضا لاسليک وکړي چې سږکال د روغتون د ودانۍ له پاره دومره پيسې ورکوو او وروسته بيا هرکال له خپلې تنخواه نه د تشخيص دفتر او يا د نظام دفتر ته د دومره پيسو ليک ورکوو چې د درملو او خوړو او نورو د لګښت له پاره يې ورسوي او هغوى چې تنخواه نه لري په دې کتاب کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسلیک او مُهر کوي چې کال پر کال تـرې واخیسـتل شـي او رسـید ورکـړ شـي همدومره[.*] که څوک څه نه ورکوي هم خپله خوښه یـې ده هـېڅ کـړاو ورتـه نـه شته[.*] دا څو کربنې یوازې ستاسې دینې ورونو د خبرتیا له پاره ولیکل شـوې کـه ځان په دې ثواب کې راوستل غواړئ هم مو خپله خوښه ده او که نه یې غواړئ هم مو زړه خپل دی[.*] همدومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

نصیحــت

«»ــ ای گرانو همښاریانوــ«»

که ټول عمر د خپل عظیم الشان څښتن د شکر په سجدې ولګــوو لا بــه مــو د هغــه سبحانه تعالی د شکر یو بڅرکی هــم پــر ځــای کــړی نــه وي. لیــدونکې ســترګې، اوریدونکي غوږونه، وسمن وجود، روڼ وجدان، ټینــګ عقــل یــې را پیــرزو کــړی او رالورولی دی. په تیره بیا چې یې موږ د ایمان په نعمت سرلوړي کــړي، او د حضــرت خاتم الانبیا محمد مصطفی صلی الله علیه واله وسلم په مبین دین ممتاز کړي یو چې د مهربان څښتن له خورا سترو نعمتونو څخه دی.

د هغه مبین او ډیر کلک او متین دین ټول سپیڅلي حکمونه چې موږ یې پرې ټینــګ درولي یو[،*] په خپله بنه کې یو حکمت دی. او ددغو حکمونو په پلــي کیــدو کــې د دونیا او آخرت ثوابونه او خیرونه نغښتي دي. د محمدیه غراِ شریعت په هر حکم کــې زرګونه حکمتونه او سلګونه ګټې پټې دي. او هر امر او نهې یې د بشر وګړو ته د پیرزو او خوندیتوب لاربنود.

ای ګرانو همښاریانو! زموږ د حق پیغمبر صلی الله علیه وسلم په سترو صفتونو کې یو (عظیم خُلق) دی چې خورا سپیڅلي الهي ذات په خپل قدیم کلام کې هغوی په (وَاِنَکَ لَعَلَیٰ خُلُقٍ عَظیمٍ) صفت تر نورو بر کړي دي. حسنه اخلاق یعنې د ښو او منلو خویونــو او عادتونو درلودل، او له قبیحو او ناوړه چارو نه ډډه کول موږ محمدي ناجي اُمت ته له اړینو دیني لوازمو څخه بلل کیږي. د شرم او حیا په آدابو ځان پسولل او له بې ادبۍ او بې حیایۍ نه لرې والی لوی څښتن ته زموږ د منلي حضرت رسول په پله د روانیدو او غاړې ایښودو تر ټولو غوره وسیله ده. د حضرت کبریا د پاک ذات په مخلوقاتو کې تر ټولو دروند او حیاناک د رسولانو لارښود حضرت محمد مصطفی علیه افضــل التحایــا دی چې په دې شریف حدیث یې چې (اَدَّبَنی رَبِی فَاَحّسَنَ تادَیَبیّ) د سپیڅلو ادابــو د پاکوالي پوړۍ تر څه ځایه جوتیدلی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

«ادب زده کړه له هغه ګرانه ادیبه»
«چې زده کړې یې ادب دی له ښښتنه»
ای ګرانو همښاریانو، او ای د تمیز ښښتنو وروڼو! ستاسې ددې عـاجز موخـه لـه دې دومره سریزې او بیانونو چې وړاندې شول یوه یادونه ده چې اوس یې راوړم. مخکـې مې ویلي و چې د محمدي مبین دین حکمونه له یوې مخې حکمـت، او ګـرد ډک لـه ګټې او منفعت دي. وګورئ یوه بېلګه درته وړاندې کوم:
د بېساري او یواځیني ښښتن عبادت فرض شوی دی. عبادت پر اوداسه یعنې پاکوالي ولاړ دی. که یې په ساده او رانه ډول ووایم نو داسې به ووایم چې لمونځ فرض دی او د لمانځه ادا کول په استنجا او اوداسه کولو پورې اړه لري. هغه ارزښتناک حکمت چـې په استنجا کې شته په هېڅ ډول ترې سترګې نه شي پټېدای. ځکه کـه د میتیـازو د راوتلو ځای په وچه خاوره لومړی ښه وچ شي او وروسته په اوبو پرېول شي نو ښـه او غوره اودس یعنې پاکوالی به شوی وي. نو ځکه اړینه او ضروري ده چې لومړی پر لوټه استنجا وشي، او وروسته په اوبو پرېول شي او اودس وشي.
خو زرځله افسوس موږ ښاریان په دې نېک کار کـې هـم پـه یـو ډېـر نـاوړه او زړه بدوونکي کار روږدي شوي یو چې له یوې مخې د انساني ادابو مخالف او زموږ د اُمت د لارښود د آدابو له پلي کېدو سرغړونه ده .
ای همښاریانو، ای وروڼو! انصاف وکړئ! نو تر دې به ډېر ناوړه او زړه بدوونکي څه وي چې په لارو او سړکونو او کوڅو کې له داسې یوه چا سره مخامخ شئ چـې پرانسـتي پرتوګانې یې په ښی لاس نیولی او کیڼ لاس یې دننه په پرتاګه کې له هغه غړي سره چې قلم یې د نامه له اخیستلو شرمېږي په لوبو بوخت وي؟... سمه ده چې د اسـتنجا وچول اړین دي، خو نه په دې ډول! بلکې هماغلته چې خپل حاجت پوره کـوي ځـان ښه وچ کړي او څو ځله خپله کینه پښه پر ښی او ښی پښه پر کینه کېکاږي، او خپل پرتوګانې وتړي او بیا روان شي.
په خورا خواشینی چې ډېرئ ښاریان وینو چې په لار او کوڅو او د وګړو د تېرېدو پـه ځایونو کې په همدغه حال او بڼه چې بیان شول پر لاره ځي، او هېڅ باک او پروا هم نه کوي، او آن له یو بل سره بنډار او خبرې هم کوي. او تر ټولو عجیبه خو یې لا دا چـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

که له چا سره د ستړي مشئ اړتیا پېښه شي: د «معذور یم» په ویلو عذر هم وړانــدې کوي چې په خپلې دې خبرې اقرار کوي او دا ثابتوي چې زه په داسې ناوړه یــوه کــار بوخت یم چې د سلام سنت پر ځای کولی نه شم.

افسوس افسوس! د انسانیت له ادابو څومره لــرې ده چـــې پـــر عامــه لاره چـــې زاړه، ځوانان، واړه، او په تېره بیا مخپټې مسلمانې مېرمنې تېر بـــرېږي راتېر بـــرېږي ســـړی پـــر داسې یوه ناوړه چلند چې په ویلو یې انسان ته شرم در بړي[،*] بوخت وي!

ای ګرانو همښاریانو! زما دا خبرې خپل پاک وجدان او راتله زړه ته حواله کـــړئ. خپـــل عقل قاضي کړئ [او*] په انصاف او بې غرضی حُکم وکړئ چې دا ښه کار دی که بـــد؟ که بد دی نو راځئ ټول په ګډه له دې شرموونکي عادت نه لاس واخلو[.*] والسلام

محمود طرزي [لاسلیک*]

(c) ketabton.com: The Digital Library

پالنځی (دارالیتاما*)

سبحان الله! داسې څیزونه اورو چې غوږونه مو په یوه خواږه سلطاني ترنم نري نـري خوځوي او زړونه مو له خوښی مستی او خوشحالی سره غاړه باسي.
پالنځی [دارلیتاما*] یعنې (یتیم تون) دا څه ډول عجیب او ناویات ټکی دی؟
د چا په خیال او خاطر کې به تېره شوې وای چـې پـه افغانسـتان کـې روغتونونـه، پالنځي، ښوونځي، ماشینونه، ټیلیفونونه، بر ېښنایان [برقی هـا؟*]، رامنځتـه شـي؟ پخې لارې، اوسپنیز پلونه جوړ شي؟ ګاډی، بای سیکلونه، موټرونه پرې روان شي؟
افغانستان یادوم، نه بل ځای! که لس کاله دمخه چا داسې خبرې کـړې وای چـې پـه افغانستان کې داسې کارونه راروان دي[،*] په عقل پورې به یې ورخندل. خو څرنګه چې د حضرت خالق لم یزلي ازلي اراده په کار کې وي له کایناتي ځواکونو څخـه یـو ځواک یې هم مخه نیولی نه شي.
هو! زموږ ښېساري حضرت څښتن غوښتل چې زموږ د سپېڅلي هېـواد (افغانسـتان) خاوره په رڼا وځلېږي، نو ځکه یې د ۱۳۱۹ هجري کال د جمادی الثـاني میاشـتې پـر پنځلسمه یو ستوری [سراج*] راوخېژاوه، دین، ملت، وطن یې ورسره رڼا کړ!
هو! د اعلیحضرت (سراج الملة والدین امیر حبیب الله خان) له نېکمرغی ډک پېر چې څښتن دې یې دولت اوږد لري د هېواد د پرمختګ پېر، د تمدن پېر، د عدالت پېـر، د خواخوږی پېر، د پوهې پېر، د کمال پېر، د ودانی پېر، او د خوښی او خوشـحالی پېـر دی.
د خیرات او مبرات له هغو ښېو چې په دې سراجي پېر کې راڅرګندې شوې یوه هم د هېواد له بچیانو نه د بې پلاری، او بېکسی او بې اسری لرې کول او له منځه وړل دي.
زموږ ستر هوښیار ټولواک له پوهنې یو ډېر خبر او د کمالونو څښتن ټولـواک دی. لـه ډېرئ پوهو او هنرونو خبر دی. آن په ډېرئ ښکلو هنرونو کې د بشپړو معلوماتو خاوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی. له هغې ډلې يې د فوتوگرافی، یعنې عکاسۍ هنر د بشپړتابه خورا لـوړې لـوړې پوړۍ ته رسولی دی. آن که ووایم چې دا لوړ فن چې د اوسني پېر تر ټولو ارزښتناک ښکلی هنر بلل کېږي[،*] په افغانستان کې تر نورو دمخه زمـوږ سـتر اعلیحضـرت ټولواک ذات په خپل نفیس شاهانه نفس رامنځته کړی او بیا ژوندی کړی دی[،*] نـو هېڅ مبالغه به مو نه وي کړې. هغه انځورونه چـې لـه سـپېڅلي پاچـايي (سـتودور) [ستوډيو؟*] نه راوځي په حقه چې د اوسني مهال په خورا ښکلو عکاسیو کې شمېرل کېږي.

له همدې امله و چې څو میاشتې دمخه د مبارک ارگ په بڼ کې يـو ننـدارتون جـوړ شوی و چې زرگونه نوي او ښایسته چوکاټ شوي او بې چوکاټه عکسونه[،*] زرگونـه ډوله نوي او ښایسته عجیب او غریب عکسونه نندارې ته وړاندې شوي وو. د ښار ټول مخور او خانان دغه ډېر ښکلي او ښایسته نندارتون ته وربلل شـوي وو. اعلیحضـرت شاهانه ذات په هغه نندارتون کې د عکاسۍ هنر، او ددې نندارتون له جوړولو څخه د خیررسوونکي شاهانه مقصد په تړاو یوه ډېره اوچته اغېزناکه وینـا واورولـه [او بیـا يې*] نندارتون پرانست.

د پاچايي وینا پایله دا وه هغه پیسې چې ددې عسکونو له پلورلـو تـر لاسـه شـي د ټولنې د بېوزلو او خوارانو د یتیمو کوچنیانو په پالنه او روزنه لگول کېږي او یو سمبال (دارالیتاما) یعنې پالنځی پرې جوړېږي چې ددغو کوچنیانو تـولې مـادي او معنـوي اړتیاوې راونغاړي. نو په دې راټولو شویو کسانو کې چې هر یو په خپله خوښه ددغـو عکسونو د پېرلو لېوالتیا وښيي هم به د ښکلو او نویو عکسونو خاوند شي او هم بـه د انسانپالو کارونو په ثوابونو کې راشي.

دې خیر سنجوونکي پاچايي وینا د راټولو شویو پر زړونو ژور اغېز وکړ او هـر چـا لـه خپل حال او د شتمنۍ له اندازې سره سم په دې نېک او خیر کار کې برخه واخیسته.

له دې پلوه راټولې شوې پیسې چې لا هم راروانې دي[،*] په یوه ځانگړي صندوق کې راټولېږي او د (پالنځي) له نېکیو پر ډکه چاره لگول کېږي.

په رېښتیا چې دا ارزښتناک اعلیحضرت شاهانه خیریه بنسټ له هغو خیر رسـوونکو دینپالو پلرنیو بنسټونو څخه دی چـې د دوی د شـاهانه هېـواد او ولـس لـه پـاره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نېکمرغۍ او مدنيت يو غوره فال ګڼل کېږي. په متمدنو هېوادو کې دا ډول انسـانپالې چارې چې د ولس د بېوزلو بچيانو له پاره ترسره کېږي پوله او شمېر نه لري. خو او په خواشينۍ سره چې زموږ د وطن وګړي سره له دې چې په طبيعي ډول يې خيراتونـه خوښېږي، خو پر غورو او ګټورو چارو يې د هغو د لګولو لارې لا نه دي زده کړې.

نو ځکه زموږ خيرسنجوونکي او زړه سواند پاچا په دې تړاو د (يتيمانو د پالنځي) پـه جوړلو سره د مرحمت يو ور، او د مدنيت يو واټ پرانست. له احديت دربار نه د دوی د شاهانه عمر او بخت د اوږدېدو غوښتونکي يو چې له دې ډول ډېرو ډېرو نېکو شاهانه چارو څخه يې وطن او ملت ته ناپايه ګټې ورسېږي[.*] امين همدومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

نصيحت

ای ګرانو همنباريانو

د سپېڅلي څښتن ډول ډول نعمتونه مونږ له غفلتونو ډکو بندګانو ته د شمېر له کچې پورته دي. زمونږ تر ټولو سپېڅلي پالونکي پاک بې ساري ذات په خپل قديم واجب التعظيم کلام کې فرمايلي چې«وَإِن تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ فَلَا تُحْصُوهَا ۗ» [په ورځپاڼه کې: فَانْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّه فَلَا تُحْصُوهَا ۗ راغلی دی*] يعنې که وغواړئ چې د څښتن نعمتونه وشمېرئ هېڅکله به يې ونه شئ شمېرلای. په حقه چې زمونږ د يواځيني عليم څښتن دا کلام د غفلت له خوبه زمونږ د ويښولو له پاره د شوق او غيرت يوه متروکه بلل کېږي چې د هغه سبحانه تعالی بې شمېره ستر نعمتونه يو يو د خپل عبرت نظر ته راولو[،*] په طاعت او عبادت، او د انساني کمالونو په لاسته راوړو کې هڅه او غيرت وکړو، او د (انسان) د لوړ نامه وړ وګرځو.

(انسان) څومره يو نوښتي جوهر دی چې نه په شکل او صورت، او نه په بڼه او خوځښت، او نه د ژوندانه په ډول، او نه د فضيلت په ګټلو کې نورو مخلوقاتو ته هېڅ ورته والی نه لري. هو سره له دې چې په خوړلو، او څښلو، او بېدېدلو، او ځغستلو او غوسه او شهوت او توالد او تناسل يعنې توکم او نسل جوړولو کې له نورو څلوربولو ځارويو سره نژدې والی او ګډوالی لرو خو خوراک مو او څښاک مو او ويدېدل مو او نسل او توکم مو د ډېرو سمبال قاعدو او قوانينو دننه ترسره کېږي چې له نورو ځارويو سره هېڅ ورته والی نه لري.

له نورو تېر يوازې په يوه (توالد او تناسل) يعنې بچي راوړلو او نسل جوړولو کې ځير کېږو:

نور ځاروي په دې برخه کې د هغه طبيعي حس له مخې چې الهي ذات يې په فطرت کې راوستي چلند کوي[،*] د خپلو بچو د ډېرولو، او د خپل جنس د توکم د اوږدولو کومه اندېښنه، او کوم هنر او بڼه نه لري[،*] حال دا چې انساني توالد او تناسل د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرو رباني حکمونو، او انساني قاعدو او دندو له مخې سمبال او په يوه منظم چـارډود او اصولو ترسره کېږي.
څاروي تر هغه وروسته چې بچي يـې د شـيدو لـه عمـره واوښـتل[،*] هـېڅ ډول پېژندګلوي او حقونه يې ترمنځ نه پاتېږي هر يو په خپله مخه ځي. حال داچې انسان دا ډول نه دی: بلکې انسان چې کوم توکم جوړوي په هغه کې ډېر څه سـنجوي، او د خپل هېواد د راتلونکي هيلې ورپورې تړي.
ای ګرانو همښاريانو! غواړم لږ څه پر خپلو بچو يعنې د خپل ژوندانه پر ميوو يـو څـه خبرې وکړم او وغږېږم:
اولاد، د (هېوادني) چمنښ تنکي او زرغون نيالګي دي چې که ښه وروزل شي، او ښه پالنه يې وشي، وطن ته ډېرې خوږې ميوې کوي. او که د روزنې او خړوبولو دنده کـې يې پام او غور ونه شي[،*] له وچ لرګي پرته ترې بله ګټه نه ترلاسه کېـږي چـې پـر داسې مهال يې يوازې وبال پر مور [نه راځي*] چې د مضرت له پايلو يې دولت، ولس او هېواد ته زيان اوړي. بچيانو ته مو د پوهې رسول، د هنر او صـنعت زده کـړه[،*] د اخلاقو روزنه، د ادب ښودنه د هغوی د کاليو، او خوړو تر چمتو کولو مور ته ډېر اړين او ارزښتناک ګڼل کېږي. ځکه چې که پوهه او هنر زده کړي، او اخلاق او اداب يې بشپړ شي[،*] سربېره پر دې چې خپلې او د خپلې کورنۍ او د مور او پلار اړينـې اړتيـاوې پوره کولی شي[،*] د پوهې هنر له ثمره يې دولت، ملت، وطن هم ګټه پورتـه کـولی شي. او که مور د مال او زرو او دينارو ټولول د خپلو بچيانو د استقبال يعنې راتلونکې له پاره د نعمت او راحت بنسټ وبولو نو تېروتي يو. ځکه چې د نعمت او وسمنۍ اصلي تومنه کمال دی نه مال! مال د پوهې او ادب په نشتوالي، او د هنر او صنعت په فقدان کې په لږه موده کې له منځه ځي. حال داچې پوهه او هنر هغسې يوه پانګـه ده چـې هېڅ خلاصېدل نه لري.
ای ګرانو همښاريانو! بويه چې د خپلو بچو د ښوونې او روزنې دنده تر هر څـه دمخـه وبولو: زمور زړونو ته د رانژدې نياومن خير رسوونکي ټولواک اعليحضرت (سراج الملة والدين) تر رحمتونو ډک پوهنپال سيوري لاندې الحمدلله زمور د ښارو په هره محلـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د کوچنیانو لومړني ښوونځي پرانستل شوي، نو بویه چې تر وسه وسه خپلو بچیانو ته لومړنی لیک لوست وښیو.

ای ګرانو همښاریانو! که څه هم زموږ ګران هېـواد د پـوهې او هنـر سـرچینو یعنــې لومړنیو او نورو ښوونځیو ته تر حده ډېره اړتیا لري، او زموږ سپېڅلی متبوع دولت یې په ډېرولو کې خپلې هڅې کوي خو دا هم بویه هېره نه کړو چــې پــه دې برخــه کــې یوازې د دولت هڅې بس نه دي. بلکې موږ د ولس وګړي هم که په دې برخه کې هڅه او زیار وکړو، او د خپل خورا مهربان او زړه سواند غمخور پلار د هوډونو او تکلونو پــر لاره ولاړ شو[،*] د یووالي لاسونه سره ورکړو او د همت ملاوې وتړو او یوازې همانغــه پیسې چې شریفې شرعې مو د مال د زکات له پاره پر موږ غوښې ایښــې، او د زکــات ورکړه یې د صلاه [لمانځه*] د ادایني هومره راباندې فرض کړې یو ځای راټولې کړو او په رانه زړه او نړه هوډ یې په غوره لار د وطن د بچیانو پر ښوونه او روزنه ولګوو[،*] د نوي ډول ګڼ ښوونځي به پرې جوړ او ودان کړی شو[.*] خو زر ځله افسوس چې موږ لا تر اوسه د پوهې او پوهنې قدر او د هنر او صنعت ارزښت نه پېژنو!

ای ګرانو همښاریانو! کله چې پر لاره ځئ په کومه کوڅه یا میدان کې د کوچنیانو لــه کومې ډلې سره چې غوزان [جوزبازي*] کوي مخامخ شوي یاست که نه[؟*] « البتــه چې مخامخ شوي یاست[،*] ځکه داسې کومه پیڅکه او ګوټ نه شته چې د غوزانو له پاره دې د هلکانو یوه ډله نه وي راټوله شوې. اوس راځئ لږ غوږ کېږدو، او لږ تم شو او وګورو چې څه کوي او څه وایي!....

نه نه! غوره به دا وي چې تېر شو او وانه ورو! سبحان الله! څومره له رذالته ډک ټکــي، څومره ناموس ویجاړوونکې کنځاوې، څومره کرکجنې خبرې چې سړی یې له اورېدو په رېږدېدا راځي!

بېوزلې مورا! په زرو کړاوو کالي ورپرېوي، د کالیو خیري ځایونه او سوري ورګنډي، پلار د تندي په زرګونو خوَلو دا کالي چمتو کوي[،*] زر افسوسه چې هلک د ناپوهۍ او بې هنرۍ له امله د غوزانو په یوه لوبه چې که رېښتیا شي د جوارګرۍ یوه بڼه ده[،*] دغه کالي په خاورو او ختو لړي، او له نورو هم بڼو سره په کنځلمارۍ لاس اچونې کې کالي خیري خیري کوي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

خومره له افسوسه ډک یو حال!!...

ای ګرانو همښاریانو! که نور هېڅ نه وي راځئ ددې کنځلمارو ټکو د ورکولو او له منځه وړلو له پاره چې زموږ بچیان یې یو بل ته کاروي[،*] یو څه وسنجوو. زه وایـم راځـئ چې په ګډه خپلې ژبې له داسې سپکو کنځلمارو رذیلو کرکجنو ټکو وساتو چې بچیان مو زموږ پېښې ونه کړي!....

«««««««««««««»»»»»»»»»»»»»»

(c) ketabton.com: The Digital Library

د همايوني وينا متن

[د امطلب د نورو ګڼو خلاف د دوو پر ځای په يوه ستن [ستون] کې راغلی دی*]

د (افغانستان) تر واک لاندې شاهانه هېواد د ټولو اوسېدونکو د هرې ډلې او پاټکي د ټولو مخورو او اشرافو، او ربښتين صفته وګړو له دينپالو ضميرونو څخه دې پټه نه وي. هر انسان چې په دې فاني نړۍ کې اوسېدنه او ژوند لري په خپلو ټولو چارو او اعمالو کې دوه موخې په پام کې نيسي: يوه مادي يعنې جسماني، دويمه معنوي يعنې روحاني[.*] انسان په دواړو حالاتو کې د خپلې هرې چارې له پاره په ګڼو کارونو بوخت، او د ګڼو چارو سرته رسولو ته ګومارلی دی چې د هغه بروالي او لوړوالي د غوښتنې له مخې چې د حضرت (احسن الخالقين) جل وعلا تر ټولو سپېڅلي ذات پر انسان پېرزو کړي ددغو دندو په بشپړولو او ددغو چارو په کولو سره هم د خپلو جسماني اړتياوو او غوښتنو پر لرې کولو بريالی کېږي، او هم له خپلو اُخروي روحاني ثوابونو برخمنېږي.

لکه هغسې چې د معبود رب طاعت او عبادت انسان د لوړو روحاني درجو په ترلاسه کولو سرلوړی کوي[،*] دغسې له خپلو هم بنو سره د انسانانو لاسنيوی هغوی د خپلو ګډو ستونزو پر لرې کولو اوچتوي.

دلته يو دوې بېلګې راوړو: که يو ښار فرض کړو چې درې لکه وګړي لري، او پاکې او رڼې اوبه چې د څښاک، او کارونې له پاره اړينې دي په کې نه وي خو شېږ کروه وړاندې ترې ډېرې رڼې او خوږې اوبه وي چې روغتيا ته يې سمې او ګټورې وي[،*] البته چې ددغه ښار وګړي اړوځي چې خپل منګي راواخلي شپږ کروه لاره ووهي، او خپل منګي له دغو اوبو ډک کړي او راوړي. پر دې مهال دوه زيانونه پېښېږي چې يو په کې د بدن کړاو او خواري دي او بل د (وخت) بې ځايه ضايع کېدل[.*] حال دا چې د وخت په ضايع کېدو سره د انسانانو د ډېرو اړينو اړتياوو پوره کېدل هم ځنډېږي، ځکه بنيادم د ژوندانه له پاره يوازې د اوبو څښاک ته نه چې ګڼو نورو شيزونو ته هم اړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، نو که انسان د ورځې څلور پنځه ساعته یوازې د خپلو اوبو په چمتو کولو لګوي نو د نورو اړینو اړتیاوو د پوره کولو له پاره به څه وخت ومومي؟

نو پر دې بنسټ که ددغه ښار وګړي خپله (طبیعي مدني) دنده ترسره کړي او په ګډه سره لاسونه ورکړي [او*] هر وګړی دوه دوه روپۍ سره واچوي شپږ لکه روپۍ ټولېږي چې ښار ته ددغو اوبو په رسولو، او د څړوبيو، او ویالو په بهولو کې پــه ډېــره آســانۍ بریالي او موفق کېږي. حال دا چې په دا ډول مالي مرسته بې له دې چې ددغــه ښــار وګړو ته کوم تکلیف او کړاو واوړي له یوه لوی احتیاجه هم ځان ژغوري. د ساري پــه ډول ددغه ښار ډېرئ وګړي د کال اووه اته روپۍ په میوې خوړلو لګوي چې که یوازې دا میوه خوړل لږ را ټیټ کړي [او*] د کال د پنځو روپو مېــوه خــوړل بــس وبــولي او راټولې شوې پیسې د خپلو ګډو اړتیاوو په لېرې کولو ولګوي[،*] ګڼې ګټورې او غوره چارې به ترسره شي.

بله بېلګه دا چې انسانان د وچې او اوبو د خالق په ازلي اراده له یوې مور او یوه پــلاره پیدا شوي، او په بېلو بڼو او ټبرونو ویشل شوي دي چې په ټوله کې یــو وجــود ګڼــل کېږي. په ټېره بیا چې د ورته والي او مذهبي یووالي تړاو هم په کې وي. نــو پرداســې مهال ددغه جنس او مذهب له وګړو څخه هر وګړی د یوه وجود په غړو کې یو غــړی بلل کېږي چې د یوه غړي په خواشینۍ او غم نور ټــول غــړي خواشــیني او نــاکراره کېږي. د ساري په ډول که د بنیادم له پنځګونو حواسو څخه په یوه حس کې خّــوَږ او غم پیدا شي نور څلور غړي ټول غمجن او اغېزمنېږي. سترګې کــه خّــوَږ وي [نــو*] غوږو ته خوږې نغمې لکه د اغزیو څوکې بربښې چې د غوږ پردو کې ننوځې، پــوزه د ګلونو د خوږو وږمو په راتلو کړ بږي، په څکلو کې خوږ خوند تریخ ایســي، پــر خّــوَږ شوي غړي د پنبې او وربښمو لګېدل [ته وا*] د غم سوهان چلوي. یوازې په پنځګونو حواسو کې نه چې د بدن په ټولو برخو کې همدا چاره روانه وي.

ای دینپالیه رېښتینې ولسه، او دنېکو عقیدو افغان ملته! له دې دومره سریزې څخــه زموږ شاهانه موخه داده چې تاسې ته د یوه ډېر نېک او لــه خیــر او ګټــې ډک عمــل یادونه وکړم او یوه ډېر سم او انسانپال کار ته مو وهڅوم چې له معنوي او مادي پلــوه په کې تاسې ته د دونیا او آخرت خیر وي. پخپله د ښبنتن د پېرزو او مهربانۍ شــکر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم چې تر اوسه مې تل د خپل رېښتوني او دينپال ملــت لــه روحــاني او جســماني ښېګڼو او نېکيو پرته بل فکر نه دی کړی او نه به يې وکړم.

ای ملته! خبر شئ چې دا مهال لوړ عثماني دولت چې زموږ هم جنسه او هم مذهبــه دی له يوه ناڅاپي ناحق او ناروا يرغل سره مخامخ شوی دی چې فلاکت او دهشت غم او خپګان يې موږ هم خواشينې او غمجن کړي يو. ددغو دينــي وروڼــو لاســنيوی او مرسته له ديني او انساني پلوه پر موږ واجب او اړين دي. د واټن ډېروالي موږ د هغوی له مخامخ او عملي مرستې څخه بې برخې کړي يو خو په پيسو له هغوی سره مرسته راباندې لازمه شوې ده. څرنګه چې تاسې تر اوسه هغه خوند چې ددې ډول مرستو او خواخوږيو له ګټو تر لاسه کېږي نه دی څکلی[،*] نو ځکه دا لــومړی ځــل دی چــې تاسې ته مخامخ پخپله ددې ډول نېک او ګټور کار د کولو سپارښتنه او لارښوونه کوم او د (بسپنې) يعنې چندې دفتر يې په خپل همايوني لاس پرانيزم. او لومړی ورته لــه خپل شخصي شاهانه صندوق [عين المال*] نه (شل زره) کابلۍ روپۍ اچوم او ثبتوم. او ستاسې رېښتوني شاهانه ولس له ديني غيرت او ملي ځوانۍ نه مې تمه داده چــې هېڅوک دې هم د خپل حال او احوال او د مال او منال د وس هومره د خير په دې کار کې ناغېړي نه کوي.

په دې برخه کې پر تاسې امر او جبر نه شته. ځکه چې دا داسې يو کــار دی چــې پــر وجدان او انسانيت اړه مومي. د وجدان هر خاوند او د ايمان هر څښتن هر څومره چې د خپلې کورنۍ او بچيو له نفقې پورته اضافي مال څخه دې برخــې تــه ورکــوي[او*] خپل نوم په دې دفتر کې ثبتوي دوه کارونه به يې کړي وي: يو دا چې د څښتن تعالی په لاره کې به يې په خپل مال باندې هڅه او زيار کړی وي چې د الهي امر پر ځای کول او له هغه نه د روحاني خوندونو اخيستل دي. دويم دا چې د خپلــو همبنــو همــدينو لاسنيوی به يې کړی وي چې د انساني عادت ترسره کول او له دې لارې د ملي غيرت او درنښت پر ځای کول دي.

ای رېښتونی ولسه! ددې کتابچې نوم: (د لوېديځ طرابلس د شــهيدانو لــه يتيمــانو او تپيانو سره د بسپنې کتابچه) ده. د غيرت جېبونه مو پرانيزئ، زړونه مو د ورورګلويزې مهربانۍ په اوبو خړوب کړئ، د خپلو همدينو مغدورو [له خيانت سره مخامخ شويو*]

(c) ketabton.com: The Digital Library

شهیدانو له یتیمو بچو او سقیمو [رنځورو*] کونډو سره چې د خپـل هېـواد او ملـي درنښت د ساتلو لار کې يې سرونه ښندلي د وس تر کچې يوه مرسته وکړئ. د ټپیانو د ټپونو له پاره یې یوه پټۍ چمتو کړئ. په ډېر او لږ پسې یې مه گرځئ[،*] په هر هغه څه چې په لاس درځې هڅه وکړئ او نوم مو په دې دفتر کې ثبت کړئ. څـوک چـې لیکل کولی شي خپل نوم او هغه اندازه پیسې چې په وجداني خوښه او ایماني مینـه يې ورکوي او خپله دنده او منصب او د اوسېدو ځای دې روښانه او مُفَسِره [رڼه*] پـه خپل لیک ولیکي، او په خپل لاس دې يې لاسلیک کړي. او چاته چې لیک نه وي زده بل دې يې ورته ولیکي، او که لاسلیک يې کولای شو لاسلیک دې يې کړي، او که نـه يې شوای کولی مُهر دې يې کړي، او که مُهر یې نه درلود خپله گوته دې په رنگ کړي د مُهر پر ځای دې يې تر دغې لیکنې لاندې ولگوي. نور نو په هره چاره کـې ځـان او تاسې او ټولو همدینو او آن گردو انسانانو ته ښېگنې او نېکې چارې او خیر او صـلاح غواړم[.*] همدومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقاله

اوسنۍ جګړه

د روس او جاپان تر جګړې وروسته زمونږ غوږونو بیا د توپ او توپک غږ نه و اورېدلی. بشریت په چوپتیا او هوسایۍ کې ژوند کاوه. ناڅاپه د (لوېدیځ طرابلس) لــه لــوري د جګړې او تګۍ هنګامه راپورته شوه. خو څنګه یوه جګړه! داسې جګړه چې د انسانانو د وحشت د پېر له لرغونو نکلو پرته د تمدن او پرمختګ په دې پړاو کې یې په اړه چا نه و اورېدلي.

نو دا څه ډول جګړه ده؟ یو سړی دې پاځي او بل ته دې ووایي چې کور مې وړوکی دی او زما وګړي، او مالونه او شته په کې نه ځایېږي، زه دې کور درنه په زور اخلم چــې د وګړو او مالونو له پاره مې ځای پیدا شي. او چې وپوښتي: ولې؟ ووایي ځکه چې تر تــا زورور یم!

هو! سره له دې چې (زور) یې پر (حق) لوړ بللی خو په خواشینۍ سره چې دا حکم هم زورورو کړی، حال دا چې د ایټالیا دولت د هغو متورو زورورو په ډله کې هم نه دی چې پخپله یې ځانته تمه پیدا شوې وه. څومره ناسمه دعوه! څومره اوّم خیال!

د ایټالیا دا ناوړه کړنه د تمدن نړیوال حقوق خورا سپک کــړل. آن لا دا چــې د یــوې ډېرې ارزښتناکې پوهې (حقوقو) پر لړمون یې چې د نړۍ د ټولو عدلي ادارو بنسټ او چورلیز بلل کېږي[،*] یو خورا ویجاړوونکی ګوزار وکړ. د اروپا په څېر په یــوه بســیا لویه وچه کې، او د حقوقو په یوه پېژندونکي متمدن ولس لکه یوروپینانو [اروپاییانو*] کې دداسې یوه حق نه پېژندونکي او خپلسري ملت لکه ایټالویانو شتوالی په حقه چې یوه کرغېړنه رَټه [داغ*] بلل کېږي.

ایټالیا په خپل دې ناوړه او وحشي حرکت سره د درې سوه میلیونــو مســلمانو وګــړو کرکه او لعنت چې د ځمکې پر کُرِې مېشت دي[،*] وګاټه. لا که یې مسالې ته دیني او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهبي رنګ نه وای ورکړی[،*] هر څه چې و[،*] و به. خو د خپلو جنګي ببړیو پر بازوګانو د ښاغلي پاپ د تسپو [تسبیحو*] راځړولو، او مسلمانانو ته د وحشي او نامتمدنه خطاب کولو، او پر اسلامي کلاوو د صلیبي بیرغونو پر ځړېدو د قیسانو او پاپاسانو [د ختیځ مسیحي راهبانو*] له خوا یو بل ته د مبارکیو ویلو او د مسلمانو ښځو او سړیو او کوچنیو د یومخیزې وژنې روا بللو[،*] اوسنی جګړې ته یو دیني رنګ ورکړی دی چې د اوسني تمدن په دې شلمه پېړۍ کې یې په دې جاهلانه کړنې سره د مخکنیو پېړیو د صلیبي جنګونو خاطرې بیا را په زړه کړې.
له همدې امله و چې پر ټولو مسلمانانو یوه لویه وېره راخپره شوه. زموږ مصري، او یمني، او هندي او ایراني ورونو چیغې او فریادونه او نارې وکړې. البته چې افغاني ورونو یې هم چوپ پاتېدل روا ونه بلل. د هغې ډېرې اغېزناکې او اوچتې وینا له امله چې د سراج الاخبار د (۵) ګڼې لومړي مخونه پرې وپسولل شول[،*] ګرد زړور او ستر افغان ملت په یوه ژبه او یوه زړه د خپل سپېڅلي او درانده پاچا، او د دینپالي افغان ملت د ټولو وسله والو ځواکونو د اعلی سرقوماندان پر پله له روانېدو سره سم ټولو خپل ځانونه یو لوی پوځ او برې وباله او په خورا ولولو او ایشېدو په عملي ډول د خپلو عثماني ورونو مرستې ته چمتو شول. او که چېرې د ملي روح، ولسي هستی، د هېواد د زړه یعنې زموږ د سپېڅلي متبوع (اعلیحضرت سراج الملة والدین امیر حبیب الله خان) له فیوضاتو ډک کلام چې ویې فرمایل: « د واټن ډېروالي موږ د هغوی له مخامخ او عملي مرستې څخه بې برخې کړي یو خو په پیسو له هغوی سره مرسته رابانـدې لازمه شوې ده.» عمومي ولولې سړې کړې نه وای او د لارې د نشتوالي څرنګوالی یې په ډاګه کړی نه وای. د دوی یو کروړ ریښتونی شاهانه ملت د خپل سپېڅلي ستر زړونو ته راتېر قوماندان په یوه قومانده د خپل دیني پت د ساتنې له پاره هرډول سرښندنې ته چمتو او سترګې پر لاره وو. افغانان ټول پېژني چې یو وطنپال، ټولواک پلوی او پر دین ډېر ټینګ ولس دی. پاچا خپله ساه او ځانونه جسم بولي. پر اولوالامرۍ ټینګ پاتېدل د پتمن افغان ولس هومره بل هېڅوک نه لري. له همدې امله وه چې د لوېدیځ طرابلس د شهیدانو یتیمانو او ټپیانو ته د بسپنې په اړه همایوني وینا د ولس پر زړه ژور اغېز وکړاود مالونو په ښندلو د خپلو دیني ورونو لاسنیوي ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړاندې شول. او د همايوني وينا تر پايه يوازې په هماغه غونډه کې اتيــا زره کــابلۍ روپۍ راټولې شوې او لاهم راټولېږي.

د مسلمانانو ددې ټولو هيجانو، او ايشېدنې، او ولولو پړه پر ايټالويانو راځي. د تمدن په دې روښانه پېر کې د هغوی خرافات پالنې د ختيځ او لوېديځ ټلواله ورېږدولــه. ټولــو سترو مدنيت پالو دولتو په تېره بيا د بريتانيا ستر دولت ته چې مورِ ټول يې پــه حــق پېژندنه او نياومنۍ او د نورو پر حقونو په نه تيري مشهور بولو[،*] په کــار وه چــې د ايټاليا خپلسری ماشوم چې د مدنيت د حقوقي قوانينو دښــوونځي پــر خــلاف روان دی[،*] له لاسه ونيسي او د تاديب يوه کړنگېدلې څپېړه پر مــخ وروهــي، او د حــق ماتونې له تېريو يې راستون کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ټُرکي ورځپاڼو څخه

د هغه لیک ژباړه او متن دی چې د (سید امیر علي) په لاسلیک

په تایمس ورځپاڼه کې خپور شوی دی

صاحبانو!

که د عمومي سولې او صلاح له پلوه وي، او که د هغو جنایتکارو کړنــو لــه املــه چــې ایټالیا په ختیځو هېوادو کې ځانته غوره کړي دي[ــ*] په دې دواړو دلیلونو بویه چې برتانیا په هېڅ ډول پر دې جګړې خوشحاله او منندویه نه شي. ځکه برتانیا ته هــېڅ ډول مادي او معنوي ګټه او فایده نه لري. لا دا چې روښانه ده چــې د ګڼــو ضــرورونو سبب ګرځي. په دې مساله کې دوه مهم ټکي شته چې په ر ېښتیا ســره د څېړنــې او یادونې وړ دي:

لومړی: ددې جګړې له امله ټول مسلمانان ایشېدلي او پاڅېدلي او قهر ېدلي او غوسه شوي دي [او*] په ډاګه او ښکاره ایټالیا ته د جنایتکار او لاس وهــونکي پــه ســترګه ګوري چې په دې برخه کې ټول مسلمانان ښکاره حق هم لري. ځکه سره له دې چــې د ایټالیا حکومت د نړیوالو حقونو ټولې قاعدې، او ټول وضع شوي مــدني قــوانین تــر پښو لاندې کړي [نو*] خورا تعجب دی چې اروپایي دولتونــو د حــق او حقیقــت پــه التزامي کولو کې بې قیدي او بې غوري غوره کړې ده.

ټولو مسلمانانو چې په بمبئي، لاهور، کلکته، لکنهو، او د هندوستان په ټوله لویه وچه، او مصر او نورو اسلامي هېوادو کې اوسېږي[،*] د ایټالویانو پر دې بېځایه کړنو په ډاګه خپله کرکه او ترهه څرګنده کړې ده چې دا هم زما د مدعا د اثبات له پاره چې برتانیا ته په کې د ګټې د نشتوالي په اړه ده[،*] بس دي. په همدغو ځایو کې چې یادونه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وشوه لويې غونډې او ټولنې جوړې شوې [او*] په ډېرو اورنيو نطقونو او ويناوو يـې د خپلو زړونو احساسات بيان کړي او په يوه اغېزناکه او له ټګيو پاکه ژبه يې د برتانيا له دولت غوښتنه او هيله کړې چې ايټاليا له خپل دې ناحقه او بې لارې کړنې راوګرځوي.

دويم: دا ده چې ايټاليا د خپل دې ناحقه او ناوړه کړنې له امله دا جګړه يوې بلې بڼـې او شکل ته اړولې [او ورسره يې*] اسلامي احساسات راخوځولي او ولوله ييز کړي دي چې له هغې سره يې دا جګړه (د اسلاميت او نصرانيت) جګړې په بڼـه راڅلـولې ده، حال د اچې د وېرې او اندېښنې اصلي ځای هم همدا ټکی دی.

په تېره بيا د ايټاليا د جنګي بېړيو پر بازوګانو د راځړولو له پاره د پاپ له خوا د خپلـو تسپو [تسبيحو*] استول په رښتيا چې د هېښېدنې او ترهېدنې سبب بلـل کېـږي. هغه پادريان چې د پاپ استازيتوب کوي د طرابلس کلا پـر دېوالونـو يـې د صـليبي بيرغونو د ټومبل کېدو مبارکي پاپ ته ويلې ده. په دې هم بسنه نه ده شوې [،*] څه موده وړاندې په لندن کې د ايټاليا په سفارت کې يو جشن جـوړ شـوی [او*] ډېـرې ايشېدلې خبرې يې په کې کړې دي چې په دې ډله کې د (اروپـا) لـه لـويې وچـې د تُرکانو شړل او د يهودانو په څېر د ځمکې کُرِې نورو برخه ته خپاره واره کول په کـې ياد شوي او څېړل شوي دي چې دا خبرې له چټياتو او لېونتوب پرته بل څه نه دي.

له هغو کسانو چې د برتانيا ګټې سپېځلې بولي، او د هغوی دفاع او ساتنه د ځـان لـه پاره يوه پاکه دنده بولي ددې ټکي په پوښتلو اړ کېږم چې: «آيـا ددې حالـت پـای او پايله د برتانيا له پاره ښه او نېک بولئ او که نه؟»!

په داسې حال چې د برتانيا دولت ځان د يوه خپلواکې پلوي دولت او ولس پـه توګـه ټولو ختيځو هېوادو ته پېژندلی دی، او ځان يې هر مهال په حق او حقانيـت مشـهور کړی دی نو څنګه کېدای شي چې پر دې ناحق او رذيل حالت غلی پاتې شي؟ او کـه پوښتنه وشي چې «که چوپتيا يې غوره کړه نو څه به وشي؟» په ځواب کې يـې وايـم چې د برتانيا چوپتيا ناشونې ده ځکه د برتانيا دولت د نـړۍ د (۴۰۰) ميليونـو وګـړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

واکمن او آمر دی چې څلورمه برخه یې مسلمانان دي. او دې مسلمانانو له اوږدو کلونو د ختیځ او لوېدیځ ترمنځ د یوه ټینګ تړاو له پاره هلې ځلـې کـړې دي، او ددې دوو خواوو د مینې او محبت د ډېروالي له پاره یې هڅې او غیرت کړی دی. نو که د برتانیا دولت چې د ټولو مسلمانانو له نظره تر ټولو دولتونو خورا اوچت او ډېر حقپـال ګڼـل کېږي[،*] د ایټالیا ددې خیانت په وړاندې څه ونه وایي نو ځان به یې پخپله تر پښـو لاندې کړی وي. نو ځکه ددغو ښکاره دلیلونو له مخې چې وړاندې شول بویـه چـې د برتانیا دولت له خپلو جنګي ببړیو سره په مېړانه راوړاندې شـي او دا کـار پـای تـه ورسوي. او په دې ډول روښانه کړي چې نصارایان حق او حقیقت ته ارزښت ورکوي او د کمزورو د لاندې کولو خیال نه لري. د وجدان، انصاف، انسانیت غوښتنه هـم همـدا ده.

[دا مطلب چې د پېښو [خبرونو] په برخه کې راغلی اصلاً مقاله ده او ځکه یې یوه کاپي هغه ځای ته هم ولېږدول شوه]

»»»»»»»»»»»»»»»»»»»»»»

ډاګ [پوسته]

یو روښان او ځلاند ټکی چې د اوسني مهال پر هسک وړانګې ښندي[،*] د ډاګ ټکی دی. ډاګ او ډاګخونې اوس مهال د مدنیت په غوړولو کې خورا ډېره ونډه لري.

دا څو جوتې او ښکاره ګټې یې بیانولی شو چې ووایو که ډاګ نه وای[،*] او که وای خو سمه قاعده او سمبالښت یې نه درلودای[،*] دولتـې پولیتیـک یعنـې سیاسـتونه د بېخبرۍ په ډنډ کې ایسارېدل [او*] دوستانه مکالمې، سیاسي مخابرې[،*] اقتصادي مذاکرې او نور له یوې مخې ګډوډېدل.

د سوداګرۍ نړۍ پر داسې یوه ناوړه حالت کېوته چـې د سـوداګرو د دیـوالي کېـدو [افلاس] اعلان به لکه د کوچنیانو د نانځکو په څېر وای. هـو! ځکـه کـه سـوداګریز شریکان د ډاګ په مټ د سوداګریزونو مالونو او څیزونو د څرنګوالي، او د بیې د ختلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

يا لوېدلو او نورو خبر ورنه کړي، او په ړنـدو سـترگو پېـر او پلـور، او لېـږد رالېـږد وکړي[،*] له زيان پرته به بل څه په لاس ورنه شي.

او لنډه داچې ډاگ د يوه هېواد د هوساينې، او شتمنۍ، او نېکمرغۍ پـه وسـيلو کـې راځي. د ډاگ په گټو کې به يو وړوکی شاعرانه ټکی هم ورگډ کړم وبه وايم: که ډاگ نه وای نو د يوه بېلتون وهلي[،*] غملړلی له يار بېل شوي مين د بېلتانه ليک به د صـبا کوم باد او د کومې کوترې وزره تر غمشريک ياره رساوه؟......

که څه هم ټلگراف په چټکتيا او ژر رسونې کې تـر ډاگ پـه ځلونـو گټـور دی، خـو ټلگرافي مخابره د ډاگ تر مخابرې تنگه ده چې ډېر څه په کې نه ځايېږي. څرنگه چې دلته مو د بحث موضوع ټلگراف نه او ډاگ دی[،*] نو ځکه به تر دې وروسته بيـا پـر ټلگراف خبرې وکړو، او تر هغه وروسته به پر لېږدوونکو وسايلو يعنې چټـک تلونکـو شيانو لکه اورگاډي، او موټر او گاډۍ چې د ډاگ د ليک رسونې د آسـانولو يـواځينۍ وسيله ده[،*] خبرې وکړو. اوس يو څه د خپل گران هېواد د ډاگ پر مخينې او اړوندو مسالو تېر ېږو او وايو چې زموږ په هېواد کې زمـوږ زړونوتـه د رانـژدې نېـک خويـه شهريار اعليحضرت تر نېکمرغې تخت کېناستنې دمخه د ډاگ چارو ځانگړی نظم نه درلود. آن يو سم ټکټ يې هم نه درلود. که څه هم پوستي ټکټ لومړی ځل د خـدای بښلي امير (شېر علي خان) د حکومت پر مهال رامنځته شوی، او د زړور خدای بښلي تولواک (ضياٴالملة والدين امير عبدالرحمن خان) په پرتمين سلطنت کې په يوه بله بڼه اصلاح شوی او خپور شوی دی[،*] خو کومه ښکلا او نظم چې پوستي ټکټونو تـه زموږ د پرمختگپال ترقي غوښتونکي هوښيار اعليحضرت تولواک په دې پېر کې پـه برخه شوی[،*] زموږ د لوړ متبوع دولت په يوه مخکني ټکټ کې هـم نـه دی ليـدل شوی[.*] هغه رنگارنگ او له هنره ډک ټکټونه چې په همايوني نېکمرغـه پېـر کـې رامنځته شوي[،*] نه په انځورونو او نه په ليک او نه د جوړښت په بڼه او نه په ظاهري ښکلا کې د متمدنې نړۍ له نورو ټکټونو هېڅ لږوالی نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سملاسي د افغانستان د لوړ سلطنت په ډاګ خونو کې اووه ډوله ټکټونه کاریږي: یــو مروج ټکټونه دي چې په کوچنۍ کچه په دریو بڼو جوړ شوي[:]، یو یې د یــو مثقــالي ټکټونو له پاره چې یوه عباسۍ بیه لري او بڼه یې لاجوردي ده. دویم یې د عــادي دوه مثقاله لیکونو له پاره دي چې بیه یې دوه عباسۍ او رنګ یې زرغــون دی. دریــیم د درې مثقاله عادي لیکونو له پاره دي چې یوه روپۍ بیه او قهوه یي رنګ لري.

د ټکټونو دویم ډول د پارسل یعنې امانتونو له پاره دی چې تر هغوی لږ څه پــه لویــه کچه په دریو رنګونو جوړ شوي دي.[:] یو د هغو پارسلونو له پاره چې یــو خــورد وزن لري[،*] بیه یې یو قران [نیمکه] او رنګ یې زیره یي دی. دویم یې د هغو امــانتو لــه پاره دي چې له یوه خورد پورته تر نیم پاوه وزن ولري. د هغو بیه یوه روپۍ او رنګ یې طلایي وزمه دی. دریم د هغو امانتو له پاره دي چې یو پاو وزن لري. بیه یې دوه روپۍ او رنګ یې سور دی. سربېره پر دوی یو بل ډول ټکټ هم رامنځته شوی چې یوازې د دولتي اړوندو چارو لیکونو ته ځانګړی شوی دی.

د ډاګ یو قانون هم د همایوني اعلیحضرت په لوړه اراده چاپ او خپور شــوی چــې د ډاګ او ډاګ خونو چارې یې تر یوه ډېر سمبال نظم لاندې راوستې دي. نو ځکه ویــل کېږي چې د افغانستان په خدای ورکړي دولت کې هماغسې چې زمــوږ زړونــو تــه د رانژدې اعلیحضرت ټولواک په نېکمنرغه پېر کې د پرمختګ او تمــدن خــورا ډېــرې نښې را ښکاره شوې[،*] د افغانستان د لوړ دولت د ډاګ چارو سمبالښــت هــم ددې (سراجیه پېر) د پرمختګونو له خورا ګټورو ښېګڼو څخه ګڼل کېږي چې پخوا نه و.

په دې برخه کې کوم خدمتونه چې عزتمند (حسن حلمي افندي) طرابزوني د ټکټونو په طرحه او د ډاګ د قانون او نورو اړتیاوو په چمتو کولو کې د همایوني فرمان له مخې ترسره کړي[،*] په حقه چې د ستاینې او پېرزو وړ دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ پرمختگپال او عدالت خپروونکي اعليحضرت پاچا دا مهال د روپيو د سکې او د خپل لوړ شاهانه دولت د نورو مروجو وسيلو د سمولو هوډ هــم کــړی او فرمــان يــې ورکړی او دغه افندي يې د وسايلو پر چمتو کولو گومارلی دی.

حضرت منان څښتن موږ د افغانستان خلکو ته دداسې يوه پوه او پرمختگپال پاچا تر سيوري لاندې د راحت او نېکمرغۍ هوسايي را په برخــه کــړې چــې د پرمختگونــو شاهانه عصر ته يې د افغانستان د تېرو پېرونــو رخــه [حســد] راځــي[.*] د دوی د شاهانه تخت کېناستنې له برياليۍ ورځې راهيسې کال په کال، مياشــت پــه مياشــت [او*] ورځ په ورځ د يوه نوي پرمختگ نښه او د نوي مــدنيت ښېلگــه د دوی تــر لاس لاندې شاهانه مملکتو کې راځلېږي چې (سراج الاخبار) به انشاءالله تل خپل لومړني مخونه د هغوی د يادونې او ذکر په گانه پسولي او درنښت او وياړ به تر لاسه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټېلېفون او موټر

یو دوه لنډ ټکي! چې یو یې له څلورو او بل یې له پنځو {پښتو کې له اوو} او بل یې له څلورو تورو جوړ دی، خو د مدني نړۍ په دغو دوو نویو ټکو کې څومره ګټې نغښتې دي! د مدني اختراعاتو په دغو دوو اغېزناکو آثارو کې د واټن لېرې والی یې د واټ د وهلو په زور له عالمه لېرې کړی او د انسان غږ یې دومره لوړ کړی چې له لېرې واټنو او لارو څخه د یوه غږ بل ته اوروي.

له هغو ګټو چې ټلګراف یې رسوي، سترګې نشي پټېدای. د ټلګراف سیمانو لکه د غنې جال د ځمکې مخ نیولی دی. آن د چاپېرو سمندرونو تل یې هم د یوه اوسپنیز جال په بڼه اړولی که چېرې هغه توري چې د نړۍ ټلګرافونه یې هره ورځ له ختیځ نه لوېدیځ او له شمال نه جنوب ته استوي- راستوي، و شمېرو نود حساب علم به یې د شمېر وس ونه مومي او ددغه شمېر لپاره به نوم او عدد ونشي موندلای. خو په ټلګراف او ټېلېفون کې توپیر دادی چې ټلګراف دمخابرې او ټېلېفون د مکالمې وسیله ده. که مکالمه(خبرې) له مخابرې (لیکتورو له استولو) څخه ارزښتمند نه وای، نو به بویلچې "المکتوب نصف الملاقات (لیک نیم لیدن دی) یا دا چې "المخابره نصف المشاهده" (لیکتوري استول نیم لیدل دي).

بر ښنا د دوو تنو د افادې د حرکاتوڅرنګوالی او ټکي او خبر د لید شېبو په چټکتیا د لیک او کتابت په بڼه رسوي چې د بر ښنا دا صنعت پ ټلګراف کې رابر ښنې. او په عجیبې چټکۍ سره له لېرې واټنو څخه د یوه تن له خولې نه راوتلې خبرې په همدغه بڼه او ټکي په ټکي دبل د غوږ پردو ته په مقناطیسي ټېلېفون کې راڅرګندېږي.

ځکه نو په ټېلېفون کې د بر ښنایي صنعت مهارت ډېر کار بدلی دی، ځکه چې ټېلېفون له د لیک له منځګړیتوب پرته او د یونکي د خبرو د بنې له اړولو پرته په هماغه بڼه او ټکي په ټکي د اورېدونکي د غوږ پردو ته رسوي او په خپلې دې چټکۍ سره یې له ټلګراف نه میدان ګټلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلو رېل (اورګاډي) او موټر ته: په اورګاډي او موټر کې هم چې ددې مدني پېر لـه نويو اختراعګانو څخه دي، يوه ځانګړې او يوه عامه ځانګړنه رابرېښي.
د اوسپنې پټليو د نړۍ د مخ ډېرې وچې د اوسپنې په يوه جـال کـې رانغښـتي دي. اورګاډي چې کومې ګټې مدني نړۍ ته رسولي، د يادولو اړتيا نه لري. د اورګاډي ډبــې (واګونونه) ډېر وګړي او مالونه په ښه چټکتيا سره له يوه ځايه بل ته لېږدوي چې پــه دې ډول سره يې له عامو ګټو څخه سترګې نشي پټېداى.
خو راځئ اوس داسې وبولو چې په يوه ښېرازه او زرغونه دره کې چې بهاندې اوبه لري او يا په يوه هواره او زرغونه بېديا کې يو پوخ سړک غزېدلى او پر دغه سړک شپږ يـا اووه موټرې چې د يوه خصوصي اورګاډي د ډبو هومره کېږي، پــه بېســارې چټکتيــا روانې دي. په هر موټر کې پنځه شپږ تنه ناست او د زړه خواله کوي او هم د برېښنا په چټکتيا واټنونه رالنډوي او د شاوخوا ښکلو منظرو له ليدلو خوند اخلي.
که څه هم د اورګاډي د لومړۍ درجې ډبې کې د "فيتن" يا "ليندوى" موررونو پرتلــه د هوسايۍ آسانتياوې بشپړې او ډېــرې دي، خــو زرځلــه افســوس دى چــې د دغــې هوساخونې واک د هغو څلورو پنځو تنو په لاس کې نه دى چې ددغې خونې څښتنان بلل کېږي. په داسې حال کې چې د ليدنې او ګرځېدنې واک پخپله د سپرليو په لاسو کې دى. نو که څېرې د اورګاډي پر عمومي ارزښتونو سترګې نشي پټېداى، موټر هــم ځينې داسې ځانګړې کمالونه لري چې د هېرولو نه دي.
ددې مدني پېر دا دوه اثره يعنې ټېلېفون او موټر هم د اعليحضرت اميــر حبيــب الله خان سراج الملة والدين د واکمنۍ پر مهال د افغانستان په لوړ دولت کې د پرمختګ د نورو نښو په څېر د ګټې او خير رسونې ډګر ته راوتلې دي.
لومړۍ ځل مبارک ارګ او د پلازمېنې حکومتي اداري د ټېلېفون پــر مــزو ونښــلول شوې چې چارې يې چټکې او آسانې کړې. تر دې تجربې وروسته د ټولواک پرمختګ غوښتونکى نظر دغې ګټورې وسيلې ته ورواوښت او په درې څلورو کلــو کــې يــې د جلال آباد لوى ولايت، د لغمان {لمقان} "سراج کلا"، د کوهستان ولايت جبل السراج او د پغمان {پمقان} ښايسته کلى له مبارک ارګ سره دټېلېفون پــه مــزو ونښــلول شول. او هيله ده چې زموږ د لوى او ترقي غوښتونکي ټولواک له برکته، دده د شاهانه هېواد نور ولايتونه هم په دغو حياتي مزو ونښلېږي او د هېوادو تــولې ســيمې د يــوه مينه ناک محفل بڼه غوره کړي، {داسې} چې د شاهانه هېواد د لېرو سيمو وګــړي د يوه مينه ناک محفل په څېر يوه له بل سره د زړه خواله وکړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چټکو موټرو راتګ هم د سراجي پېر له پرمختګونو څخه دي چې زمــوږ ســپېڅلي هېواد ته د پرمختګ د خپرېدو په دې پېر کې را رسېدلي چې تفصيل به يې که خدای کول د سراج الاخبار په راتلونکو ګڼو کې د نظر د خاوندانو پام ته وړاندې شي.

زموږ ستر او ګران ټولواک په خپل شاهانه هېواد کې د ټېلېفون د مزو په غزولو سره د پرمختګ او تمدن يو لوی واټ پرانستی چې لويې ګټې او بېشــمېره ښــېګڼې يــې د مدني نړۍ له قدر پېژندونکو څخه پټې نشي پاتېدای. پــر هغــو ګټــو ســربېره چــې ټېلېفون يې سوداګرۍ او سياست ته رسوي، په هېود کــې يــې داســې يــو روحــاني نژدېوالی هم راوستی چې د جسم لېرې والی يې له منځه وړی دی. ددغې وسيلې پــه مرسته د جلال آباد ښار چې له کابل څخه نژدې پنځوس کروه واټن لري، يــو لــه بــل سره غږېږي او خبرې کوي. چټکې موټرې هم د پېښور او کابل ترمنځ د دولسو ورځو واټن چې نژدې سل کروه کېږي، په اتو يا لسو ساعتو کې وهي. او سره له دې چــې د مدنيت دا دوه وسيلې لا هم د ځينو لپاره ځانګړې دي او ټول يې نشي کارولی، خــو د ښار په زړه کې د ټېلېفوني مرکزونو په جوړېدو سره چې د اورېدو له مخې يې کارونه د پيل په درشل کې دي او د "موټري شرکت" د ګاډو په رارسېدو سره چې دغه شرکت د ټولواک په لاسنيوي جوړ شوی او تفصيل يې وروسته راتلونکی دی، که خدای کول دا دوه ګټورې وسيلې به په شاهانه هېواد کې د خبــرو او مخــابرې او تــګ راتــګ او سوداګرۍ په برخه کې عامو وګړو ته ستر چوپړ وکړي.
پر موږ ده چې د خپل سپېڅلي او ګران ټولواک د اوږده عمر او روغتيا دوعــا د ايکــي يوه څښتن دربار ته وکړو او غوښتنه وکړو چې پاچا په خپل پاچايي همــت اوغيــرت سره د خپل شاهانه هېواد او ملت د پرمختګ او رېښتوني مدني ترقۍ لپاره پېرزوينې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درونتې پل

هغوی ته چې د افغانستان پر جغرافیایي موقعیت تر څه ځایه پوهېږي، پټه نده چې زموږ د ګران افغانستان سپېڅلې خاوره د منځنۍ آسیا یوه لویه ټوټه جوړوي او د خپل آزاد سلطنت، یو والي او مذهبي ګډوالي، پرتم او ودې له پلوه په مرکزي آسیا کې یوه لوړه مادي او معنوي درجه لري او د ځکمني موقعیت له پلوه هم ډېر پورته او لوړ پروت دی.

ددې سپېڅلې خاورې څرنګوالی لکه د یوه لوړ بام دی چې د مرکزي آسیا په لوېدیځه خوا کې پرته ده. دا بام له شمال ختیځې خوا څخه د هندوکوه یا په بل نامه د "هندوکش" او له لوېدیځ پلوه د "بابا غره" له لړیو او د غور له غرونو سره چې لوېدیځ پر لور غزېدلي پراته دي، تړلی دی. په ختیځه خوا کې ورو ورو ټیټ شوی، له "سلیمان غره" سره چې له شمال څخه د جنوب پر لور غزېدلی دی، تړاو مومي.

له دې لوړ او ستر بام څخه دوه کړې سطحې جوړې شوې چې د افغانستان ټولې اوبه له همدې کړو سطحو څخه بهېږي. له دې کړو (مایلو) سطحو څخه یوه د جنوب او جنوب لوېدیځ پر لور را کوزه شوې چې ټولې هغه اوبه چې د هېواد له ختیځ او شمال څخه را بهېږي، دې کړې سطحې ته راکوزېږي او د "زرې" یا "سیستان" ډنډ {جهیل} ته تویېږي. په هغو سترو سیندونو کې چې دا جنوب لوېدیځه حوزه یې جوړه کړې او د "زرې" ډنډ ته تویېږي، د "هلمند سیند" راځي.

بله کړه سیمه د کابل حوزه ده چې ختیځ پلو د "هندوکش" او "سپین غره" تر راغلې ده. هغه ډول ډول او چټک بهېدونکي رودونه چې د "هندوکش" د غرونو له لړۍ څخه د ډارونکو او بوږنوونکو درو له منځه رابهېږي د "پنجشېر" ، "غوربند" او نورې اوبه له ځانه سره رانغاړي او د "دوآب" په نامه سیمه کې، د کابل له اصلي رود سره ګډېږي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو لوی سیند ترې جوړېږي چې د "ننګنهار" {ننګرهار} په نامه د "مشرقي" لـه لـوی ولایت څخه تېرېږي او پېښور ته نژدې له اټک سره ګډېږې او د سند په حـوزه کـې سمندر ته لوېږي.

د ابل دې لوری سیند د "ننګنهار" ستر ولایت په منځ دوه کړی، چې د "جـلال آبـاد" لوی حکومت {لویه ولسوالي} يې پر یوه خـوا د "لمقـان" {لغمـان} د سـیمې لـوی حکومت يې پر بله خوا پرېښی دی. ددغو دوو ولایتو ترمنځ له سین څخه د خلکـو او څارویو تېرېدل په جالو او بېړیو کې شونی کېږي. که څه هم کله کله په ځینـو ځـایو کې سین پر خپل سر د تېرېدو لار ورکوي، خو دغه ګودرونه له خطر او وېـرې څخـه تش نه دي. د جالو او بېړیو د تېرېدو سیمه هم معمولا" په درونټه کې وي چې له جلال آباد ښار څخه نژدې یو نیم ساعت واټن لري.

د درونټې دا سیمه د خلقت له عجایبو څخه یو ځای دی چې د طبیعت فرهاد په خپلې پیاوړې ترخځې {تېشې} سره له ترو ډکې دوه غرنی توټې په یوه شیرین {خواږه} او زړه راښکونکي ډول دوه ځایه کړي او د کابل د لوی سین اوبو ته يې د هغو له منځه د تېرېدو لار ورکړې ده.

له همدې کبله وه چې زموږ سپېڅلي واکمن (سراج الملـة والـدین) او زمـوږ پـوه او دینپالي ټولواک د درونټې په همدې سیمه کې یو پرتمین بې ستنو اوسپنیز پل جـوړ کړی چې ساری به يې د هېڅ نړیوال ګرځندوی سترګو په منځنۍ آسـیا کـې نـه وي لیدلی.

داسې دوه غرونه په نظر درولئ چې د دوو ډبرینو دیوالو په بڼه د طبیعت معمار له دوو خواوو هسک درولي وي. ددغو دوو حیرانوونکو دېوالونو په منځ کې یو لوی او ژور رود په خورا کرارۍ سره ته وا چې ډنډ دی، بهېږي. دغه تنګی چې که "آبنا" هم وبلل شي پر ځای ده، نژدې نیم میل اوږد شوی چې که یو څوک ددې دوو حیرانوونکو طبیعـي دېوالونو په منځ کې ددې تنګي په خوله کبې ببړۍ ورګډه کړي، نو ځان به ورته په یوه بله دنیا کې وبرېښي د خلقت د رنګارنګو چارو دې کوډګریو ته به يې ګوته پر غـاښ شي او د حیرانتیا په دې نړۍ کې به يې بې اختیاره د "هـوو" يـوه چیغـه لـه خـولې راووځي چې ددغه "هوو" انګازه به ددغې زړه وړونکې درې په ترو کې زرګونه نـورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چیغې راوزېږوي او سړي ته ددغه حالت په لیدو او ددغو انګازو په اورېدو د خوښۍ او سرمستۍ یو حالت پیدا کېږي.
په زړه مې دي چې د ۱۳۲۴ کال په لومړیو کې له بختور سلطنتي پوځ سره یو ځای په همدغه سیمه کې چې اوس پرې د "درونټې" ستر پل درول شوی، له جلال آباد نــه د "لمقان" پر خوا اوښتو. خو څه اوښتل! یو لوی پاچایي پوځ و چې پلي او سپاره عسکر، توپخانه او ورسره مله پلي او سپاره پوځیان پکې راتلل او شمېر یې نژدې پنځه - شپږ زرو سړیو، او شپږ - اووه زره دواب (؟) او څارویو ته رسېده. د اوښتو لپاره لــه جــالې پرته بل هېڅ نه و. جاله له شنازو (ډکو شــویو مشــکونو) څخــه جــوړه وي او پنځــه ویشت– دېرش شنازونه یې په لرګیو او تختو سره یو له بل سره نښلولي او پر مخ یې د تختو یوه سطحه (ماسدیر؟) جوړه کړي وي چې سړی له اوبو پورې باسي.
اوس نو تصور وکړئ داسې یو څپاند سیند او دومره ګڼ او لوی پوځ او د اوښتو دومره عجیب او غریب وسایل!
دغه ډول راته په زړه دي چې زموږ سپېڅلي اعلیحضرت ټولواک پر یوه لویه ډبره چې اوس پرې د درونټې د پرتمین پله بنسټ ایښودل شوی، ناست و او د خپل ســلطنتي پوځ د اوښتو ننداره یې کوله. د پوځ تر اوښتو وروسته چې د سر له زیان پرته تر سره شول، زموږ زړور او سپېڅلي اعلیحضرت ټولواک دغه ځای ته بیا د مهربانۍ یــو نظــر ورستون کړ او د خپل لوړ نوراني حضور حاضرینو ته یې وویل:
"د ښښتن په غوښتنه به مې په کلک هوډ، د تېرېدو په دې ګران ګــودر کــې د خپــل رېښتوني ولس د اوښتو - راوښتو د لارې خنډونه له لږ مهال وروسیته لېرې شي."
هغه مهال ددغه نېکمرغه پاچا د تخت ناستې څلورم بختور کال و. پروســږکال چــې کله په موټر کې له ټولواک سره پر پله د ګډې تېرېدنې نېکمرغي را په برخه شوه، نــو هغه ځای ته مې ور وکتل او درې کاله دمخه له هغــه څخــه وېروونکــې او خطرناکــه تېرېدنه مې هماغه شېبه را په زړه شوه او بې اختیاره مې ددې خبرې پر رېښــتینولۍ اعتراف وکړ چې "د ټوالواکانو خبرې د خبرو ټولواکانې دي" (کــلا م الملــوک الکلام). او د خپل سپېڅلي ټولواک له حکمته ډکې هغه خبرې را په زړه شوې، دده د سپېڅلو شاهانه ټکو ستروالی او پرتم مې په یوه بې ریا دوعا کې یاد کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درونتې پل د درونتې په نامه درې په بهرنۍ خوله کې په څلــورو پــولادي منــارونو باندې په اتو رسیو کې پر هوا ځوړند ساتل شوی دی. دوه ډېرې پیاوړې ستنې (پایې) چې له سمنتو او ډبرو او لویو اوسپنیزو میخونو څخه جوړې دي، یوه د سیند پر دې او بله پر بله غاړه درول شوې دي او پر دغو ډېرو پیاوړو ســتنو دوه ډېــر لــوړ ښــکلي مشبک {په تزییني لیکو ښکلي شوي) پولادي منارونه د سیند پر دې خوا او کټ مت همداسې دوه نور پر هابلې خوا جوړ شوي چې دا ټول پل له دې ټول اوسپنیز ستروالي سره همدې دوو ستنو او او څلورو منارونو په اتو پولادي رسیو کې نغښتی او پــر هــوا پورته کړیدی. ددې پله اوږدوالی چې د Suspension Bridge (د ځوړند پلــه) لــه ډول څخه دی، ۳۰۶ فوټه { ۹۳متره} او د پله پر مخ د سړک پسور ۱۰ فوټه {درې متــره} دی. ددې گټور پله انجنیر ښاغلی هالیډی انگریز و چې په حقه یې د مسلک له مخې د صنعت ټول مهارتونه پکې کارولي دي.

پر کابل سیند ددې پله د ترنې په اړه د ټولواک پېرزوینه سربېره پر دې چې زرگونــه سیاسي، سوداگریزې او پوځي گټې لري، د رېښتیني ولس د وگړو لپاره یې د تېرېدو-راتېرېدو زرگونه آسانتیاوې هم چمتو کړي چې زړونو ته د نژدې او مهربان ټولواک په حق کې د کایناتو د هستوونکي خالق درگاه ته زرگونه زره گرځنده وگــړي بــې ریــا دعاوې کوي. سراج الاخبار هم د زړه له کومي او د روح له رېښتینولۍ، له لوی څښتن څخه د خپل دې ترقي غوښتونکي سپېڅلي پاچــا د اوږده ژوندانــه او روغــي ســتې غوښتنه کوي چې ډېر کلونه خپلې پانې د دوی د شاهانه مدنیت غزونې او ودانپــالنې په یادولو سره ښایسته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال، اتمه ګڼه، شپږم، اووم او اتم مخونه
له «ایډیوکېټ» ورځپاڼې سره چې ژباړه یې له «بیت العلوم» دفتر څخه را رسېدلې د سراج لاخبار

قلمي مصاحبه

د هند چاپ «ایډیوکېټ» ورځپاڼې چې په انګرېزي راوځي او خپرېږي، د سراج الاخبار په اړه یوه اوږده مقاله لیکلې، چې موږ یې پر ځینو فقرو یو څه تفصیل او شرحه وړاندې کوو:
«اټکل دی چې د کابل نوې ورځپاڼه به د هند د مطبوعاتو په څېر آزادي تر لاسه نشي کړای- یعنې هغه آزادي چې د اعلیحضرت امیر صاحب قدرت ګډ وډ کړی شي.»
ددغې ورځپاڼې دا فقره ددې خبرې ښکارندویه ده چې د ورځپاڼې خبریال د افغانستان د ستر اعلیحضرت ټولواک د قدرت پر څرنګوالي او زموږ افغانانو د دینپالنې پر رېښتینولۍ او اخلاقو سم نه پوهېږي او خبر نه دی. نو ځکه مو وړ وبلله چې ددې حالت او حقیقت په اړ یو لنډ معلومات وړاندې کړو: د اعلیحضرت امیر صاحب قدرت داسې شی نه دی چې د کوم خبریال د قلم څوکه یا د کومې خپرونې پاڼې یې مخه ونیسي یا یې ګډه وډه کړي. ځکه چې پخپله ټولواک ذات اعلیحضرت سراج الملة والدین امیر حبیب الله خان د اسلام یو پاچا دی او د افغانستان خاوره له اوږدو زمانو راهیسې یو اسلامي هېواد دی. د افغانستان د ولس ډېرئ مسلمانان دي. تر هغو چې د اسلامیت دا ستر درنښت په دې دریوړ ټکو کې پاتې وي- چې انشاالله تر پایه به پاتې وي- د افغانستان د اعلیحضرت ټولواک ذات واک او قدرت ته هېڅ څیز او هېڅ ځواک زیان نه شي اړولی. ځکه چې د اسلام بنسټ د څښتن، د هغه د استازي او ټوالک پر اطاعت ولاړ دی. د هېڅ مسلمان قلم او د هېڅ مومن زړه او ژبه د خپل دین او مذهب بنسټ ته د زیان اړولو پر لور نه کږېږي او نه راضي کېږي، مګر دا چې د ایمان څښتن نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دي فقرې وروسته ليکي: «شونې ده چې دا ورځپاڼه تر يو څه مهال وروسته آزادي تر لاسه کړي (لکه په ايران کې چې له مشروطه حکومت نه وروسته وشـول)، خـو د آزادۍ د مخنيوي له پاره د کابل قوانين د هند تر قوانينو کلک او اغېزناک دي».
د ايډيوکېټ ددې فقرې په ځواب کې وايو: د ښتن زرځله ستاينه چې سراج الاخبار يوه آزاده ورځپاڼه ده چې د يوه ډېر آزاد ټولواک تر معارفپال سيوري لاندې يوه خورا آزاد ملت ته په يوه خورا آزاد هېواد کې د پوهې او پوهنې ځلاوې خپروي. که آزادي د الهي حقونو او نواميسو خوندي کول، د محمدی صلی الله علیه وسلم د غراِ شـريعت، دولتي او ملي خپلواکۍ ټينګوال او د پرديو حکومتو له مريتوب نه ځان سـاتل وي- چې له آزادۍ نه د مسلمانانو اصلي اخيستنه همدا ده- نو لله الحمد افغانستان يې په خورا بشپړه بڼه درلودونکی دی. خو که د آزادۍ موخه د انسانانو په «لائل والـي» [؟] کې وي او د هېواد څپ څپانده کولو او خوځولو او د ولسي افکارو ګډوډولو تـه آزادي ووايو، نو له دغسې يوې آزادۍ نه د رېښتوني ساتندوی او مرتسندوی څښتن لور تـه پناه وړو. په ايران کې بې بنسټه ګډوډي او مشروطه حکومت د افغانستان له پاره نـه يوازې يوه بېلګه نه ده چې د عبرت درس دی. نژدې څلور کاله کېږي چې له ويجاړۍ او څپ څپاندۍ پرته ددغې آزادۍ بله ګټه چا ونه ليده. خوندي لارې يې نا امنه شوې؛ هوسايي او سوکالي يې ګډه وډه شوه؛ په هېواد کې يې د پرمختګ او تمدن يوه نښـه هم رامنځته نه شوه؛ او په پای کې يې نتيجه داشوه چې پردي حکومتونه پرې يرغـل وروړي. په داسې حال کې چې د ايران وګړي د افغانانو پـر تلـه زغـم لرونکـي، بـې خوځښته او پاسته دي او د لوستو کسانو شمېر هم په کې تر څه ځايه ډېر دی. لاسَمَحَ اللهَ اَعُوذُ بالله! که دا ډول واهي او بې بنسټه افکار افغانستان ته رامات شول، د کايناتو له مخ نه د افغانستان له ورکولو پرته به بله نتيجه ونه لري. ځکه د افغانـانو غـاړه نـه اېښودنه، تند خوی او اورپکی مزاج به د هغوی له ناپوهۍ او بې خبرۍ سـره لاس يـو کړي او تر هغو چې خبر بېړي، ځان او وطن به يې په سين لاهو کړی وي. هغه قلم چـې ددې ډول فتنې او فساد په برخه کې خوځېږي، او ليکنې کوي، د خپل ملت او هېـواد غليم به وي، چې الحمدلله هغه قلم چې سراج الاخبار راباسي، د وطن مـين، د ملـت خواخوږی، ټولواک ته صادق او داسې يو قلم دی چې يواځينی مسلک يې ملت تـه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل ټولواک د ګرانښت او زړه سوي ښکاره کول، د ولس په زړه کې د وطن او پاچـا د مینې ځایول او د وطنوالو ویښول او تر شونې کچې د هغوی په خبرولو کـې هڅـه او هاند دی.

د ایډیوکېټ خپرونه، وړاندې وایي: «پر هنـد د کمپنـۍ د واکمنـۍ پـر مهـال چـې مطبوعاتو پر حکوکت نیوه کې کولې او د کمپنۍ حکومت نیوه کـې ځـان تـه زیـان رسوونکې بللې، نو اعتراض کوونکي تل زندانو ته استول کېدل. په داسې حال کې چې په افغانستان کې سزاوې تر دې هم سختې دي.»

په دې فقره کې، سره له دې چې زموږ ملګرې [خپرونه] ځان په ښکاره زموږ سپېڅلي متبوع حکومت ته خیر غوښتونکې او لارښوونکې برېښوي، خو ورسره ورسره اشـاره دې ته ده چې حکومت پر سراج الاخبار بدګومانه کړي او له منځه یې یوسي او په دې وینا کې یې د ښکاره او پټ نیت (د اسم او مسمِی) ترمنځ توپیر برېښي.

هر څه چې دي، له دې به تېر شو او دا به واورو چې وایي: «که څه هم دا نوې خپرونه د لومړنیو زده کړو له پلوه ګټوره پرېوزي او د افغان ولس د فکري ودې له پاره چې نـیم وحشیان (!) دي، په زړه پورې بلل کېدلی شي، خو موږ دا خپرونه د افغانستان لومړنۍ خپرونه نه شو بللی».

اوس نو که افغان ولس نیم وحشي بولئ نو ایټالویانو ته څه وایاست؟ البته چې هغـوی خو متمدن بلل کېږي! ځکه چې د اروپا په سترو ځواکونو کې راځي او په اروپا کې بـه له بشپړ تمدن پرته بل څه وي؟

افغان ولس هېڅکله هم، نه په کورنیو شخړو او نه له پردیو سره په جګړو کې انسانان ژوندي په اور نه دي سوځولي؛ د ښځو تیونه، لاسونه او پښې یې پرې کړي او پـه دې دول یې هغوی وژلي نه دي؛ نا بالغه کوچنیان یې نه دي وژلي؛ ناحقـه یـې پـر پـردو ملکونو تېری نه دی کړی؛ که بل تېری کړی یوازې یې د ځانونو دفاع ته وردانګلي دي؛ عجیب وحشت! غریب مدنیت!!

تر هغو چې د طرابلس پر مسلمانانو د ایټالویانو له خوا راغلی وحشت د یادونو له پاڼو پاک شوی نه وي، شرم دی چې څوک د مدنیت او انسانیت نومونه اخلي. [داسې چـې ده] ټول بشریت یا بشپړ وحشي بلل کېږي او یا نیم وحشي والِسلام!

(c) ketabton.com: The Digital Library

«ایډیوکېټ» چې سراج الاخبار د افغانستان لومړنۍ ورځپاڼه نه بولي، دلیل یې دا راوړي چې ګواکې پنځلس کاله د مخه د خدای بښلي او جنت ته تللي پاچا اعلیحضرت ضیاءالملة والدین [امیر عبدالرحمان خان] پر مهال لومړنۍ خپرونه راوتلې وه او بیا دا هم وایي چې د هغې خپرونې عمر یوازې څو ورځې و او د بندېدو دلیل یې همداسې تت [ګونګ] بیانوي او د خپلو جملو په پای کې د پنځلس کاله مخکنۍ خپرونې د بندېدو پر دلیل داسې لیکي: «وایي چې افغان ملایانو د ورځپاڼې راوتل د پیرنګیانو دود باله او کرکه یې ترې کوله او داسې یې ګڼله چې د ورځپاڼې خپرېدل به پر افغانانو د هغوی اغېز له منځه یوسي».

لومړی به دا ووایو چې پنځلس کاله دمخه د کومې خپرونې په اړه مو معلومات ترلاسه نشوای کړی. له هغو کسانو څخه مو چې په پلازمېنه کابل کې د مطبعې د جوړېدو له لومړۍ ورځې همدلته و، وپوښتل، هېڅ‌ چا په دې اړه معلومات نه درلودل او ددې ډول خپرونې شتوالی یې رداوه. که په پام کې هم وه چې راووځي، پر هغه مهال د خپرېدو ډګر ته نه ده راوتلې. او[له بلې خوا] زموږ د ګران هېواد درانه عالمان هېڅکله هم د خپل متبوع دولت د سیاسي افکارو خنډ شوي نه دي او نه کېږي.

د افغانستان درنو عالمانو هېڅکله هم د ورځپاڼو راوتل د پیرنګیانو کار نه دی بللی. هغه خپرونې چې له پیرنګي هېوادو څخه راځي هغوی ته پیرنګي او هغه چې له مصر او سوریې نه په عربي ژبه خپرېږي، هغوی ته عربي او د ترکیې او فارس خپرونو ته ترکي او فارسي وايي او سراج الاخبار ته چې نوم یې د برکت له مخې زموږ د سپېڅلي پاچا له نامي نامه (سراج الملة والدین) څخه د اخیستنې ویاړ ګټلی دی، ډېرئ ښه پام لري او په ښه سترګه ورته ګوري، داسې چې له سترو استادانو څخه ځینو په لیکلې بڼه او ځینو په خولې ستاینې هم ورته ویلې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وحشت او مدنيت

د «وکيل» ورځپاڼې د وحشت او مدنيت پر تولې (توازن) يو په زړه پورې بحث کړی او د اسلامي نړۍ د پخوانيو زمانو د وحشت مقابله يې د اوسني مهال د متمدنو هېوادو له تمدن سره په ښه ډول روښانه کړې او وايي چې د اروپاييانو په ادبيــاتو، تــاريخونو او روايتونو کې د مسلمانانو د وحشت په اړه له مبالغې ډکې افسانې راغلي چې د خپلــو متمدنو اروپايي ملګرو د ډاډ له پاره دا منو چې مونږ مســلمانان پــه تېــرو زمــانو کــم ظالمان، تېري کوونکي او حشيان وو او د هغوی د تمدن او تهذيب لارويان، خو غواړم د مسلمانانو وحشت او د اروپاييانو مدنيت په لږ تفصيل سره پرتله کړم.

په ۱۳ کال کې حضرت ابوبکر صديق رضیَ الله عنهُ چې هغه مهال د خلافت پر ګــدۍ ناست و، په شام کې د رومي واکمنو له ناوړه ظالمانه کړنو ځخه پــه تنــګ شــو او يــو کوچنی پوځ يې اسلام ته د بلنې په موخه شام ته واستاوه. کله چې پــوځ وخوځېــد، پخپله داحضرت د لښکر له مشر سره چې پر آس ســپور و، يــو ميــل پلــی ولاړ او ور نصيحتونه يې ورته وکړل. کله چې لښکرمشر حالت دا ډول وليد، نو لاس تړلــی يــې داسې عرض وکړ چې ای اميرالمومنين رضیَ الله عنهُ: نور دا حالت زغملی نه شم چې ته به پلی روان يې او زه به پر آس سپور يم. اميرالمومنين رضیَ الله عنهُ و فرمايل چې مه ته کښته کېږه او نه زه سپر بږم او په رښتيا چې زه داسې بولم چې د ښتــتن لــه پاره پلی خوځېږم. او وروسته يې دا لاندې نصيحتونه واورول:

۱ــ هېڅکله به له چا سره غدارۍ نه کوئ،

۲ــ د غليم له پوځ نه چې ځوک وژل کېږي، د بــدن د غــړو د پــرې کولــو پــه ځبــر د هغوی له مړو سره به ناوړه چلند نه کوئ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ــ زاړه کسان به سره له دې که پخپله یا یې خپلوان په جګړه کې درسره مخامخ وي، نه وژنئ،

۴ــ پر ښځو به برید نه کوئ،

۵ــ د شیدو بچیانو او کوچنیانو ته به لاس نه وروړئ،

۶ــ څاروي به نه ځوروئ او د وزو او پسونو پښې به نه پرې کوئ،

۷ــ اوښان به نه ځوروئ او که چېرې مو غوښې ته محاله اړتیا پیدا شوه، نو بویه چې په روا ډول ترې یو حلال کړئ،*

۸- هېڅکله هم د کجورو (خرما) ځنګل ونه سوځوئ او نه زرغونه ونه پرې کړئ او نه اور ورواچوئ،

۹- آباد ځایونه ویجاړ نه کړئ،

۱۰- له غلا او د چا پر مال له تېري ځان وساتئ او په یوه خبره کې هم ډار او نامردي له ځانه څرګنده نه کړئ.

* [د ورځپاڼې په اصلي متن کې ددې نصیحتونو پرله پسې شمېره له اوومې وروسته مخامخ نهمې ته اوښتې او اتمه غورځېدلې ده. په دې ډول هلته ټوله شمېره یوولسو ته رسېدلې ده.]

دادي هغه قاعدې چې د اسلام ستر خلیفه جګړې ته تر روانېدو دمخه خپل پوځ ته د لارښوونې په ډول اورولې وې او مسلمانانو هم ټولې په هغه جګړه کې ټینګې په پام کې نیولې وې. د خدای د هغه بندګانو حال ګورئ چې که چا به غشی درلود د ایښودو چانټه به یې نه وه؛ که چا به نیزه درلوده، توره به یې نه وه؛ که توره به وه ډال به نه و؛ د ونو څانګې به یې رانیولې او غشي به یې ترې جوړول او نه یې زغرې اغوستلې او نه جوشن- ساده او څیرې کالي به یې وو، زېرمه به یې کجورې وې او هر چا به خپله برخه پورته کوله او جګړې ته به روانېده. هر کلي او ښار ته چې به رسېدل، نو دا ټکی به یې ویل چې: «راځئ ای خلکو چې له یوه څښتن پرته د بل چا عبادت و نه کړو او شریک ورسره ونه ونیسو». که به مشرکانو دې الهي بلنې ته په نیزه ځواب ووایه، نو زړورو مسلمانانو به هم تورې له تېکو وایستلې او پرې ور وبه ځغستل او تر جګړې وروسته به سملاسي دا نتیجه برسېره شوه چې د «اللهُ اکَبر» د غږ له ستروالي او درندوالي به د کفر او الحاد نښې نسکورې شوې او له څه وخت وروسته به ټول مشرکان د باطلو معبودانو له ننګې واوښتل او د لوی څښتن د خوندیتابه تر سیوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې به چې د ځمکو او آسمانونو خاوند دی، راغلل او د اسلامي جنډې له هسکېدو سره سم به د ښار وګړو خپلواکي تر لاسه کړه او اسلامي بریمنو بـه خپـل بروالـي او واکمنۍ ته په پام سره، د نیول شوي ښار وګړو ته هېڅ نه ویل او آن دا چې د هغوی په ساتنه کې به یې خواري کوله او جزیه به یې ترې اخیستله. که به د بل دیـن کسـانو غوښتل چې د اسلامي عبادتځایونو تر څنګ خپل معبودونه جوړ کـړي، نـو اسـلامي بریمنو به په خوښۍ لاره ورکړه. سربېره پردې مسلمانانو به د بېوزلو لاسنیوی کاوه او د کونډو او یتیمیانو په پالنه کې به یې هڅې کولې او د سپینږیرو او کمزورو د مرستې له پاره به یې د خیرات خونې جوړولې، بچیانو ته به یې زده کړې ورکولې او کلیساګانو او بتخانو ته به یې ځمکې وربښلې.

تېرې زمانې به پر ېږدو، همدې اوسنۍ جګړې تـه بـه چـې د عثمانیـانو او ایټالویانو ترمنځ پېښه شوې، نظر واچوو: د لوېدیځ طرابلس په دې جګړو کې اد ایټالیا اووه زره اسیران د مسلمانانو پـه لښـکرکوټ کـې بنـدیان دي. ددغـوړ اسـیرانو د هوساینې او ښېګنې له پاره، د عثماني لښکرمشر نشأت بېګ په لارښوونه په توقیف ځای کې روغتونونه ودان شوي او ایټالوي ټپیان په منظم ډول درملل کېږي. سـربېره پردې د کلیساوو پر ځای څلور کېږدۍ درول شوي او لـه تـونس نـه ورتـه پادریـان راغوښتل شوي او ټول ایټالوي اسیران پر یکشنبه پرېښودل کېږي چې خپل مذهبي دودونه او فرضونه پر ځای کړي. په داسې حال کې چې اروپايي دولتونه لـه دې سـره سره هم پر مسلمانانو د وحشت تور لګوي. اوس راځئ چې د لوېدیځ پر تمدن یو ځیر نظر واچوو: ښاغلی فرانسېس میکلاک چې د امریکـا یـو نومیـالی قلمـوال دی، پـه نیویارک ورکیډ[؟] ورځپاڼه کې لیکي چې د ایټالیا پوځ د وسله والو لاروهونکـو یـوه غدۍ ده. د مسلمانانو نژدې څلورسوه ښـځې او او کوچنیـان او څلـور زره مسـلمان زلمیان یې په لوی لاس په نښه کړي او ویشـتلي دي او ام دغـه ویروونکـي صـحنې پخپله لیدلي او عکسونه مې یې اخیستي دي. د ایټالیا وینې تویونکي عسکر د عربـو پر کورونو له یوه لوري نه بل ته ورختلي او هر عرب نر، ښځه یا د غېږې کـوچنی یـې چې لیدلی، ډزې یې پرې کړې دي. د ایټالوی افیرانو حالـت تـر عسـکرو لا بـد و- د ایټالوي پوځ اخلاق له منځه تللي او د طرابلس د جګړو حالت د ارمېنیـا تـر خونړیـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نښتو ډېر خراب دی. جنرال کانيوا حکم کړی وچې موږ له ترکلنو سره په جګړه يو او ځرنګه چې عربان د عسکرو په رسمي کاليو کې د پوځ پــه ځېــر لــه مــوږ ســره نــه جنګېږي، نو په کار ده هغه ټول عرب چې رسمي کالي ونه لري خو وسلوال وي، ووژل شي، آن که د سپينه جنډه هم پورته کړي. څو عرب مې وليدل چې د يوه کور په انګړ کې ايسار پاتې وو او بشپړ دولس ساعته يې له خپل سيال سره نښته وکړه. کله چــې يې مهمات خلاص شول، ايټالويانو ونيول او يو ځای يې حلال کړل. د شرارت تر ټولــو يوه ناوړه بڼه يې چې ما ليدلې دا وه چې د عربو د ټولوژنې پرمهال چې يو بېګناه هلک او يوه نجلۍ او دوې سپين سرې مېرمنې د ايټالوي روغتون وره ته ځېرمه د مــړو تــر ډېرۍ لاندې د ځنکدن پر حالت وو او کمزورې غږ به ترې راپورته شو. کله چې مې دا غمجن حال وليد نو بېصبره شوم او يوه پوځي ډاکټر ته مې چې دغه روغتون ته نژدې ولاړ و او په ښکاره داسې بر ښېده چې د ټولوژنې د ډاروونکو صحنو عکسونه اخلــي، له دغوبېوزلو سره د مرستې له پاره زارۍ وکړې، خو ډاکټرانو هېڅ غوږ پرې ونه ګراوه. بل ځل مې د سره صليب له يوه کارکوونکي نه د مرستې غوښتنه وکړه چې لــه دغــو غمځپلو سره مرسته وکړي، خو هغه په سخت زړه ځواب راکړ او ويې ويل: هېڅ پروا نه کوي، چې مري ودې مري. يوازې دا نه و، هغو ايټالوي پوځيانو چې ددغــو غمځپلــو د خارنې له پاره ګومارل شوي وو، څوک پر ښنښودل چې هغوی تــه يــو ځــاځکی اوبــه ورکړي. دغه مهال دغو مظلومانو د بېوزلۍ په يوه يوه بوږنوونکي حالت کې ساه ورکړه. سربېره پردې، ايټالوي پوځيانو د بېشرمۍ او بې ايمانۍ کړنې هم ترسره کــړې دي او ددې ټولو تېريو پړه د جنرال کانيوا پرغاړه ده. دغه جنرال په يوه کلا کې بند دی چې څلور خواوې يې په«بم پروف» سره خوندي دي (يعنې له داسې مسالو او موادو جوړې دي چې هېڅ بم پرې اغېز نه کوي). جنرال کانيوا له خپلې کلا نه بيخي بهر نه راوځي او په مخامخ جګړو کې ګډون نه کوي، نو ځکه د جنرال په نشتوالي کې د ايټالوي پوځ حالت خورا بد دی او ما په خپلو سترګو ليدلي چې ايټالوي پوځيان د ټولــو کليــو پــه شاوخوا کې وو او چې عرب به يې ليده، ويشته به يې. ډېرځله يې خپل ملګري چې له ليرې ورته عرب بر ښېدل، په تېروتنه ويشتلي دي. دا وګړي د ډېرو وينو لــه څښــلو مست او نشه و او خبرې او کړو وړو يې د مستۍ نښې بر ښېدې. مــا وليــدل چــې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایټالوي پوځ نژدې پنځوس عسکر لګسا وو د لس- دولسو جنګي بندیانو پښو ته یـې ځنځیرونه اچول او ترخپلې ځارنې لاندې یې بېول. دغه ټول عسکر له خپلو افسـرانو سره په نشه کې ډوب وو او چې یو خونې ته ورسېدل ودرېدل، مظلوم عرب یـې پـر لیکه ودرول او ډزې یې پرې وکړې.

اروپایي دولتونه خپلو دې ډول کړنو ته تهذیب او تمدن وایي او مسـلمانان وحشـیان بولي. نو د وحشت او مدنیت ددې معیار له مخې ویلی شو چې توپیر له کومه دی تـر کومه. همدومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جلال آباد نهر سراج

د اعلیحضرت سراج الملة والدین ددې نېکمرغه پېر چې څښتن دې یې واکمنې اوږده لري، د سترو او ګټورو آثارو یوه بېلګه د اوبو هغه لوېې ویالې دي چې د هېواد په هـر ګوټ لکه په بدن کې ساه داسې بهېږي. په دوی کې یوه هم د جلال آبـاد همـدا نهـر سراج دی.

له چا نه پټه نه ده چې اوبه د ژوند یواځینی بنسټ ګڼل کېږي. لوی څښتن جَلَ و علی په خپل ستر لرغوني کتاب کې د ټولو شیزونو د ژوندانه له اوبو څخـه بللـې ده. اوبـه زموږ د مهربان څښتن یو لوی جوهر او یو ستر نعمت دی چې تر مرګ وروسـته یـې ځمکه پر همدې جوهر له سره ژوندۍ کړې ده. د ځمکې پر مخ بوټي د همدې پر مـټ زرغونیږي؛ د ونو میوې د همدې له برکتـه خونـد مـومي؛ الوتـونکي، ځر بـدونکی او خوځېدونکي ټول له همدې نه ژوند تر لاسه کوي؛ انسان، څاروي او آن جامد شیزونه له هغه ژوند او ښېرازي تر لاسه کوي.

که هغه ستر نهرونه نه وای چې د ځمکې پرمخ غرونه، تړې، بېدیاوې او دښتې د مطلق حکیم ذات جَلَ و علی د بالغ قدرت له مخې خیروي او بهېږي، له نړۍ نـه کـر کیلـه ورکېده او انسان له هوساینې او ژوندانه نه بې برخې کېده. او بیا که چېرې د انسـاني متو او انسانی کمالونو یووالی نه وای ن چا به له دې لوی نهرونو څخه ویالې او کانالونه را ایستل. ورسره به د انسانانو له خوا کر کیله چې په غلو دانو او ځمکنیو محصـولاتو ژوند کوي، له پراخېدو وتلې وای. له دې امله به نو د انسانانو د ژوندانه کړۍ ډېره تنګه شوې او ددغو سیندونو او نهرونو تر څنګه به د دوی په راټولېدو پورې محدوده شوې وای چې د ډېرو بدمرغیو سبب ګرځېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې سيندونه هم شته چې زرګونه ميله د ځمکــې مــخ څېــري او تــر ســمندرونو رسېږي. خو له دې سره سره هم تر هغو انسان به خپل کمال سره لــه دغــو ســنيونو څخه ويالې نه دي ايستلې، تر هغو ترې بشپړه ګټه نه ده اخيستل شوې.
د کابل نهر چې د ننګهار [ننګرهار] خلک يې په پښتو ژبه «سين» بولي، سره لــه دې چې پرخې ځمکې ورسره اوبېږي، خو تر اوسه داسې يوه وياله چې زرګونه جريبه شړه ځمکه ورسره اوبه شي، په پېړيو پېړيو له دغــه ســينده نــه ده را ايســتل شــوې. د سپېڅلي نهر سراج په ايستل کېدو سره جلال آباد د يــوې پرمختللــې راتلــونکې او هوسا ژوندانه وړ وګرځېد.
کله چې الهي سپېڅلی ذات وغواړي چې يو هېواد او ولس ښېرازه کړي، نو واګې يې د خپل سپېڅلي رِباني ذات په غوښتنه يوه خيرغوښتونکي نياومن واکمن تــه ســپاري. همداسې وه چې افغانستان يې د امير حبيب الله خان په څېر د يوه عــدالتپال، ديــن خوښوونکي او ترقۍ غوښتونکي اعليحضرت ټولواک په شتوالی ســپېڅلی او ويــاړلی کړ.
زموږ دې ستر او سپېڅلي ټولواک د خپلې همايوني تخت کېناستنې له هماغــه پيلــه ورځ تر بلې او کال تر بله د رغونې او مدنيت نوې نوې بېلګې په خپل پاچــايي هېــواد کې رامنځته کړې دي. په دې ډله کې، پروسږکال يې پــه جــلال آبــاد کــې د خپلــې بختورې همايونې اوسېدنې پر مهال، د نهر سراج د کار پيل په پوره پــرتم او ښــاديو سره کړی و. پر هاغې بريالۍ ورځ، ټول لويان، مخور ديني عالمان، درانده سپين روبي او د ختيځو شتمنی زېږوونکو ولايتونو له ګوټ ګوټ نه د قبيلــو مشــران، ملکــان او مخور او د رېښتينو شاهي اتباعو يوه لويه ډله پر همدغه ځای چې [اوس] پرې د نهــر سراج لومړنی پيلېدونکی سربند جوړ شوی، را ټول شــوي وو.د همــايوني [ټولــواک] کېږدۍ او د اوسېدو او دربار خيمې همدلته درول شوې وې. مېوې، خواږه او خواړه پر ټولو وويشل شول. پوځي موزيک غږېدهد ځانګړي ګارډ سرتېري پر ليکه د ردناوي له پاره ولاړ وو. ټول پوځي او عسکري افسران په خپلو نيمه پوځي کاليو کې حاضــر وو.
تر هغه وروسته چې اعليحضرت شاهانه ذات ددغې ويالې د ګټو او نېکو پايلو پــه اړه يوه اغېزناکه وينا واوروله، بيا يې له سپينو زرو جوړ يــو يــوم [بېــل] چــې ځــانګړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهمدې ورځې له پاره جوړ شوی و، په خپل مبارک لاس کې واخيست او د نهرسـراج په کيندلو يې پيل وکړ.

د جلال آباد د نهر سراج پيل ټکی د درونټې له پله نه نژدې دوه سـوه ګامـه کښـته پروت دی. ويالې ته د اوبو د ورماتېدو خوله د نوې معمارۍ له اصولو سره سم په پاخه آو ټينګ ډول جوړه شوې ده. دا وياله نژدې خوارلس ميله اوږده ده چې په دې حساب ورسره نژدې پنځوس جريبه شاړه، بې اوبو او بې کرکيلې ځمکه چې له ژوندانـه بـې برخې بلل کېده، اوبېږي او ژوند مومي. تر مجرا لاندې د ويالې پسور پنځلس فوټه او د سطحې پسور يې پنځه ويشت فوټه دی. د اوبو ژوروالی يې پنځو فوټو ته رسېږي چې له دې نه يې د اوبو د ډېروالي کچه تر څه ځايه جوتېدلی شي.

د کيندنو پر مهال د ځينو لرغونو آثارو لکه پخوانيو سکو او ځينو نورو نښـو برسـېره کېدو، او د درونټې پله د جوړېدو په ترڅ کې د يوې پخوانۍ ويالې ډ پيل په ټکي کې د پخو جوړښتونو موندنې اعليحضرت شهرياري ذات د هغې پوهې او سـليم عقـل لـه مخې چې لوی څښتن دغه شاهانه ذات ته وربښلی، دې اټکل ته راړست چې ښـايي پخوا به هم دلته کومه وياله جوړه شوې وه. لا رښوونه يې وکړه چې ددغو لرغونو سکو [راز] چې پر سانسکرېټ ليک وې، وسپړل شي. له دغو سکو جوته شوه چې لـه نـن څخه يو زر او څو سوه کاله لرغونتوب لري.

خو د جلا ل آباد نهر سراج نه د پيل په ټکي او نه د خپل ګټورتوب له پلوه له پخـوانۍ ويالې سره چې ځينې نښې يې شتوالی ښيي، ورته والی لري. دا وياله به له کرنيزو ګټو پرته چې تمه يې کېږي، د جلال آباد د هوا په اړولو او د ګرمۍ په کمولو کې لوی لاس وکړي. ځکه چې ددې ويالې پيلېدونکې برخه د ښار د شاوخوا پر وچو او شګلنو سيمو اوړيچې دا وچې او بې اوبو ځمکې له يو څه واټن وروسـته کرنيطـو ځمکـو، بڼونـو او بڼګيو ته ځلا او لندوالی وربښي او ځکه به ورسره د ښار هوا ښه شي.

ددې ويالې په کيندلو کې زموږ د ګران او زړونو ته نژدې ستر ټولـواک د نيـاومنۍ او رعيت پالنې مهربانۍ د هغه رېښتونو شاهانه اتباعو تـه ډېـرې آسـانتياوې او ګټـې برسېره کړې دي. ځکه که وګړي پخپله مخامخ په دې چاره کې ونډه واخلي، نو شاړه ځمکه به پرې وويشل شي او د کورونو د آبادولو او د ځمکو د ښېرازه کولو له پاره به د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نغدو پیسو پورونه هم ورکړل شي او چې کله یې ځمکه په حاصل راغله نو به بــه ورو ورو دا پورونه او د ځمکو مالیه پرې کوي. له دې سره ســره، د ویــالې د خــولې پــوخ سربند اتو یا په هر ځای کې چې پله یا مجرا یا تونل ته اړتیا وي چې د ولس وس پرې نه رسیږي، دا ټول دولت [پخپله] تر سره کوي. نو اوس چې ورته ســړی د... پــه نظــر وګوري، نو د یوې بدني هڅې په بدل کې چې د بشر د سپېڅلې بنې له طبیعي اړتیاوو څخه دي، پاچایي رعیت ته مالي، ځاني او روحاني ګټې رسول کېږي.

نو په دې توګه پر موږ ټول ولس واجب ده چې د الهي سپېڅلي ذات ددې ستر نعمــت منندویي وکړو چې موږ یې دداسې یوه ودانپالي او د ویجاړیو د یوه غلیم او نیاومن او مهربان پاچا تر لاس لاندې کړی یو او دغه راز زړه ته د رانژدې او ګــران او ســپېڅلي ټولواک د عمر او بخت د اوږدېدو دعا پر خپلو ژبو جاري کړو چې د شــاهانه مهربــان لاس د پالنې او روزنې تر سیوري لاندې یې زموږ هېواد او پخپله مــوږ پــه ټینګــو او متینو ګامونو سره د پرمختګ او تمدن پر واټ مخې خواته د تلو په حال کې یو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوي سړکونه

زموږ د ستر ټولواک د پرمختيايي پېر د خير رسوونکو آثارو يوه نښه سـړکونه يعنــې کلک پاخه سړکونه دي چې د ژوندانه د رګونو په دود د دوی په شـاهانه هېـواد کــې غزېدلي دي.

که څوک ووايي چې ويجاړې لارې تر روغو ښې دي، دا به داسې وي لکه چــې وويــل شي: د پلي تګ هوسايي په ګاډي او موټر کې تر تګ ډېره ده. هغه وختونه چې د لارو تړل او بندول په کار و، تېر شول، ځکه چې يوازې د ځمکې پر کرِې نه چې په هوا کې هم د تګ راتګ نبغ سړکونه پرانستل شوي چې د هغوی تړل شوني دي خو يــوازې د زورورو هوايي جهازونو [الوتکو] په مرسته!....

د نړۍ په ټولو دينو کې به يوه هم د اسلام د سپېڅلي دين هومره خپلو لارويانو تــه د خيرات او صالحه باقياتو د مبرات لارښوونه نه وي کړي. «رفع اذای سبيل» يعنــې لــه لارې نه د ضرر او آزار لرې کول او «اماطُة الاذاعَن الطريق» پــه ټينګــار ســره شــوې لارښوونې دي چې د اسلامي نړۍ عقيــده پــرې ولاړه ده. کــه چېــرې د اســلام هــر اعتقادي، اخلاقي يا ادبي اثر ته نظر وشي، پرانستې، هوارې، پاکې او خوندي لارې په کې د عدالت له ارزښتنکاو اړتياوو څخه بلل شوي دي. د پلونو پر نشتوالي او پــه لارو کې د څښتن د مخلوق د کړېدو له امله په شريفه شــرعه کــې واکمــن مســوول او د پوښتنې وړ بلل شوي دي. ځينو لويو مفسرينو «باقيات الّصالحات» د آبادۍ پر نښــو، لکه پلونو، لارو، ويالو، سلسبيل ها (؟) او جوماتونو، خيراتځايونو، ښــوونځيو او نــورو تفسير کړي چې تر دې به نو بله غوره ښېګڼه څه وي؟ د دوارو نړيو د ښاغلي ســردار عليه اکمل اِلتحايا په سپېڅلو احاديثو کې «صَدَقه جاريَه» راغلې چې مانا يې تلپاتې او روان خيرات دی چې دغه جاريه صدقه له دغه ډول آثارو پرته چې ګټه يې ټــوليزه او ښېګڼه يې د انام(؟) د هوسايۍ او سوکالۍ سبب ګرځي، بل څه کېدلی شي؟ پر همدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنسټ ده چې مسلمان ټولواکان پرله پسې د دا ډول جاري صدقو په برخه کې هڅــې او هاند کوي چې نښې یې موږ ته ښکاري.

لږ انصاف په کار دی: د تګ راتګ یوه عامه لاره فرض کړئ چې له یوه ښار نه بل ته او یا له یوه کلي بل ته غزېدلې وي او جوړوونکی یې هم د پلیو ګامونه او د آسونو د پښو خاپونه وي او د پښو دا خاپونه هم کاږه واږه په غرونو او بیدیاوو کې د مزو [تارونو؟] په دود غزېدلي وي او تیرې، کاڼي، شګې، ګلان، اغزي، ماران او ضرورونه له دغــو لیکــو سره نښتي ترلي وي او د انساني لاس د هنر یوم او تسکوره او د ماهر مهندس نقاله په کې بیخي کارېدلې نه وي!

اوس نو دغه کړې وړې او اوښتې راوښتې لارې چې شاعرانو له خپل زړه چاودي فریاد سره تشبیه کړي، له هغه پاخه او په ډېرو پوښلې، پرانستي، هوار او پراخ سړک ســره [پرتله کړئ] چې غرونه یې څیرلي او له خوړونو او سیندونو نه د څوړنــدو اوســپنیزو پلونو په مرسته تېر شوی او د جوړوونکي د هندسې نقالې د هندسي اصولو پر بنسټ په غرونو او درو کې ځغلولی، نو که شاعران یې د محبوبو د زلفو له تــاو او پــېچ ســره تشبیه کړي، حق لري. که [دا دوه ډوله سړکونه] خوا پر خو کېږدو او په یوه ځغلنــده نظر ورته وګورو نو د وجدان، عقل او نقل له مخې به کوم یو د عدالت پر منطــق ســم ومومو؟

تر دې ځایه مو له معنوي اړخه پر لارو یو څه خبرې وکړې، اوس به یــې لــه مــادي او جسمي پلوه ګتو ته کتنه وکړو:

نن که په موږ څوک یوه اروپایي [پېرنګي] هېواد ته ولاړ شي، نو خارق العاده لارو تــه به یې ګوته په غاښ پاتې شي. ددغو ملکونو ټول سیندونه بــه د بېــړۍ د چلــونې وړ ومومي. یعنې هغسې چې په ګاډیو او موټرو کې پر سړکونو تــګ راتــګ کېــږي، پــه سیندونو کې هم په وړو انجني جالو، دواپورها [؟]، بخاري بېړیو، کښتیو او نورو کې له یوه ښار نه بل ته او له یوه کلي نه بل ته نګ راتګ کېدلی شي. د پلیو له پاره زرګونــه لارې چارچاپېر لکه د یوې پخې ډېرې په څېر په ښارونو او کلیو کې تېر شــوي دي. د تګ راتګ زرګونه زره وسیلې لکه ګاډۍ، میني بسونه، بربېښنایي ترامواي او ډلو ډول موټرونه پر دغو سړکونو تېرېږي را تېرېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لويې وچې او سيمې له خپلو غرونو، بېدياوو او ځنګلونو سره د لارو په مرسته- خو څه ډول لارې! - په اوسپنيزو لارو له يوه بل سره تړلې ليدل کېږي. لوی ښارونه يې وينئ چې يوازې پر ځمکنيو لارو بسنه نه کوي، د خپلو ښارونو تر ځمکې لاندې د تونلو له لارې او د ښارو پر ځمکه د ډېرو لوړو اوسپنيزو پلونو په مرسته يې د خورا عجيبو او چټکو ځغلېدونکو و سيلو د تګ راتګ لارې کارولې دي. او دا هم لا ورته نه بس نه دي بر ښېښېدلي او اوس اوس يې د هوا له ستر، پراخ او ناپايه ډګر نه هم کار اخيستی دی او «اوروپلانونه» [الوتکې] يعنې التونکي ماشينونه او بالونونه يې جوړ کړي دي چې سر له همدا اوسه د هوا له لارې د ګرځندويی شرکتونه په جوړېدو دي.
اوس به دا وګورو چې دې دومره لارو دغو هېوادو ته څه ګټې ورکړې دي. لومړی يې ترې د «وخت» ګټه اخيستې چې «سره زر» دي، يعنې که يو سفر چې مياشت يې غوښته اوس په يوه ورځ کې کېږي. د يوې ورځې کار په يوه ساعت ، د يوه ساعت کار ی په يوه دقيقه کې کېږي او په دې ډول شتمني او هوسايی تر لاسه کوي. دويم دا چې له دغو هېوادو څخه د قحطی او ګرانی بلا له يوې مخې ورکه شوې ده. همدا چې په يوه ېاود کې قحطي او ګراني راشي، نو د سترګو په رپ کې غلې او خواړه له هرې خوا ورمات شي. او که دا حال د خپل سپېځلي هېواد د ترکستان له ښېرازو بېدياوو او د ځينو غرنيو سيمو له کمو غلو دانو سره پرتله کړو، نو د لارو ارزښت او ګټه به راته تر څه ځايه روښانه شي.
دريېم دا چې ددغو ملکو سوداګری او صنعت ته يې سترې ګټې رسولې، اومه او ارزان مواد له ډېرو ليرې سيمو او اوږدو واټنو څخه په چټکی او آسانی سره رارسوي او دبېلابېل صنعت په خپلو فابريکو کې يې په ډول ډول بڼو راباسي او بېرته يې په چټکی سره دغو ليرې سيمو ته رسوي او په دې ډول د نورو ملکونو نغد سره زر خپلو جيبونو ته راټولوي او په دې ډول نور بېوزلي او اړمن او ځانونه لاس نيوونکي او شتمن ګرځوي. څلورم ټکی چې ډېر مهم هم دی، پوځې ګټه ده: په اوسنيو جګړو کې له بري سره تر ټولو ډېره مرسته دا څو ځيزونه کوي چې دلته يې راوړو: په هماغه لومړنی شونې شېبه کې تر غليم ډېر ځواکونه په چټک ډول تر خپلې پولې ورسوي؛ او تر غليم دمخه ارزښتناکې سيمې تر ګوتو کړي؛ او د غليم پر کوچنيو ټولګيو په لوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځواک سره ګوزار وکړي او لار ترې ورکه کړي؛ په دې ډول نو چې څومره لوی پوځي ځواک په چټکۍ سره واستول شي، هومره بری هم چټک تر لاسه کېږي. له روسیې سره په جګړه کې د ترکیې د ماتې یواځینی دلیل او له جاپان سره په جګړه کې د روسیې د بربادۍ لوی لامل له دې پرته بل څه نه و چې ترکیې سمې لارې نه درلودې چې خپل ځواکونه په چټکۍ تر پولو ورسوي؛ دغه د منچوریا د اوسپنې پټلۍ ددې له پاره بس نه وه چې د روسیې ستر پوځونه پر وړ مهال د جګړې تر ډګره ولېږدوي. که یو هېواد زرګونه توپونه هم ولري، خو چې ښه سمبال پاخه سړکونه چې دغه توپونه پرې ولاړ شي، ونه لري نو له دغو توپونو هېڅ ګټه نه شته.

نو پر همدې بنسټ و چې زموږ ستر، سپېڅلي، هوښیار او پوه ټولواک پر تخت له بختورې ناستې له ورځې څخه یې ددې ټکو پر څېړلو پام کاوه او د سمو او پخو سړکونو په مرسته یې د خپل سلطنتي هېواد د خپلمنځي نښلېدو په برخه کې شاهانه هڅې او هلې ځلې پیل کړې وې.

په لومړي سر کې یې په یوه زړه پورې بڼه د خپلې پلازمېنې او د هغې د شاوخوا سیمو د سړکونو په سمولو او جوړولو تکل وکړ او په لنډ وخت کې زموږ د ګران ښار د شاوخوا ماڼۍ او هوساځایونه په پخوا زړه راښکونکو او کلکو موټري سړکونو پخپله له پلازمېنې سره ونښلېدل.

د اسلامي پلازمېنې کابل سړکونه داسې سړکونه نه دي چې په هر هر ځای کې یې ښوک ښیلګې وموندلی شي. له هغې خدای ورکړې ښکلا سره چې د طبیعت هنرمند خورا ډېره او وړیا پر دې سپېڅلې خاوره پېرزو کړې، د مهندس بوخته نقاله هم غاړه غړۍ شوې او داسې ښکلي سړکونه ترې جوړ شوي چې پر دواړو غاړو یې د ولې او چنار ونې او ویالې په یوه ځانګړې ښکلا تر اوږدو واټنو په زړه راښکونکي ډول همداسې غزېدلې دي. په تېره بیا که ځینې سړکونه یې چمتو ښایسته باغچې وبولو، نو هم به سمه خبره وي. د ساري په توګه هغه سړک چې د سپېڅلی ارګ له وره [دروازې] نه تر لوی جامع جومات (عیدګاه) پورې تللی او بیا له هغه ځایه د لاهوری دروازې تر څلور لارې اوږد شوی، داسې یو ښکلی واټ دی چې زړه راښکونکی انځور یې زړه په خوښیو او ښادیو کېباسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه پاخه او منظم سړکونه چې «چاردهي» سیمه کې د «چهلستون» تر ماڼۍ او «ځنګل باغ» او «مهتاب باغه» او نورو ځایو کې جوړ شوي، داسې سړکونه دي چې ساعتونه په کې سړی د باغونو او ډول ډول مېوه والو ونود ځنګلونو او ځړوبیو (آبشارونو) او شوخو ګلبڼونو له منځه تېر بړي.

د پغمان د «سهیل» او «ستاره» بې عیبه ماڼیو او «بیک توت» او نورو سیمو پاخه موټري سړکونه هم دا ډول ښایسته، زړه راښکونکي او خوشحالوونکي سړکونه دي چې سړی په ګاډۍ کې د څو ساعتو او په موټر کې د نژدې یوه ساعت په مزله په اوړي کې له تودې هوا نه د لوړو غونډیو خوندورې خورا سړې هوا ته رسوي.

اوس به راشو هغو سړکونو ته چې زموږ د سني سلطنت پلازمېنه د شاهانه هېواد له ولایتونو سره نښلوي:

په دوی کې تر ټولو مهم هماغه د جلال آباد سړک دی چې د کابل له لاهورۍ دروازې نه پیلېږي او پر بګرامیو، بُتخاک، خاک جبار، باریک آب، جګدلک، سرخ پُل، نمله او باولۍ جلال آباد ته رسېږي. دا ځایونه چې نومونه یې یاد شول، هر یو یې یو منزل بلل کېږي چې کاروانونه په کې اړوي. په ټولیز ډول د منزلونو تر منځ واټن شپږ «کّرُوهّ» دی چې له یوه پاچایي «منزل» سره سمون خوري او په هر «منزل» کې د همایوني ټولواک د تمېدو له پاره منظمې ودانۍ جوړې شوې دي چې له ټولواک سره د ملګرو کسانو د استوګنې ټولې اړتیاوې په ښه ډول پوره کولی شي. د اعلیحضرت د تمېدو را «منزلونه» په رېښتیا هم ښایسته ودانۍ شمېرل کېږي چې په هسې یوه هندسي ترتیب چې پخپله همایوني اعلیحضرت یې سپارښتنه کړې، جوړې شوې دي. اصلي ودانۍ د ډوډۍ خوړلو له یوه سالون او د ناستې له یوه سالون او د خوب له ګڼو خونو او تشنابونو څخه جوړه وي. د ودانۍ یوه څنګ ته په خورا منظم ډول د چوپړیانو د اوسېدو خونې دي چې له اعلیحضرت سره د راغلو ځانګړو کسانو له پاره په پام کې نیول شوې دي. ددې شاهي «منزلونو» یوه بله ښکلا داده چې ډېرئ ودانۍ په هماغه یوه ډول او بڼې جوړې شوې دي چې سړي یې په ډېرو کې تېروځي.

دا ودانۍ چې یادونه یې وشوه د همایوني اعلیحضرت د تمېدنې له پاره ځانګړې دي. سربېره پر دې په هر «منزل» کې رباطونه جوړ شوي چې د کلا بڼه لري او کاروانونه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له یوه وره ورننه وځي. ددې رباط چارچاپېر کوټې دي چې د مسـاپرو او لارویـو او د هوسایۍ له پاره دي او جومات، اوبه، چایخانه او غله او خـواړه پـه کـې د مسـاپرو د اړتیاوو د پوره کولو له پاره شته چې مساپران یې د ورځې په بیه پېرلی شـي. خـو د اوسېدو خونې مساپرو ته وړیا ورکول کېږي.

دا سړک چې د هوساینې او آسانتیاوو یوه برخه یې بیان شوه، یو کلک او پوخ موټري سړک دی چې په خورا سمو هندسي اصولو جوړ شوی دی او ډېرې شـېلې او درې او غرونه او ژورې او لوړې غوڅوي او له ځینو خوړونو څخه پر کلکو پلونو اوړي او د جلال آباد ښار له پلازمېن کابل سره نښلوي. په جلال آباد کې بیا دا سړک دوه ځایه کېږي: یوه برخه یې د درونټـې پـر سـتر اوسـپنیز پلـه اوړي او د لمقـان [لغمـان] ایالـت قلعةالسراج [سراج کلا] له جلال آباد سره تړي او بله څانګه یـې تـر «ډکـې» پـورې غزېږي چې له پېښور سره راشه درشه خوندی کوي چې کـه د خـدای رضـا وه پـه راتلونکو ګڼو کې به دا او نور سړکونه درته بیان کړو.

په حقه چې د خپل شاهانه هېواد نښلووونکو لارو ته زموږ د ستر، سپېڅلي، او زړونـو ته رانژدې ټولواک پاملرنه، یوه لویه پرمختګ پالنه بلل کېږي چـې دد وی د شـاهانه هېواد د مدنیت، کرنې سوداګرۍ، صنعت او امنیت د پرمختیا یواځینۍ لار بلل کېږي.

په تېره بیا که د منظمو او پخو سړکونو ګټه او چوپړد خپل سپېڅلي هېواد د شـرف او ناموس د ساتنې له مخې په ځیر سره وګورو، نو ځان به راته پر دې مکلـف وبرېښـي چې له واړه تر زاړه د خپل ستر هېوادپال او نیاو پلنوونکي، زړه تـه رانـژدې ټولـواک ددې خیر رسوونکې موخې له پاره چې یوه شېبه هم د خپل شاهانه هېواد او ولـس د پرمختګ او هوساینې له فکر نه وزګار نه دی، په سر، مال، تن او ځان سره د ټولو هڅو سرښندنو هڅه وکړو چې اړتیا یې وي او د هغه د عمر د اوږدوالي او د دولت د لا پرتم له پاره د بې نیازه څښتن دربار ته د دوعا لاسونه پورته کړو او ویې غواړو. همدومره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال، لسمه ګڼه ۴-۶ مخونه

د فکرونو سمول

(په افغانستان کې د مخالفو ډلو د شتوالي په اړه د «پایونیر» ورځپاڼې د [تبصرې] ردول)

پایونیر ورځپاڼې زموږ د ګران هېواد افغانستان د کورني حالت په اړه یوه څــه لیکلــي چې د عجیبوالي له امله یې اړ شو چې ددغې تبصرې ځینې برخې وڅېړو او وارزوو او له حقیقت نه یې لرې والی خپلو ټولو درنو لوستونکو ته وښیو او په دې ډول تــر څــه ځایه د عامه افکارو په سمولو کې ونډه واخلو:

ددغې ورځپاڼې ژباړه داسې راځي:

«اوس مهال په افغانستان کې د افغانانو یوه داسې ډله په قدرتي ډول پیدا شوې چې د کابل د امیر صاحب له خوا د خپلو وګړو د ښېګڼې او هوساینې له پاره د پیــل شــویو تکلونو مخالفت کوي.»

دا پاس لیکلې ټوټه له شورماشوره او له اوږدو خبرو پرته له همدې پیلــه ردوو. ځکــه چې په افغانستان کې د ډلو او ډلبازیو او د فتنو او فساد اچولو هېڅ نښه او خبــره نــه شته. او هغه هوډونه چې زموږ په زړونو کې ګران ستر ټولواک د خپلو صادقو وګــړو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښېګڼې له پاره پلي کوي، ټول ملت ورته په منڼه او ناپايه خوښنه ګوري او هېڅوک يې هم پر خلاف نه خوځېږي. خبريال تر دې وروسته

ليکي:

«دغه ډله چې له محافظه کارو سردارانو او پوځي افسرانو جوړه ده، د موټر او ټېلېفون او د لوېديځ تمدن د نورو نښو په راتګ اندېښمن شوي او يوازې د وسلو او پوځي تجهيزاتو جوړول چې خدای بښلي امير عبدالرحمان خان خوښول، ښه بولي».

څومره عجيبه! که چېرې د ښاغلي خبريال د قلم څوکې د «رُونتَن ګَن» (؟) د وړانګې ځانګړتيا هم درلودای، بيا يې له دې زرګونو ميله واټن څخه زموږ د هېواد د سردارانو او پوځي افسرانو د زړونو دننه راز نه شوای موندی! نو آيا ښاغلی خبريال د زړونو د دننني رازدا سپړنه د کوم لامل او دليل له مخې توجيه کولی شي؟ نو آيا دا څه ډول خبريالي ده چې له دومره ډېرو سردارانو او افسرانو سره شپه او ورځ په يوه خونه کې اوسېدلې او پر يوه دسترخوان ناست دی او بيا د زړونو رازونه ترې را ايستلي دي؟ هو، هېڅ شک نه شته چې له دغو وګړو سره د کتنې اندېښنه يوه داسې مساله ده چې په ما فی الضمير پورې اړه مومي. ځکه کوم څه چې موږ افغان ولس يې په غوږونو اورو او په سترګو وينو دادی چې ټول سرداران او پوځي افسران او درانده مخور او د خپل متبوع او سپېڅلی هېواد او دولت اشراف، په هغه غونډه کې چې پروسږکال د «افغان موټر شرکت»په اړه د اعليحضرت ټولواک په مشرۍ جوړه شوې وه، ټولو په يوه زړه او يوه خوله او د وجدان په ښه شوق او ذوق په دغه ګټور شرکت کې ګډون وکړ او خوښې او خوشحالي يې څرګنده کړه او خپل ټولواک ته يې مبارکۍ او منڼې وړاندې کړې. خو د پايونير ورځپاڼې د خبريال دا خبره ردولی نه شو چې د افغانستان ولس له وسلې او جنګي تجهيزاتو سره مينه لري، ځکه چې له شاه نه تر ګدا پورې هر افغان

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر وسلې او پوځي تجهيزاتو لکه مين داسې دي. ځکه چې خپل هېواد پرې ګران دی او د هېواد ساتنه له وسلې پرته شونې نه ده.

بیا لیکي: «او دغه ډله سربېره پر دې دا وېره لري چې هسې په افغانستان کې د اوسپنې پټلۍ وغزېږي او د انګرېزي انجنیرانو لا نور بوختېدل د هېواد د خپلواکۍ له منځه تلل له ځانه سره راوړي.»

خومره اوم [خام] خیال! د افغانستان د اوسپنې د پټلیو اوسپنه لا په کانو کې، انګرېز انجنیران لا په انګلستان کې! نو دا څه ډول وېره ده چې په دې بېوزلو افغانانو پورې تړل کېږي؟ هو، په افغانستان کې د اوسپنې د پټلۍ تېرېدل شونې دي، خو سم باید ډاډه شو چې دا اوسپنسزه پټلۍ د افغانستان له خپلو کانو څخه ده او د اورګاډۍ انجنیران پردي نه چې د افغانستان له خپلو بچو څخه دي.د افغانستان ټول ولس پر خپل ټولواک دیني اعتقاد او ایماني باور لري او سم د شاهانه ذات په افکارو پوهېږي چې دا شاهانه ذات یو خورا پرمختګ پلوی، هېواد پالی، متدین، او زړور ستر پاچا دی.نو ځکه له دې پلوه یې زړونه ډاډه دي چې د خپل هېواد له بچیانو څخه د کاني انجنیرانو او د اورګاډي د انجنیرانو تر چمتو کولو پورې چې که خدای کول دغه وخت هم لرې نه دی، هېڅکله به هم د اورګاډي په جوړولو کې نور هېوادونه را ښکېل نه شي.

تر دې وروسته خبریال لیکي: «متعصب دیني عالمان او ملایان هم له دې [مخالفو] فکرونو سره ملګري شوي او عادي وګړي د نوي والي او تمدن پر خلاف هڅوي.»

د سراج الاخبار افغانیه خبریال د پایونیر د خبریال دا خبره په ډاګه ردوي. د افغانستان دراانده علما هومره چې د پایونېر خبریال ګومان کړی، له نړۍ نه بې خبره نه دي. پوهېږي چې د اوسنۍ زمانې اړتیاوې او وښتنې پر څه ښې تړلې دي. نو ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېڅکله هم د خپل ټولواک فعالو هڅو ته د رد یا نه منښې په سترګه نه ګوري. د افغانستان عالمان د تمدن هڅونه کوي، نه دا چې مخالفت یې وکړي.

دغه خبریال د افغانستان د مخالفو ډلو د بېلولو په تړاو لیکي: «[...] او ویل شوي چې ایشیک آقاسي [د دربار رییس] عبدالقدوس خان چې په تېر یې خورا ډېر واک درلود، او د پوځ پخوانی مشر ایرمحمد خان او مستوفي محمد حسین خان او نور مخور کسان د لومړۍ ډلې پلویان دي.»

دا هم په هغو بې نوم و بې نښانه او خارق العاده خیالي کشفونو کې راځي چې یوازې د پایونیر د خبریال په «انتریکه» لیکونکي (؟) قلم پورې اړه مومي. لومړی به دا ووایو چې دا یاد شوي شخصیتونه په هغو کسانو کې راځي چې د اوررېدو له مخې یې د افغان سني سلطنت د چوپړ او ټینګښت او له هغه سره د نه مخالفت لوړه هم د خدای بښلي خاقان [امیر عبدالرحمان خان] د پاچایۍ په کلونو او هم واک ته د همایوني ټولواک د رسېدو پر مهال کړې وه او دوی دینپالي او هوښیار کسان دي او هېڅ ګومان نه کېږي چې خپل سپېڅلي دین ته به له سلطنتي مقام سره په مخالفت او د لوړې په ماتولو سره زیان واړوي. له بلې خوا دا هماغه کسان دي چې د همدې ستر پاچا په سیوري کې دومره لوړو څو کیو ته رسېدلي دی، داسې چې ایشیک آقاسي عبدالقدوس خان ته د «اعتمادالدوله» او نایب سالار امیر محمد خان ته د «سپه سالار» [د پوځ مشر یا لوی درستیز] او میرزا محمد حسین خان ته د «مستوفی الممالک» منصبونه [ورکړ شوي دي] نو ځکه به یې له خپل پاچا او پالونکي سره مخالفت هېڅکله هم پر وجدان سم رانه شي.

تر دې وروسته د دویمې ډلې نکل راخلي او لیکي: «[د هغوی] خلاف دا بله ډله ده چې د امیر صاحب په پلولۍ زیار باسي او اورېدل شوي چې د کابل والي لوی ناب او د کابل

(c) ketabton.com: The Digital Library

امنسیه قوماندان [کوتوال] او ایشیک آقاسي علي احمد خان او ایشیک آقاسي محمد سلیمان خان ددې دویمې ډلې په مهمو غړو کې راځي.»

او ښاغلی پایونېره!

هغه څوک چې یو څه پوه وي په دې ښار

نو خبر دی چې راځې له کومې لار

که څه هم د مراکش له مسالې دوه ردې کاله تېر شوي او دا خبره چې یوه مو د مولا حفیظ او بل مو د مولا عبدالعزیز ملاتړ کاوه یو څه له خلکو هېره شوې ده، خو نن راته «ایران» پروت دی. ټوله نړۍ خبره شوه او وپوهېده چې یوه درکې د پاچا خوا ونیوله او بل مو د شوراییانو د پلوۍ په جامه کې راغی او شوراییان یې یې ولمسول او هغه دواړه لوري مو په ټګۍ ونه پوهېدل. او ومو کړل هغه څه چې کولی مو شول. سم پوهېږم او په خورا آزادۍ مو خبره ردوم او وایم چې خپل نازولی خاطر مو جمع لرئ. په افغانستان کې یو د بل مخالفې ډلې نه شته. پاچا د ملت خواخوږی دی؛ او ملت د پاچا ملاتړی؛ او دواړه د وطن ساتنې ته هوښیا دي او دا ستاسې په خیالونو کط راټوکېدلې ډلې دي او بس.

او بیا د دویمې ډلې په ستاینه او پالنه کې خپله ژبه اوږدوی او داسندره وایي: «دغه ډله له ځینو نورو پوځي افسرانو سره د مرحوم امیر صاحب [عبدالرحمان خان] پر مهال په هندوستان کې فراري وه او اوسني امیر چې پرتم دې یې تل وي، د افغانستان پلاز ته تر پورته کېدو وروسته، د رحم او زړه سوي له لارې ټول فراریان پرېښودل چې خپل هېواد ته ستانه شي. دا ډله د افغن ښارونو د سردارانو پر تله ډېر تعلیم کړي او متمدن دي او غواړي چې د افغانستان هرې سیمې ته پاخه سړکونه وغزول شي او موټرې پرې روانې شي او د ټلګراف مزي هم تېر شي.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا هم هسې يوه ستاينه ده لکه وژنه. ځکه په هغو کسانو کې چې د پايونېر خبريال ياد کړي يو هم ښاغلی لوی نـاب صـاحب دی چـې د افغـان دولـت لـه پخوانيـو درنـو شخصيتونو څخه دی چې د خدای بښلي امير شېر عليخان له مهاله هم د دولـت پـه مخورو څېرو کې راته او کله چې هندوستالن ته ولاړ نو مبارک عمر يې د ښوونځی له تګ او د علم له تحصيل نه تېر شوی و. ښاغلی امين العسس صاحب يعنـې کوتـوال [امنيه قومانذان] هم د هندوستان يوه ښوونځي ته هم د زده کړوله پاره نه دی تللی. نو اوس چې دا خبره رښه شوه نو په کارده بوه شو چې بوهه دوه ډوله ده: يوه «موهبي» [ورکړ شوې] او بله «تحصيلی» [تر لاسه شوې]. موږ د افغانستان ولس پر دې ټينـګ باور لرو چې «موهبي» پوهه حق ده. زموږ سپېڅلی او زړونو تـه را نـژدې ټولـواک د موهبی پوهې يو ښکاره ازلي عالم دی. د پرمختګ دا ټولې نښې چې ليدل کېږي، دده د شاهانه ذات د خپلو ټينګو هڅو له برکته دي چې زموږ به ګران هېواد کې رامنځتـه شوې دي. او ټول سرداران او پوځي افسران، علما او مخور، او ان دا چې ټـول افغـان ملت دا پاچايي اقدامات د دولت و ملت و وطن له پاره ګټور بولي او د خپل ټولواک پر پله پل ږدي او تر اوسه دا کومه مخالفه ډله چې د شاهانه هوډ او نظـر پـر خـلاف دې تللې وي، نه ليدل شوې او نه چا اورېدلې. دغه جلا وطني يوازې د شاهانه زړه شوی له مخې راغوښتل شوي او نه د هېواد د پرمختګ له پاره.

اوس به د خپل هممهالي ملګري له دغو ټګو او ټوکمارو [انتريکه رېزو] خبرو تېر شـو او په وروستي پاراګراف کې به يې پر رېښتياوو اعتراف ته راشو چې وايي:

«په حقيقت کې د افغانستان اوسنی حالت ډېر په زړه پورې دی. او دا د امير صـاحب نېکمرغي ده چې په ګاونډيو هېوادو کې يې شخړې، فتنې او شر له منځه تللي دي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د د ترکیې په خبر د یووالي او پرمختګ هېڅ داسې کومه جرګه ګۍ نـه شـته چـې د امیر صاحب زورواکي حکومت ته ګواښ پېښ کړي.»

آفرین پر تا ای خبریاله! ستاسې دا خبره رد نه، چې تاییدوو. یوازې دومره وایو چې دا د افغانستان نېکمرغي ده چې د نړۍ لوی ښښتن د اعلیحضرت امیر حبیب الله خـان په خبر یو دینپالی او ښېګڼوال پوه ټولواک پرور پېرزو کړی دی.

د پایونېر ورځپاڼې وروستی پارارګراف وایي:

«[...] او که امیر صاحب ملایان په خپله ولکه کې خوندي کړل نـو «هیـز میجسـتي» یعنې اعلیحضرت به د پرمختګ او سمون له پاره خپلو هیلو ته بـه رسـېدو بریـالی شي.»

ددې فقرې په ځواب کې یـوازې دومـره ویلـی شـو چـې «هیـز میجسـتي» یعنـې اعلیحضرت د پایوتېر د خبریال دې لارښـوونې او سپارښـتنې تـه اړتیـا نـه لـري. همدومره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تمدن يوه نښه

ځينې ځيزونه شته چې په ښکاره کوچني او بې ارزښته برېښي، خو چې رېښتيا شي د تمدن يوه نړۍ، د صنعتونو او حکمتونو يوعالَم په کې نغښتی وي. د ساري په توګه د «ساعت يو برج»! په هغو ځيزونو کې چې د نړۍ د لويو ښارونو ښکلا او ځلا يې ډېره کړې، ځينې يې هغه ځوکې او منارونه وي چې کله په کې يو لوی ساعت هم ځای پر ځای کېږي چې هم د ښار پرتم او ځلا دوه ځله ډېروي او هم يې شاوخوا کورونه او کوځې د خواږه زنګ په خوندور او ځپه ييز غږ له وخت او د خپل کار او عمل له مهاله خبر بېږي.
زموږ ګران او مشهور ښار د ساعت په هغه برج سره چې د «دل کشا» د بې عيبه لوړې مانۍ مخامخ جوړ شوی، يوه ښکلې او ارزښتناکه ځلا او زړه راښکونکی سينګار تر لاسه کړی دی. د اعليضرت د مدنيت پالنې فيض د مدنيت ددې وياړمنې او پرتمينې نوې منظرې په ليدو زموږ سترګې روښانه کړي او غوږونه مو هم د هغه له موسيقۍ ډک پاسته غږ په انګازو په شکر او ثنا راغلي دي.
موږ د لمانځه او عبادت له وختونو خبروي، د کارونو او عملونو وخت راته راښيي، د جوړښت پرتمينه بڼه يې زموږ د ښار ښکلا ډېروي، خوږ غږ يې زموږ زړونه په خوښۍ کېباسي، د ګريال (؟) له درانده غږه مو خلاصوي، بې ساعته وګړي چې ډېرځ دي، د ساعت له اړتيا ژغوري؛ دا ټولې ګټې د ساعت يو برج چمتو کوي. نه، نه، دا زموږ زړونو ته د نژدې سپېڅلي ټولواک د مدنيت پالنې ګټه ده چې رارسېږي.
د هغو معلوماتو له مخې چې له مستر [ښاغلي] ميلر ځخه مو چې دا ساعت يې راغوښتی او لګولی دی، تر لاسه کړي دي، د ساعت دا برج د ځمکې له مخ نه د پوښښ تر کچې، سل فوټه او د ساعت د عقرب د تنې تر منځنۍ ليکې پورې اتيا فوټه لوړ دی؛ د برج دننني پسور [عرض] دولس فوټه په دولسو کې دی. په دې برج کې لګيدلی ساعت، له خورا لوړو ساعتونو ځخه دی. د لندن د جويس شرکت جوړ کړی دی. شاوخوا د نهه زره او ۵۰۰ کلدارو روپو په بيه پېرل شوی، د ساعت مخ له يوې رڼې مينا (؟) ځخه جوړ دی چې شاته يې د شپې له خوا يو ځراغ لګېږي او د ساعت او دقيقو شمېرې روښانوي. ددغه ساعت د زنګ وزن نژدې دوه خرواره دی چې له دې ځخه د هغه د ښکلي غږ هيبت جوتېدلی شي. له لوړوالي سره سره يې غږ پر غوږونو بد نه لګېږي او بلکه د پيانو له غږ سره ورته والی لري. د ښار د ډېرځ سيمو وګړي د شپې او ورځې خپل وختونه د هغه له مخې جوتولی شي. او د وګړو د وړو او زړو د دوعاګانو خواږه غږونه له شهنازي ترانو سره مخالف رېښتيني آوازونه د هغه له غوږ پالونکو غږونو سره غبرګېږي، د ورځو او شپو د ايکي يواځينی ځښتن دربار ته پورته کېږي [رفع بارګاه... ميګردد؟] همدومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نړیوال سیاست لنډیز

کله چې د نویړالو پېښنو پاڼو ته نظر واچوو، نو نړۍ راته له الو ګولو ډک یو کړکېچ کې وبرېښي، چې له هرې خوا د سیاست د ځپاند سیند ویروونکي سیلابونه په کې په غړمبا را بهېدلي او د ځمکې په زړه کې د بړاسونو او غازونو او ویلي شویو او اوبه شویو موادو په دود یې د نړۍ پر هره خوا لړزې او زلزلې راوستې دي. او هغه لویه سیمه چې دا له شورماشوره ډکه زلزله په کې په ویجاړیو کېوتې ده، د عثماني [ترکیې] او ایران اسلامي دولتونه دي او که لږ ور هاخوا سترګې وغړوو، نو د چین پراخې سیمې هم د کړکېچ په یوه بېساري ګرداب کې نښتې مومو. او چې کله بیا د نژدې لوېدیځ لور ته ځیر شو نو هغه ځای هم د زلزلو له اغېزه وزګار نه وینو.

عثماني دولت په دوو ډاروونکو او پېچلو کړکېچونو کې ښکېل دی چې یو یې بهرنی فتنې او بل یې د بېلابېلو کورنیو ډلو اختلافونه دي. په رېښتیا سره چې دا دویم کړکېچ تر لومړني دا ډېر وېروونکی دی او د اسلامي یووالي ټول پلویان یې اندېښمن کړي دي. په اوسني وخت کې هغه ټاکلې ډلې چې یو بل یې سره له ستوني او ګرېوانه نیولی، د «یووالي او پرمختګ» او «حریت او ایتلاف» ډلې دي او پر دې سربېره یوه بله ډله هم شته چې «خپلواکه ډله» یې بولي. د ډلو ترمنځ دا توپیرونه د یوه مشروطه عثماني حکومت د ټینګېدو او پر یوه وړ محور د دولتی ادارې د راڅرخېدو په مخ کې یوه لویه ستونزه ده.

بهرنۍ غائلې چې د مشروطیت تر اعلان را وروسته یو په بل پسې پر دغه دولت راغلې، د هغو ځواک ماتوونکو غایلو په ډله کې نه دي چې هر متهور او زړور یې مخې ته د درېدو وس ولري. د ارتجاع مساله، د بوسنیا هرسک [هېرڅو ګووینیا] جلا کېدنه، د بلغاریا د خپلواکۍ اعلان، د ګرېد (؟) پېچلې لانجه، د ارنادو (؟) بغاوت او د یمن پاڅون بس نه وو چې د اروپا یوه لوی دولت چې د درې ګوني اتحاد له امله درې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولته بلل کېږي، ناڅاپه او ناحقه یو بې رحمه یرغل وکړ او د هېواد یوه برخه یې یعنې د بدن یوه ټوټه غوښه یې ترې یوړه.

تر عثماني وروسته ایران په یوه لوی اړودوړ او کړکېچ کې وینو چې د روس او انګلیس سیاسي ډاینامیټو په یوې لړزوونکې تبې د مرګ تر پولې رسولی دی. که عثماني ملت د مشروطیت دعوه کړې او د اساسي قانون پلي کېدو غوښتنه یې کړې چې له اوږدو کلونو اجرا وروسته په کې په ځینو دلیلونو ځنډ راغلی و، نو د ایران ملت خو مخکې تر دې چې یو اساسي قانون ومومي او د خپلو ښوونځیو او پوهانو او هوښیارانو شمېر د عثماني دولت تر کچې ورسوي او ځان پر مشروطیت یو څه وپوهوي، د مغنم پېژندنې جَر د سیاسي میکروبونو پر چلونو او ټګیو تېروت [به انتریکه و نیرنګ های میکروبهای سیاسی جَر مغنم شناسی فریب خورده...] او پاڅونونه یې پیل کړل او چیغې او نارې یې سرکړې. او بیا نو ددغو میکروبونو اغېز ددغه کیاني لرغوني دولت پر ښایسته بدن ډول ډول ناروغۍ ورخپرې کړې او د مرګ پر پوله یې ودراوه.

د نژدې لوېدیځ حالت چې یو خپلواک اسلامي هویت و، د جرمني او فرانسوي مېس میریزمي (؟) له خوا په داسې یوه کوډګره بڼه حل شو چې پخپله هغه پنځلس شپاړلس میلیونه وګړي ونه پوهېدل چې څه و او څه وشول. او تر هغو چې پوهېږي چې څه کېږي، د یوه مچ په څېر به د غڼو په نښلوونکو جالونو کې له سره تر پښو بند شوي وي. سبحان الله! خبرې د خپلواکۍ کوي خو هره شېبه د ملتونو په اسیرولو پسې دي!...

د چین حالت هم که د لرلید په سترګو وګورو، نو دغه لویه بړستن د ځینو ګټو له پاره چې که د یوې سپږې هومره هم وي، د ځینو خپلچارو په اوربلوونکو لمبو کې مومو، لکه د روس له خوا د منغولیا (منګولیا] د لاندې کولو تکلونه!...

دا ده د نړۍ د سیاسي حالاتو د لنډیز یوه برخه چې په لنډ ډول مو خپلو ګرانو لوستونکو ته وړاندې کړه. همدومره.

(پورتنۍ لیکنه چې د بهرنیو پېښو تر سرلیک لاندې راغلې، د نړۍ پر حالاتو د یوې تحلیلي مقالې بڼه لري چې دغه راز یې د مقالو برخې ته هم یوه نسخه لېږدوو)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال دولسمه ګڼه

د پوهې او پوهنې ستايل او د افغانستان له برمه ډک تولواک منندويي

پوهه او پوهنه د مهال او مکان د هستوونکي له هغو ځلاندو وړانګو څخه دي چې کله يې رڼوونکې ځلا پر يوه هېواد او ولس او يا قام او ټولنې د ګټې رسولو لـه پـاره وړيـا خپره شي، نو د ناپوهو او بې لارو زړونو تياره تل کې تور تورتم او د شقاوت او بې لارۍ جهالت ته ورته دهشت له هغه هېواد او ملت او قام او ټولنې نه د تـل لـه پـاره کـډه وکړي، د مدنيت او نېکمرغۍ، ښېګڼو او هوسايۍ او پېرزوينو وړانګې د هغې ټولنې او ولس ټولې خواوې راونغاړي.

پوهه او او پوهنه د حضرت سبحان دومره بېعيديله (؟) ښکلې پېرزو ده چې که يـې ښېرازوونکې او ژوندبښونکې ورمه د يوه هېواد پر ترې او له اغزو ډکه کرونده ولګېږي او د حکمت او معرفت ګټور څاڅکې يې دانه دانه پرې راتوی کړي، ددغه هېواد د ټولو هيلو کروندې د ښېرازۍ په ازهارو (؟) اود هوسايۍ په نازکو اثمارو (؟) زرغونې اړوي.

پوهه او پوهنه د منان څښتن داسې يو قيمتي نعمت دی چې کـه د ټولـو مخلوقـاتو مطلق روزي رسوونکی د انسانانو پر شريفې بڼې له دغـې خونـدورې ژوندبښـونکې مادې څخه د خوړو او انفاق (؟) پېرزو وکړي، انسان تلپاتې ژوندانه او د نېکمرغـۍ او خونديتوب اصلي مقصد ته رسوي.

له عُجم (؟) څارويو نه انسان پر څه بېلېږي؟ پرعقل او منطق! د عقل او منطق هنداري صيقل څه دی؟ پوهه او پوهنه [علم او معرفت]! د پوهې او پوهنې سرچينه څـه ده او له کومه راوځي؟ له ښوونځيو او مدرسو! له بدويت او وحشـت نـه انسـان څـه شـی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژغوري؟ مدنيت! د مدنيت ښکنه په څه جوتيږي؟ د حکمت او پوهنې [معرفت] پــه ډېر بېدو! د حکمت او معرفت د ډېرولو چاره د چا ده؟ د هوښيار روزونکي او د هېواد او ولس د ټينګ ساتونکي!

د ايکي يواځيني او بېساري ځښتن زرګونه زره شکر او ستاينه ده چې د افغانســتان هېواد او ولس يې د اعليحضرت سراج الملة والدين په څېر د برم او پرتم خاوند او پــه کمال او پوهې سبمال شهرياري ټولواک په سپېڅلي وجود وياړلی او ســرلوړی کــړی چې دده د همايوني فيضونو تر سيوري لاندې هماغسې چې د پرمختــګ او ســرلوړۍ ډېرې نښې را ځرګندې شوې، د پوهې او پوهنې د وړانګو د خپرولو له پاره هم هېــواد او ولس ته يو خورا لوی واټ پرانستل شوی دی.

د دوی د همايوني بختورې تخت کيناستنې راهيسې چې په هېواد کې د نېکمرغۍ او هوسايۍ پيل دی، په نويو اصولو د ښوونځيو او مدرســو د پرانســتنې پــه اړه شــاهي حُکمونو او فرمانونو د راوتلو وياړ موندلی، لومړنی ښوونځی چې پــه مســلکي بڼــه د افغانستان د سُني سلطنت په پلازمېنه يعنې زموږ په ګران ښار کابل کې جوړ شــو، د «حبيبيې سپېڅلی ښوونځی» دی چې د دوی په وياړلي ټولواک نامه يې د نومېدو وياړ ګټلی دی.

دا ښوونځی سره له دې چې په لومړي سر کې د بېلګې په ډول کوچنی جوړ شو، خــو ورو ورو د پوهنې د خپل ستر پالونکي د مهربانۍ پاملرنې تر سيوري لانــدې پــراخ او عام شو او د «بيت العلوم مبارکه حبيبيه» وياړلی نوم يې وګاټه او د ښــار پــه [نــورو] سيمو کې يې د لومړنيو صبيانيه (؟) ښوونځيو ډېرې څانګې وغزولــې چــې هېــواد او ولس ته د لومړنيو صبيانيه ښوونځيو د ډېرېدو ګټې هغه څه نه دي چې سترګې پــرې پټې شي، ځکه چې لومړني ښوونځي د يوه هېواد د نېکمرغۍ ماڼۍ تــه د [ختــونکې] زينې لومړنۍ پاټکی دی.

تر دې وروسته يو ډېر لوړ عسکري ښوونځی د «مکتب فنــون حربيــه ســراجيه» [«د حربي علومو سراجي ښوونځي»] په نامه د لوړو پوړيو او سلطنتي کورنۍ د بچيانو لــه پاره زموږ د سپېڅلي او معارف پېژندلي اعليحضرت ټولواک تر مخامخ پــالنې لانــدې جوړ شو. په «حضوري چمن» کې د هېواد لويانو او مخورو ته د همايوني اعليحضرت تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیاوړي او اغېزناکې وینا وروسته د هېواد ټولو لویانو او مخورو د خپل ستر او زړه تــه نژدې ټولواک له سپېڅلتیا ډک پیغام هیلو ته د رسېدو له پاره یو ستر فوز او نجاح (؟) وباله او د پاچايي لارښوونې د پلې کېدو په لړ کې یې دغه لوړ ښــوونځي تــه د خپلــو بچیانو په اچولو کې له یو بل نه د مخکې کېدو سیالي پیل کړه. ستر شــاهزادگان هــم ددغه ښوونځي د زده کوونکوپه ډله کې راغلل. آن پخپله شهرياري اعلیحضرت هم د ښوونځي د پرانستنې پر ورځ، خپل ښېگڼوال وجود د ښــوونځي د زده کوونکــو پــه دریشۍ پسوللی او ددغه لوړ ښوونځي په درنښت او پــرتم کــې یــې نــور ډېروالــی راوستی و.

«د حربي علومو سراجي ښوونځي» د پرانستنې پر مهــال د [ورځپــاڼې] ددې خــوار محرر [مسوول مدير] له نیمگړې طبعې یو ټوټه نظم راوتلی او څرنگه چې په دغه نظم کې د ښوونځي د جوړېدو نېټه د هغه د سپېڅلي پالونکي له ستاینې سره راغلې، کټ مټ دلته راوړل کېږي:

قطعه

پوهنه چې پالي زموږ پاچا سراج الملة والدین
د «ملت ژوندی کوونکی» یې نامه شوه په تاریخ کې د افغان
د انسان ژوندون تړلی په کمال دی، په علم او په عرفان
چې یې علم او پوهه نه وي، بوله یې کاڼي د سارا د بیابان
د «ملت ژوندی کوونکی» یې بولم پر دې چې یې له مینې
د هنر او پوهې ور پرانست هر وگړي ته د افغان
د «حربي ښوونځي» بنسټ یې کېښود په کابل کې
ورته ټول کړئ له هرې خوا او ډلې شاگردان
پر هجرت تېر وو زر و درې سوه هم اووه ویشت کاله
چې جوړ شو دا ښوونځی په لاس د پاچا چې غواړي عرفان
۱۳۲۷

زموږ سپېڅلي او له رېښتیاوو خبر پرتمین پاچا د پوهې مبارک مسلک ته یــو زورور پام لري او پوهې او پوهانو ته خورا په درنده سترگه گوري او درناوی یې کوي. په خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پلازمېنه کابل او په پاچايي ولايتونو کې يې ګڼ او ښــه ودان او ســمبال ښــوونځي شته. زموږ د ګران وطن درانده علما تر ډېره د دولت په لوړو ادارو کې له تنخواه سره په بېلابېلو منصبونو او ماموريتونو لګېدلي دي. پــه ســفر او حضــر کــې د ټولــواک د همايوني نوراني حضور غونډې هېڅکله هم د يوه يا دوو تنو علماوو له شتوالي تشې نه وي. د مجيد کلام د حافظانو په هڅونه او پالنه کې هم چې زموږ ستر دينپالي ټولواک کومې هڅې کړي، په رښتيا چې د شکر او وياړ وړتيا لري. د حافظانو لــه پــاره يــوه ځانګړې اداره جوړه شوې او د وحيد هستوونکي د مجيد کلام د حفظولو په برخه کې لا نورې هڅې کېږي. د ستر قرآن حافظانو ته تر ازمويېنې وروسته يوه ټــاکلې انــدازه تنخواه ورکول کېږي او له دې لارې ورځ تر بلې يې په شاهانه هېوادو کې د پاک قرآن د حافظانو شمېر ډېرېږي.

په هغو ارزښتناکو علمي تاسيساتو کې چې په وياړلي سراجي پېر کې رامنځته شوي، [يوه هم] په خپله سُني سلطنتي پلازمېنه کې د ورځپاڼو د چاپ او خپرېدو اجازه ده.

سراج الاخبار افغانيه

يو داسې لوړ خير رسوونکی ښوونځی دی چې د هيوادنيو وروڼو زرګونه يې د پوهې او خبرېدو په ښوونځي کې د ګټورو معلوماتو لوست وايــي او پــر بېلابېلــو مقــالو ځــان خبروي. زوړ او ځوان، ملا او عامي، کبير او صغير، ښځې او نارينه[-] هر ډول وګړي د پوهنې په دې ښوونځي کې د بېلابېلو نړيــو پــه ننــداره بريــالي کېــږي. ددې خيــر رسوونکي ښوونځي پراختيا د ټول افغانستان د پراختيا هومره ده، نه،نــه ددې ګټــور ښوونځي د قلم ږغ د نړۍ ګوټ ګوټ ته رسېږي. ښېشکه چې زموږ د ستر زړونــو تــه نژدې خورا مهربان او رحيم پاچا دا پوهنپالنه چې خپلو رښتينو او وفادارو وګړو تــه يې د ورځپاڼې د خپرېدو اجازه ورکړې ده، په هغو احسانمنو او پرمختګپالو پېرزوينــو کې راځي چې په ولس او هېواد کې يې د شکر د ايستلو وس نه شته.

زموږ سپڅلي ټولواک د پوهنې د خپرولو او د نړۍ له حالت نه د خپلو صادقو وګــړو د خبرولو له پاره ورځپاڼه خورا مهمه وسيله بولي چې د خپرولو اجازه يې پر دې خوار او له خاورو سره برابر بنده (محمود طرزي) پېرزو کړه چې تر همايوني عــدل ښــوونکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ظليل (؟) سيوري لاندې يې په خپلې دې دولسمې ګڼې سره يوه شپږ مياشتنۍ دوره بشپړه کړه او له يو څه

پرمختللي نوي والي

سره د مطبوعاتو په ډګر کې د ګرانو لوستونکو او درنو ګډونوالو پام ته وړاندې شوه. د سراج الاخبار افغانيه په پرمختللي نوي والي کې دا څو شيان راځي:

لومړی- سر له همدې ګڼې يې د خپلې ورځپاڼې مخونه څلور ډېر کړي او خپلې دولس پاڼې يې اوس شپاړلسو [ته رسېدلې] اعلانـوي او پـه ډول يـې د خپلـو مطـالبو پـه رنګارنګۍ او خوند کې ډېروالی راوستی او له دې وروسته به يې يوه ګڼه هم لـه هغـو پرله پسې مقالو څخه چې پاتې يې بيا راځي، تشه نه وي.

دويم- له دې ګڼې سره د «پوهې او اسلاميت» په نامه يوه ډېره ګټوره رساله هم ګرانو لوستونکو او درنو ګډونوالو ته د ډالۍ په توګه وړاندې کېږي. دا ګټور اثر د دوو دليلونو له مخې ليکل شوی دی: يو خو دا چې د هغو مخالفينو نظر په کـې رد شـوی چـې د اسلام سپېڅلی دين د پوهې او هنر غليم انځوروي. بل دا چې ټولو ته روښانه شي چې د اسلام سپڅلی دين د هغې پوهې او هنرونو چې په اوسمهال کې يې غليمان پر موږ برلاسي کړي، مخه نه نيسي، بلکې د دين او وطن د چوپړ په خالص نيت ددغو علومو او فنونو لوستل اوزده کول واجب او اړين ګڼل کېږي. او دا هم په دې دليل چې که لـه دې وروسته له حَکَمي او طبيعي علومو او فنونو څخه کوم څه د سراج الاخبار په پاڼو کې راشي چې دا اثر يې د سپينولو او استدلال وسيله وي.

د پرمختګ دا نوی والی چې سراج الاخبار افغانيه يوازې د خپلو ګرانو لوستونکو د پام اړونې او خوښونې له پاره د شپږو مياشتو په ترڅ کې را پيل کړی، هيله لرو چې ګران هېوادوال به يې د بيې د لوړېدو له فکره اړولي وي او سراج الاخبار افغانيه لـه خپلـو ګرانو ګډونوالو سره دا ژمنه هم کوي چې که خدای کول په الهـي فضـل او کـرم او د اعليحضرت ټولواک په پېرزوينو به په هرو شپږو مياشتو کې د پرمختـګ دا ډول يـو نوی والی راولي او د ګرانو لوستونکو د پام راړونې او ګټې اخيستنې له پاره لا نور چوپړ کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا هر څه زموږ د ستر او سپېڅلي، له رېښتياوو خبر، پوهنپـــال، دينملګـــري او نيـــاو خپروونکي ټولواک له پام او پېرزو پرته بل څه نه دي چې دې سپېڅلې ورځپاڼې ته د مهربانۍ يو ځانګړی شاهانه نظر لري. نو ځکه د خپل ســپېڅلي، زړونــو تــه نــژدې او پرمختلونکي ټولواک د برم او پرتم د لا ډېرېدا او د روغتيا او بخت د بقا له پاره په بې ريا دوعا سره دا مقاله بشپړوو او د نړۍ ساتونکي ټولواک له پاره صمداني (؟) بريا او د خپل عبيدانه ځان په حق کې يې د پاملرنې زارۍ او هيله کوو چې په دې عاجز قلــم سره د خپل هېواد د ګټې او خبرولو په له پاره يو څه چوپړ وکړی شو. ومن الله التوفيق

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرنۍ پېښې

د نړیوالو سیاسي پېښو لنډیز

کله چې د نړۍ سیاسي اُفق ته وکتل شي، د آسیا لویه وچه په تیارو او تورتم لړو [غبار] کې پوښلې بر ښيي چې د تیارو د توپاني وریځو ټوټو د هغې هر لوری پوښلی، د یوې توپاني بوړبوړکۍ نښې یې برسېره کړي، هغه بلا زېږوونکی سیلاب چې له څو پېړیو راهیسې د شمال له لیرې پرتو سیمو نه د هند د پراخې ورشو د ډکولو [نیولو] له پاره راخوځېدلی او د تاتار او قفقاز سیمو او ماوراءالنهر او ترکمان او نورو پراخو بیدیاوو ژورې کندې یې ډکې کړي او په پای کې یې د نړۍ د بام- د پامیر د غرونو لوړې څوکې د خپل ډاروونکي بهیر په وړاندې بېلوونکی خنډ وموند. څرنګه چې د سیلاب طبیعي عادت دی چې که له خنډ سره مخامخ شي نو شاته ګرځي او شاوخوا نورې سیمې او کندې ډکوي. له همدې امله یې چې کله د پامیر او چترال د تېرېدو ګودرونه د بهیدا په لار کې د خپل سیال په مهارت د جوړو شویو خنډو په وړاندې تړلي وموندل، نو عجیب وپړسېد او د سایبریا له لارې د منچوریا پر حوزه توی شو او غوښتل یې چې له آرام سمندر سره ګډ او له دې لارې خپلې موخې ته ورسېږي. بیا یې هڅاند او ماهر سیال د جاپان ټینګ اوسپنیز زغره وال خنډ د پرمختګ د موخې او نښې مخې ته ور ودراوه. په دې سره له هغه ځایه هم نهیلی شو او ناڅاپه یې د اسلامي نړۍ پر ښېرازه، آباده او له هار او ګلزار نه پر ډکه حوزه (ایران) یرغل وروړ. خو څه یرغل! له غدارۍ او بېرحمۍ ډک وینې تویونکی یرغل.....

خو فکر ونه شي چې ددې سیلاب اوبه به رنې، ځلېدونکې او خوږې وي. نه، نه، دا سیلاب له هغو ناولو، بوینو او ساه نیوونکو اوبو جوړ دی چې د دین او ناموس له ویجاړوونکو او د خپلواکۍ له پاره د هېوادونو او ملتونو د حق له ځپونکو سوړو څخه راوځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایران دا مهال په بربادۍ کېوتی، روس په تبریز او رشت او استرآباد او مازندران او مشهد کې تر لسو پنځلسو زرو عسکر راټول کړي دي. په تبریز کې روسي حکومت درول شوی دی. نو دې ته څه نوم ورکړو؟ د برتانیا دولت که څه هم د روس دې تړون ماتونې ته په سره سینه او صبر سره ګوري، خو دې سرې سینې او زغم ته څه مانا ورکول کېدلی شي؟ آیا دې دولت د ایران د خپلواکۍ او شتوالي په اړه د ایتلاف یو تړون نه و کړی؟ هغه ایتلاف څه شو؟ ښکاره ده چې دا ډول تړونونه او ایتلافونه د توپکو د برچې د قلم پر څوکه او د توپونو د لوګي په رنګ د جګړې د ډګر پر کاغذونو باید ولیکل شي!

د چین اړودوړ او انقلابونه او جمهوریت ته د شهنشاهي نظام اوښتو سملاسي همدا پایله را ایستلې چې د یاد شوي بلامـآب (؟) سیلاب له پاره د منګولیا او چیني ترکستان له لارې، د همالایا په ډاروونکو دَرِو کې شلاَله های عظیمه مهمه (؟) جوړ شي چې د خپلې خوښې بستر ته یې وغوروځوي. خو له دې خبر نه دي چې تر هغو دوی خوځېږي، د هغه زیارکښ او ماهر سیال (دالای لاما) یې ورته په تبِت کې چمتو کړی او بیا یې د هغه د هیلو غشی په ختو کې ونښلاوه.

راغلو ایټالیا ته: د روم په تاریخ کې مو لوستي و چې په تېرو زمانو کې په روم کې یوډول تیاترې نندارې ترسره کېدې چې «د وینو تیاترونه» یې بلل او هغه داسې وو چې یو وړی زمری یا لېوه یا پړانګ به یې په یوه انګړ کې چې ځانګړی د تیاتر له پاره جوړ شوی و، خوشې کړ. وروسته به یې یو مظلوم، مغدور (؟) محکوم د زندان له خونې راوست او ورته وبه یې ویل چې دې مفترس (؟) ځناور ته په زړورتیا ورغاړې وځه، که بریالی شوی له وژلو خلاصېږې. بېوزلي محکوم به چې د ځان خلاصون په دې کې لیده، تر وروستۍ بشري کچې هڅه کوله او نندارچیانو به یې په پوره خوند او شوق د بدن د ټوټې ټوټې کېدو او د وینو د بهېدو ننداره کوله. ددغه ډول تیاترونو کنډوالې لاتر اوسه د روم ښار له ارزښتناکو لرغونو آثاروڅخه دي چې هره ورځ ایټالویان د نندارې له پاره ورځي. له همدې ځایه ده چې په دې شلمه پېړۍ کې د ایټالویانو مدنیت یو ځل بیا ددغو تیاترونو د دیرکتورۍ [ډایرکټرۍ] دنده د وحشت په خپلو ماهرو لاسو او له وړتیا ډکو ورغویو کې اخیستې، په سره سمندرګي او سپین

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمندرګي کې يې خپل داړونکي عقور شوي (؟) سينګړاوان [ســګماهيان] د يمــن او حجاز له لوري د عاجزانه مدافعې له پاره پر سمندري ښنډو ګومارلي دي. د وينو ددې تياتر ننداراچيان په خورا بې پروايۍ سره به ننداره بوخت دي. تر ټولو عجيبه دا چې دا داړونکي سينګړاوان له ډېرې عقورۍ (؟) کله کله پر ننداراچيانو هم بريدونــه کــوي- لکه هغسې چې يې د فرانسې او انګرېز پر ببړيو بريدونه وکړل- ننداراچيان بيا هــم د هغه پوره خوند له امله چې له دې ننداري يې اخلــي، د وينـــې تويېـــدنې ددې ډرام د پايته رسولو ملاوې نه تړي.

دا و د نړۍ د سياسي پېښو لنډيز چې د خپل نيمګړي فکر له مخې مو يې لنډه بڼه په پورته ډول انځور او خپلو ګرانو لوستونکو ته وړاندې کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لمقان قلعة السراج [د لغمان سراج کلا]

د افغانستان د خدای ورکړي له برمه ډک دولت په اړوندو تودو، ښېراز، له اوبو ډکو او زرغونوسیمو کې یوه هم د لمقان حکمراني ده. د لمقان ځمکنی جوړښت یوه زرغــون او ښېرازه مستطیل ته ورته دی چې له یوې مخې له ختیځ نه د لوېدیځ پر لور غزېدلی دی. ددې ښېرازې وادۍ شاوخوا لوړو او ټيټو غرونو او غونډیو چاپېر کـړې چــې پــه ټولیز ډول خورا یو ښایسته زرغون انځور جوړوي. ددې وادۍ محصولات تر ډېره پــه شولو (وریجو) پورې محدود دي، سره له دې چې نورې غلې لکه غنم، جوار او اوربشې هم په کې کرل کېږي. خو د لمقان غوره محصول وریجې دي.

د لمقان ښېرازه او پسته (نرمه) وادي دوه څلاند او راڼه سیندونه اوبوي چې یو یــې د «آلنگار» [الینګار] او بل د «الیشنګ» سیندونه دي. د الینګار اوبه د لمقان لــه شــمال ختیځ لوري ددغې سیمې له لیرې پرتو غرنیو سرچینو نه راوځي او د لوېدیځ پر لــور بهیږي چې د«قرغه یي» کلي شاوخوا له الیشنګ سیند سره چې ددغــې ســیمې لــه شمال لوېدیځو درو څخه راوځي، گډېږي او یوه لوی سیند ته چې «د کابل نهــر» یــې بولي، ورتوییږي.

ددې وادۍ په پراخه برخه کې، د الیشنګ او الینګار د دوو سیندو ترمنځ، پر یوه پاکه اوهواره ځمکه، د دواړو درو په خوله کې «قلعة السراج لمقان» [د لغمان ســراج کــلا] جوړه شوې ده. دا خورا یوه ارزښتناکه ودانۍ ده چې زموږ ستر سپېڅلي ټولواک ذات اعلیحضرت سراج الملة والدین یې د ډېر گټورتوب له امله د جوړولو فرمــان ورکــړی دی.

لومړی د سیمې د موقعیت له پلوه چې د لمقان ایالت یې لري، ددې ډول یوې پیاوړې عسکري کلا شتوالی اړین و. ددې کلا له لارې بېلابېلې عجیبې درې چې تر نورستانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې پخوا «کافرستان» بلل کېده، آن تر چتراله همداسې غزېدلې تللې دي، تر امنيتي [سپر] لاندې راځي او دغه راز د جلال آباد لوی ولايت چې يو حاکم يې په سر کې دی، له شمالي پلوه پياوړی کېږي.

دويم، پر کابل سيند چې د جلال آباد او لمقان ولايتونه يې سره ويشلي، د درونټې د لوی پله تر تړل کېدو وروسته، په طبيعي ډول دغه دوه ولايتونه سره وتړل شول او اړيکي يې پيدا کړل. او څرنګه چې اعليحضرت شاهانه ذات هر کال ژمی په جلال آباد کې تېروي، او دا چې په جلال آباد کې د شاهانه استوګنې پر مهال د لمقان ولايت او د هغه عجيبې زړه راښکونکې درې هم په طبيعي ډول د اعليحضرت د سيل او ګرځېدو په کړۍ کې راځي، نو ځکه د حکم چلونې يو مرکز او يو شاهانه مَطّرَح (؟) په دې سيمه کې خورا اړين او ارزښتناک بلل کېده. نو پر همدې بنسټ اعليحضرت شاهانه ذات دوه کاله وړاندې ددې ډېرې بديع [نوې؟] ودانۍ «قلعة السراج لمقان] د جوړېدو لارښوونه وکړه چې اوس بشپړه شوې ده.

ددې لوړې [عالي] ودانۍ د جوړونې نقشه هم د همايوني پېر د نورو ودانيو په څېر پخپله اعليحضرت شاهانه ذات تر خپل همايوني څار لاندې ايستلې او يوه پياوړې او زړه راښکونکې ودانۍ يې چې د رزم او بزم [جګړې او هوساينې] ټولې ښېګڼې په کې دي، رامنځته کړې ده.

اوس دا پر تمينه ودانۍ هومره چې تېر کال د اعليحضرت د شاهانه ملګرتيا پر مهال مې ليدلې او په حافظه کې پاتې شوې، خپلو ګرانو لوستونکو ته وړپېژنم او انځوروم:

[اين قلعه مرکب از دو سور يک بر ديگر محاط شده ميباشد؟] دا کلا له دوو يو پر بل چاپېرو سورونو (؟) څخه جوړه ده چې يويې بهرنی او بل يې دننني سور دی. د توپ له يوه ستر وره [دروازې] نه چې د کلا پر شمالي لوري پرانستل کېږي، کلا ته ورننه وځو. د کلا ددې ديوال او د دننني کلا د دېوالو په منځ کې يو روڼ، هوار او ښکلی ډګر هرې خواته پلن دی چې پوځي ښوونې او روزنې ته ښه جوړ دی. د کلا ديوال ښه پلن او پياوړی دی چې پر يوه خورا ژور بنسټ له ډېرې او چونې راجګ شوی او وروسته پکې خښتې [کارېدلې دي]. پر دغه ډګر بيا له يوې بلې دروازې دننني کلا ته ننه وځو. دا دننني کلا د قلعة السراج په ارګ کې ولاړه ده او ددې دننني کلا دېوال هم د بهرني

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلا د دېوال په څېر دی. کله چې سړی پر وره ننه وځي، لومړی څيز چې يې پام ور اړوي، هغه ښکلې لوړه [عالي] او بې عيبه مانۍ ده چې د کلا وره ته مخامخ، يعنې د کلا د جنوبي برخې په وروستۍ څنډه کې ولاړه ده. په مهارت جوړه شوې دا سينګار ودانۍ يولوړ دوه پوړيز تعمير دی چې د نويو اروپايي ودانيو په بڼه[سبک] جوړه شوې چې خورا ګڼ اپارتمانونه [دايرې] لري، چې په هره دايره کې يې د کار خونه، د ناستې خونه، د خوب کوټه، توالت [تشناب] او د ځان مينځلو ځايونه شته. ددې ودانۍ پراخ ښايسته دالانونه او ورسره موازي زړه راښکونکي اوږده دهليزونه په رېښتيا چې ډېر د خوښېدو وړ دي. لومړی له يوې کفشکن ډوله راوتلې بَرَنډې نه چې له دريو خواوو درې څلور پاټکی زينې لري، يوه اوږده دالان ته ننه وځو چې ددې دهليز له ښۍ او کينې خوا نه ور ته د هغو آپارتمانو دروازې راخلاصېږي چې وړاندې يې يادونه وشوه. د دهليز له دواړو خواوو نه دوه خورا اوچتې زينې چې ختل پرې آسان کېدلی شي، د ودانۍ پاسني پوړ ته پورته شوې دي. پاسنی پوړ هم د کوزني په څېر پر همدومره آپارتمانو او دالانو او دهليزو ويشل شوی دی چې په ټوله کې دې زړه راښکونکې ښايسته ودانۍ په حق سره چې ډېر ظرافت او خوږوالی موندلی دی.

په تېره بيا چې کله يو متفکر کس له بَرَنډو نه ووځي پر شاوخوا سيمو يو ځير نظر وځغلوي، د طبيعت داسې شاعرانه لوحې (؟) به ووينې چې له حاله ووځي. له ختيځ لوري د الينګار زرغونه او لطيفه وادي له ټولو ښايسته منظرو او له شولو او نورو کروندو سره، له دوو خواوو د لوړو او ټيټو غونډيو په منځ کې تر واورينو اوځنګلي غرونو پورې چې له ډېر واټنه بربښي، غزېدلې پرتې دي. له جنوبي پلوه تر قرغه يي کلي پورې، يو ښکلی هوار ډګر تر سترګو کېږي چې د جلال آباد د موټرو پوخ سړک لکه د يوې نېغې ليکې چې پر زرغون کاغذ کښل شوې وي، پر دغه ډګر غزېدلی او پر يوه ډېر لوی پاخه او منظم پله د الينګار سيند پر سر اوړي او د قرغه يي د غرنيو ترږو څنګ څنګ ته د همدغه سيند په خوا خوا کې درومي او هلته ښه وړاندې له سترګو پټېږي. له لوېديځې خوا څخه يوه ښايسته غونډۍ چې «بي بي غونډۍ» يې بولي او په لمنو کې يې پراته بڼونه او کروندې تر سترګو کېږي او له شمال لوري د اليشنګ اوږده او ښېرازه او له اوبو ډکه درهِ نظرونه ځانته ورماتوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس ددې کلا نورو فرعي برخو ته ورستنېږو:
د کلا په لوېديځه خوا کې له دوو جلا آپارتمانو څخه پرته چې د ګرانو شـهزادګانو لـه پاره جوړ شوي، د مزدورانو د استوګنې له پاره ګڼې نورې خونې هم شته او په منځ کې يې لږ څه د کلا شمالي لورته يو ښايسته جومات جوړ دی او د کلا شمالي خـوا هـم د مزدورانو د استوګنې خونو نيولې ده. ددغو مزدورخونو له پاره يـو ښايسـته او لـوی حمام هم جوړ شوی دی. د کلا جنوبي خوا له برِمه ډک همايوني حرمسرا(ی) [د پاچـا او کورنۍ د اوسېدو کور] چې په خورا ښايست او سينګار جـوړ شـوی، نيـولې ده. دا حرمسرا(ی) هم ګڼ اپارتمانونه، مزدورخونې، دالانونه او حمامونه لري چې په يوه پراخ او هواناک انګړ کې راټول شوي دي.
دا و د «قلعة السراج لمقان» د حال لنډيز [که بدرجات باقيـات نقـش ضـمير تصـوير توانستيم؟] له الهی درګاه نه غواړو چې ددې سپېڅلي او همايون بخت پاچا د بختورو قدمونو په برکت دا او دې ته ورته لوړې [عالي] ودانۍ بېشماره کلونه په پوره پـرتم او برم او سلامتۍ [همداسې] آبادې اوښېرازه وسـاتي چـې د نـړۍ د لويـو ښـارونو او ښارګوټو حسد پرې راشي. آمين

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړې مقاله

اسلامي یووالی

په نړۍ کې هغه کلمه چې د «حاصل تحصیل» په بشپړه مانا رانغاړي، همدا د «اسلامي یووالي» ټکي دي. یعنې د اسلام پیوستون اصلاً او اساساً پر دریو څیزونـــو تړلـــی دی، چې هغه د «لااله الاالله محمد رسول الله» پاکه او جامعه کلمه او حبل المتـــین «مبـــین قرآن» او د «سپېڅلې او سترې کعبې» جامعیت دی. د مسلمانانو هر وګړی چې که په ختیځ کې وي یا لوېدیځ کې، د دین او مذهب پر دې معنوي لارو داسې ټینـــګ او یـــو موټی دي چې بېلتون او جدا والی یې په هېڅ زور او ځواک سره نه شونی کېږي، مګر دا چې پر دغو دریو وسیلواړه ونه لري او چې پر دغو دریو وسیلو اړه ونه لري اسلام نه بلل کېږي چې په دغه حالت کې د «اسلامي یووالي» بلنه هم د هغه له پاره نه ده. حال دا چې له دې دریو بنسټیزو اصولو پرته چې بیان شول، نور ډېر اصلونه چې بیا دا هـــر یو خپلې نورې ځانګې لري، اسلامي نړۍ سره یو کوي او نه بېلېدونکې یې ګرځـــوي او دا تړاوونه هېڅ زور شکولی نه شي.

نو که چېرې د «اسلامي یووالي» بحث موخه همدا معنوی څیزونه وي چې بیان شـــول، دا له دیارلسو پېړیو له مسلمانانو سره شته او هغوی ته روښانه دي او ډاګیزه کېـــدو او تر لاسه کېدو ته یې اړتیا نه شته. خو که د «اسلامي یووالي» موخه د هغـــې مـــادي او فعلي اړخونه وي، نو دا هم دوې بڼې لري چې یوه یې قولي او بله یې فعلـــي ده. قـــولي هغه دي چې پېښلیکونو یې په ډول ډول معقولو او منقولو دلایلو سره بیـــان کـــړی او کوي او د اسلامي نړۍ مطبوعاتو یې په اړه ګڼ کتابونه او رسالې په بېلابېلو ژبو خپاره کړي او لا خپروي. که څه هم ددې بحثونو او نظریو پر ګټو سترګې نه شي پټېدای، خو په خورا خواشینۍ لیدل کېږي چې موږ یې [په خولې] وایو او نور یې عملاً پلي کـــوي. همدا چې له یو بل سره د غږېدو تکل وکړو، سیالان مو په خپلمنځې یووالي هغه دوه ځلې، درې ځلي او څلور ځلي عملاً تر سره کوي؛ همدا چې له یو بل سره پر همدردۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او لاسنيوي د غرېدو تکل وکړو، په سيالانو کې مو هم سيالي او نفاق عملاً په يووالي او اتفاق اوړي او پر مورږ د ډول ډول بلاوو د راوستلو ډاروونکې کړنې پيلوي.

نو نا چاره بربښي دا چې لکه هماغسې چې په ډېرو ځيزونو کې وروسته پاتې يو، نو د عملي او فعلي يووالي په برخه کې هم خورا ډېر وروسته پاتې يو. لکه هماغسې چې مورږ لا تر اوسه د شوسې [موټري لارو- د.ج.] ځښتنان شوي نه يو، خو هغوی پر هوا الوزي، [نو] د يووالي د رښتوني مانا په پوهېدو کې هم همداسې پر ځمکه پاتې يو.

آيا دا څه ډول نوم سباتي (؟) و چې له پېړيو پر مورږ لاسبرې ده او مورږ يې نه يو پربښي چې خپلې سترګې د ځان لور ته پرانيزو؟ آيا دا څه غفلت او لنډپاري وه چې له آسيا تر اروپا مو سترګې غړولې او نه مو ليدل چې هلته زمورږ د ورکولو او پو پناه کولو له پاره کوم چلونه او کومې کوډې کارېږي؟ آيا دا څه لويي او استغنا وه چې د اروپا له لوري مو د عقلونو د تتوونکو وړانګو تر ليدلو او يا اورېدلو وروسته د هغو د لاسته راوړو له پاره په ځان کې يو ټيټوالی او تواضع ونه ليده. او لا تر اوسه يې نه وينو؟ يو مهال و چې له اروپا نه به د پوهې او فن سلګونه زده کوونکي د اندلس، مصر، استانبول او بغداد مدرسو او پوهنتونو ته راتلل او د هغو ځايوپه مدرسو او پوهنتونوکې به يې حکمي او فني علوم زده کول او بېرته به خپلو هېوادو ته ستنېدل او په عملی کولو به يې بوختېدل. هو، هېڅ شک نه شته چې حکمي او فني او ادبي او نور علوم له همدې اسلامي پوهنتونو څخه اروپا ته رسېدلي دی. خو زر ځله افسوس دی چې هغوی دغه علوم او فنون چې له مورږه زده کړي، ورځ په ورځ او شېبه په شېبه يې د عملي او نظري پياوړتيا زيار ايستلی او زمورږ د ښځ ايستلو له پاره يې ويجاړوونکې وسلې تر لاسه کړې دي. او د دوی پر عکس يې مورږ هم ورځ په ورځ او شېبه په شېبه، نه يوازې په عملي کېدو پسې نه ګرځو چې نظري بڼه يې هم رانه لګيا ده هېرېږي.

يوازې حکمی او فلسفي علوم او فنون نه بلکې خپل اخلاقي او حياتي او ټولنيز علوم مو د غفلتونو او نفس پالنې له امله بايللي او اوس راته د غليمانو په لاسو کې زمورږ د قتل وسيلې ګرځېدلي چې په ډله کې يې يوه همدا د وروګلوۍ او يووالي مساله راځي.

سبحان الله! په داسې حال کې چې مورږيو د بل مرستې، له يو بل سره مينې، له يو بل سره يووالي، له يو بل سره ښې راشې درشې او چلند ته د خدای او رسول او لارښوونکو په وينا د دين له خوا ګومارل شوي او مکلف شوي يو، نور وينو چې لګيا دي زمورږ دا مکلفيتونه پلي کوي. د پيرنګ ټول ملتونه د يوې مينه ناکې ډلې په څېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

مومو چې د بال [نڅا- د.ج.] په یوه پر تمین او ځلاند مجلس کې د ختیځو هېوادونـــو د خوندورو خوړو د تېرولو پر دسترخوان ناست دي او چې هرڅوک یې یــوه ټوټــه لــه ستوني تېره کړي، نور یې په روغتیا د خوښۍ یوه پیاله پر سر واړوي او له ټولـو ملـي توپیرونو، ماهوي جلاوالي او مذهبي بېلتون سره سره، همدا چې د ختیځ یوه مســاله رامنځ ته شي، هماغه ګړۍ دغه ټول سیاسي، ماهوي او مذهبي توپیرونه یوې خواته کړي او ټول سره په دې تړاو یو وجود او یو فکر شي او دغه مساله د خپلــو ګټــو پــر بنسټ په خپل منځ کې سره غوڅه کړي.
په داسې حال کې چې اوس یې چاړه هډوکي ته تېره کړې او خبره یې د مســلمانانود دین او ایمان د سپېڅلو عبادتځایونو ویجاړولو ته رسولې ده. اوس نو دلته یوه پوښتنه راپورته کېږي چې که وحشي غدار او ناکار ایټالویان پر معظمه مکه او منوره مدینه د بمونود غورځولو دا ګواښ پلی کړي

نو مسلمانان به څه وکړي؟

هر څوک یو فکر لري او یو اټکل او قیاس وړاندې کوي. که وی او که نه وي خو بیا یـې هم له بیانولو ځان نه شي ساتلی. نو ځکه دا بېوزلی محرر [د ورځپاڼې مدیر- د.ج.] د خپل نیمګړی فکر د بیان په وړاندې کولو کې کوم خنډ نه ویني.
لومړی خو دا ووایم چې د ایټالویانو دا ګواښ او وېرول یوه بېځایه او تشه خبره ده چې له ځواک نه یې عمل ته اوښتل په سلو کې نوي بیخي ناشوني دي. ځکه چې الوتکې او بالونونه یې د پرمختګ دې پوړۍ ته نه دي رسېدلي چې له روم یا طرابلس او یا مُصَوَع [په اریتېریا کې د سره سمندرګي پر څنډه پروت ښار- د.ج.] نه راوالــوزي او تــر دې سپېڅلو ځایونو پورې را ورسېږي او بمونه وغورځوي. داسې به وګڼو چې دا خیالولی او له شیطانۍ ډک کمال یې هم موندلی، یقین ته نژدې ګومان دادی چــې نــور اروپــایي دولتونه به دا عقل بایللی لېونی سپی د خورا خطرناکو پایلو دې کار ته پرېنږدي ځکه چې د هغوی په اوږدمهال سیاسي فکر کې د ختیځو هېوادونو د غوړې او پستې مړۍ ورو ورو تېرول راځي، نه یو ځلي! ځکه ښه پوهېږي چې هضمولی یې نه شي او په نس خوږی به یې اخته او مړه کړي. په تېره بیا چې ځینې مړۍ یې چړو تــه ورتــه اغــزي [لَشَکي- د.ج.] هم لري چې تېرول یې د بنیادم ستونی او ځیګر څېروي!... فرض کړو چې دولتونه هم لکه هغسې چې یې ددغه ناکار غدار پر ډېرو وحشــیانه حــق مــاتونو سترګې پټې کړي، دلته هم همداسې وکړي، هله به نو د نړۍ د مخ ټولو مسلمانانو تــه لکه د روښانه ورځې جوته شي چې له ختیځ سره د لوېدیځ جګړه اعــلان شــوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه چې چوپتيا يې لکه رضا بللې ده. نو ځکه داسې انګېرنه ده چې مسلمانان به خپله لاره واړوی او يوې ويجاړوونکې افراطي «انارشيستۍ» ته به مخه کړي او لکه چې تر دا اوسه يې د هغوی د مهارتونو او مدني هنرونو د تقليد هڅه کړې، له دې وروسته به د ژمن ماتونې، حق ځپنې، وين تويونې، اورلګونې او ټولوژنې په تقليد او ترويج په تېره بيا په معبد ورانونې لاس پورې کړي چې په يوه دين او يوه قانون کې هم روايت او جواز نه لري او د آنارشيستۍ تګلاره به د هغې له ټولو مفاهيمو او محتوياتو سره پلې کړي او دغه راز اټکل او قياس دی چې که (خدای مه کړه) ايټالويان دا وحشي او بېباک جرات او زړورتوب په عملي ډول له ځانه وښيي، چې انشاءالله هېڅکله به هم داسې ونه شي- نو دلته به پخپله په هغوی کې په بمونو د معبدونو ويشتل ونښلي. ګومان دی چې د عثماني هېوادو مسلمانان به په سوريه، اناتول او روم ايلی [هغه اروپايي ځمکې چې عثماني ترکانو په جګړو کې لاندې کړې وې- د.ج.] يوه کليسا، يا معبد او مناستر [عيسوي معبد- د.ج.] هم پر ېنږدی او ټول به پر هوا کړي.

نو بيا به د معبد جنګې په دې کړکېچ کې بريالی څوک وي؟ هېڅ شک نه شته چې عثمانيان! ځکه څومره چې د هغوی ښېرازې، آبادې او ښېړې کليساوې، مناسترې او معبدونه په عثماني هېوادو کې شته، دومره د هغوی په هېوادو کې د مسلمانانو جوماتونه نه شته. دا دې عاجزانه قياسونه او اټکلونه چې وړاندې شول، پاتې نو له الهي دربار نه د «اَلَمّ تَرَکَيّفَ... الآيه»د کريم آيت د معجزې د راښکارېدو غوښتنه کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړې مقاله

له طبيعي ځواک سره د مبارزې له پاره د انساني يووالي اړتيا

ګران لوستسونکي چې کله دا سرليکه وګوري له ځانه سره به وايي چې دا څه د لېونو خبرې او چټيات دي؟ يووالی چېرته! انسان چېرته! په داسې حال کې چې په انسانانو کې دوه تنه نه په بڼه او عادتونو او نه په طبيعت او ځانګړنو کې يــو ډول نــه مونــدل کېږي. او د بڼې او طبيعت د همدې جلاوالي پــر بنســټ يــې فکرونــه او تصــورونه او خيالونه هم له يو بله جلا او بېل مومو نو بيــا څــه ډول شــونې ده چــې دا ميليونونــه ميليونه انساني وګړي چې په زرګونو ډلو او ملتونو ويشل شوي او بېــل شــوي دي، او [که] يو ملت هم نه په رنګ او طبيعت او نه په عنصر او جنسيت، او نه په فکر او عادت او نه په دين او مذهب کې ها بل ته هېڅ ورته والی او نژدېوالی ونه لري نو ټول اتفاق او يووالي ته رابلل په حقه چې بېخي ناشونې خبره برېښي.

رېښتيا هم چې په لومړي نظر همداسې برېښي چې دا يوه محاله او ناشونې غوښــتنه ده. انسان د پيدايښت له مهاله له ګڼو کورنيو او بهرنيو غليمانو سره ګډ پيــدا شــوی راروان دی چې کورني غليمان يې حرص، تمه، شهوت، غضب، بغاوت، کينــه، لــويي، رخه او دا ډول نور بد او ناپاک اخلاق دي چې تل له بنيادم سره ملګري او پرله پســې يې په غليمۍ او ببخ ايستنې بوخت دي. بهرني غليمان يې ډاروونکی طبيعي ځــواک دی چې هره شېبه او هره ګړۍ يې ژوند زبېښي او ګواښي لکه لــوږه، بربنــوالی، بــې کوري، سمندري توپانونه، اورلګېدنې، زلزلې او نور. بهرني غليمان پر بنيــادم داســې

(c) ketabton.com: The Digital Library

برلاسي او غاوره شوي چې لاسونه او پښې او سترګې يې ورتړلي او فکري ځواک يې ورمحدود او کوچنی کړی چې له خپلو بهرنيو غليمانو سره د خپلمنځي يووالي مهلت نه ورکوي!

انسان ته «ذاتي مدني» ويل شوی له «ذاتي مدني» ته يې «په ګډه او يووالي د اوسېدو» مانا ورکړې ده. او په دې اړه له پخوانيو زمانو څخه تر ننه پورې په ميليونو کرښې ليکل شوې او په خروارونو رنګونه لګېدلي دي. او دليلونه او برهانونه راوړل شوي دي. او د انسان د ګډې اوسېدنې مساله يې ثابته کړې چې موږ يې دلته د بيا راوړلو او يادولو اړتيا نه وينو. خو دومره وايو چې انسان لا دغې بشپړتيايي (؟) پورې ته نه دی رسېدلی چې په ګډه د اوسېدو او د خپل اتفاق، يووالي او پوهاوي وړ ګرځېدلی وي.

کورنيو غليمانو بنيادم پر داسې کړو وړو او ناپايو لارو سم کړی [چې] د «ذاتي متمدن» له ربښتونې موخې زرګونه فرسخه لېرې وتی دی. داسې بربښي چې ددې ذاتي مدني احکام يعنې په ګډه او يووالي اوسېدل د پيدايښت په لومړيو کې چې بنيادم له خپلو ټولو لومړنيو اړتياوو بې برخې و جاري او پر ځای وو[،] ورو ورو منسوخ شوي او په اوس مهال کې په ټوليز ډول له منځه تللي دي.

څه پېچلې معما! ښاغلی مدير بيا څه وايې؟ آيا د مدني نړۍ دا ځلاندې ويناوې نه ويني [اوري] چې بشريت له ذاتي مدني والي بې برخې بولي؟ که نه يې ويني د يوې جوړې پر ځای دې دوه جوړه سترګې [عينکې] ولګوه!...

آه څه ووايم! اصلي بلا په همدې کې ده چې د نظر له کمزورۍ سره سره ښه ليدل کولی شم. خو څه ډول ليدل کوم؟ سراب، د اوبو د سر ځګ، بې بنسټه تر حُباب!!... زر ځله افسوس! ميليون ځله افسوس چې پر طبيعي ځواکونو تر څه ځايه د بشر له دې جوتو بريو سره سره، او د عقلونو له هغو حيرانوونکو اختراعګانو او کشفونو سره سره چې ددغو بريو په پايله کې يې رامنځته کړي دي، دا ټول يې کورني غليمان په زور او جبر له لاسه اخلي او پر دوی يې د ويجاړوونکو وسلو په بڼه کاروي!

آه ای خواره بشريته! څومره کمزورۍ او رټل شوی مخلوق يې چې يو کورنی غليم دې چې نوم يې ښاغلی «پهلوان تمه خان دی» تر ټولو غوره او ګټور اختراعات چې د ذاتي مدنيوالي له پاره جوړ شوي له لاسه اخلي اوستا د قتل او ورکولو له پاره يې کاروي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا تر بر ښښنا روښانه، تر ښېړۍ لامبوزنه، تر اورګاډي چټکه، تر هــوايي الوتکــو لــوړه الوتونکي خارقه به په بشري نړۍ کې بله کومه تصور شي. خو افسوس او حسرت چې د ځان دغه غليم يعنې د «تمې» په نامه اتل چې له دې دريو تورو «ت، م، ه» [په اصل کې طمع = ط، م، ع] نه جوړ دی اود درې واړو تورو منځونه يې داسې تش دي چې پر هېڅ ډکېدلی نه شي دا نوې او ګټورې [اختراعګانې] د خپلو تشو نسونو د ډکولــو لــه پاره د تېرو وختونو د ضحاک د خرافاتي مارانو په دود ستاسې د ککريو د خپلمنځــي خوړلو له پاره کاروي!

کله چې د طبيعي ځواکونو د لاندې کولو له پاره غيرتناکو بشري هلو ځلو ته نظر وشي د بشر ذاتي مدني والی له ټولو ماناوو سره سترګو ته نښغ ودريږي. آيا هغه لويه بشري کتله ولې ذاتي مدني ونه بولو چې اوسپنه، سکاره او زرګونه ډوله نور کانونه د طبيعت په زړه کې له ډکو خزانو او ګنجونو راباسي او د براس [بُخار] پــه نامــه د طبيعــت يــو عجيبه توکی په خپلو منګولو او ولکه کې راولي او نــړۍ پــرې ريــږدوي، بهېــدونکې خوځېدونکې، نوم ورکې او ناپېژانده، له سترګو پټه خو په هر څه کې ځلانده بر ښښــنا پرته له دې چې لا يې هم د هغې رښتونې ځانګړتيا پېژندلې وي د ځان د خبرولو لــه پاره د سترګو په يوه رپ کې له لوېديځه تر ختيځه کــاروي. خپــل کورونــه، ودانــۍ، منارونه د هغې په مرسته د تندر په نامه له ډاروونکې آسماني بلا نه خوندي کوي؛ او لا نور څومره څيزونه!...

هو هو! هېڅ شک نه شته چې دا ټول له ذاتي مدني راوتلي. که ګډه اوسېدنه او يووالی نه وای دا ټول نوي توکي او دا عجيبه اختراعات کله رامنځته کېدلی شول! مدير نــور څه ويل لري؟

هېڅ ويل نه لري. زر آفرينه پر دې ذاتي مدني (!؟) د سمندرونو لويې څپې يې د زغره والو جنګي بېړيو د ماشينو تر څرخونو لاندې چې هره يوه يې لکه د يوې اورشــيندې اوسپنيزې کلا په دود ده کوچنۍ کړې په هومره چټکتيا او زور يې د خپل ځان يعنې بشريت د سوځولو، او وّرَکولو او پوپناه کولو له پاره چې جوړوونکی يې دی د «بغض او کينې» په نامه د دوو سختو ګوزاريزو کورنيو غليمانو تر قوماندې لاندې په سمندرونو کې لاهو کړې چې بنيادم دغه ذاتي مدني ته ګوته پر غاښ پاتېږي!....

(c) ketabton.com: The Digital Library

چټک او ځغستونکي اورګاډي پراخې بېدياوې، لوړ غرونه، ستر سيندونه د «حسد او حرص» په نامه د دوو اورژبو ښامارانو تر قوماندې لاندې په دومره چټکتيا او زور د سوداګرۍ د ورکولو او يا د انساني ملکونو د لاندې کولو په موخه له غوڅولو، څېرولو او تېرېدلو سره [مخامخ دي] چې انسان د (ذاتي مدني) ددې نوې چټکې ځغستونکې وسيلې په وړاندې د حيرت د بېديا په يوه پوونده اړوي!...

په داسې حال کې چې بنيادم د يوې ثانيې هومره پر هوا درېدلی نه شي ښاغلي ذاتي مدني د خپلې الوتنې له پاره داسې بشپړې الوتکې جوړې کړې چې اوږده واټنونــه د هوا په زړه کې وهي. خو خبر ياست چې د ذاتي بشري مدني دا خورا عجيبه اختــراع شوې توکی يې د «غضب او جنايت» په نامه دوو کورنيو غليمانو په زور او جبر له لاسه اخيستي او پر ده يې دومره سخت کارولي چې د بمونو د چاودلو ډاروونکي غړونو يې انسان اړ کړی چې د آخرزمان ذاتي مدني په جادوګريو باور وکړي!...

تر ټولو غوره دا چې د (اديسن) په نامه د برېښنايي عجايبو جوړوونکي حکيم د ذاتي مدني (!) په دې ټولو اختراعګانو چې تر دې دمه يې کړې دي بسنه ونه کړه د ورځپاڼو د ليکنو له مخې له څو کلو د يوازيتوب په خپله ذاتي مدني هوجره کې ناست د يــوې خارق العاده برېښنايي وسيلې په اختراع کولو لګيا دی چې د جګړو پر مهال د زرګونو توپونو او توپکو کار د سترګو په رپ کې پر دغه وسيله ترسره شي!

واه واه ذاتي مدني! ځار ځار ذاتي مدني!... قه، قه، قه، قه، قه !!!...

مه خاندئ. ځکه: «د زړکي يوه خندا د باز دوه سوه شوکارې دي» بشريت د ځــان پــه ورکولو او پوپناه کولو کې ستاسې د خنداوو پروا نه لري. د هغه ډېر غــاور او غښــتلي کورني غليمان دده ټولې جلا جلا پــوهې او هنرونــه او ټــولې نــوې اختراعګــانې او صنعتونه چې د نړۍ هستوونکي دده د خپل نوغي د سمون له پاره پيدا کړې او لګولې د ډاروونکو وسلو په توګه پخپله پر ده کاروي. د کيميا او حکمت پوهنــه وده مــومي. نتيجه يې دا راوځي چې ډول ډول ډايناميټونه، رنګارنګ بمونه، رقــم رقــم باروتونــه، ببلابېلې اجزاوې او مسالې او نور څيزونه د بشريت د پوپناه کولو لــه پــاره رامنځتــه کړي! ميخانيکي او انجنيري علوم پر مخ ځي وروســتۍ ثمــره يــې دا راخېــژي چــې اوربلوونکي توپونه، کلا ويجاړوونکي توپونه، لرواټني چټک ډزي توپکونه او نور ډولونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د بشریت د وژنې او اعدام نور ځیزونه رامنځته کړي. یوازې علــوم نــه چــې دغــه کورنی غلیم مو د ادبي لیکوالۍ ځواک هم ستاسې د خپلې ښکلې ساه ایستلو ته اړم کوي. د یو دوه بشری ضد ډلو د ورځپاڼو مقالې ولولئ وګورئ چــې دغــه ســپېڅلی او شریف قلم څه ډول د انساني ستې په ایستلو اخته شوی دی!.

آه بېوزلی بشریته! دا څه وژونکی فلاکت دی چې پر تا راغلی! د کون او مکــان ســتر هستوونکي د ځمکې کُرِه تر سمون وروسته له ټولې شتمنۍ او طبیعي وسایلو سره پر بنیادم ولوروله. خو ګټه یې څه شوه چې دومره کورګډي غلیمان یې هم ورته د وجود پر ملک زرغون کړل، خو بیا یې هم له هغې مهربانۍ نه چې پر ده یې درلــوده ددغــو غلیمانو ترځنګ ورسره ډېر کورني دوستان او لارښوونکي او خواخوږي هــم ملګــري کړل. (ستر وجدان) یې پرې واکمن وټاکه. د حرص او تمې په وړاندې یــې ښــه اداره ټینګار او قناعت، د کینې او غضب په وړاندې یې د دوستۍ او یــووالي او ښــېګڼې او پوستوالي حس وټاکه. د بغض په وړاندې یې مینه، د رخې [حســد] پــه وړانــدې یــې سرښندنه او لنډه دا چې د هر غلیم په وړاندې یې ورته دوه درې دوستان وټاکل.

افسوس، افسوس! بېوزلي بشریت دا ټول ملګري او لارښوونکي په خپل لاس د خپــل ځان او وجدان دغلیمانو ترقهر او ولکې لاندې کړل له خپل «رېښتوني ذاتــي مــدني» صفت نه فرسخونه لېرې شوا!

د بشریت غلیمانو د لوېدیځ یوه ستره ټولنیزه ډلــه لــه یــوې هیبتنــاکې ډارونکــې ختیځې ډلې سره داسې اچولې چې د بشریت دوستان او لارښوونکي ورته لاس ترلې ګوري او هېڅ یې له لاسه پوره نه دي.

لوېدیځ پر اوس مهال له ټولو صنعتونو، اختراعګانو او علومو او فنونو سره د حــرص او تمې د اورژبې ښامار تر قوماندې لاندې پر ختیځ پرله پسې نس پالونکي بریدونه کوي. ورسره جوخت یې د رخې [حسد] کینه پال اتل تر خپل منځــه ســیالۍ او غلیمــۍ او کینې او لویۍ راپاروي. یو چې یوه جنګي ببرۍ جوړه کړي هغه بل یې له دې حرصــه چې هسې نه کومه اضافي غوړه مړۍ رانه وتښتوي هماغه شېبه د یو درجن اوبتلونو د جوړلو سپارښتنه کوي!...

(c) ketabton.com: The Digital Library

آه ببوزلیه ختیځه! تا د خپلو دوستانو او لارښوونکو خبرې ته په غوږ نیولو د کورنیو غلیمانو ماتولو ته پام واړاوه خو خبر نه وې چې دغه کورني غلیمان دې درنه تښتېدلي ستا د خپلې لوېدیځې بنې له کورنیو غلیمانو سره یې ملګرتیا جوړه کړې او پر تا یې کلک یرغل راوړی دی!

ای بشري ډلو! آیا د ځمکې دا کره او د اوسېدو دا ښایسته ځای ببساري هستوونکي ذات ددې له پاره پر تاسې لورولې چې خاوره یې په خپلو وینو ولړئ؟ آیا که ټول په یوه اتفاق له خپلو کورنیو غلیمانو سره د مبارزې ملاوې وتړئ او د بشر لویې لوېدیځې، او ختیځې، او شمالي، او جنوبي کتلې ټول لاسونه سره ورکړئ او د خپلو کورنیو غلیمانو په ماتولو سره د خپلو مېنو په جوړلو بوخت شئ او لاسونه سره یو کړئ او له خپلو بهرنیو غلیمانو سره لاس ګرېوان شئ کوم بري، کومې سوبې، کومې نېکمرغی، کومې کامرانۍ به وي چې په لاس در نه شي؟

له دې چې ډېر په ځان کېوتي یاست د خپلې مېنې یعنې د ځمکنۍ کُرِې پر حال لاس بري شوي نه یاست. د خپلې مېنې جنوبي او شمالي خواوې مو لا هېڅ لیدلې نه دي، او هېڅ خبر نه یاست چې څه دي او کومې خزانې او ګنجونه په کې نغښتې دي! ځکه بهرني غلیمان مو چې د طبیعت ډاروونکی ځواک ناوړه هوا او لوی کنګلونه دي [،] د لارې خنډ دي. که ځانونه په رېښتیا د نړۍ د ودانۍ اتلان او د عالم د سمون له پاره ګومارلي کسان بولئ د عالم ناکشف شوې ځمکۍ وموم‌ئ او ودانې یې کړئ؟ پر داسې مهال چې پخپله په لوېدیځ کې میلیونونه مربع کیلومتره ځمکه شاړه وي، د ختیځ ښېرازو ځمکو ته ولې سترګې نیسئ؟ که موخه د ځمکې آبادي وي د نړۍ شاړې او له وګړو تشې ځمکې لږې نه دي. لومړی هغه ښېرازې او له وګړو ډکې کړئ! کورني ملګري او لارښوونکي مو له علم او فن او اختراعګانو نه همدا هیله لري. خو زرځله افسوس چې کورني غلیمان مو د خپلو هم جنسو د مېشتو او ښېرازو ځمکو د نیونې ټېټوالي ته ګوماري.

ای بشري ټولنې! یو ځل وګورئ چې څومره بهرنۍ ډاروونکې بلاوې مو ژوند ګواښي او زور پرې راوړي: وباګانې، طاعونونه، زلزلې، تندرونه، سمندري توپانونه، اورلګېدنې او نور څه شیان! هېڅ شک نه شته که بشریت د خپلو کورنیو ملګرو په خوله ولاړ شي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسونه سره ورکړي او له خپلمنځي جګـړو او نښـتو لاس واخلـي او لـه دې بهرنيـو غليمانو سره د متقابلو ګټو د خالصانه هوډ له مخې په نښته کېوځي زرګونه ډوله بري او کاميابۍ به وګټي. که يوازې هغه اوسپنه چې پر زغره والو ببرېو او توپونو او توپکو او نورو ډول ډول وسلو يې لګوي د اوسپنې پټلۍ غزولـو تـه بېلـه کـړي نـو د کنګـل سمندرونو پر سر به واوړي تر قطبي نا پېژندلو ځمکو به ورسېږي!...

ماشاءالله مدير صاجب! لا مو هم قلم ستړی شوی نه دی؟ که مهرباني وکړئ او تر هغو کنګلونو ولاړ نه شئ نو ښه به وي! هسې نه چې رنګ مو د قلم پر څوکه کنګـل شـي چې بيا به ليکل نه شئ کولای! تاسې خپل شريف خـاطر ټـول وسـاتئ. کـه دا ډول زرګونه سندرې ووايات کورني غليمان پر بشري عالم داسې پاخه واکمن شـوي نـه دي چې دا ډول بې ګټې خبرې دې پرې اغېز وکړی شي.

ای ختيځه! د لوېديځ له تېرې کوونکو بريدونو عبرت واخلئ! د ځان د خونديتوب پـه فکر کې شئ. که مو وليدل چې د کورنيو ملګرو له لاسه څه نه راځي تاسـې هـم لـه کورنيو غليمانو سره روغه وکړئ هماغه بهير ته غاړه کېږدئ. د خپل ملکيت د شتوالي د خونديتوب له پاره قهر، غضب، کينه، عداوت، خپل مخکښ وټاکئ [او] ګوزار کـوئ چې د بشريت نښه هم پاتې نه شي، پاتې نه شي، پاتې نه شي!...

(c) ketabton.com: The Digital Library

صنایع

او د پلازمېنې کابل صنعتي سیمه [ماشین خانه]

ستر حضرت هستوونکي انساني شریف نوغی [نوع] لوړ او برېن، او له هر ډول وسایلو او آلاتو پرته هست او رامنځته کړی[،] د ځمکې کُرِه یې له ټولو شتمنیو او طبیعي وسایلو سره پر هغه پېرزو کړې او لورولې ده. روغ عقل، نېغ حواس، وسمند [توانا] وجود[،] پوهې لټوونکي [معرفت پرا یا پیرا؟] دوه لاسونه یې د هغه سرلاري او لارښودونکي ټاکلي او پر وچې او لندې، غره او ځنګله یې لاس بری او واکمن کړی دی.

انسان له پیدایښت سره سم ډېرو څیزونو ته اړ او بې چاره هست شوی دی، او روغ عقل له یوه بل سره د یووالي او اتحاد لور ته څکولی، او ځینې یې د کانونو په ایستلو او نور د ټوکرانو په اوبدلو، ځینې یې د ډول ډول تخمونو په کرلو او رېبلو او نور د بېلابېلو صنعتونو او حرفو په چلولو بوخت شوي، د خپل ژوندانه ټولې اړتیاوې یې چمتو کړې دي. او د وخت په اوښتو مدنیت ته رسېدلي او د اختراعاتو د رنګارنګۍ له امله، د بشر اړتیاوو هم رنګارنګ بڼه غوره کړې [،] صنایع او حرفې اوس مهال دومره پراخې شوې چې عقلونه د حیرانۍ ګرداب ته ورپورې وهي.

د بشر صنعتونو سیندونه لکه بېدیاوې د خپل مزله تر پښو لاندې راوستي، هوا یې لکه د سمندرونو د خپلې لامبو ډګر ګرځولی، له طبیعت سره یې منګولې خښې کړي[،] د شتمنۍ زرګونه ډول جواهر یې د حریص ټېر له خزانو ترې را ایستلي، د بخار ځواک په څېر یو لوی نابغه یې د ځان چوپړ ته ګومارلی، پر دې هم لا قانع شوی نه دی چټک تلونکې بر ښېښنا یې رویبارۍ ته نیولې ده.

په هر هېواد کې چې صنعت وده کړې شتمني او وزلیتوب، ښکلا او سینګار یې هم په همدې انډول ډېرشوی دی. د اروپا ټول هېوادونه اوس مهال د ځمکې کُرِې د یوې لویې صنعتي سیمې [ماشین خانې] په څېر بلل کېږي چې ددغې لویې وچې نږدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلوبښت کروړه وګړي ددغې سترې ماشين خانې کارګران او صنعتګران ګڼل کېږي.
ټوله نړۍ په اوسني وخت کې ددغې سترې ماشين خانې صنعتونو ته اړتيا ځرګندوي. تر اروپا وروسته د امريکا لويه وچه د نړۍ لويه صنعتي سيمه بلل کېږي. که آسيا تـه وکتل شي نو د جاپان هېواد به يو بشپړ صنعت تون ومومو. خو که منځنۍ آسيا يعنـې ايران او خېوه او بخارا او افغانستان په ځير سره وګـورو نـو پـه دې ټولـو کـې بـه د پلازمېنې کابل سپېځلې ماشين خانه لويه ومومو.

زموږ زړونو ته نژدې ستر نېک خويه اعليحضرت شهريار ذات د سـلطنت د شـهزاده توب د مهال له شاهانه چمتووالي نه تر دې مهاله خپل کيميا وزمـه همـايوني پـام د صنايعو پرمختګ ته اړولی[.] په اوسني مهال کې ترې بشپړ ګټور او نفيس صـنعتونه تر لاسه کېږي. پر همدې بنسټ سراج الاخبار افغانيه چې دا هم ددغې ماشين خانې د صنايعو له محصولاتو څخه ده[،] د هغو صنايعو په اړه خپلو ګرانو لوستونکو ته چـې د خپل هوښيار او ستر ترقي غوښتونکي اعليحضرت ټولواک ذات په پاملرنې سـره پـه مبارکه ماشين خانه کې لګېدلي[،] غږېدل او بيانول اړين وبلل.

پوځي وسلې

تر ټولو ارزښتناک صنعتي محصولات چې له سپېځلې ماشين خانې نه راوځي درندې وسلې لکه توپونه او سپکې وسلې لکه توپکې او ځيرونکې وسلې لکه کريچونه او وړې نيزې دي. په خپل ذات کې ددې مبارکې ماشين خانې د جوړېدو اصلي موخه د جنګي وسلو چمتو کول دي. اعليحضرت خدای بښلي جنت مېشتي خاقان ذات (ضـياءالملة والدين) [امير عبدالرحمان خان] د خپل سلطنت په لومړيو کې دغـه ماشـين خانـه يوازې د جنګي وسلو د چمتو کولو له پاره جوړه کړې وه. د خدای بښلي خاقان [لـوی ټولواک - د.ج.] پر نېکمرغه همايوني مهال ماشين خـانې تـل زمـوږ د همـدې سـتر سپېځلي ټولواک تر اداري لاندې چې هغه مهال د افغانستان د لـوړ سـلطنت مشـر شهزاده و[،] فعاليت کاوه اوله هغه مهاله تر اوسه يوه ګړۍ هم له کاره نه ده درېدلې او ورځ تر بلې يې وده کړې ده.

د پلازمېنې کابل ماشين خانې د جنګي وسلو له ډلې دا ځيزونه توليد کړي او توليدوي يې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اورنی [ناریه] وسله

۱-مخکښ شاډکي [دنباله پُر] سارایي توپونه
۲- د کچرو شاډکي غرني توپونه
۳- د استحکام او کلا لوی توپونه
۴- چټک ډزي غرابین توپونه [یعنې مشینګنې- سراج الاخبار] دوه درې ډوله
۵- د هینري مارتین [ډوله] توپک[،] د پلیو او سپرو ډولونه
۶- ۳۰۳ بور ډوله توپک[،] د پلیو او سپرو ډولونه.
۷- څنګ ډکي [بغل پُر] ډوله توپک.
۸- دولس ډزي توپک.
۹- پنځه ډزي ججوروال [جاغوردار] توپک، د رسالې ډولونه.
۱۰- دوه میله ښکاري توپک.

ځیرونکې [جارحه] وسله

۱-افسري کریچونه [تورې] د ژړ تېکو [غلاف] ډول، د سروزرو ګلت او سپینو زرو [؟] تېکو ډول، او د اوسپنیزو تېکو ډول.
۲- د رسالې- یعنې سپرو عسکرو کریچونه.
۳- د توپکو له پاره برچې
۴- ډول ډول ډېرې غوره حربې [وړې نیزې] پناه لرونکې او بې پناه [؟] د پلیو او سپرو، او توپچي له پاره، او د عسکرو له پاره خنجرونه او چړې خورا غوره چاقوګان

وسله تون [جبه خانه]

د وسله تون په برخه کې چې کوم څه د اعلیحضرت په نېکمرغه شاهانه پېر کې په پوره بري د کابل په ماشین خانه کې په فعال ډول ترسره شوي یو د «فیوز» آزمایل دي چې د شاهانه هڅونو او له مکافاتو ډکې پاملرنې سره یې د هېواد خپلو کاریګرو بچو په بشپړو تجربو سره جوړ او تولید کړل. بل یې بې لوګي (کاریډ) [ډوله] باروت دي چې دا هم د شاهانه مهربانیو له برکته د دراندە انجنیر(محمد رضا بېګ خان) په لارښوونه د هغو له لسو اړینو جوړوونکو توکو څخه اووه ارزښتناک او بنسټیز توکي په سمو داشونو کې چې د کابل په ماشین خانه کې ورته جوړ شوي[،] د افغانستان له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلو کورنیو محصولاتو څخه چمتو شوي او دوه درې نور توکي يې څرنګه چې مبذول [؟] او وړيا دي او تل موندل کېږي[،] د جوړېدو خنډ يې نه شي ګرځېدلی. د تــوپ او توپک تور باروت هم د دولت په باروت جوړوونکې فابريکه کې توليــدېږي؛ د توپونــو رنګارنګ ګولۍ؛ د ژړو يو ډزي خولونه چې له هر خول سره سلګونه ډزې کېدلی شي؛ د پناپُر [؟] توپکو نري او پنډ ډوله خولونه؛ د ۳۰۳ بور ډوله توپک کــارتوس؛ د څنــګ ډکي توپک کارتوس؛ د ښکاري چره ييز توپک کارتوس او نور.

د شرپنل ډوله پولادي او چودني او نورو توپونو ګولۍ[،] د هرډول يادو شــويو توپکــو ګولۍ.

پټاکۍ جوړونه چې د يادو شويو توپونو او توپکو د ګوليو باروت جوړوي او پټاکۍ ترې ډکوي.

د ژړو اوولس ثانيه يي فيوزونه او نور د رنګارنګ توپونو د ګوليو له پــاره. د توپونــو او هغو خول ډکو [دهن پُر] توپونو د ګوليو لرګين فيوزونه چې په مخکنيو کلو کې دولت توليد کړي وو.

باروت جوړونه چې کارديد ډوله او عادي باروت په کې جوړېږي.

ډول ډول صنعتونه

هر ډول پوځي کالي د افسرانو او سرتېرو له پاره؛ بيرغونه، مبارک عَلَمونه [عقــاب يــا سپېڅلي جنډې- د.ج.] اود سپرو او پليو او توپچيانو له پــاره پــوځي جنــډې؛ تنــۍ جوړونه چې هر ډول محراب او منبر لرونکې تنۍ د پوځي دريشيو له پاره جوړوي.

د افسرانو او نورو پوځيانو له پــاره ډول ډول کېــږدۍ او پاچــايي کېــږدۍ [بارګــاه] د سيوري له پاره کېږدۍ [شاميانه] او چترۍ او لمــر نيــوونکې چتــرۍ [ســايه بــان] او تجيرونه [پرده يي کېږدۍ] او نور.

رنګارنګ بوټونه د لويو او کوچنيو پښو له پاره او د پوځي بوټونــو لــه پــاره ګــانګړی ماشين شته.

بيرمتې[؟] موزې او لاسکښې او څادر او نور

د موزيک د ډلې [باجه خانې] وسايل لکه جنګي تُرُم او پشتن او ډول [دُهل] او تنبور او جانج [؟] او نور

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوځي جمناستيک وسايل او د تمرين او قاعدو او نښې ويشتنې او نورو وسايل هر ډول افسري او پوځي خولۍ
د اندازه کولو لرليدون [دوربينونه]
چې ډېرئ دا چارې پر هغو ماشينو ترسره کېږي چې براس [بخار] يې چلوي.
په هېواد کې جاري صنعتونه دوه ډوله دي.
لومړی هغه صنايع چې په ماشين او براس چلېږي [دا براس] د انجنونو له لويو نغريــو [آتش خانه ها] نه تر لاسه کېږي چې ماشينونه تاووي او هغه صنعتونه چې په کار دي تر لاسه کېږي.
د ټټاری [آهنګری] صنعت چې په براس چلېږي اود دودان [؟] د ځټکي [چکش] وزن به چې په براس تاوېږي [،] نژدې پنځه خرواره وي. هغه وسايل چې حدادان [؟] يــې په اور اړوي د جرثقيلو په مرسته را ايستل کېږي او وسايل ترې جوړ ېږي. له دې سره سره په فابريکه کې په لاس هم د حدادۍ صنعت جاري دی.
د ترکاڼۍ صنعت چې د براس په مرسته د تاوېدونکو لويو ارو په کارولو لرګي اره کوي او په ماشيني رندو يې پاکوي او بيا ترې شيان جوړوي. د ماشــين تــر څنــګ لاســي ترکاڼي هم روانه ده.
د زين جوړونې صنعت [سراجي].
د حلبي جوړونې صنعت.
د ژړو صنعت.
د زرګرۍ صنعت.
د مسګرۍ صنعت.
د ګاډيو او موټرو او نورو د رنګولو صنعت.
د انځورګرۍ صنعت.
د علاقه بندۍ [؟] صنعت.
د [فلزي] پيسو د چاپولو [ضربولو] او ويلي کولو صنعت.
د سيم جوړلو صنعت له سپينو او سرو زرو.
د سيم ګنډنې صنعت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګليت [؟] کولو صنعت په سرو او سپينو زرو او مسو او نېکلو کليت [کول].
د صندوق جوړونې صنعت چې اوسپنيز صندوقونه او بکسونه جوړوي.
د بيت [؟] اوبدنې او چغ [؟] جوړونې صنعت.
د ګل جوړونې صنعت چې مصنوعي ګلان جوړوي.
د ډبرين چاپ او سرپي [فلزي] تورو صنعت.
د زينګوګرافۍ [عکس چاپونې] صنعت.
د حکاکۍ صنعت د افغانستان د کانونو پر لعلو او ياقوتو او لاجوردو.
پر سکو د انځور ايستنې صنعت.
د ميز او څوکيو او ګاډۍ جوړولو د ترکاڼۍ صنعت.
د جوراب اوبدنې او لاسکښ اوبدنې صنعت.
د ټغر اوبدنې صنعت.
د غالۍ اوبدنې صنعت.
د کاشي جوړونې صنعت.
د غاښ جوړونې صنعت.
د ودانيو او ماشينو او توپو نو او توپکو د نقشه ايستنې صنعت.
د افغانستان پر کاني ډبرو د حجارۍ صنعت چې ميزونه او لوښي او د ودانيو زينې او آن د تسپو [تسبيح] داني [په کې راځي].
د چودن ويلونې صنعت چې د براس په اور په لويو بټيو کې چودن ويلې کوي او په جرثقيلونو يې په قالبو کې توييوي او د ماشينو او نورو چودني وسايل ترې جوړوي.
د څرمګرۍ صنعت چې د براس او ماشين په کارولو د غواوو او وزو او پسونو او مېښو پوستکي پخوي.
د رنګ جوړونې [سپېده سازۍ] صنعت د ودانيو د رنګمالۍ له پاره
د هيندار جوړونې صنعت.
د سپرېټ [الکول] ايستنې صنعت د رنګمالۍ او څراغونو له پاره او د پټاکيو باروت او مسالې د ماشين په مرسته ترې د سپرېت زوښه [عرق] باسي.
د سوهان [سوان] چينۍ صنعت چې د دولت اړين سوهانونه تېره کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګلابتون جوړونې صنعت.

د وړې اوبدنې فابریکه چې ټول وسایل یې رارسېدلي او ماشینونه یې تړل شــوي او لا یې کار نه دی پیل کړي.

په دې ډول تر دې ځایه د ماشین خانې او د هغو صنعتي [محصولاتو] په اړه چــې پــه کې تولیدېږي پر همدومره معلوماتو بسنه کوو د خپل ستر او زړونو ته رانژدې ترقــي غوښتونکی اعلیحضرت ټولواک تر سیوري لاندې د خپل ســپېڅلي متبــوع دولــت د ترقی او بخت او ورځ تر بلې زیاتېدونکي پرتم او برم له پاره د ورځو او شپو خالق ته له ریا پرته په عاجزی دوعا کوو.

د پلازمېنې کابل د ماشین خانو لوی افسر او مسوول ښــاغلی برګــډ [بریــد جنــرال] محمد سرور خان دی چې د لوړ اعلیحضرت د شهزاده تــوب لــه مهالــه تــر اوســه د همایوني اعلیحضرت له خوښې سره سم په صداقت او ویښتابه پــه ورســپارل شــوې دنده کې خواري او هڅه کوي. او د افغانستان د لوړ دولت د ټولو ماشین خانو سر دفتر [؟] میر محمد هاشم خان دی چې له درنو سیدانو څخه او یو نېک سړی دی.

له الهي درګاه نه د خپل سپېڅلي متبوع دولت د ټولو چــارواکو لــه پــاره ښــه وس او رېښتینولي او میړانه غواړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرنی پېښې

د سیاسي حالاتو لنډیز

کله چې د اروپا سیاسي افق ته نظر واچوو[،] له رازونو ډکو داسې عجیبو [پېښو] سره مخامخېږو چې انسان ته هېښتیا او ورسره ورسره ډار وراچوي. اروپا د خپلــې راشــه درشه بنسټ پر زور او قوت او یرغلونو درولی دی. نو پر دې اساس یوازې هغه چاته د چاپلوسی درناوی کوي چې زور او ځواک او پرتم لري[.] نو هر څوک چې له دوی سره د دوستی او درناوي راشه درشه وغواړي، او یا یې لــه شــر او ضــرر نــه خونــدیتوب غواړي[،] نو ورته بویه چې تر ټولو دمخه پیاوړې او ډېرې بشپړې او سمبال لښــکرې چمتو کړي. که سمندر لري زرغره والې جنګي بېړی په کــې لاهــو کــړي. پــه خپلــو اوبتلونو سره سمندرونه وڅیري، د هوا نس د خپلو الوتکو ډګر وګرځوي، چې سلام ته یې څوک علیک ووایي، او سر یې په امان کې پاتې شي. که څوک له دې ګڼــې ډلــې سره د ټرون هوډ لري، او یا ترې د ټرون او هوکړې، او یووالي او ملګرتابه د پلي کېدنې هیله لري[،] ورته بویه چې خپلې تورې له کلکو او ټېرو پولادو ورغوي، خپل توپونه تر هسې کچې چمتو کړي چې د دوستانو غم وخوړلی شي، خپلې توپکې داسې ســمبال کړي چې د هرکلي دنده له لېرې واټنه ترسره کړی شي، او لنډه داچې له ځانه داسې یو ډاینامیټ جوړ کړي چې که چا پرې وار وکړ وچوي او نور هم له ځانه سره وچوي.

که د روس پردولت د جاپان ویجاړوونکی سوک نه وای راغلی[،] د ملګرتابه ټړونونه او د وفاوالی ټلوالې یې نه کولې. ایران غریب چې دا څیزونه نه درلــودل[،] نــه یــې چــا کیاني تاج او تخت ته پام وکړ، او نه یې چا د پخوانیو ټړونو او دوستیو پــروا وســاتله. روسانو خپل عسکر مشهد ته ننه ایستل، د زیارتونو سپېڅلې سیمې یې په توپونو ور وویشتلې او وژنې او جنایتونه یې وکړل[،] چا ونه ویل چې ولې؟ ځکه دغــه پوښــتنه باید پخپله ایران کړې وای. او ددې پوښتنې زړه یې هله کولی شوای چې زور او ځواک او پرتم په کې وای. زر ځله افسوس دی چې زموږ دغه ګران ګاونډي د هغوی په ټړونو او ژمن لیکونو تېروت او ډېر ګران وخت یې بې ځایه او بې ګټې له لاسه و ایست. کــه څه هم ډېر یې وژړل، خو زر ځله افسوس چې خپل تېر او راتلونکي حال ته یې نظــر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونه کړ. عثماني [ترکيه]، ايران او افغان پر يوه نښتې ليکه سره پراته دي چې يوې وچې (د اوبو په منځ کې ټاپو) ته ورته والی مومي. ځکه ددې ټاپو شاوخوا د اروپا يې مدنيت (!) د سيلاب اوبو لاندې کړې[،] داسې چې که د آسيا د لويې وچې نقشې ته پام وشي[،] تر يوې لندې کتنې وروسته زموږ ددې تشبيه رښتينوالی جوتېږي. ددې ټاپو سر- يا يې وجود- عثماني دولت دی چې د څو زورورو دولتو په اوسپنيزو منګولو کې نښتی دی او که له خپلو دوستانو (!) سره يو سوال ځواب[،] يا څنګه او ولې کولی شي د پوهې زور او د پوهنې مټ يې دی. ځکه دايوه پېږی کېږي چې د ذکاوت او عقل ډېر څښتنان يې نژدې د اروپا تر کچې رسولې دي، او اوس مهال د اتو نهو لکو شاوخوا ښه سمبال او روزل شوي جنګيالي د توپونو او توپکو درلودونکي عسکر چمتو کولی شي، له څو سمندري زره غره والو او يو دوو هوايي الوتکو سره.

راغلو ايران ته چې د ټاپو په منځ کې پروت دی: دا دولت چې تل خپلواک او ودان و[،] له يوې پېړۍ را دېخوا له هغه پريمان نزاکت او روزنې او ادب پرته چې په خپل ځان پالونکي ژوندانه کې يې تر لاسه کړي[،] بل يې يو کار هم سم کړی نه دی. موږ دا خبرې د نيوکو په موخه نه کوو[،] چې له زړه سوي او افسوسه يې يادوو. ځکه که ايران دا يوه پېړۍ د تمدن او پرمختګ لټون کړی وای[،] د پرمختګ اغېز به يې پر افغانستان هم راغلی وای. خو زر ځله افسوس چې له ځينو اغېزو پرته چې هغه هم د ښو او ناوړو شېبو په بخت پورې تړلي پاتې دي او د لټۍ او تنبلۍ له پاره تري يوه وسيله جوړه شوې[،] بل اغېز يې چا نه دی ليدلی. که پوهې او پوهنې په ايران کې چې زموږ همژبی او ګاونډی دی پرمختګ کړی وای[،] ټوليز اغېز به مو يې پر ځان هم ليدلی وای.

د افغانستان متبوع دولت چې د جوړېدو له مهاله يې لا تر وسه يوه پېړۍ نه تېرېږي او ډېر وخت يې په کورنيو جګړو او نښتو کې تېر کړی[،] بيا يې هم په خپلې فطري مېړانې او پياوړی ديانت او زورورې هېواد پالنې چې په کې شته[،] دوه ځله ځان ديوه زورور دولت [او د] پياوړو پرديو عسکرو له منګولو ژغورلی [او] د ملګرتابه او دوستۍ يو تړون يې [ورسره] کړی دی. او سره له دې چې داسې يوه کړکۍ او يا دروازه چې بهر ته پرانستل شي او له دغې کړکۍ او دروازې نه بهر په غړېدلو سترګو ووينې[،] چې موخه ترې سمندري بندرونه دي، او يا له بهر نه ورته څوک نظر راواچوي[،] نه لري بيا هم ددې ستر سپېڅلي ټولواک د تخت کېناستنې له بريالۍ ورځې راهيسې افغانستان د پرمختګ او تمدن پر واټ چټک پرمخ درومي. او پرله

(c) ketabton.com: The Digital Library

پسې د خپل هېواد د كورني سمون زيار باسي. اوس مهال هاغه (سهارنۍ مرۍ) نه ده چې هر څوک يې آسانه تر ستوني تېره كړي. ځكه د پردي دين د عسكرو په وړاندې ټول ولس د افغانستان عسكر دي. ځوان زوړ، ښځه نر هر څوک چې وسله پورته كولی شي[،] عسكر دی. بې وسلې يا له وسلې ناخبره سړی په افغانستان كې يوه لويه نيمګړتيا بلل كېږي. له لس ميليونه وګړو نه چې لري يې[،] لړ تر لړه يو ميليون جنګي[،] زړور[،] غيرتي[،] هېوادپال سړي چمتو كولی شي. يو ميليون هېواد پال مسلمان سړي د غليم له دوو ميليونو عسكرو سره چې ناحقه او يوازې يې د خاورې د لاندې كولو او د دين او ايمان د ويجاړولو او د بچيو او كورنيو د مريانولو په حرص او تمه پر هېواد تېری وكړي[،] جنګېدلی شي، او بشپړ باور يې هم دا وي چې د ځښتن په غوښتنه [باذن الله] بريالي به هم شي.

نو ځكه زموږ ځينو ملګرو چې له ملګرتيا او زړه سوي- نه له بُغض او كينې- افغانستان د روس د سباناري مرۍ ګڼلې، دا يې سمه اخيستنه نه ده. افغانستان ته ننوتل آسان دي، خو پښې په كې ټينګول او يا روغ ببرته وتل ترې خورا ګرانه چاره ده[،]هماغسې چې تاريخي ببلګې يې راښيي[،] خو هغه څه چې د غلملړلي حسرت او افسوس سبب ګرځي دادي چې دا درې اسلامي دولتونه چې موږ په خپل منځ كې نښتي ټاپو ته ورته بللي[،] د هغو سوريو له امله چې [كه] د روس ويجاړونكی سيلاب يې په مشهد او كرمانشاه كې جوړ كړي[،] د ننسلېدو مزي يې شكېږي چې په رښتيا سره له غمه ډک خوږ [درد] بلل كېږي. ويجاړوونكي سيلاب د سوري جوړولو له پاره يو څه پسته [نرمه] ځمكه غوره كړې، ځكه په پياوړو او زوروړ ډبرينو تړو كې يې دومره غوڅه نه شوای كولی. خو كه وويل شي: «تر هغو چې سره نښتی وو څه يې وكړل چې تر لېرې كېدو وروسته به يې وكړي؟» دا هم سمه پوښتنه ده چې له حسرت او پښېمانۍ پرته بل ځواب نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال اوولسمه ګڼه

موعظه

د خپل شاهي نېک نيت په اړه پاچايي لنډيز
او د رعيت پر کړنو د پاچا د شخصي
اعمالو د اغېز بيان

څرنګه چې په حکمت او فلسفه کې ثابته ده چې د ټولو اختياري انساني چارو سته او سرچينه د انسان له هوډ او قصد او تکل پرته بل څه نه دي او دا ادعا هم د بيان اړتيا نه لري چې د بشر ځينې وګړی د خلقت او هستېدو له پيله نېک بنسته او نېک پايه پيدا شوي. او ځينې نور بد بنسته او بد پايه- چې د نېک بنسته او نېک فطرته له باطنه په اختياري چارو کې د خير هوډ او غوره قصد او د سمون تکل راوځي او د بد بنسته او فساد اخښلي له باطنه د شر هوډ او د بدو قصد او رټل شوې او رد شوې چارې راوځي- نو ځکه زموږ په محمدي شريعت عليه الصلواه والتسليمات کې د مکلف وګړي نيت او هوډ د مسلمانانو د کړو د ثواب بنسټ ټاکل شوی دی. هغسې چې په پاک حديث کې چې د پرله پسېوالي له پولې اوښتی او آن دا چې د سپېڅلي حديث دوه سوه پنځوسو[،] بلکې درې سوو[،] بلکې اوو سوو فنپوهانو راوړی چې هغه حضرت صلی الله عليه وسلم فرمايلي «اِنَمَالّاَعّمالُ بالنِيات وَ اِنَمَالّامّر مانوی فَمَنّ کانَتّ هجّرَتُهُ اَلی الله وَ رَسُوله وَ مَنّ کانَتّ هجّرَتُهُ الی دُنيا يُصّيبُهَا اَ وآمـرَ اهٍ يَتزَوَجُهَا فَهجّرَتُهُ الی مَاهَاجرَ اَلَيّه[»]- يعنې پرته له دې بل څه نه دي چې د حق تعالی پر درګاه د کړنو ثواب او منښت ددغو کړنو له نيتونو پرته نه دی- نو څوک چې له وطن نه وتل يې د خدای او د هغه د رسول پر لور او نيت يې د خدای او د هغه د رسول خوښي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی د امر منل وي[،] نو هجرت يې د خدای او د رسول پر لور دی- يعنې منل شوی دی- او ثواب يې په برخه دی او هغوی چې هجرت يې د دونيا د ګټې پر لور دی او يا يې هجرت د يوې ښځې پر لور دی چې نکاح يې کړي[،] نه د خدای او د رسول د خوښی له پاره[،] نو هجرت يې د هغه څيز له پاره دی چې ورپسې له کوره وتلی دی[،] بې له شکه په حنفي مدني مذهب کې يوه قاعده تاکل شوې چې لاثَواب اِلا بالنيَة يعنې په يوه چاره کې هم ثواب نه شته مګر دا چې له نيت سره تړلی وي.

او دغه راز د مبارکو حديثونو په روايت کې دا هم راغلي چې نيِة المُؤمنّ خيّرٌ من عَمَله يعنې د ايمان د څښتن نيت د هغه تر کړنې او عمل غوره دی او دا حديث که څه هم د حديثپوهانو په خبره يې ربښتيا والی نه دی ښودل شوی[،] خو ناسم هم نه دی بلل شوی- او پخوانيو علماوو د هغه د منځپانګې د سموالي په تړاو لومړی ويلي چې له عمل پرته نيت کول هم پخپله د عبادت په څېر دی- او اجر او ثواب ورته ټاکل شوی- د فزيکي کړنې خلاف چې عبادت والی او د ثواب وړوالی يې په نيت پورې تړل شوی- او په پاک حديث کې راغلي چې د نېکۍ له هوډ او نيت سره سم يې په عملپاڼه کې بشپړ حسنه ليکل کېږي او بيا هم په پاک حديث کې راغلي چې هرڅوک ويدېږي هوډ يې دا وي چې ويښ شو د تهجدو لمونځ به کوي[،] هغه ته د تهجدو ثواب په عملپاڼه کې ليکل کېږي[،] که څه هم چې د خوب له درندوالی تر سهاره ويښ نه شي او تهجد ترې ولاړ شي.

بيـــــت

دوه مهاله د سجدې ثواب در رسي که پر نيمه شپه ونشو نو سهار له خوبه پاڅه

دويم دا چې د نيت ځای په زړه کې دی او زړه د الهي پېژندنې ځای دی نو ښکه هغه څه چې د پېژندنې په ځای کې وزېږي او له دغه کانه راووځي[،] تر هغه څه چې د بدن له نوروغړو تر لاسه کېږي[،] غوره او پاک دي- دريم دا چې نيت تر کړنې غـوره دی او دليل يې دادی چې نيت پاتې کېږی او پايښت لري او عمل بـې پايښـته وي او لـه منځه ځي- او جنت ته د جنتيانو او دوزخ ته د دوزخيانو ننه وتل او پاتې کېدل د نيت له مخې وي- چې دايمي دی او که د عمل له مخې وای نو هومره به يې دوام درلود چې څومره يې د عمل او ژوندانه دوام و- څلورم دا چې په عمل کې ريا ګډېږي او لـه دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

امله زيانمنېدلی او خوسا کېدلی شي[،] ددې پر خلاف نېک نيت ته چې پټ دی ريا نه شي ور ننه وتلی او په روايتونو کې راغلي پرښتې چې د بندګانو اعمال آسمان ته وړي نو حق تعالی يې ځينو ته فرمايي اَلّق تلّکَ الصَحيّفَةَ اَلّق تلّکَ الصَحيفَةَ يعنې دا ليـک وغورځوه او هغه ليک وغورځوه[،] هغه پرښته ورته وايي ای څښتنه ستا بنده نېکــه خبره کړې او د خير کار يې کړی او موږ اورېدلی او د هغه د ښېګڼو په کتاب کـې مـو ليکلی دی نو څنګه يې وغورځوو[؟] خطاب ورته وشي چې- لَمّ يُردّبه وَجّهـیّ يعنـې هغه بنده پر دغه کار زما رضا نه ده غوښتې- او ځينو نورو پرښتو ته له کبريايي درګاه نه آواز وشي چې اکتُبّ لفُلانٍ کذا و کذا يعنې د پلاني بنده په عملپاڼـه کـې دا نېـک عمل وليکه- پرښته ورته وايي چې ای څښتنه دې بنده دغه کار نه دی کړی نو څنګه يې د هغه په پاڼه کې وليکم- خطاب ورته وشي چې هغه د خير نيت کـړی او د هغـه تکل يې کړی- پنځم دا چې د خير کړنې پوله او پای نه لري او د ټولو پوره کـول يـې مسلمان ته ګران او ستونزمن دي- او څرنګه چې د مسلمان نيـت پـر دې ټولـو اړه مومي ګرد ثواب ورته رسېږي[.] لنډه دا چې په غرِا شريعت کې د نېک تکل ارزښت او درنښت ناپايه دی په تېره بيا د ټولواکانو او پاچاهانو خوندي تکل چې د ځمکې پر مخ د اوسېدونکو له خوا غوره شوي- او د نـړۍ ســاتونکي او خونـدي کـوونکي دي- د بنيادمانو شپانه او د عالَم ساتونکي دي- د هغوی په نېک نيـت کـې د جهــان خيــر نغښتی دی- او هوډ او تکل يې د هېواد او وګړو له سوکالۍ سـره تړلـی- د آســماني روزيو برکت د هغوی د مهربانو نظريــو زېږنــده ده- او د ګټــو او ځمکنيــو حاصــلاتو خوځښت او وده د نړۍ ددې غوره کسانو د نېکو خيالونو ثمره- د بزګر له زوی سره د نوشيروان مشهوره کيسه او د دوو انار دانو کېکاږل ددې بيان شاهدي وايي- او خپلو ځايناستو ته د عادلو او عاقلو ټولواکانو وصيت هم له نړيوالو سره د همدې ښه نيت په تړاو دی- شيخ مصلح الدين شيرازي په بوستان کتاب کې راوړي[:]

اوريدلي مې چې شيرويه ته ټولواک ووی	هغه دم چې يې سترګې له ليدو شوې پټې
هڅه کړه چې هر څه نيت کړې	پام سمون ته د رعيت کړې

او څرنګه چې زموږ اسلام پناه او دينپالي مسلمان ټوالواک امير بن الامير بــن الاميــر اعليحضرت سراج الملة والدين امير حبيــب الله خــان- خلــدالله ملکــه و سلطانه و افاض علی العلمين بَرَهُ و احسانَهُ د نېک هوډ له شرعي او عقلــي ښــېګڼو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمالونو خبر دی[،] نو پر چارشنبه د ۱۳۲۹ قدسي هجري کال د ذی القعده الحرام په سلخ [؟] کې شوکمار لاروهونکي د ويښ خاطر او کلک هوډ له برکته د ملکـــي زړورو عسکرو په ګومارلو د پلازمېنې له غرنيو لمنو څخه راکوز او ونيول[،] د شرعي حـــد د پلي کېدو له پاره چې د اکبر امام حق دی[،] په اوسپنيزو ځنځيرونـــو او جغونـــو کـــې عادل حضور ته راوستل شول- تر شرعي ثبتونو او عقلي دليلونو وروسته يې مشر له خپلو څلورو ملګرو سره له ربښتياوو ددې ډک آيــت د مضــمون لــه مخــې چــې [« انماجزا الذين يحاربون الله و رسوله و يسعون فی الارض فساداً ان يقتلوآا ويصلبوآ او تقطع ايديهم و ارجلهم من خلاف او ينفو من الارض[»] يعنې له دې پرته به بل څه نه وی هغوی چې د خدای او د هغه د استازي له دوستانو سره جګړه کوي او پر ځمکــه د فساد او تباهی هڅه کوي[،] سزا به يې له دې پرته بل څه نه وي چې کــه يــې څــوک وژلي وي او مال يې نه وي وړی نو وژل کېږي- يا که يې قتل کړی او مال وړی وي- [،] نو وژل کېږي او پر دار ځړول کېږي- يا که يې مال وړی او څوک نه وي وژلی نو لاس او پښې يې په سرچپه ډول پرې کېږي- يعنې ښی لاس او کيڼه پښه او که يــې قتــل او لوټمار نه وي کړی خو لارويان يې ترهولي او ډارولي وي- ايستل کېږي او لــه ســيمې شړل کېږي- او حضرت امام اعظم رحمة الله عليه شړل او ايستل تر بندي کولو غوره بللي [فرود آورده؟]- چې نور يې په ښار کې چاته ضرر ونه رسېږي همدمره[.] لنډه دا چې پر دار يې ددغو کسانو د ځړولو او پانسي کولو حکم وکړ- او ددغو غلــو نيــونکي سرتېري يې د غوره ډاليو او نغدو مرستو په ورکړه وپالل- تر دې وروسته ټولواک پــه خپلو سلطنتي خبرو کې چې په ځينو کې يې ددې ټکو دې ببوزلی ليکــونکي هــم د ناستې وياړ درلود[،] له حکمتونو ډکې پاچايي وينــا لــږی دې لــوړې مــوعظې تــه را ورسېده چې [: «] تاسې د افغانستان وګړی زما له توپونو مه وېرېږئ- او زما له توپکه مه وېرېږئ- او زما له تورې ترهه مه کوئ- خو له نيته مې ووېرېږئ چــې زمــا نيــت ستاسې د ټولو په خير دی او نه يې پر خلاف.»]- تر دې وروسته يې د سلطنت مقامې وينا لږی دې ځای ته را ورسېده چې ويې فرمايل- په افغانستان کې به يو وايي چــې زه عاقل يم او بل به وايي چې په حساب پوهېږم او هنر لرم- بل به وايي چې زه پوهه لرم- ددې خيالونو په دفعه کولو کې د غيب عالم او لوړ عالم امر ته تسليميدل غــوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

او وتلي دي چې په دې ډول په فکرونو کې پر غيبي حکم او لاريبـــي امــر د اعتــراض فاسد خطر را نه وټوکېږي:

زما د هغه فضول پر رندۍ او مينې عيب دی — چې اعتراض يې پر اسرارو د عالم غيب دی
د ايمن وادۍ شپون به هله مراد ته رسي — که يو څو کاله ناست خدمت ته د شعيب دی

اوس نو دا بېوزلی او نيمګړی د اسلام پالي روڼ ضميره او دين تخميــره دې پاچــا يــو دليل چې پخپله مې ليدلی او په غوږونو اورېدلی او په خپل کمزوري خاطر کــې مــې پرې غور کړی[،] خپلو ګرانو لوستونکو ته وړاندې کوم- دويم هغه دلايــل چــې ددې اسلام پناه ټولواک د نېک نيتۍ په اړه د خاصو او عامو غوږونو ته رسېدلي[،] په قلــم سپړم او پر ژبه اوروم.

خو هغه دليل مې چې پخپله ليدلی او اورېدلی په مخکنيو کلونو پــورې [،اړه مــومي- د.ج.] چې لا د جنت مېشتي ټولواک خدای ښنلي حضرت ضيأ الملة والــدين [اميــر عبدالرحمان خان- د.ج.] د تخت کيناستنې لومړنی پېر و او په دوبي کــې بــه يــې د مرحوم بابرشاه په بڼ کې د اوسېدو پرتم خپراوه او له برمه ډک دربار پــر ورځــو بــه سرداران او خانان په هماغه بڼ کې پاچايي سلام ته ورتلل او د اوســني اعليحضــرت ټولواک د اوسېدو ځانګړی ځای په هغه بڼ کــې و چــې اوس د چهلســتون پــه نامــه يادېږي- او د چهلستون مانۍ پر جوړېدو لاهغه مهال لاس نه و پــورې شــوی- او زه فقير خبر نه يم چې حضرت اسلام پناه ټولواک به هغه مهال د تکليف منګ [بلــوغ- د.ج.] ته رسېدلی و او که نه- په هر حال دا بېوزلی او کمزوری ليکــوال يــوه ورځ پــه همدغه بڼ کې د اوس مهال د دينپالي حضرت پاچا سلام ته ورغلم- کله چې د سلام ويار را په برخه شو[،] ځــای راتــه خــورا ښايســته لــه ورېمــو ډک او خوشــحالونکی وبرېښېد[،] عرض مې وکړ چې دا بڼ او دا ځای ځومره خوښونکی او پرتمين دی- پــه ځواب کې يې وفرمايل چې هو زما ځانګړی استوګنځی ښه دی- خو د خدمتګارانو او مزدورانو او عَمَلې کېږدۍ پر لمر دي- وروسته يې د بوســتان کتــاب دا درې بيتــه د تمثيل په بڼه وفرمايل:

اورېدل مې چې د مرګ پر پوله هان — و هرمز ته داسې ووی نوشيروان
چې ملنګ شه پام کوه پر هر وګړي — نه د خپل نس په رسۍ باندې تړلي
پر هېواد به يو کس هم هوسا نه وي — که دې پام يوازې پر خپله هوسايه وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې فقير چې کله له حکمته دا ډک بيتونه د سلطان وزمه له خـولې واور يـدل[،] لـه خلوص نه په ډک زړه کې راته يو نېک فال او هيلـه منـدي پيـدا شـوه چـې کلـه د افغانستان د هېواد د چارو واګې ددې بختور او بريالي شاهزوی ورړو لاسو ته ورشي[،] ښايي د ښتن د مخلوق او د وګړو او عسکرو هوسايي ددې کورنۍ د تېرو مهـالونو د ټولواکانو پرتله ډېره شي.
او له شمېر او قياس پورته بېشمېره زرګونه ځله شکر د ملکونو د مالـک چـې کومـه هيله مندي مې هغه مهال له اخلاصه په خپل ډک زړه کې موندلې وه[،] په خورا ښـه بڼه وځلېده- او هغه نېک فال مې چې له ربښتينولۍ په خپل ډک فکر کې پېژنـدلی و[،] په خورا بشپړه او ښکلې بڼه جهان ښکلوونکي ته راڅرګند شو- او [کله چـې] د اوسمهال اسلام پناه حضرت ټولواک د سلطنت او پرتم پلاز ته پورته شو[،] په نېکـه بڼه او مبارکه پايله د عادي وګړو او مخلوقاتو په پرمختګ او سوکالۍ کـې هڅانـد او خوځاند دی- اما هغه دليلونه چې ددې عادل پاچا د نېک تکلۍ په اړه د خاصو او عامو غوږونو ته رسېدلي دي(۱) دا چې له خپلې سپېڅلې پلازکېناستنې سره جوخت يې د تېرو کلونو د پاتو ماليو پيسې چې د خدای ښښلي خاقان [امـيـر عبــدالرحمان خــان- د.ج.] له مهاله د درې مليان [ميليونو] کابليو روپيو (۳۰،۰۰۰،۰۰۰) په اندازه چې له يـو مليان (۱،۰۰۰،۰۰۰) انګرېزي سروزرو سره برابرېږي او لرودېږې پر وګړو پاتې وې[،] دا دومره ډېرې پيسې يې ټولو وګړو او انساني مخلوق ته شاهانه وبښلې او د افغانســتان ټول وګړي او مخلوق يې له دې درانده کړاو او له وس پورته دې ســتونزې لــه ګــاللو هوسا کړل (۲) د پوځيانو پر مياشتنۍ تنخواه يې هره مياشت هر افسر او عسکر ته د تنخواه پنځمه يا څلورمه برخه ورزياته کړه چې د تېرو کلونو پرتله دې دولت ته (چې ای ربه تل يې ددې مهربان بختور ځوان پاچا تر سيوري لاندې ډېر کـړې) عســکري مينه او هيله مندي ډېره شوې [څو يې- د.ج.] په تنخوا کـې يـوه مرســته وي (۳) د افغانستان هغه وګړي [ـ] مخور او نامخور[،] نوميالي او بې نومه[ـ] چـې پـه پرديـو هېوادو کې فراريان وو[،] ټول يې له يوې مخې راستنېدو ته پرېښودل او تر رارسېدو او د سلطنتي پلاز تر ښکلولو وروسته يې پر هر يوه د تنخواوو او پيسو پېرزو وکـړه- آن دا چې د لارې د لګښت د يوې برخې ورکړه يې هم ورپېرزو کړه (۴) له عالمــانو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیخانو سره یې دومره د مهربانۍ او خوشحالۍ لاره غوره کړه چې ددې دوو سپېڅلو ډلو هره ډله دا دینپالی دولت خپل بولي- او ځان په دولت کــې شــریک ګڼــي (۵) د ښاري وګړو د هوساینې او زړه خپلونې له پاره یې[،] څرنګه چې په مخکنیــو افغــان سلطنتونو کې د ښاري وګړو د شپني خوځښت او تګ راتګ قاعده او رسم دا و چې په شپه کې تر ټاکلي مهال وروسته د عسکري ساز په غړېدو یا د توپ په ډز او یا د ډول په وهلو پسې پولیسو او شپې مشرانو هېڅوک د ښار او بازار کوڅو تــه وتلــو تــه نــه پرېښودل او له دې پلوه د شپني تګ راتګ پر مهال د ښار اوسېدونکي له سخت کړاو سره مخامخ وو- ناڅاپي ناروغ ډاکټر او درملنې ته نه شوای رسول کېدای- او د اوږدو ناستو مېلمنو نه شوای کولی خوب په خپلــو کورونــو کــې وکــړي- اوســني بختــور اعلیحضرت پاچا په ښار کې د شپې تګ راتګ ته داسې قاعده وټاکلــه چــې لــه هــر چاسره په لاس کې بله ډیوه وي[،] پولیس او شپې مشر دې تر سهاره د هغه مخه نــه نیسي چې بې له شکه په دې ځلاندې قاعدې سره د ناروغانو او ښــاري مېلمنــو او د شپې نورو تلونکو راتلونکو هوسایي تر پخوا زمانو لا ډېره شوه.

(۶) څرنګه چې له الهي تقدیر نه [د حبیب الله خان- د.ج.] د پاچایۍ پر لومړي کــال ددې شرعي سلطنت د ویښولو او تنبیه کولو له پاره د هیضې وبا ګډه شــوه- او دغــه راز څرنګه چې د افغانستان خاوره او ځواک ددې هېواد له کرنیزو حاصــلاتو او کرنــې څخه راوځي- او حضرت مطلق روزي رسوونکی او حق هستوونکی پرله پسې او تــل ددوی په کروندو کې دومره حاصلات زرغونوي چې دهېواد ژوندیو وګړو ته بس شي او له بهر نه د غلې راوړلو ته اړ نه شي- او په دې ډول ددې ترقي غوښتونکي نېک کاري او ښه نیتي اوسني اعلیحضرت ټولواک په څېر په پخوانیو پاچایانو کې [چا] دا وخــت ونه موند چې یا کرنپوهنې ته وده ورکړي او یا د پخواني افغاني قانون له مخــې د کــر کیلې چارې پراخې کړي چې ددې وطن د ځواکمنی حاصلات د هېواد د ګړو له اړتیــا ډېر او بهرنیو هېوادو ته صادر شي- او دا نېــک کــار هــم د اوس مهــال اعلیحضــرت ټولواک د وخت له لړوالي سره سره[،] سنجولی لویې ویالې یې د هېواد پــه څنــډو او سیمو کې ایستلې چې د تفصیل راوړل یې سراج الاخبار ته پرېښودل کېږي- لنډه دا چې پر هغه نېکمرغه کال قحطي نه وه خــو د غلــې دانــې لړوالــی و- او طبیبــانو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکټرانو ددغې عامې ناروغۍ په برخه کې د هوا د بدلولو غوښــه لاربښــوونه وکــړه، د اوسمهال همايون بختي اعليحضرت ټولواک د طبيبانو غوښه لاربښوونه باطله کــړه او ټول هماغه کال يې په ارګ کې تېر کړ- او دا ددې نېک هوډ له امله چــې هســې نــه محتکرين او غَلِّه پلورونکي غلې دانې وساتي او بېوزلي او مسکينان د ماښام له پــاره څه ونه مومي.

(۷) څرنګه چې د غلو دانو بيه په دې کلونو کې د پخوانيو کلونو پر تله ختلې او ژمــی په پلازمېنه کې د واورې له امله د ژمي په ځينو شپو ورځو کې ښار ته د غَلِــو دانــو د راوړونکو قافلو د لارو د بندېدو يا يې د لارو د ګرانېدو وېره شته- او احتکاروونکي له خپل عادته اوښتونکي نه دي- که يو شمېر يې پر دار هم وځــړول شــي- نــو ځکــه اعليحضرت سراج الملة والدين لاربښوونه وکړه چې له حکومتي غلو دانو نه دې هــره ورځ د اويا اوښانو د بار غنم اوړه کېږي او د اوړو پلورنکو بازارو ته ايستل کېږي او تــر هغې بيې دې يې ارزانه چې غَلِّه پلورونکي يې د ښار پر وګړو پلوري[،] وپلوري چــې کونډې او يتيمان چې د يوې روپۍ نيمې روپۍ خاوندان دي[،] د محتکرانو له شــره د ماښام له خوړو بې برخې پاتې نه شي.

بيـــت

بنسټ د حق پياوړی دی په دای چې بېوزلی لاس قوی دی پر خپل ځای

(۸) دې دينپالي ټولواک د مخلوقاتو د شفاعت کوونکي حضرت صلی الله عليه وسلم د دين له لاربښوونو سره سم د وګړو د پاکلمنۍ د ساتنې او د ناموس د خوندي کېدنې په برخه کې دومره ځيرتيا او پام کارولی چې پلار يې له زوی سره تر دې پورته نه شي کولای- داسې چې په مخکنيو افغان سلطنتو کې د پلازمېنې کابــل د ښــځو برقعــې پسولل شوې چين لرونکې او له سپين سان نه ګنډل شوې وې چې په کوڅه او بــازار کې يې د تېرېدو پر مهال د سپين سترګو ځوانانو او بېباکو زلموټو نــاولې ســترګې ور اوښتې- اوسني همايون بختي او دينپالي ټولواک په شــاهانه هوښــياری او ملوکانــه ځيرکی دې ټکي ته پام شو [او] په نيلي رنګ د ښځينه برقعو د اړولو غوښ حکم يــې وکړ [چې] د مسلمانو ښځو بېحاصله باطل شوی سينګار د دې دينپالونکي ټولواک تر حکم لاندې په خونديتوب سره تېرېږي - او په کندهاد ښار کې د جنت مېشتي ســتر

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیر دوست محمد خان د ورور پرتموال سردار کهندل خان د حکومت پر مهال د متقي او دین پالونکي قاضي ملا غلام کندهاري په فتوا چې ددې ټکو د فقیر لیکونکي مورنی نیکه دی[،] په نیلي رنګ د ښځینه برقعو د اړولو لارښوونه د هغه سلطان وزمه سردار له حضوره شوې [او] دغه حکم تر اوس مهاله جاري او پلی دی.

دادي هغه اته ګوني دلیلونه چې د افغانستان د دولت ټول وګړي ترې خبر دي- او که وغواړو چې ددې پاچا د ټولو ځانګړو ښېګڼو په تفصیل پسې ووځو[،] د سراج الاخبار له حکمته ډکو پاڼو د اوږدېدو سبب ګرځي.

بیـــــت

که سعدي کاندي دا جمله انشا　　　　نو به بل کتاب ترې شي املا

که سرې شته دی پر کور، نو دا یو ټکی یې ټکور.اوس ددې دینپالي ټولواک د شخصي کړنو د اغېز ړ ښتونې کیسه د ګرانو لوستونکو له پاره لیکل کېږي او وړاندې کېږي- چې د سم روایت له مخې اورېدل شوي چې په کندهار ښار کې یوه بېوزلې کونډه ښځه شته په قوم کاکړه [؟] چې د عبادتونو او روژې او لمونځونو پر وخت دومره ټینګه او کلکه ده چې د خپل تېر ځلوښت کلن عمر لمونځونه یې قضایي کړي دي- سره له دې چې د بلوغ له پیله یې هېڅکله هم فرضي لمونځ نه دی پرېښی- غالب ګومان دادی چې د ښځو د ځانګړي عذر په اړه یې چې د روژې او لمانځه مخه نیسي د وخت له ملایانو پوښتلي[،] خپل کړي لمونځونه یې د ښځو له پاره د لمانځه د جواز پر مهال نه دي بللي او کول یې ورته بې موقع بر ښېدلي[،] د ځلوښتو کلو ټول لمونځونه یې له سره رانیولي او ادا کړي دي- په هر حال څښتن تعالی دې هغې ته ورته د افغانستان په ښځو او نارینه وو کې ډېر کړي- له هغه مهاله چې د احمدشاهي اشرف البلاد د بنسټ خښته اېښودل شوې[،] دا ډول کیسه چا نه ده اورېدلې او دا پر لمانځه او روژې او نورو عبادتونو ددې اسلام پناه او دینپالي ټولواک د ټینګوالي له اغېز پرته بل څه نه دي چې ددې ړ ښتونې مقولې له مضمون سره سم چې (اَلنِاسُ عَلی دَیّن مُلُوّکهمّ) په وګړو کې یې ورو ورو اغېز کړی او کوي یې او په وګړو کې هر یو د خپلې باطني وړتیا له مخې همدغه اغېز منلی او مني یې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښښتن تعالی دې د چا له منت پر ته زمونږ دې اسلام پناه او دينپالي ټولواک ته د وګړو او خلق الله د روزنې او پالنې زیاتېدونکی وس ورپه برخه کـړي چــې پــه افغانســتان هېواد کې د ديني او دنيوي کمــالونو خاونــدان ډېــر او بېشــمېره شــي- او د دولــت نېکمرغه ځوان حضرت ټولواک تل د دين او دولت پر غليمانو برلاسی او د دوستانو د روزنې له پاره د نورو د ګټو راوړونکی اوسي. دې دوعا ته دې زما او د ټولې دونيــا لــه خوا رب العباد ته آمين وي. د ليکلو نېټه سه شنبه[،] د ۱۳۳۰ کال د ربيع الاول ۲۹
[د فقير مخلص ښوونکي عبدالروف لاسليک]

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي لنډیز

دا خبره له هیڅ‌ چا پټه نه ده چې د (ستر پیتر) د وصیت لیک یو بند چې خپلو ځایناستو ته یې پریښی دادی چې «د روس دولت دې تل هڅه کوي چې د نړۍ زېرمه او خزانه چې هماغه د (هندوستان) وچه ده[،] تر لاسه کړي او له دې لارې پر ټوله نړۍ واکمن شي»[.]

د همدې وصیت له مخې د پیتر ځایناستو یوه شېبه هم له دغه پرمختګه لاس نــه دی اخیستی، خو څرنګه چې ددغې خزانې څښتن د خپل سیال له دې تکله خبر و[،] لــه پنځوس شپېتو کلو راهیسې یې د ایران او افغانستان خورا پیاوړې کلاوې پرله پســې پخې کړي، او د هغوی د خپلواکۍ او واکمنۍ او شتوالي په پیاوړتیا او ټینګښت کې یې د زړه هڅه کړې ده. خو دا مهال بریښي چې د روس سیاست او پولیټیک لګیــا دی د بریتانیا پر سیاست غښتلی او برلاسی کېږي. ځکه د لښکر له استولو پرته او بــې لــه دې چې له سیال سره لاس ګرېوان شي[،] د خپل عملي حکمت په سیاست سره یــې بې له دې چې افغانستان ته لاس هم وروړي- له شمال نه د جنوب پــر لــور د خپلــو سیلابي اوبو د خوشې کولو له پاره دوه لویې ویالې پرانستې دي. چې یوه له ققفاز نــه تر فارس خلیجه خپله اوسپنیزه لاره غزوي. او بل د مشهد له لارې پــر سیســتان او بلوچستان د خپلې اوسپنیزې پټلۍ پر اوسپنیزو ویالو د هندوستان له سروزرو او غَلِو ډکو زېرمو پر خوا ځکېږي. تر ټولو بده یې لا دا چې له اورونو ډک یوه بل سیند یعنــې (جرمن) هم چې له ډېرې مودې د شتمنیو دغې زېرمې ته تر شونډو لاندې موســکی موسکی کېده[،] خپل اورژبی ښامار د بغداد او بصرې له لارې راخوځولی دی. نو آیا د سیلاب او ښامار ملګرتیا به ددغې بېسارې خزانې د لاندې کولو له پاره بس نه وي؟ دا لا څرګنده نه ده خو څه چې جوت دی هغه د برتانیا پــر سیاســت د روس د تګــلارو برلاسي ده[.] د نړۍ یو شمېر سیاستپوهان وایي هغه مرســته او لاس نیــوی چــې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

برتانيا دولت د ۱۹۰۴ ميلادي کال په جګړه کې له جاپان سره کړی و او پر آرام سمندر يې د سيلاب د اوښتو مخه ډب کړې وه[،] په کار وه چې د هغه کار بېلګې يې په ايران او افغانستان کې هم ترسره کړې وای. ځکه په آرام سمندر کې يې لار پرانستنه لـه دې امله چې له سترو سمندري ځواکونو څخه ګڼل کېږي، په خپلو اوسپنې ځيرونکو اورژبو نهنګانو ډب کولای شوه. په داسې حال کې چې پر وچه د نړۍ د هېوادونـو زور ټولو ته ښکاره دی چې څه دی؟ نو اړينه وه چې د ايران دولت په خپلواکۍ او پياوړتيا کې يې خورا ډېر زيار کړی وای.

په هر حال، تېر په هېر راتلونکې ته ځير شو[.] دا خو ټولو ته ښکاره او جوته ده چـې افغانستان به تر هغو چې ساه په کې غړېږي چا ته پر خپله خاوره د تېرېدو هېڅ اجازه ورنه کړي او که د چا په ذهن او ګومان کې دغسې يو خيال ورځي چې د افغانستان د خپلواک دولت زور او پياوړتيا او ويښېدل او پاڅېدل تر روس ډېر هندوستان ته زيان اړوي- دا بيا هم يو خيال او وهم ته ورته والـی لـري. افغانسـتان تـه خپلـه بشـپړه خپلواکي او خپل پوره زور او ځواک د سيلاب په وړاندې د درېـدو وړتيـا او پياوړتيـا ورکولی شي او هېڅ پردی دولت يې په خپل مټ او عسکر او اورګاډي د خپلې دفـاع سپر نه شي ګرځولی[.] دا هم پخه ده چې که د شمالي ايږ او ختيځ زمري، او [يا] زموږ په خپل تعبير [که] له بلاګانو ډک شمالي سيلاب او اورژبي ختيځ نهنګ پـولې سـره شريکې شي او ګاونډيان شي او د افغانستان په څېر يو خپلواک دولت چې پر له پسې يې په ښه نيت د خپولاکۍ په ټينګښت او پرمختګ کې د زيار ايستنې اړتيا شـته- د جلا کوونکي ونډه ونه لري[،] ګومان دی چې د سمندرونو رانغښتونکی اورژبی نهنګ به ددې کورګډي سيلاب له مخې ژوندی ونه وځي. سيلاب[،] نهنګ د ايران د ويښتابه [او] د پرمختګ د وړتيا له زيانونو ډاروليی او خپل سيال يې تېر ايستی دی. او پرهغـه ځای يې ورسره خپله پوله نښلولې ده. څوک پوهېږي چې يو مهال بـه د جـرمن لـه اورني سمندر سره لاس نه يو کوي او يوازې په ايران کې به په ګاونـډيتوب نـه پـاتې کېږي بلکې د خپل پلار وصيت به هم نه پر ځای کوي؟

والله اعلم بالصواب [الله پوهېږي چې سم څه دي- د.ج.]

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حبل المتين ګرانې ورځپاڼې چې يوه ارزښتناکه او لويه سياسي او ادبي ورځپاڼه ده[،] په خوږه فارسي ژبه د (حق) په نامه د استانبول چاپ ورځپاڼې څخه د تخت تر نامه لاندې يوه مقاله په خپله ګرانه ورځپانه کې راخيستې[،] څرنګه چې دغه مقاله د عبرت يو لوست و کټ مټ يې راخلو:

له استانبول چاپ حق مجلې څخه د لوی اديب سليمان ببک د مقالې ژباړه له ايران نه عثماني هېوادو ته

غږ نه دی د شپېلۍ لمبه ده دا د اور

له دې اوره يې پرته غواړم سکور

ايران يو لښکر مشران لري. که ددې مشرانو نومونو او لقبونو او درجو ته پام وشي[،] نو ځان به په رېښتيا د يوه بشپړ پياوړي دولت په وړاندې ووينو. که د پلازمېنې (تهران) يوه بڼ ته ننه وځو نو هلته به له صمصام السلطنو، احتشام الدولو، منبع الممالکو، شيرالدولو، امير بهادرجنګو، ارفع الممالکو، اتابک اعظمو، خزان الولو، نظام الملکو، علاء الملکو، سپه سالارو، افخمو، او بې شمېره عسکري آمرانو او له حساب وتلو ډيپلمانانو [ډيپلماتانو] پرته بل څه ونه وينو، داسې نه بولم چې د انګرېز باچا په ننني حکم کې چې د بشريت دريمه برخه يې تر واکمنۍ لاندې ده[،] دا دومره شمېر وزيران چې د دومره لقبونو وړ وي، راشي، ايران د کاغذ پر مخ تر ټولو دولتونو ځان پورته ښيي. په کوم دولت کې يوازې د ايران له پاره نه بلکه د ټولو هېوادو له پاره پوځي مشران شته[؟]؛ کوم ملت صمصام او په سم تعبير سره صمصامه لري[.] عجمستان [منظور ايران؟- د.ج.] دا ټول تر خپل انحصار لاندې راوستي دي.

خو له دې ټولو سره سره د روسيې عسکر او د کازاخانو [روسي ملېشو- د.ج.] ډلې له خنډ پرته مازندران او ګيلان او آذربايجان ته ننه وځي. نه پوهېږم دا ټول سپه سالاران او افخمان او صمصام السلطنه ګان او امير بهادرجنګان ولې دا روسي جنرالان او لښکرې په يوه اشاره له منځه نه وړي او نه يې ورکوي؟ احتشام الدوله ګان دا حالت څه ډول د دولت له پرتم سره تاليفولی [ګډولی] شي؟ روسي چارواکي ته وا د خپل خارقوف [خارکوف] يا نوووغورد [نوفګورد] ولايتونو واليان دي چې په تبرېز او

(c) ketabton.com: The Digital Library

قزوین کې پوځي حکومتونه اعلانوي او پر اشرارو عدالت پلی کوي او اعداموي يې. آيا نظام الممالکان به دې بې نظاميو ته څه وواييې؟

لنډه خبره دا چې د دارا او کيخسرو او جمشېد او نوشېروان سلطنت او د ساسانيانو او کيان پاچايي د روسيې د سټروالي او پرتم په وړاندې نه يوازې خپلواکي او کـوروواکي بلکې پېژندګلوي او شتوالی له لاسه ورکوي، که ښاغلی چارقوف (موسـيو چـارقوف) عاصم بېګ ته هرڅومره ډاډ ورکړي[،] او (موسيو سازانوف) بل سرادور [؟] تـه د زړه په خوښه هرڅه وواييې: له دې نه داسـې بربېښـي چـې تـر اوسـه د ايـران بېـوزلې شهنشاهي د خپل تاريخ په دې وروستي پړاو کې د کلمو او تشريفاتو او يونيفورمو او د شير خورشيد [زمري او لمر - د.ج.] د نښانو سټروالي ته له خورا ډېر پام پرته دې ته په هېڅ ډول پام نه دی کړی چې لښکر نه شته، سرتېري نه شـته، قـانون نـه شـته، محکمې نه شته، اداره نه شته،... ته وا ايران په خپل ذات کې له ټبرونو جوړه يوه ټولنه ده او اعليحضرت پاچا هم ددغو ټبرونو د مشرانو مشر دی. په ايران هېـواد کـې هـر وزير او هر والي د خپل نفس په هوا کې دی او هر مجتهد په خپـل فکـر کـې[.] ددې پرځای چې کورني توپيرونه او اخلاقي کړکېچونه او د ويجاړ ايران ناپوهي ورو ورو لـه منځه يوسي او په اوسني حالت کې ددې ټکو له سټروالي پرته په ايران کې نور څه نه دي پاته او داچـې روس دولـت غـواړي د ختيځـو خـوړو نهيلـي د بزرجمهرانـو او فردوسيانو او سعديانو له سپېڅلي هېوادو وباسي-

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پېښور افغان ورځپاڼه

یکشنبه د ۱۹۱۲ کال د مې ۵ چې د ۱۳۳۰ کال د جمادی الاول ۷ کېږي

د پنجاب د ايديوکېټ ورځپاڼې نا سم بيان-

پنجاب ايدوکېټ:- څرنګه چې د وګړو ژوند له خطر سره مخامخ دی نو سرحدي صوبه دې له پنجاب صوبې سره ګډه کړی شي-

افغان:- بېخي ناسم- د صوبه سرحد وګړي په پوره آرامۍ ژوند تېروي او بېخي نه غواړي چې سرحدي صوبه دې له پنجاب سره ګده کړای شي- خبرې او سزا په کومه صوبه کې نه شته؟

پنجاب ايدوکېټ:ــ افغان ورځپاڼې لمسونه کړې چې د سرحدي صوبې مسلمانان دې د يو ځای کېدو د پرېکړې خلاف غونډې جوړې کړي او په يوه غږ دې مخالفت ورسره وکړي- دا لمسون د ډيره اسماعيل خان ولسوالۍ د پخواني ناظم سيد لعل پادشاه له خوا شوی دی-

افغان:ــ له پنجاب سره د سرحدي صوبې د يوځای کېدو مساله د صوبه سرحد د ۲۲ لکو مسلمانانو د مرګ او ژوند مساله ده- نو ځکه بويه چې غونډې جوړې شي او په يوه غږ يې مخالفت وشي او د لمسوونکي ليک په تړاو [،] دروغ رېښتيا به يې لالا ايديوکېټ ته هغه مهال جوت شي چې ځواب يې له دغه سيد لعل شاه نه وپوښتي- ايديوکېټ څه ثبوت لري چې دا ليک د سيد لعل شاه په قلم کښل شوی دی.

پنجاب ايدوکېټ:ــ سرحدي مسلمانان سرحد خطرناک ګڼي او په لوړ غږ وايي چې خپل ملکيتونه به وپلوري او پنجاب صوبې ته به د استوګنې له پاره ولېږدي چې په دوی کې يو د مردان خان هموتی او بل معاذ خان نمبردار[؟] دی[.]

افغان:ــ بېخي دروغ دي- د سرحد مسلمانان دا سرحدي سيمه د ځان له پاره تر الهي رحمت لږه نه بولي او يو يې هم دا نه غواړي چې سرحد پرېږدي په پنجاب کې استوګنه غوره کړي- او که فرض کړو چې دوه درې تنه صوبه سرحد پرېږدي او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنجاب کې اوسېدل غوره وبولي[،] شونې نه ده چــې د دوه درې نفــرو خوښــه د دوه ویشتو لکو وګړو خوښه وبلل شي- آیا پنجابي ورځپاڼو د لالا لاجپــت رای او اجیــت سېنګ پر ایستلو لیکلي و چې ټول پنجاب په خطر کې دی او یا د پنجاب وګــړي لــه پنجاب نه زړه توري شوي دي[؟].

پنجاب ایدوکېټ:ــ د هر یپور تحصیلدار [د مالیې مامور، ولسوال؟- د.ج.] محمد حیات خان هندوان سخت په تنګ کړي او هره ورځ نوي شرارتونه کوي- خو شکر دی چــې شرارت خوښونکی بل ځای ته تبدیل شو-

افغان:ــ دا ټولې پلمې او تورونه دي- چې رېښتیا شي د پنجاب د ایدوکېټ ورځپــاڼې مدیر د هغې سزا یاد (چې په دېره اسماعیل خان کې ددغه خان صاحب له خوا ورکــړ شوې وه) د غچ له پاره ناکراره کړی دی او ددغې سزا یاد دا مدیر اړ کړی چې ددغــه تحصیلدار نوم بد کړي- بل دلیل یې د هري پور د هندوانو خپل شــرارت دی چــې د مسلمان تحصیلدار تر لاس لاندې کېدل یې ښه نه ایسي- او رېښتیا خبره داده چــې نه یوازې د هري پور هندوان چې د ټول هندوستان هندوان د یوه خپلواک دولت هیله لري او بس-

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیـــرغ

تر ټولو هغه ارزښتناک څیز چې د عسکرۍ درانده مسلک ته تل خپله سپېڅلې دنده وریادوي، او د هغوی ملي ویاړ او پت لوړوي[،] هماغه بیرغ دی چې لــه اعلیحضــرت پاچایي اشرف لوري څخه عسکري غونډونو او کنډکونو ته ښښل شوی او پېرزو شــوی دی.

بیرغ داسې یو سپېڅلی او درونډ امانت دی چې ترې را تاوو کسانو ته شتوالی ښښي[.] بیرغ د دین او دولت په اجزاوو کې یو جز دی[.]

بیرغ د یوه ملت ښکارندویه نښه ده. بیرغ د وطن ستر ویاړ دی[.] نــو ځکــه بیــرغ د عسکري شتوالي او هستۍ یوه سپېڅلې او زړه ته نژدې نښه ده. هر عسکري تــولګی چې د خپل لوی بیرغ پت ونه شي ساتلی، او د جګړې پر ډګر یې د غلیم تښتولو تــه [پرېږدي،] هغه عسکري ټولګی داسې دی چې ګواکې پوپناه شوی او له منځه تللــی وي. نو ځکه د جګړې پر مهال تر هغو چې یو مټ [پوځي تــولګی- د.ج.] پــاتې وي[،] خپله جنډه پرېښږدو چې ولوېږي، او یا لا سمح الله [خدای مه کړه- د.ج.] د غلیم لاس ته ورشي. هغه تاریخي بېلګې چې سرښندنکو عسکرو د ناکاره غلــیم لــه منګولــو د خپل بیرغ د ژغورلو له پاره کړي[،] د جګړې د تاریخ د پاڼو تر ټولو غوره سینګار بلل کېږي.

بیرغ د عسکر د قهر او هیت [هیبت] د نېکمرغۍ جنډه ده چې لیدل یــې عســکر را ایشوي او خوځوي او د وطن ساتنې او د ملي پت ټینګونې ته یې پرله پسې پــر مــخ هڅوي. کله چې یو مورچل یا یوه کلا ونیول شــي[،] نــو لــومړی پــرې خپلــه جنــډه هسکوي چې د محاربې د کتاب تر ټولو غوره پاڼه د همدغې جنډې رپا جوړوي.

د دولتونو بېلوونکې نښه د هغوی بیرغ دی[.] د دولتونو بېــړۍ پــه خپلــو پــه جنــډو پېژندل کېږي. سفارتونه، کونسلګرۍ، حکومتي اداري په خپلو بیرغونو بېلېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې د اسلام تاریخ د کتابونو پاڼو ته وکتل شي[،] د بیرغ لومړۍ کارېدنه د کایناتو د حضرت ویاړ علیه افضل الصلواه و التسلیمات په ویاړلو غزاګانو کې تر سترګو کېږي. د هغه حضرت صلی الله علیه وسلم په بختورو ځواکونو کې دوه درې څلور ډوله بیرغونه وو چې د (عَلَمّ) او (لوا) او (رایت) په نومونو یادېدل. آن د هغه حضرت صلی الله علیه وسلم یو بیرغ (عقاب) [باز- د.ج.] بلل شوی و.

تر هغه وروسته په ټولو اسلامي دولتو کې بیرغ د پوځ یوه ارزښتناکه برخه بلل شوې همداسې را روان دی. د نړۍ نورو دولتونو هم تل په خپلو پوځونو کې بیرغونه کارولي، خپل بیرغونه یې درانده او سپېڅلي ګڼلي دي.

زموږ په سپېڅلي متبوع دولت (افغانستان) کې سره له دې چې تر ۱۳۰۶ هجري کال د مخه په عسکري تولګیو کې جنډې وې، آن د افغان حکومت په لومړیو کې هر سردار خپله جنډه او ډول [طبل] درلودل چې په هماغه سردار پورې یې اړه مونده، خو بیرغ په افغانستان کې نه یو نظم درلود، او نه کوم ځانګړی رنګ، او نه داسې یوه بېلوونکې نښه چې په دغې نښې سره وپېژندل شي او جلا شي، او نه یو داسې نوم چې سړی په هغه نامه وپوهېږي. هر رنګ چې به د کوم سردار خوښ شو او هر ډول چې به یې زړه غوښتل هغسې یې خپل بیرغ جوړاوه. آن د عسکري ځواکونو په تولګیو کې د بیرغونو له پاره کومه سمبال قاعده نه وه. په هر کنډک او هر مټ او هر غونډ کې په بېلابېلو رنګونو او نښانونو ډول ډول بیرغونه لیدل کېدل. ځانګړي نومونه یې هم نه درلودل. د ساري په توګه که به یوه سپینه جنډه چې په سره رنګ چلیپا [به یې درلوده- د.ج.] او یا ژړ بیرغ چې په زرغون رنګ به یې کوم انځور درلود[،] چا وپوښتل چې دا څه جنډه ده؟ ځواب به ورکړ شو چې دا د (منځني کنډک) [منزني کندک] او یا د (ښي مټ) [شی مت] بیرغ دی. حکومتي ادارې او موسسې هم د بیرغ له پرتمینو نښو بې برخې وې.

زموږ زړونو ته رانژدې ستر اعلیحضرت ټولواک ذات دا خورا ارزښتناکه مساله تر خپل پرمختګپالي همایوني نظر لاندې راوسته[،] تر دې پنځه کاله د مخه یې په خپل نفیس شاهانه نفس د بیرغونو د سمبالښت [چاره] سمبال او یوه کوټلې او وړ لار یې ورته وټاکله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس مهال زموږ په سپېڅلي متبوع دولت کې لاندې بیرغونه زموږ د مهربـان خویـه پرمختګ لوریه اعلیحضرت ټولواک تر سیوري لاندې په پوره ویاړ او پرتم رپاند دي:
لومړی- (ځانګړی پاچايي بیرغ) دی چې ددغه نېکمرغه توغ رنګ سور او د محراب و منبر نښان يې سپين رنګه دی او يوازې په سره رنګ لـه دولتـي بیرغـه بېلېـږي[،] اعلیحضرت شاهانه ذات چې هر ځای تشریف ولري[،] پر هماغه ځای هسک وي.
دويم- (دولتي بیرغ دی) چې د جنډې رنګ يې تور او دولتي نښان چې له محـراب و منبره جوړ دی[،] سپين پرې انځور شوی دی. دا د دولت رسمي بیـرغ دی. پـر ټولـو حکومتي دفترونو او دولتي ادارو له سهاره تر ماښـامه رپانـد وي او ماښـام راکښـته کېږي.
دریيم- سپېڅلی لوی عسکري بیرغ دی چې د (عَلَمّ) په نامه پېژندل کېږي. هر غونډ ته د اعلیحضرت ټولواک له وياړلي لوري يو علم ښښل شوی دی. تر ټولو سـتر پـوځي بیرغ همدا سپېڅلی (علم) دی[.] د بریو نښه (علم) پخپله د وریښمين سپنسـي لـه ټوکر څخه وي چې دننه په افغانستان کې جوړ ېږي. ليکنې او ښانونه يې پـر سـپينو وریښمو د پاولي ګنډنې په دود جوړ شوي دي. د مبارک علم د جنـډې يـوه خـوا د (محراب و منبر) يو دولتي نښان او يوه د غونډ خپله نښه لري. پر پاسنۍ خـوا يـې د (لااله الاالله محمد رسول الله) پاکه کلمه او پر کوزنۍ خوا يـې (د افغانسـتان خـدای ورکړی لوړ دولت) ټکي، او په منځ کې يې د (الله اکبر) پرتمينه کلمه، او د نښان پر سر يې چې د غونډ بېلوونکې نښه ده د (وَ يَوّ مئذٍ يَفْرَحُ الموْمنُوّنَ بنَصّرالله) مباک آيت او د محراب و منبر تر دولتي نښان لاندې د (يايهَاَالَذّينَ امَنُواانّ تَنّصُرُاللهَ يَنّصُرّكُمّ وَيّثبتُ اَقّدَامَكُمّ) مبارک آيت او د شريف علم پر څلورو ګوټونو دا بيت چې: به صدق ابـوبکر وعدل عمر به آزرم عثمان و علم علی [د ابوبکر پر صـدق او د عمـر پـر عـدل د عثمان په حيا او د علی پر علم- د.ج.] خپور ليکل شوی دی.
د درانده علم د جنډې پر دا بله خوا بيا يو دولتي نښان او د غونډ يو نښان شته[،] پـر پاسنۍ خوا يې (بسم الله الرحمن الرحيم) او پر کوزنۍ خوا يې د (اعليحضرت سـراج الملة والدين امير حبيب الله خان) نوميالی نوم، او پر منځ يې بيا د (الله اکبر) ويـاړلې کلمه او د دولتي نښان پر سر د (اِنَهُمّ لَهمُ الّمَنّوّرُوّنَ وانَ جُنّدَنَاَ لَهُمُ الّغَالبُوّنَ) مبـارک

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیت او د غونډ د نښان پر سر د (نَصّرٌمنَ الله و فَتّحٌ قَرِیّبٌ وبَشِرالّمؤّمنیّنَ) مبارک آیت او تر دولتي نښان لاندې د (انِ اللهَ یُحبُ الَذینَ یُقَاتلُوّنَ فیّ سَبیّله) مبارک آیــت او د غونډ تر نښان لاندې د (صفًا کَانَهُمّ بُنّیاَنٌ مَرُصوّصٌ) مبارک آیت او پر څلــورو ګوټونــو یې د څلورو نژدې پرښتو (جبرائیل، میکائیل، اسرافیل، عزرائیل) مبارک نومونه کښل شوي دي. دا ټولې لیکنې او نښانونه د پاولي ګنډنې په دود پر سپینو وریښمو کښــل شوې دي.

د عَلَمّ د څوکې سپوږمۍ له اوسپنې جوړه ده. د سپوږمۍ په منځ کې د محراب و منبر دولتي نښان له سرو سره پر ګډو شویو ژړو د شبکه کارۍ په دود انځور شوی دی او د سپوږمۍ پر دواړو خواوو د (وَ مَنّ یَتَوِلی اللهَ وَ رَسُوّلَهُ وَالَذیّنَ امَنُوّا فَانِ حــزّبَ الله هُــمُ الّغَالبُوّنَ) مبارک آیت حک لیکل شوی دی. دا ټولې لیکنې په عربي نسخ ډول خــورا ښایسته کښل شوې دي. د مبارک عَلَمّ لاستی له بانس لرګي [جوړ] او اوږدوالی یې له اوسپنیزې برچې د سپوږمۍ تر سره یوولس فوټه کېږي.

څلورم:- د (عقاب) سپېڅلی بیرغ دی چې تر عَلَمّ وروسته تر ټولو ستر عسکري بیرغ بلل کېږي. او هغسې چې عَلَمّ د یوه (غونډ) له پاره ټاکل شوی[،] (عقاب) د یوه (مټ) له پاره غوره شوی دی[.] د عقاب جنډه هم له تور وریښمین سپینســي څخــه ده[،] د محراب و منبر دولتي نښان یې له سپین کتان څخه دی. پر یوه خوا یې (طیبه کلمــه) او د (د افغانستان خدای ورکړي لوړ دولت) ټکي او پر بله لــوري یــې لــوړ (بســم الله الرحمن الرحیم) او کوز د (اعلیحضرت سراج الملة والــدین امیــر حبیــب الله خــان) نومیالی نوم او پر څلورو څنډو یې د (الله اکبر) پرتمینه کلمه کښل شوې ده[.]

دې دوو مبارکو بیرغو ته د توپونو سلامي هم نیول کېږي[،] د ساري په ډول که عَلَمّ او عقاب له خپلو اړوندو عسکري ځواکونو سره له یوه ښاره بل ته ورسېږي[،] د اردلــي غونډ یعني ځانګړو عسکرو عَلَم ته د توپ په (۱۱) ډزو، او ددغه غونډ عقاب ته د توپ په (۹) ډزو سلام کېږي.

پنځم- (رایت) د عسکري مبارک بیرغ نوم دی [،] لکه هغسې چې د هر غونډ له پاره عَلَمّ او د هر مټ له پاره عقاب ټاکل شوی[،]هر غونډ او هر مټ ته (رایت) هــم ټاکــل شوی دی. د هر غونډ او هر مټ عَلَمّ او عقاب او رایت په رنګونو او نښانو لــه یــو بلــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ببلېږي. پر دې سربېره د (کنډکونو) او (ټولیو) له پاره د (بیرغ) او (علامې) په نامه هم کوچنی جنډې شته چې که خدای کول جزییات او تفصیلات بــه یــې د افغانســتان د خدای ورکړي لوړ دولت د پوځـي ځواکونو په برخه کې وړاندې کــړو. او اوس د خپــل سپېڅلي ستر هوښیار او پر دین پوه ټولواک اعلیحضرت (سراج الملة والدین) په بــې ریا دوعا دا وینا پای ته رسوو. او د خپل سپېڅلي متبوع دولت بریمن بیرغونه تل تــر تله په پرتم او بري سره رپاند غواړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرني پېښې

سياسي لنډيز

د نړۍ د پېښو پر پاڼو دا شپې ورځې د اروپا د سترو دولتونو د مهمــو خوځښــتونو او ډاروونکو تشبثونو عجيبه نکلونه او حکايتونه تر سترګو کېږي. او چې ددغــو نکلونــو منځ په ځير نظر وکتل شي[،] همدا يوه نتيجه ترې رابرسېره کېږي چې ټول لو بــديځ دولتونه د ختيځو هېوادو د غوړو او خوږو مړيو د تېرولو له پــاره پــه هڅــو او پلانونلــو بوخت شوي دي. که څه هم په ښکاره د مثلث او مربع او مثنا[؟] ترونونه او پيوستون وينو[،] خو که رېښتياوو ته پام وشي[،] ټول د منځنيو پېړيودهمــاغو صــليبيانو تــر جنډې لاندې يو موټی او پېيلي وينو چې ټولو يې که لوی دي که واړه په يوه خولــه د ختيځو اسلامي هېوادو پر وېش سلا يوه کړې ده. خو له دې يووالي سره سره[،] ددې مړۍ خوند او خوږوالي ددې سبب شوی چې په خوړلو کې يې له يو بل ســره رخــه او سيالي وکړي او په يوه دسترخوان راټول نه شي.

ايټالويانو چې له لوږې په جوع الکلب ناروغۍ [چې خوري او نه مړ يــږي- د.ج.] اختــه شوي وو. ددې خوندورې مړۍ په وړاندې صبر او حوصله بايللې[،] د نــس پــالنې پــه عجيبو خاپوړو يې پر دې مړۍ وردانګلي دي. خو مړۍ يې داسې دوه لاسي او وارخطا خولې ته کړې چې اوس يې په ستوني کې نښتې او ساه يې وربنده کــړې [او] لاس او پښې غورځوي[.] د طرابلس زړور غليمان يې داسې پر ستوني ناســت دي چــې پــه بسمل وزمه لاس پښوغورځولو او رېږدېدلو يې د ســره ســمندرګي، او ســوريې، او د سپين سمندرګي څنډې او آن د استانبول تر درشله په خپلو حيواني وينو لړلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څه هم د مړی تښتوني نورو ملګرو يې د (بېطرفی) په نامه قاعدې له مخې چې په خپله يې د مړی د آساني تېروني له پاره ټاکلې[،] په يوه ګوټ اوبو او يا له تخرګه پــه رانيولو مرسته کړی او تر شونډو لاندې او د وروځو په پيڅکه او د سترګو له کنجه يې ورته (دارو دې شه، دارو دې شه) ويلي، خو د پردې له شا را ونه وتل.

مراکو او قونغو [کانګو- د.ج.] هم د مړی تېروني دوو شريکانو په يوه عجيبه چل له يو بل سره تبادله او په آسانی له ستوني تېر کړل. چې په دې خوړو مړيو کې به يې څــه خوند ليدلی وي چې د (سَدأن) د جګړې ټوله خواري او سپکاوی ترې هېر شول، او په ځان پورې د (الساس او لورن) د نښلولو کړاوونه اوغمونه يې چورلټ هېر کــړي [او] د مړی په تېرولو کې ترې خواږه انډيولاان او د ډوډی ياران جوړ شول؟

حال دا چې شمالي اېر سره له دې چې د مړی له نورو شريکانو سره يــې د رخــې لــه ډېروالي[،] د ايراني مړی په تېرولو کې وروسته زمري ته د يووالي لاس ورکړی و، کله چې يې نور وړی وليدل چې تښتوني کوي او دی تر شا پاته دی[،] نو صبر او زغم يــې وبايله، او وړاندې او وروسته تړونو او پيمانو ته يې هم ونه کتل[،] هماغه شېبه يې پــر مړی ور ودانګل، او د خپل ملګري او سيال سترګې يې په (خطاءالبصر) پېښې اختــه کړې[او] سيال يې چې څو لاس يا پښې وهلو ته ځان جوړاوه[،] دوه درې څلور ډېرې غوړې او تودې او خوږې مړی يې له ستونې تېرې کړې وې. زمری حيران پاتې شــو[،] له تسليمی پرته يې بله لار ونه ليده[،] هرومرو به د ايران په جنوب کې د خپلې وسې په اندازه د يوې غوړې مړې د تېرولو هڅه کوي.

د مشهد د غوړې مړی تېرېدل به د زمري له پاره له خطرناکو پايلو پرته بله ګټه ونــه لري. د توپ په ګولی د اسلام د سپېڅلي زيارت ويشتل کېدل چې د رسول الله صــلی الله عليه وسلم د کورنی د يوه غړي سپېڅلی قبر دی. هسې يو غملړلی حالت نه دی چې د نړی پر مخ دې ټول مسلمانان ترې اغېزمن نه شي. تر ټولو بده يې لا داچې لــه خپل ټول مصنوعي ستروالي سره سره يې د جنايتونو ټيټوالي او د غلا او شــوکماری کرغېړنو کړنو ته هم لاس اچولی دی. د حضرت امام د ښکلو آثارو خزانه يې په داسې شوکماری چې د پاريس (ګرود) يان[؟] ورته حيرانېږي[،] غلا کړې، او د هغه متوليــان

(c) ketabton.com: The Digital Library

او خزانه وال يې له ځړولو او زندۍ کولو ډارولي او د رضايت ليکونه يې ترې اخيستي دي[.] څومره توره، څومره برم!...

ډېره موده کېږي چې په موږ افغان ولس کې دا يوه خبره همداسې خپره راروانه ده چې «د برتانيا دولت له دين او مذهب او معبدونو سره کار نه لري، پر خلاف يې روس دين او ناموس ته له هېڅ ډول سپکاوي ډډه نه کوي». او په رښتيا چې د مشهد په دې پېښه کې دا ټکی جوت شو. په هندوستان او نورو ځايو کې د برتانيا دولت برياليتوبونه پخپله د همدې سياسي تګلارو [برکت] دی[،] خو څه چې د پام وړ بلل کېږي دادي چې دا پېښه د برتانيا کونسل په خپلو سترګو په مشهد کې ليدلې ده[.] آيا د روس پردې جنايتکارو کړنو به کوم اعتراض وکړی او که نه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال، اتلسمه ګڼه، ۶ مخ

د خواشینۍ یوه یادونه

یو شمېر هغه ورځپاڼې چې په انګرېزي ژبه په هندوستان کې خپرېـږي[،] زمــوږ د سپېڅلي متبوع دولت په اړه خپاره کړي ډېــرئ خبرونــه د خپلــو ځینــو ســرحدي خبريالانو له خولې ليکي چې دا خبريالان خپل خبرونــه لــه ځینــو هغــو مکــارانو او اجيرانو څخه چې له افغانستان نه پېښور ته رسېږي د يوې خولې چيلم او يو دوه پيالو چايو په بدل کې تر لاسه کوي او د ورځپاڼو پر چلوونکو يې- چې ددوی پر بې بنسټه خبرونو مين دي[،] پلوري[.]

که څه هم موږ د دغو زړو کاغذګوټو دې بې بنسټه چټياتو ته دومره ارزښت نه ورکوو. خو د خواشينۍ ځای دادی چې زموږ عام وګړي له دې امله چې ددې ډول کاغــذګوټو پر اصلي موخو سم نه پوهېږي[-] د انګرېزۍ ژبې له کبله [-] ټولې دغه خبرې پخپله د انګرېز ځلاند دولت له لوري انګېري او لــه دې املــه د عمــومي نهيلــۍ او ناســمې انګېرنې سبب کېږي. نو ځکه خپلو ټولو کورنيو او بهرنيو ديني ورونو ته وريادوو چې د افغانستان د لوړ خدای ورکړي خپلواک دولت په اړه ددغو کاغذګوټو چټياتو ته هــېڅ ارزښت او اعتبار ورنه کړي، او د سرحدي بدخولو دغــه خبــرې يــوازې پــه همــدغو کاغذګوټو پورې تړلې وبولي او پر بلې خوا يې ونه شمېري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړې مقاله

›د یوې فابریکې [ماشین خانې] له لیدو څه عبرت اخیستل کېږي؟‹

په کایناتو کې ګورو: یو څیز هم جامد او بې خوځښته نه مومو[؛] ټول څیزونه یا پخپله یا په بله وسیله خوځېږي. برکت په خوځښت کې دی، خوځښت ژونـد دی، دربېـدل مرګ!

ددې ناپایو عالَمونو تر ټولو ستر هستوونکي د خپل ښېساري سـپېڅلي ذات د بشـپړ قدرت او حکمت د ښښو د ښودلو له پاره له مطلقې نېستۍ نه د (کایناتو) په نامه یـوه بېسارې او بدیعي فابریکه [ماشین خانه] راهست یعنې خلق کړه. د (طبیعت) په نامه یو زیارکښ له اسرارو ډک ماشین کاروونکی یې د هغـې پـر څرخېـدو او خوځښـت ګومارلی دی. آسمانونه ددې فابریکې یـوه وسـیله او ماشـین دی چـې دلـۍ دلـۍ تاوېدونکي او خوځېدونکي څرخونه لري چې د پیدایښت له پیله د ورکېدو تـر پایـه یوه شېبه هم له تاوېدو او خوځېدو نه پاتېږي او نه به پاتـه شـي. ځلانـد لمـر یـې د (سیاراتوعالم) ته د یوه نغري او بُخار دېګ په توګه ګومـارلی چـې پـه خپلـه رڼـا او راښکونکې تودوخه د سیاراتو عالم په ژوند ښښونکې تاوېدا او خوځېـدا راولـي. هغـه ثابت ستوري چې پر ځای ولاړ برېښي بیا هم بې خوځښته او ثابت نه دي. بلکې هر یو یې خپله ځانګړې خوځېدا او تاوېدا لري چې موږه ته د واټن د لیرې والي، او د ناپایـه فضا د وسعت او پراخوالي له امله پر ځای ولاړ برېښي. او څنګه یو واټن! داسې واټـن چې ذهن، فکر، علم یې له اندازه کولـو د بېوسـۍ اعتـراف کـوي. او څـه وسـعت او پراخوالی! چې وهم، قیاس، ګومان، هندسي حساب دا ټول په کې ورکېږي او پوپنـاه کېږي.

او لنډه دا چې کله آسماني جسمونو [اجرامو] ته نظر وکړو[،] یو یې هم بې څرخېدا او خوځېدا نه وینو، او بیا چې کله ځمکې ته وګورو هېڅ شی ولاړ او بـې خوځښـته نـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مومو! وریځې غړومبېږي، باران اورېږي، بزګر تخم شيندي، تودوخه، اوبه، خاوره، هوا روزي، ژرنده اوړه کوي، ډوډۍ پخوونکي ډوډۍ پخوي، زیارایستونکي د تندي خــولې تویوي، حلاله ډوډۍ خوري. حضرت سعدي رح فرمایي[:]

وربځ سیلۍ[،] لږه او لمر فلک په کار دي   چې مړی دې په لاس درشي بې لتۍ

ستا له پاره ټول تابع رسۍ پر غاړه   انصاف نه دی که ته ځې له دې رسۍ

ویالې، ځړوبې، ژوي، بوټي، او آن کاڼي او ډبرې ټول په یوه خوځښت، په یوه تاوېدا، په یوه فعالیت، په یوه سنجونه [کې دي] چې حیرت! حیرت!

اوس موږ له ځمکنیو او آسماني خبرو تېرېږو د بشر په لاس یوې جوړې شوې فابریکې ته ننه وځو چې ووینو د هغې د څرخونو او ډول ډول آلو له تاوېدا څه عبرت اخیستلی شو.

لومړی: د (اعمالو د تقسیم) یعنې د کارونو د وېش قاعده چې د سیاســي، اقتصــادي علومو په کتابو کې یې د کاغذ پر مخ لولو[،] په یوه فابریکه یعنې ماشینخونه کې دغه قاعده انځور شوی او مشخصه وینو. لومړی یو لوی نغری [آتش خانه] وینو چې اوبه په بړاس اړوي او له دغه بړاس نه په فشار سره لویې کټوې [دېګونه] ډکوي. او دا د کار د وېش لومړی پړاو دی چې که یې پر یوه دولت پلې او قیاس کړو[،] د ډبرو ســکاره یــا سونتوکي یې (مال) او (عسکر) وینو. او د کېکاړلو او د بړاس د فشــار ځــواک یــې د (عقلي سیاسي تدبیرونو) په بڼه وینو چې که دا درې خیزونه ورک شــي[،] فابریکــه هماغه شېبه دربېږي او پرچاوېږي.

د بخار دېګ د کېکاړلو او فشار د خورا اغېزناک زور په مرسته بړاس په فابریکه کې د کارونو د شمېر پر بنسټ پر مختلفو څانګو ویشي. هره څانګه چې کــومې چــارې تــه ګومارل شوې وي هغه په خپل وار بیــا پــر ســلګونو څــانګو ویشــي او خپــل واک او صلاحیت په دغو څانګو کې په آزاد ډول چلوي. د ماشین د بړاس زور، په حکومت کې (تشریعیه) یعنې هغه ځواک ته ورته والی مومي چې د دولتي اداري احکام د قوانینــو او لارښوونو په بڼه وضع کوي او د وېش قاعده یې د څرخونو تاوونکي او د کارځــایونو خوځوونکي ځواک، (اجراییه) ځواک یعنې هغه ځواک ته ورته والــی مــومي چــې دا قوانین په وړ چاپېریال کې پلي کړی چې هغه دولتی دایرې او څانګې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه ستن، يا د قطعو يوه پاڼه څومره کوچنی او بې ارزښته څيز دی. خو که د فـابريکو له خوا د کارونو د وېش قاعده نه وي[،] يوه ستن او د قطعو يوه پاڼه به سل تنه په يوه مياشت کې جوړ نه کړی شي. په داسې حال کې چې د فابريکو د کاري وېش له برکته لس کارګران په خپلو کاري وسيلو سره چې دومره پرمختللي هم نه وي[،] اتلس ډوله چارې ترسره کوي[،] اته څلوېښت زره ستنې جوړوي چې پر هر کس څلور زره او اته سوه ستنې راځي. او دغه راز په هغه فابريکه کې چې د قطعو کاغذ جوړوي[،] سره له دې چې پر هر کاغذ اويا ډوله عمليات تر سره کېږي[او دېرش کارګر هره ورځ د قطعو پنځلس زره کاغذونه جوړولی شي چې که دا ټول اويا ډوله چارې د يوه کارګر پر غاړه وي[،] د ورځې به يو هم جوړ نه کړی.

نو کوم عبرت چې د يوې فابريکې د کار له وېش نه سړی اخيستلی شـي دادی چـې بنيادم ته بويه په خپلو ټولو چارو کې د کار د وېش همدا قاعده په پام کې ونيسـي. د ساري په ډول د ورځې شپې د وختونو په لګولو کې د وېش قاعدې په پام کـې نيـول اړی ندي. هر آمر، هر سوداګر، هر کسبي چې د خپلې ورځې او شپې وختونه د وېـش پر قاعده وټاکي، نو ډېر به هوسا او نېکمرغه شي. ځکه هر څوک چې پر دې فانی نړۍ اوسي[،] د خپل ژوندانه له پاره اړ دی چې د نورو د ژوندانه له پاره کار وکړي او کـه د نورو د ژوندانه له پاره کار ونه کړي[،] پخپله ژوند نه شي کولای. که بزګر د اوبدونکي د لوړې د مخنيوي له پاره غنم ونه کري[،] اوبدونکی ورته کالي چمتو کولی نه شي. نو ځکه د بشري ټولنې ګرد وګړي هڅو او عمل ته اړ دي. که دا هڅه او عمل هرڅـوک د کارونو دوېش پر قاعده پر مهالوېش برابر کړي[،] نو وخت به يې کله هم ضايع نه شي. او چې وخت يې ضايع نه شي[،] له خپله عمره ګټـه اخلـي، او چـې لـه عمـره ګټـه واخلي[،] خير به يې هم خپل ځان او هم خپلو هم جنسو ته رسېدلی وي.

د ماشين له ليدو موږ ته بيا دا عبرت هم رارسېږي: چـې لکـه هماغسـې چـې ټـول څرخونه او آلې پر کار، او هېڅ څيز معطل او وزګار نه وينو، دغه راز ټولې دغه چـارې بې نظمه او بې قانونه هم نه وينو. ټولې هغه لويې او وړې خوځنده آلې چـې پـه يـوه فابريکه کې ليدل کېږي[،] ټول خوځښت يې د يوه سمبال قانون او قاعدې له مخـې چلېږي چې يو يې هم له دغه نه بدلېدونکي قانون څخـه چـې ورتـه ټاکـل شـوی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرغړونه نه کوي. او پر هماغه یوه بنه، او یوه پرله پسېوالي او یوه نظم خپلو ســمبالو خوځښتونو ته دوام ورکوي چې که نظام او قانون نه وي[،] د خوځښتونو همغږي او یو رنګي نه جوړېږي، او چې په کارونو کې همغږي او سمبالښت رامنځ تــه نــه شــي او د ماشین هر څرخ او هره آله په خپل سر تاو شي[،] د هڅو او زیار پایله یې له سولېدو او له کاره لوېدو پرته بل څه نه شوای کېدی.
او لنډه دا چې د یوې فابریکې کتنه دومره عبرتونه راښیي چې لنډیز یې دا څو کرښې دي: خوځښت او هڅې، هاند او کړنې، قانون او انتظام، د کارونو وېش، د مهال وېش، د هڅو ګډوالی- یعنې د زیار یووالی چې ددې کارونو پایله او ثمره په فابریکو کې چې د جماداتو له ډلې ده[،]ډول ډول صنعتي [محصولات] کېږي. او که انسانان دا څیزونه په خپلو بشري کړنو کې پلي کړي. پایله او ثمره یې نېکمرغی، شتمنی او ښېګنې کېږي.
[پای]

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځمکې د کُرِې تاریخ

په ۱۷ گڼې پسې

دویم پړاو- (ناعمه) موده ده چې (سیلوري) موده یې هم بولي. ددې مودې په کتلو او ډېرتوتو کې د بوټو او ژویو کلک شوي پاتې شوني (متحجرات) ډېر آسان لیدل کېدلی شي. په دې دوره کې (ناعمه) ژوي یعنې (پاسته بې هډوکو ځناور) لکــه چینجیـــان او حلزونان او (مفصلیه ژوي) یعنې (پاسته بند لرونکي ځناور)، او (شعاعیه ژوي) یعنـــې (ځلېدونکي ځناور) نوي په راڅرگندېدو دي. ددې پېر تر ټولو ډېر ژوي پوست بـــدني ناعمه ژوي دي.

دریم پړاو- د (سَمَک؟ موده) ده چې د (دووني؟ موده) یې هم بولي. ددې دورې ډېـــر شوي [متحجرات] هم ډېر دي او دغه راز د مخکنیو پېرونو له ډېر شویو څخه لا بشپړ بوټي او ژوي په کې ورگډېږي. ددې دورې په ډېرشویو کې که څه هم مفصلیه او ناعمه او شعاعیه ژوي ډېر دي[،] خو کبان او په تېره بیا سینگړاوو [سکماهي] ډوله کبان په کې ډېر لیدل کېږي. د هغو بوټو او ژویو نښې چې په شمالي امریکـــا پـــورې ځـــانگړې دي[،] ددې پېر په ډېرو کې موندل کېږي.

څلورم پړاو- (فحمي موده) یعنې د ډېرو سکرو دوره چې د (کـــاربون دوره) یـــې هـــم بولي. د دې دورې په ډېروزمو کې د (زاحفه) ژویو یعنې هغو ژویو چې په تې لویېږي[،] لومړنۍ نښې رابرسېره کېږي. (ذوالمعیشتین ژوي) یعنې هغه ځناور چې هم پر وچه او هم اوبو ژوند کوي[،] او کوچنۍ حشرې لکه ملخ، او کورنۍ گونگټې [مـــادر کیـــک] او نور، او (قشریه ژوي) یعنې پوستکي لرونکي ژوي لکه سنگ پشت او خرچنگ او نـــور ددې دورې په ډېروزمو کې لیدل کېږي. د بوټو له ډلې (سراخسَـــیه) لکـــه خښـــړی، او چام؟، او ځنغوزیو او نورو په دې پېر کې خورا وده کړې ده. د ډېرو سکاره ددې دورې د بوټو زېرنده ده. دغه مهال د ځمکې د مخ تودوخه د اوس مهال پر تله څوځـــو ځلـــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورته او ډېره وه. او د هغه مهال د محیط په هوا [اتموسفیر] کې د (کاربون) عنصر هم خورا ډېر و. له همدې امله د بوټو د لویونې ځواک هغه مهال ډېره وده کـړې وه او هـر ډول بوټي او ونې چې اوس لیدل کېږي[،] هغه مهال په سلګونه ځله تر اوسنیو بوټـو لوی، پراخ او پنډ وو چې دا د ډېرو سکرو د کانونو په ډېرشویو کې بر ېښي. له کم ګُلـو لویو لویو ونو نه د ځمکې پرمخ لوی ځنګلونه او زرغونې ببلې جـوړې شـوې، چـې د استوا له کرښې تر قطبونو پورې یې د ځمکې ټول مخ پوښلی و. هغه مهال د ځمکـې دنننۍ تودوخه نیمه پخه شوې او د ځمکې پر مخ یې پرله پسې لوی بدلونونه او پېښې رامنځته کولې. د اور له زوره ځمکه پر هر لوري بیا بیا چـاودلې، د اورشـیندو غرونـو جهنم وزمه لهیب؟ د ځمکې د اتموسفیر هوا په بـړاس اړولـه او لـوی توپانونـه یـې راجوړول اودې توپانونو ټول دغه ځنګلونه خچ پچ کول او د ځمکې په ببلابېلو پوړیـو کې یې ډوبول او بیا اوبه جذبېدې او په ژورو برخو او کندو کـې راټولېـدې او د تَبِـرُد عمل- یعنې د ځمکې د مخ سړېدا له یوې پېړۍ نه بلې او له یوه پړاو نه بل ته ډېر بېده او [ورسره] هغه ځنګلونه تر ځمکې لاندې پوړیو کې په تحجر یعنې ډبرکېدو اوښـتي او د ډبرو سکاره ترې جوړ شوي دي.

پنځم پړاو- د (زاحفې؟ موده) ده- یعنې بې پښو ځناور چې پر ټټر ښکېږي. او ناعمـه ژوي په دې پېر کې بشپړتابه ته رسېدلي دي یعنې ډېر ستر شوي وي[.] زاحفـه ژوي چې په دې پېر کې د یادولو وړ دي[،] له دې څو ځیزونو د هغو له ډبروزمو پرته پخپله د هغوی کومه نښه نه ده پاته. په دې ډله کې د (ایخیتو سورس) په نامه یو سـمندري ژوی و چې سر او غاښونه یې سیمساري [تمساح] یعنې ناګو ته ورته وو او له لسو تـر دېرشو ګامونو اوږدوالی یې درلود. بل یې د (پلاسیو سورس) په نامه خورا ستر ژوی و چې سر او غاړې یې مار ته ورته والی درلود. د الوتونکو له ډلې د (پته روداقتیـل) پـه نامه خورا ستر وزرلرونکي ژوي موجود وو. په دې پېر کې سینګړاوان خورا ډېر لیـدل کېږي[.] د لومړی ځل له پاره (ذات التدي) ژوي یعنې تي لرونکي ځناور ددې پېر پـه ډبروزمو کې تر سترګو کېږي.

شپږم پړاو- : (د ذات التدي پېر) یعنې د تي لرونکو [پېر] دی چې په دې موده کـې د بوټو او ژویو ډېرې ساده ببلګې له منځه تللې او پوپناه شوې دي[.] په دې دوره کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(سالمون) او (رينغا) په نامه سمندري کبان تر سينګړاوانو ډېر ليدل کېږي. د ژويــو او بوټو لا بشپړې شوې بنې او ډولونه ليدل کېږي. تې لرونکي ژوي تر نــورو ډېر بــږي او برلاسېږي. په دې موده کې د ذات التدي ژويو له ډلې د (پالوتري يوم) په نامه يو ستر او دروند اوږد پوزى ژوى، او د (دينوتري يوم) په نامه يو ژوى چې د سر او خرطوم لــه پلوه هاتي ته ورته و. خو غاښونه يې کوزې خوا تاو شوي وو. او د (ماموت) په نامه يــو هاتي چې حمودي هاتي يې هم بولي. او د (مغاتربيوم) په نامه يو ژوى چې د لوى کوږ [کرګدن] له جنسه و[،] ددې دورې په ډېروزمو کې ليدل کېدل.

اووم پړاو-: (د بشر موده) ده او دا هماغه پېر دى چې موږ په کې يو. خــورا ســتر ژوي چې د ځمکې پر مخ واکمن ول[،] په دې اووم پېر کې ورو ورو له منځــه تللــي دي، او ځاى يې تر هغو يو څه کوچنيو او ظريفــو ژويــو نيــولى دى. خــو د کاينــاتو د ســتر هستوونکي حکمت ددې پېرونو په اوږدو کې د ځمکې کُرَه اصلاح کړې او له يوه حال نه يې بل ته اړولې تر هغو چې ترې د اوسېدا يو وړ ټاټوبى جوړ شــوى. او د کاينـــاتو د کتاب د تلپاتې څرخېدا د کليز [تقويم] پاڼو يوه خوندوره ښــکلا مونــدلې. د احســن التقويم پر همدې مهال يې د انسان شريفه بڼه را څرګنده کړې او د ځمکې کُرَه يې له خپلو ټولو شتو سره هغه ته ښښلې ده. که څه هم ددې پېر په لومړيو کې هم خورا ګڼ بدلونونه او پېښې د ځمکې د کُرَې پر مخ شوي، او ډاروونکو توپانونو او زلزلو د ځمکې مخ خچ پچ کاوه[،] خو د تېرو پړاوونو کچې ته نه رسېده چې انشاءالله د اوسني پېــر پر بدلونو به وروسته په يوه ځانګړي فصل کې خبرې وکـــړو. اوس بېرتــه د ځمکــې د کُرې د تاريخ څېړلو ته ورستنېږو د سپېڅلو آسماني کتابونو له رمزونو ډکو وېناوو په تطبيقاتو او د (ژه ئوژى [ژه ئو لوژى] فن) په تفصيلاتو کې يــو څــه تَوَغُــل؟ او تتيــع [څېړنه] کوو.

محاکمات او تطبيقات

که لږ پام وکړو او ځير شو نو د شريف تورات د (مخلوقــاتو د تکــوين ســفر) او د (ژه ئوژى [ژه ئو لوژى] فن) د پېرونو په وېش کې د ورته والــي معقــولې او بشــپړې لارې موندلى شو. ځکه دلته يواځينى ستونزې چې له سپېڅلو کتابونو سره د علومو [فــن]

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تطبيق کې زمونږ مخه نيسي[،] هماغه د (يوم) يعنې ورځې ټکی دی. دا خو ښکاره ده چې (ورځ) د هغو ټوټو يوه ټوټه ده چې زمانې ترې جوړ ېږي.

اوس نو که د (يوم) ټکی چې په تورات کې فرمايل شوی[،] د (پېر) يا (پړاو) پــه مانــا وبولو او د ځمکې د هر پاټکي موده چې د طبقات الارض فن [ځمکپېژندنې- د.ج.] موږ ته راښودلی[،] له يوې ورځې سره چې د مخلوقاتو د تکوين سفر بيان کړی[،] تطبيق کړو[،] نو توپير به مو تر څه ځايه لېرې کړی وي.

هغه علامه پوه چې (د ستورپېژندنې) ويوکي [لغتونه] يې تنظيم کړي[،] د (يــوم) پــه تغيير کې يې روښانه او ثابته کړې او ويلي دي چې د (يوم) مانا يوازې دې ته ځانګړې نه ده چې له ختيځ نه د لمر تر ختلو او لوېديځ ته تر لمر پر يوتلو او بيــا تــر لمرخاتــه پورې وغزېږي[،] نه[،] چې د (يوم) ټکی يو عام او پراخ تعبير دی چې د مهال او زمانې د يوې برخې نوم دی. لکه د ساري په ډول (يوم القيامه) يعنې د (قيامت ورځ) د ورځې په مانا نه راځي. چې له لمرخاته تر لمر پر يواته او بيا تر بل لمرخاته وي. بلکې يو اوږد او تلپاتې مهال دی چې څلرويشت ساعته ورځ يې په وړاندې د يوې ثلاثې تر درېيمې برخې هم لږه برېښي.

سربېره پر دې ځينې نور داسې تمثيلات؟ هم شته چې ورځ د لمر تر ختلو او لوېــدلو بهر باسي[،] لکه د ساري په توګه: «د قيامت يوه ورځ د دونيا له زرو ورځو سره برابره ده»[،] يا دا چې «ليلة القدر تر زرو مياشتو غوره ده»[،] يا دا چې «د څښتن تعالی هره ورځ په يوه شاٴن کې ده». دا ورځې چې فرمايل شوې[،] هېڅکله هم هغه مشــهورې او جوتې ورځې نه دي چې موږ يې پېژنــو[.] د لــوی څښــتن ســپېڅلې قدرتونــه او حکمتونه په ورځ کې نه بلکې په هره شېبه، او هره ګړی، او هره پېړی، او هره زمانــه کې په بل شاٴن او بله بڼه رابرېښي او څرګندېږي. د زرو تعبير هم دغه عدد چې تــر نهه سوه نهه نوي وروسته راځي[،] نه دی بلکې د تمثيل؟ په ډول راغلی دی. او بل دا چې څه اړتيا! که چېرې هغه څيز چې (ورځ) بلل کېږي[،] له لمر خاته تر پر يواته يا له لمر خاته تر لمر خاته موده وای[،] د تورات شريف د مخلوقاتو د تکوين سفر کې بيــا څه ډول په يوه ورځ کې د هغې ورځې د پيداکېدو خبر ورکول کېدلی شو؟ په يوه ورځ کې د ورځې د پيداکېدو مانا داده چې دغه خلق شوی څيز يعنې ورځ د خپل خلقت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مودې له پاره د مهال ظرف ګرځي چې پر داسې مهال له مظروف نه دمخه د ظرف لـه پيداکېدو خبرول اړينېدل. په داسې حال کې چې په شـريف تـورات کـې د لمـر او سپوږمۍ او ستورو پيداکېدل پر څلورمه ورځ بيان شوي دي چې دلته هم له ظرف نـه دمخه د مظروف پيداکېدل اړينېدل. نو ځکه ورځ همدا لمر خاته او پرېواته نه دي.
اوس نو پايله دا راخېژي چې کوم مهال او زمانه چې شريف تورات ورځ بللې[،] دغـه مهال او زمانه د (ژه ئوژۍ [ژه ئو لوژۍ] فن) يعنې (ځمکپېژندنې) پېر يا پړاو ياد کړې دی. او د شريف تورات هره ورځ د ځمکنيو پاټکو [طبقو] له يوه پاټکي سره چـې پـه يوه پړاو تعبير شوی[،] سمون خوري.
اوس به لږ د ځمکې د شپږګونو طبقو او د تکوين المخلوقات د سفر د شپږو ورځو پـه اړه چې تر څه ځايه مو يې د تطبيق هڅه وکړه[،] عقلي فلسفي محاکمات [ارزونـې] هم وکړو [او] د ځمکې د کُرَې په اړه به خپلې خبرې ورسره پای ته ورسوو.
ځمکپېژندنه لومړۍ ورځ د ځمکې لومړی پـاټکی [طبقـه] - چـې د ځمکـې د مـخ پوستکی په کې راټوکېدل پيلوي يعنې [خالي موده] ګڼي چې البته شريف تورات هم هغه مهال له هرڅه نه د ځمکې تشوالی ښيي او دا چې د رڼا او تيارې پيداکېدل هم پر دغه ورځ فرمايل شوي دي[،] او د لمر او سپوږمۍ او نورو آسماني ستورو پيداکېدل پر بله ورځ بلل شوي، هم په بشپړ ډول له علم سره سـمون خـوري. ځکـه د ورځـې د شتوالي له پاره د لمر هرومرو والی اړين نه پرېوزي، لکه په وربځو او لړو کې[،] سره له دې چې د ورځې رڼايي شته[،] خو لمر نه برېښي. او بل که يو څه په ځير سره وکتـل شي نو په عقل سره جوتېږي چې همداسې به وي. ځکه د پيدايښت په پيـل کـې، د ځمکې کُرَه يو جَوال؟ اور و چې د اتموسفير هوا يې له بړاس او پنډو او کېکـاږلو لـړو جوړه وه. نو پر داسې يوه مهال البته چې له داسې يوه اورني بړاس نه هاخوا لمـر نـه شوای ليدل کېدلی. خو د ورځې رڼايي او د شپې تياره وه. ددې پړاو له منځه تر دويم پړاو پورې چې د آسمان په پيدا کېدو سره له لاندينۍ خوانه د پاسنۍ خـوا د اوبـو د جلا کولو ورځ ده، هغه بې شمېره زمانې چـې تېـرې شـوې[،] هاغـه پېـر دی چـې ځمکپېژندنې د (تشې مودې) په نامه انګېرلې د ه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویمه ورځ د ځمکپېژندنې هماغه دویم پېر دی چې دغه پوهه یې (سیلوري موده) بولي. په دې پېر کې د ځمکې د مخ د لا ډېرې سړېدا او پنډېدا له امله[،] د چاپېریال براس په اوبو اوښتی او یو ځلي پر مځکه راتوی شوی دی، او څرنګه چې د ځمکې تودوخه هومره چې اوبه وساتلی شي نه وه[،] پر ځمکه راتویې شوې اوبه بېرته په براس اوښتې او پورته ختلې[.] په دې پېر کې بیا بیا د ځمکې پر مخ سرتاسري توپانونه پېښ شوي او سختو زلزلو، ډول ډول لوړې او ژورې رامنځته کړې، او د ځمکې د مخ د سړېدو او پنډېدو سبب شوې، او ورو ورو د ځمکې پر مخ د اوبو درېدل هم شوني شوي دی.

درېیمه ورځ هماغه پېر دی چې اوبه او وچې رامنځته شوې، سمندري ژوي پیدا شوي، او بوټي راټوکېدلي، او ځمکه لا پنډه شوې[،] خو بیا هم له ګډوډیو او خچ پچ کېدنې، او توپانونو او د پاټکو له جوړېدو وزګاره شوې نه ده چې دا پېر ځمکپېژندنې د (دوویی؟ موده) بللې ده.

څلورمه ورځ هماغه دوره ده چې ځمکپېژندنه یې (د کاربون موده) ګڼي. په دې دوره کې له دې امله چې ځمکه ښه سړه شوې او کلکه شوې او سمندرونه، او ډنډونه، او ځنګلونه، پیدا شوي او د ځمکې کُرِې د اتموسفیر هوا چې تر دې مهاله له یوه پنډه براس او خورا کېکاږلو ډول ډول غازونو جوړه وه[،] ورو ورو له دغه پېړوالي او پنډوالي راوتلې او لمر او سپوږمۍ او نور آسماني توکي راښکاره شوي دي چې په دې ډول د شریف تورات د تکوین المخلوقات د سفر څلورمه ورځ له پوهنیز تطبیق سره خورا ښکلی تاویل مومي.

د تکوین المخلوقات د سفر پنځمه ورځ د ژه ئولوژۍ پوهې د (زاحفې له مودې) سره سمون خوري چې دغه مهال ډول ډول ژویو او رنګارنګ بوټو په خورا ستروالي په بېسارې وده او لوېیدا پیل کړی دی.

شپږمه ورځ هماغه پېر دی چې تې لرونکي ژوي رامنځته شوي او خورا ستر ژوي د ورکېدو پر لاره سم شوي او ځای یې تر هغوی کوچنیو او ظریفو ژویو نیولی دی چې په وروستي پړاو کې یې د انسان شریفه بڼه هم راښکاره شوې او اووم پړاو ته چې همدا اوومه موده ده ورننوتی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (ځمکې کُرې د تاریخ) په اړه مو همدومره معلومات در ته وړاندې کړای شـــول. او دا هم ووایو چې د هغو کلونو او پېړیو او زمانو پر پراخوالي او شمېر چې له یوې دورې نه تر بلې تېرې شوې دي[.] د کون او مکان جل و علی له جناب هستوونکي څخه پر تــه بل څوک نه پوهېږي. یوازې د پوهې له مخې دومره روښانېږي چې یوازې د ډېــرو پــر زمانې د بوټو د زمانې اوښتلو زرګونه زره کاله نیولي دي. نــو د بشــري معلومــاتو پــر نیمګړتیا او کمزورتیا اعترف، او د عظیم الشاًن خالق پر ستروالي او پخواني والي او یووالي د زړه او ژبې اقرار کوو [او] د شاعر په ژبه وایو چې:

له پیله او له پایه د نړۍ مور خبر نه یو
ددې زاړه کتاب د سر و پای پاڼې شکېدلې
[پای]

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اعلیحضرت پاچايي

پرمختګپالنې:

که خپل تېر او اوس ته لږ د انصاف په سترګه، او د اوصاف په ر ښتیا وګورو[،] په خپل شخصي او هېوادني حال کې به دومره ښکاره او جوت توپیرونه ووینو چې له حیرانتیا به ورته حیران، او له شکر نه به شکرته په ترانو سر شو. ډېرې لرې زمانې ته به نه ځو. یوازې ددې څو کلونو یوه برخه چې په خپلو سترګو مو لیدلې[،] بیانول غواړو.

دا بېوزلی محرر پر ۱۳۲۰ هجري کال زموږ د ستر عدالت پالي سپېڅلي ټولواک اعلیحضرت (سراج الملة والدین) له ویاړلي لوري څخه د اعلان شوې عمومي ښښې له مخې. تر شل کلنې پردېسۍ وروسته له شریف شام نه خپل ګران سپېڅلي هېواد ته راستون شوم چې دا زموږ زړونو ته د رانژدې ټولواک د نېکمرغه پاچايي دویم کال و. اوس خپل فکر لږ راټولوو او دغه حالت ورو ورو هومره چې په حافظه کې پاتې شوی[،] د ګرانو لوستونکو له پاره انځوروو، او بیا د سږني بختور کال حال تر یوه ځایه راوړو او بیانوو:

که څه هم هغه مهال له پلازمېنې کابل نه زما تر وتلو دمخه لوړې نوې جوړې شوې ودانۍ نه وې، او وروسته رامنځته شوې دي. [خو] سترګې ور اوښتې، خو شمېر یې لږ، او د جوړونې او معمارۍ ښې یې له سترواليي او پرتم، او لوړوالي سره سره چې لرل یې[،] د منځنیو پېړیو سترو ودانیو ته ورته والی درلود. زموږ سپېڅلي هوښیار اعلیحضرت پاچايي ذات د خپل شاهانه جلوس [پلاز ختنې] له پیله په خورا شدت سره د هېواد د ودانیو جوړونې ته همايونې هڅې کړې [چې] اوس هم پلازمېنه او هم ولایتونه د نوې ښې په خورا لوړو زړه پورې ودانیو ښکلې شوي او رغېدلي دي.

د سپېڅلي ارګ په ودانیو کې چې کومې ودانیزې سمونې د اعلیحضرت شهرياري په پرمختګپال پېر کې رامنځته شوې[، یوه یې هم] د (شمالي برج) د ودانۍ بدلون دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په خورا لوړه او ښکلې بڼه ودانه او ښکلې شوې ده. او په کې د ناستې خونې او پرتمین دالانونه او ښایسته برنډې د معمارۍ په دومره ظریفه بڼه، او د فرشونو، او د صنعتکارۍ په داسې سینګارونو جوړ او پسولل شوي چې د طبیعت ټول خاوندان او د بصیرت ګرد څښتنان ورته ګوته پر غاښ نیسي.

له شمالي برج وروسته شاهانه (ګلخانه) راځي چې د شمالي برج مخې ته د سپېڅلي ارګ پر ډګر جوړه شوې ده. دا جنت وزمه ګلخانه داسې یوه ګلخانه ده چې له هره لوري پرې آیینه لرونکي چوکاټونه راګرځېدلي دي. او یوه ډېره ښایسته پاچایي ماڼۍ له ټولو لوازمو او بیتوتت [؟] سره ترې جوړه شوې ده. دا که څه د ودانۍ د ښکلا له پلوه وي او که د ګلونو او ګلبوټو له نظره[،] یوه بشپړه پاچایي ګلخانه ده.

ددې پاچایي ګلخانې مخې ته یو ښایسته او زړه راښکونکی جامع جومات جوړ شوی چې محراب او منبر او د دیوالونو د پاسنۍ برخې مخ یې پر خورا ښایسته سماقي؟ ډبرو چې په طبیعي ډول په انځورونو او طبیعي څېو پسولل شوې او د افغانستان له خپلو کانو څخه دي[،] سینګار شوی او مخ یې د مرمر پر سپینو ډبرو چې زه؟ یې له تورو ډبرو څخه ده[،] پوښل شوی دی. د اړتیا پر مهال په ټول جامع جومات کې خورا ښایسته غالۍ غوړول کېږي، او د شپې له خوا په خورا لویو لامپو روښانېږي.

په همایوني پرتمین حرمسرای کې چې د (علیا حضرتې سراج الخواتین) صاحبې معظمې کور دی[،] هم خورا ډېرې ودانیزې سمونې راغلې دي. د سپېڅلي ارګ په بڼ کې هم ډېرېې سمونې شوي او ډېرې ودانۍ جوړې شوې دي چې ددغو سمونو او ودانیو له امله اوس پر دغه بڼ د باغ ارم رخه راځي. د سپېڅلي ارګ بڼ د تېر پرتله له لوېدیځ لوري خورا پراخ شوی. ډېرې په زړه پورې طرحې او چمنونه په کې کښل شوي، سرکونه او واټونه یې ټول پاخه او ډېر ښایسته دي.

د (ستورې) بې عیبه ماڼۍ چې د صیف؟ پر موسم د اعلیحضرت ټولواک د اوسېدو ځای وي[،] یوه ډېره لطیفه او د ښایسته ترکیب درلودونکې عالي ودانۍ ده چې د هوسایۍ هر ډول عالي خونې او د استوګنې دالانونه، او دهلېزونه، او کوریدورونه، او برنډې په کې شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سپېڅلي ارګ پر شمالي لوري (شمالي برج) ته مخامخ د ارګ له کلا بهر د (دلکشا) د بې عیبه ماڼۍ خورا عالي ودانۍ په پوره ویاړ او پرتم جوړه شوې، او مخامخ ورتــه د ساعت خورا نفیس لوړ او ښایسته منار درول شوی چې انشــاءالله د (دلکشــا مــاڼۍ) تفصیلات او جزییات به په یوه ځانګړي فصل کې راوړو. او (د ساعت برج) پــه اړه مــو هم په تېرو ګڼو کې یادونه کړې وه[،] اوس به لږ له سپېڅلي ارګ نه بهر ووځــو [او] د خپل مشهور او په زړه پورې ګران ښار پرنورو ځنډو به ورپېښنه وکړو وبه ګورو چــې د سراجیه پېر کومې ودانیزې نښې را څرګندې شوې دي:

زموږ ګران ښار پر خورا یوه عجیبه ځای کې دی. پر ژمي په داسې سختو ســړو کــې راښکېلېږي چې د قطبونو کنګلونه سړي ته وریادوي. خو که اووه اتــه ســاعته لاره د ختیځ پر لور ووهل شي او له کابل نه ووځو- د ساري په توګه تر (کوګا منډه)- نو ځان به په یوه ښایسته لطیف او تاوده پسرلي کې ومومو چې هغه کنګل په کې په ویلېدنه اوړي. او د دوبي پر موسم چې هوا بېسارې تودېږي[،] همدا چې دوه درې ســاعته لار ووهل شي[،] د ساري په توګه تر پمقانه پورې لــه داســې جنــت وزمــې هــوا ســره مخامخېږئ چې هره زړه راښکونکې ورمه یې مړاوو زړونو ته نوی ژوند ورکوي.

(پمقان) د یوه لوی غره پر لمن چې پخپله له پمقان سره تړاو لري، او د هندوکش غره له څانګو څخه بلل کېږي[،] پروت دی[.] له کابل نه د پمقان سیمې لوړوالی نژدې دوه زره قدمه او د سمندر له مخ نه (۹۰۰۰) قدمه لوړ؟ دی چې د غره ذروه؟ یې تل په واورو پټ وي. نو ځکه پمقان د کابل دولتي صیفیه شمېرل کېږي. که څه هم په پمقان کې د اعلیحضرت خدای بښلي خاقان [امیر عبدالرحمان خان] له بختور پېر نه یوه حکومتي ودانۍ له یوه بڼ سره چې (سیوری بڼ [سایه باغ]) نومېږي[،] موجود و[،] خو څرنګــه چې دغه ودانۍ د پمقان په کلي پورې نښتې او پر یوه نسبتاً ټیټ ځای پرته وه. او هم یې د جوړېدو بڼه د نویو ودانیو پر اصولو او قاعدو نه وه[،] نو ځکه زموږ ستر سپېڅلي اعلیحضرت ټولواک ذات نژدې یو یو نیم میل پورته خواته پــر یــوه ډېــره زړه پــورې ښکلې ځمکه او د ښایسته منظرې درلودونکي پاک ځای له پاسه د (سهیل) په نامــه یوه زړه خوشحالوونکې ماڼۍ جوړه، او بیا یې له دغه ځایه همدغومره لوړه د درې پــه منځ کې د (بیت الصیف) په نامه یوه ښایسته ماڼۍ ودانه کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چېرې د ښایستې (سهیل) ماڼۍ د شمالي لوري له برنډې نه شاوخوا سیمو ته نظر واچول شي[،] انسان دداسې ښکلو طبیعي منظرو په وړاندې ځان ویني چې له لیدو یې سترګې اړولی نه شي. له یوې خوا د عجیبو او له هیبته ډکو سترو غرونو لړۍ چې پر یو بل پېچلي او د آسمان پر لور هسک شوي دي. له بلې خوا د ډول ډول شاعرانه منظرو لطیفې تابلوګانې! د پمقان درې پاکې خوندورې او رڼې اوبه د سهیل د بختورې ماڼۍ ختیځ لور ته د نژدې سلو قدمونو په واټن له لطافت نه په ډک شور او زوږ ځړوبې او خوټېدنې جوړ کړې او په منډه مخ په ځوږ بهېږي. له ونو او اوبو ډکو خړوبو او زرغونو کلیو او کورونو منظرې چې د سترګو په وړاندې پر داسې یوه حالت چې ته وا د یوه ډېر لوړ بام له سره ورته ګورئ[،] داسې نظرونه د ځان پر لور ورکاږي چې قلم تر دې غوره تابلو او تر دې زړه راښکونکې توټه انځورولی نه شي! په تېره بیا د (چهاردهي) د جنتي حوزې روضه؟ چې له ورایه د یوې زمردي ټوټې په بڼه بریښي او داسې یوه ښایسته منظره د سترګو په وړاندې دروي چې انسان ورته حیرانېږي. ته وا د خلقت معجزه ګر انځورګر د خپل جادوګر قلم پر څوکه د ټول طبیعت د معجزه کاریو، او د انځورګرۍ د ټولو بڼو د خارقه والي په ابداع کې د انځور یوه تابلو کښلې ده. او پر هغې یې له هرې خوا د ښایسته غرونو چوکاټ راګرځولی او د بې عیبه سهیل ماڼۍ د برنډې مخې ته یې راځړولې ده.

د (بیت الصیف) ماڼۍ چې تر (سهیل) هم پورته ودانه شوې یوه بله ډېره لوړه منظره راځلوي. د (ستاره) ماڼۍ چې د پمقان کلي پر جنوب ختیځه خوا د (بېک توت) په نامه پر یوه لوړ ځای پرته ده[،] هم د پاچایي صیفیو؟ له ذوقه ډکو او ښکلو ځایونو څخه بلل کېږي. په چهاردهي حوزه کې هم د (چهلستون) په نامه یوه ویاړلی عالي ودانۍ چې د (هندکي) او (سپوږمۍ بڼ [مهتاب باغ]) په نامه بشپړه عالي ودانۍ، او (بربڼ [باغ بلند]) او (بابر بڼ) او نور هم زموږ د مشهور بېساري جنت وزمه او زړه راښکونکي ښار د شاوخوا سیمو له خورا عالي او خوشحالوونکو پاچایي ماڼیو او بڼونو او ودانیو څخه بلل کېږي چې هره یوه یې یا د موقعیت او ودانۍ، او یا د عبرتناکو تاریخي پېښو له پلوه د خورا ډېرو تفصیلاتو وړ ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ د عظیم الشان پالونکي ذات له دربار نه د خپل ستر سپېڅلي ټولواک پرله پسې روغتیا او عافیت، او د سلطنت او پرتم پایښت د زارۍ او نیاز په دواړو لاسو غواړو چې تر مهربان او ودانۍ پالونکي پاچايي سیوري لاندې يې په خپل هېواد او صادق پاچايي ملت کې د پرمختیا او ودانۍ او هوسايۍ او نېکمرغۍ لا ډېرې ډېرې نښې یوه په بلې پسې راڅرګندې شي.

د لوړ والي او د واټن د لېرې والي جدول

د سمندر له سطحې د کابل خپل لوړوالی ۷۰۰۰ فوټه	له کابل نه د پمقان د سلام خانې لوړوالی چې د خدای بښلي خاقان پر مهال ودانه شوې ۱۶۸۰ فوټه	سهیل		بیت الصیف		د ببکتوت دسیمې ستاره	
		له کابله لوړوالی۲۰۰۰ فوټه	له کابله واټن ۹ کروهه او له څلورو دوه برخې	له کابله لوړوالی ۳۰۰۰ فوټه	له کابله واټن ۱۰ کروهه او ۲۱۶۰ زرعه	له کابله لوړوالی ۱۵۸۰ فوټه	له کابله واټن ۱۰ کروهه او ۱۴۴۰ زرعه

څلور زره زرعه یو کروه کېږي

[دا مطلب تصویري رپوټ ته لږ ورته والی لري او ځکه يې یوه نسخه هغه ځای ته هم کاپي شوه]

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي لنډیز

که څه هم موږ د نړۍ په یوه هجرا [ببطرفه؟] سیمه کې پراته یو، او د مطبوعاتي نړۍ د سیاستونو په شطرنج لوبه کې ښکېل نه یو. خو یو مشهور متل دی چې (ننـــدارچي چال ښه ویني). په تېره بیا که پر لوړ بام وي!
یو مهال و چې د اروپا سیلانیان او کاشفان د نړۍ د پراخولو له پاره پر هر لوري خپاره شول. که څه هم د انګرېز لوړ دولت تر نورو وروسته پیل کړی[،] خو ډېرې غــوړې او خوږې مړی، او د نړۍ ډېرې شتمنې او پیاوړې خزانې یې لکه (هند)، (اوستریا [ښایي آستراليا])، (کنادا)، (مصر)، (جنوبي افریقا) [،] (جبل طارق)، (قبــریس)، (مالطــه) [،] (عدن) او نورې یې وتښتولې چې نورو بې له دې چې لــه خــولې یــې د رخــې نــاړې وبهېږي[،] ددې ډول یوې خوندورې مړۍ، او دې ډول یوې شتمنې خزانې څښتنان او وړ نه شول. نو ځکه یې د سیالانو د سیالۍ، او رخې حس له ډېرې مودې راهیسې پــه اورشیندنې پیل کړی دی.
لومړني کس چې له خولې یې د هند مړۍ د تښتونې تکــل وکــړ د فرانســې مشــهور امپراتور (ناپولیون بوناپارت) و چې د مصر په نیولو یې د فلسطین پر خاوره ورودانګل. او که یې د سیال تدبیرونه او شاه چالونه اغېزمن نه وای راختلي او ټولو هېوادو ورسره جګړې نه وای پیل کړي[،] دغسې به د عراق او ایران پر لور خوځېده، او له روس سره به یې په لاس یو کولو د هند لویه وچه له منګولو ترې ایستلې وای.
تر دې وروسته له شتمنۍ او سامانو ډکې دې خزانې له پاره بل پخوانی ســیال د روس دولت دی چې له دوو درېیو پېړیو ورو ورو په څو ښو او چلونــو او پــه یــوه طریقــه او آهنګ ځان ورنژدې کوي[.] د فرانسې ګام او اقدام د روس د چلونو پر تلــه ډېــر اوم [خام] او بې بنسټه برېښېده. د بد نصیبه هند پر ســر د دوو ســیالانو دا ســیالي یــوه بربنډه او ښکاره خبره ده چې د بیان اړتیا یې نه شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو په دې ورځو کې یو بل سیال وینو چې په خورا ډاروونکې او زوروره بڼه او په تـول هیبت او قوت د سمندر له مخه او له تله او له هوا یې د پزې لاندې یعنې د (بریتانیـا) پر ټاپو یوه خورا ډاروونکي برید ته تیار او چمتـو دی. او کلـه چـې خپـل خطرنـاک ګوزارونه د هغه پر حیاتي غړو وکړي[،] هغه مهال به په ډېره آسـانۍ سـره د فـارس خلیج، او د آرام سمندر له ځمکې او هوا پر دغه خزانه ورولوېږي. دا ډارروونکی سیال د آلمان دولت یعنې جرمن دی. دا هم ټولو ته جوته ده چې د برتانیا ځلانـد دولـت د هغې سیاسي تګلارې له مخې چې له ډېره مهاله یې له اسلامي دولتو او ملتو سـره د ښه چلند، او مینې او عدل په برخه کې غوره کړې[،] په ختیځ کې تل په خپلو هڅـو کې بریالی شوی دی. حال دا چې د جرمن دولت له دې پلوه هم د برتانیا دولت یو لوی سیال بلل کېږي. په دې اړه پخپله دا بېوزلی محرر یوه موضوع چې پخپله مې لیـدلې او په غوږونو اورېدلې بیانوم:

پر ۱۳۱۷ کال په سوریه [شام] کې پردېس وم. د جرمن اوسنی پاچا او ملکه ایمپراتور (ګیلیوم) او ایمپراتوریچه (اوګوستا) سوریې ته راغلل. مـوږ دلتـه د هغـو ولولـو او د هرکلي د مراسمو او درناوي په اړه چې عثماني دولـت دغـو ګرانـو مېلمنـو تـه پـه استانبول او بیت المقدس او سپېڅلي شام کې کـړي وو، نـه غږېـږو. یـوازې د یـوې پرتمینې او ویاړلې مېلمستیا چې د بلِـت ښـاروالۍ لـه خـوا د جنـاب اعلیحضـرت ایمپراتور په ویاړ جوړه شوې وه[،] یوه برخه راوړو: مېلمستیا د ښاروالۍ په ودانۍ کې جوړه شوې وه. د سوریې او عربستان ډېرئ عالمانو او ساداتو او شـیخانو او لویـانو او مشرانو په دې غونډه کې ګډون کړی و. د ملت له خوا سربېره پر نورو ډالیـو او تحفـو چې وړاندې شوې[،] یوه چپن او خولۍ او د سر ورېښمینه کړۍ چې د اوبدنې په خورا لوړه کچه پر ورېښمو او تیلې [زري] ګنډل شوي وو[،] ورکړ شـول. او لنـډه دا چـې اصلي مطلب دلته دی چې د خوړو پر مهال په داسې حال کې چې یوه پیاله یې ډکـه کړې او یوه بلیغه وینا یې د اسلامي ملت په ستاینه او له دې نجیب ملت سره په خپله مینه کې وکړه[،] ویې ویل: (دا د دوستۍ هغه جـام دی چـې د درې سـوه پنځـوس میلیونو مسلمانانو په مینه یې پورته کوم). بله ورځ یې د عربي ملت ګرانبیه چپن پـر غاړه او خولۍ او کړۍ پر سره کړل او د ستاینې او آفرین د زرګونو هوراګانو پـه مـنځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د (سلطان صلاح الدین ایوبي) زیارت ته چې اوځار [مشهور] مجاهد او د صلیبیانو د بریدونو تمبوونکی دی[،] ولاړ او پر خپل لاس یې [د ګلانو] یــوه ښــکلې او قیمتــي ګېډۍ چې ځانګړې یې له ځانه سره راوړې وه[،] د هغه پر سپېڅلي قبر کېښوده.
اوس چې د جرمن دولت دې چلونو ته ګورم[،] جرمن راته تر روس خطرنــاک ســیال برېښي. نو دا اړینه کېږي چې د بریتانیا ستر دولت پر داسې حساس مهال تر پخــوا لا ډېر د اسلامي دولتونو او ملتونو د زړونو خپلېدو لار غوره کړي. او د اسلامي دولتونو د خپلواکۍ د پیاوړتیا هاند وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هند کې زموږ ديني ورونه زموږ په اړه څه احساسات پالي؟

زموږ ګرانې ملګرې (مسلمان) ورځپاڼې چې په امرتسر کې په اردو خپرېږي[،] د خپل ۴ ټوک په ۱۵ ګڼه کې د (افغانستان) تر سرليک لاندې يوه لوړه او اوږده مقاله خپره کړې چې هره کرښه يې په هند کې زموږ د ديني ورونو د وروګلوېزو او خير غوښتونکو احساساتو د ښودلو يوه لويه هېنداره موږ ته راښيي. څرنګه چې زموږ پاڼو د هغې ټولې مقالې د راخيستلو ځای نه درلود[،] پر ځينو برخو مو يې بسنه وکړه.

افغانستان

څرنګه چې موږ مسلمانان يو کريم څښتن موږ په (انماالمومنون اخوه) [مومنان سره ورونه دي] مزي سره پېيلي يو- پر همدې سبب که په چين کې مېشت کوم مسلمان په خوږ او کړاو اخته کېږي[،] د افريقا مسلمانان له هغه سره په خواخوږۍ ناکراره کېږي او که د اروپا د کوم مسلمان د پرمختګ يا هوساينې خبر راشي[،] د ګردې نړۍ مسلمانان خوښ او خوشحالېږي- لنډه داچې د ګردې نړۍ مسلمانان که سپين پوستکي دي او که تور پوستکي او که د امريکا وي او که د آسيا د يوه ټبر وګړي او د يوه جسم غړي ګڼل کېږي.

او څرنګه چې په ټبر کې سره نژدې وګړي د ټبر له سره لېرې وګړو ډېر حقونه لري او تر نورو ګاونډيو خلکو د ډېرې برخې وړ وي[،] نو ځکه که موږ د هند مسلمانان د خپل ګاونډي افغانستان د مسلمانانو له حالت سره مينه ښيو[،] دا يوه طبيعي خبره ده او له همدې امله موږ د هند مسلمانانو په پلازمېنه کابل کې د سراج الاخبار افغانيه د خپرېدو هرکلی په خورا خوشحالۍ سره کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په څه دليل؟

يوازې په دې دليل چې ددغې ورځپاڼې له لارې به په افغان ورونو کې د ويښتابه روح غزونې وکړي[،] سراج الاخبار افغانيه به په هغوی کې پوهه خپره کړي- د افغانستان ډېرئ وګړو ته به چې د پوهې او هنر لاره يې نه ده موندلې[،] لارښـــوونه وکـــړي او د شرعې مخالف دودونه او بدعتونه به چې د ناپوهۍ له لاسه په کـــې پيـــدا شـــوي[،] د هغوی له زړو پاک کړي [او] رښتونی اسلام به خپور کړي- يعنـــې دا ورځپاڼـــه بـــه د افغانستان مسلمانانو ته مذهبي چوپړ هم وکړي او دغه راز به د دنيوي پرمختګ ټکي هم هغوی ته برسېره کړي [او] د يوه عزتناک ژوندانه د کولو لارې به روښانه کړي.

الحمدلله

موږ د دغو هيلو د پوره کېدو لارې چارې وينو- سراج الاخبار افغانيه د لـــوړې کچـــې مطالب ليکي او سره له دې چې دغه ورځپاڼه يو نوی او نازک ګل دی[،] خو د ځواک او تدبير له پلوه يې خپلې چارې په خوار سم ډول ترسره کړي[،] په واکمنو کړيو کې يې د ورځپاڼې د لوستلو شوق اچولی هغوی يې ځانته ورمات کړي او هيله ده چې د اغېز کړۍ به يې وروسته پراخه شي- خو که چېرې موږ ددې ورځپاڼې پـــه راوتلـــو کـــې د ويښ مغزي واکمن [،] د افغانستان د دولت او هېواد د ټولواک اعليحضرت سراج الملة والدين د احسان شکر ونه کړو نو له شک پرته به ناشکري شوې وي- چې د هغـــوی د شاهانه هڅو له برکته د پوهې وړانګې ځلېدلي او همدا رڼا به وروسته افغانستان د نور تون وګرځوی- که خدای کول- د ستايل شوي اعليحضرت سپېڅلی نوم د افغانستان په علمی تاريخ کې په زرو د ليکلو وړتيا لري او راتلونکي نسلونه به د ســـتايل شـــوی اعليحضرت سپېڅلی نوم په خورا ادب او درناوي يادوي. او دې هڅو ته به چې شاهانه اعليحضرت يې د افغانستان د پوهې او پوهنې په وده کې کوي[،] په درناوي سره کتل کېږي او ستايل شوی اعليحضرت به ښښتن او د ښښتن مخلوق ته نژدې شي[،] ځکه چې مبارک ذات يې د خپلو رسمي شاهانه فرايضو پر ادا کولو په ټول وس بوخت دی.

افغانستان څه ډول پر مخ تللی شي؟

موږ په تېرو ګڼوکې ليکلي چې د اسلام د ودې رازونه په دې کې نغښتې دي چې دوی ځانونه پاخه مسلمانان کړي او مجيد قرآن په ډېر ځير سره ولولي او حکمونه يې پلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي- د شریف قرآن دقیق ټکي د منلي رسول صلی الله علیه وسلم په حدیثونو حل کړي- او بد دودونه او ناوړه عادتونه چې د جهالت او له نورو ولسونو سره د ګډوالی له امله ورغلي[،] له یوې مخې پر ېږدي او دې ته ځیر شي چې زموږ نیکونو کومې چارې کړي چې د پرمختګ بلی ته پرې ختلي وو او د ټول عالَم ښوونکي بلل کېدل- او کوم لاملونه دي چې موږیې تباه او ورک کړي او د خواری کندې ته غورځولي یـو- دغـه دلیلونه په شریف قرآن او نبوي (ص) حدیثونو کې په تفصیل لیکل شوي خو افسوس چې موږ هغه لورته نه ځیر کېږو او شا مو ور اړولې او د خپلې تباهی لاملونه مـو جـوړ کړی دي- خو دا خبره چې د سراج الاخبار مدیر.

جناب محمود طرزي صاحب

په دې راز پوه دی[،] سړي ته ډاډ ورکوي او د (پوهې او اسلامیت) لومړنی کتاب چې د دوی پر زورور قلم لیکل شوی[،] که څه هم یو لنډ مضـمون دی خـو د افغانســتان د پوهې حالت ته په پام سره موږ دغه مضمون یو غنیمت بولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نړیوالې جګړې اړین والی

که یو ځل د اروپا لویې وچې ته وکتل شي[،] داسې یو عالَم تر سترګو کېږي چې سړی له تعجبه خندوي او له حیرانتیا ډوبوي. څنګه به عجیبه نه وي؟: داسې یوه لویه وچــه وینو چې د تمدن له ستروالي او د ودانۍ لــه پراخــوالي، او د پــوهنې او صــنعت لــه ډېروالي، او د چټک تلونکو نقلیه وسیلو پر مټ د خپلو ښارونو له ترلوالي او نژدېوالي یوه خورا لوی ښایسته پرتمین ښار ته ورته بریښي. پاریس، لندن، برلین، پترسبورګ، روما، ویانه، او نورې اروپایي پلازمېنې ددغه ښار جلا جلا ناحیې جوړوي. له یوه ښاره بل ته تګ دومره آسان دی لکه سړی چې له یوې ناحیې بلې ته ځــي. او کــه دا ټولــه لویه وچه د پوهې او پوهنې یوه ښوونځي ته ورته وبولو[،] لــوی ښــارونه یــې ددغــه ښوونځي د ګڼو ټولګیو په څېر بللی شو. او که یې چېرته د صنایعو یو مرکز وبولــو نــو لوی ښارونه یې د بېلابېلو صنعتونو جلا جلا دستګاوې شمېرلی شو چې نــورې لــویې وچې له ستنې نیولې د لویو پلونو تر اوسپنیزو میلو، او له سپنسین مــزي نیــولې بیــا ددغو پلونو د ځوړند ساتلو تر اړینو اوسپنیزو مزو پورې ددغــه لــوی صــنعتي مرکــز محتاجې دي. نو له دې پلوه داسې بلل کېږي چې د اروپا لویه وچه واکمنــه او نــورې لویې وچې یې تر لاس لاندې دي. یا دا چې دغه لویه وچه د اړتیاوو پــوره کــوونکې او نورې اړې دي.

هو، په لومړي سر کې دغسې بریښي. خو که رېښتیاوو ته ځیر نظر وشي سرچپه پایله راوځي، او له دې امله ده چې سړی له تعجبه په خندا او له حیرانۍ په ډوبېدا کېباسي. اوس په دې تړاو د خپل نیمګړي فکر له مخې یو څه تفصیل او توضــیح خپلــو ګرانــو لوستونکو ته وړاندې کوو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی[،] مساله له دې پلوه راځېږو او ارزوو چې هو، موږ اروپا د تمدن یو ښار[،] د پوهې او هنر یو ښوونځی[،] د نړۍ یو صنعتي مرکز بللی شو[،] خو دا لویه وچه هېڅکله هم واکمنه او نورې وچې یې تر لاس لاندې نه بولو. آن دا چې دغه لویه وچه د ذلت او خوارۍ تر کچې نورو وچو ته اړه او محکومه مومو.

حضرت (سعدي) چې اروپاییان یې د ختیځ (فیلسوف[)] بولي[،] له حکمته دا ډکه قطعه فرمایلې چې:

قطعــــــــه

له ښکو که خالي یې وزره　　　خوب به کاندي تر سر لاندې پر ډبره
که ترځنګ یې ها میئنه ملاسته نه وي　پر ټټر به لاس منډي خپل نابېره
خو لاکن
دا زموږ خښته ده کنده　　　مړښت نه لري دا پلنډه

نو پر دې بنسټ اروپا چې هرڅه لري، خو په افسوس سره چې دا حریصې پلنډې خښتې یې هېڅکله هم هغه تمدن، او هغه پوهه او هنر او هغه صنعتونه ډکولی نه شي. ځکه دا هېڅ دي او خښتې ته اوړه او غوړي او سابه او نور ځمکني محصولات په کار دي.

د (لَه بُون) په نامه یو اوڅار اروپايي فیلسوف چې په ټولنیزو پوهنو کې یې لوی لاس درلود[،] داسې وايي:

«که په یوه هېواد کې د کر وړ ځمکه د وګړو د اړتیا هومره وي د هغه هېواد د وګړو شمېر ډېرېږي او نور پراخېږي.

«که د یوه هېواد د ځمکو حاصلات د هغه هېواد د وګړو له شمېر سره یو شان او برابر وي[،] د هغه هېواد د وګړو شمېر پر خپل پاتې وي نه ډېرېږي او نه لږېږي.

«خو که د یوه هېواد د وګړو شمېر تر حاصلاتو ډېر وي[،] حال یې خراب او ویجاړېږي. قحطي او لوږه ترې ساه باسي. او تر هغو چې یوه وژونکې وبا او یا ویجاړوونکې جګړه پېښه نه شي. او ډېر شوي وګړي ورکم نه کړي، او ځمکني محصولات یې له وګړو سره برابر نه شي[،] له تېټوالي او خوارۍ به ژغورون ونه مومي»[.]

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس مو چې د ختیځ او لوېدیځ ددې دوو فیلسفوفانو منظوم او منثور کلام پــه ځیــر وکوت[،] یو ځل چې د اروپایي ځمکو احوال ته نظر وکړو [نو] دا لویه وچه به د وګړو د ډېروالي او د ځمکنیو محصولاتو د لږوالي له پلوه داسې بې انډوله او بې تناسبه ومومو چې د ودانۍ بنسټ به یې راته وروست او بې ټیکاوه، او پر لوګي او باد ولاړ وبرېښي.

نو د انډول د موندنې، او له ځمکنیو محصولاتو سره د وګړو د شمېر د برابرونې له پاره په دغه لویه وچه کې د یوې لویې خونړۍ جګړې پېښېدل له اړینو طبیعــي غوښــتنو څخه بلل کېږي. ولې به اړین نه وي؟ آیا دا پرله پسې کلونه چې یې د وژنو او جنګونو، د نښتو او جګړو دا دومره حیرانوونکي اختراعات کړي[،] دا به همداسې شړ او وزګــار پر ځای پر پرېږدي؟

هېڅ به نه آزمایي چې د اروپایي دولتونو دا دریاناتونه؟ د جګړه ییزو بېړیو ډلې، زغره وال [ګاډي]، ګرووازورونه، تورپېدوګان، او اوبتلونه چې په خورا ډېر لګښت او د زړه په وینو جوړ شوي او چمتو شوي[،] په لویو سمندرونو کې څــه پــایلې درلــودلی شــي؟ الوتکې، بالونونه، له هوا نه پر سمندري او ځمکني ځواک [ویشتل کېدونکي] بمونه څه اغېز ښندلی شي؟ آیا د دولتونو د ستر درستیز نقشې او پلانونه چې هر یو یې وایــي (زه یم بل نه شته) د ازمېښت ډګر ته رانه شي او د دومره منظمو او بشــپړو اروپــایي پوځونو د ځای پر ځای کولو ښوونیز او روزنیز اصول جوت نه شي چې کوم یو یې غوره دی؟ او که وویل شي چې دا دومره ځمکنی او سمندري او هوایي ځواک یې پر کمزورو ختیځو دولتونو د کارونې له پاره چمتو کړی[،] دا خبره کومه ګټــه نــه لــري. ځکــه د شدت او قوت کچه د مقاومت له کچې راځرګندېږي. د ساري پــه ډول کــه ۳۵ او ۳۸ سانتي متري ګولۍ د ختیځو ښارونو د اومو خښتو پر کلا وغورځوي[،] ددغه تــوپ د ځواک څومره والی او د صنعتي فن مهارت ښکاره او جوتولی نه شي. پر هر حال بویــه چې د دریناتونو پر ټینګو پولادي زغرو وکارېږي چې د ځواک څرنګوالی یــې جــوت شي.

هو، هو، په اروپا کې یوه عمومي جګړه ډېره اړینه ده. او دغه راز هرومرو کېدونکې ده. هرومرو باید وشي. او که نه نو بې وزلي اروپاییان د محصولاتو او خوړو له نشتوالي لــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځه ځي. ښکاره ده چې د ژوندانه اوږدېدل پر خوړو تړلي دي. او چې ځمکني محصولات د وګړو شمېر ته بس نه وي[،] نو يو بل به سره وخوري!
که اوس لږ د آسيا د لويې وچې په تېره بيا هغو هېوادو پر لور چې د اسلام د مبين ملت وګړي په کې خپاره دي[،] يو نظر وکړو د هغوی په ځمکنيو محصولاتو کې يو لوی فيض او برکت وينو چې په ډېرو ځايونو کې محصولات تر وګړو ډېر، او يا سره برابر او اندول دي. له يوې خوا[دا سيمه] پر اوږدو له اتلانتيک نه تر لوی سمندره پورې خپره ده، او له بلې خوا د سايبريا له څنډو د آرام سمندر تر ټاپوګانو پورې په پسور غزېدلې ده چې مسلمان وګړي يې تر ډېره ددې ځمکې په منځنيو برخو کې خپاره دي. دا سيمه د نړۍ له خورا غورو سيمو څخه بلل کېږي. د نيل، او مراکو ښېرازه او د کر وړ وادۍ[،] د حجاز او يمن او فلسطين، عربستان، شامونو[،] اناتول[،] عراق، ايران[،] افغانستان، هند، ترکستان، د چين ځينې برخې، او د آرام سمندر ځينې ټاپوګان په دې سيمه کې راځي. د خاتم الانبيا محمد مصطفی صلی الله عليه وآله وسلم مرقد، د حضرت مسيح عليه السلام وطن، د موسی عليه السلام او نورو سترو انبياوو د بعثت ځای په همدې سپېڅلې سيمه کې دی. پاکه او روغه هوا، رڼې او خوندورې اوبه، رانه او پراخ آسمانونه، ځلاند وړانګين لمرونه پر همدې سيمه ځلېږي، لګېږي او چلېږي.
وايي: د هند يو لمرپالی هندو (لندن) ته تللی و. يوه انګرېز پوښتلی و چې: ولې لمر پالې؟ ويل يې:

- که مې ستاسې دا لمر ليدلی وای هېڅکله مې نه پاله[،] خو که تاسې زموږ لمر ليدلی وای[،] په ښکاره به مو د لمر پالل پيل کړي وای.

هو، هو، د لندن ښار يوې لويې فابريکې ته ورته دی چې نژدې پنځوس لکه کارګر لري. نو دداسې يوې فابريکې لوګي کله سړی پر ېږدي چې لمر ووينې. پر هغه راګرځېدلې هوا د لوګي له بړاس او د سکرو له ذرو سره اخښلې او ګډه شوې او خپل ټول څيزونه او محتويات يې په يوه زړه بدوونکي تور سربښناک لنده بل کې ډوب کړي دي. که د هند، اناتول او مصر د خزانو او شتمنيو فيض او برکت نه وای[،] ددغې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سترې فابريکې پنځه ميليونه کارګر به لکه د زنګ د اوسپنې په خوړلــو او يــا لکــه د کوَي د وريښمو او ټوکرانو په زبېښلو اړ واى!

په اروپا کې د عمومي جګړې د اړينوالي يو دليل د همدغې يــادې شــوې ګټــورې او برکتي سيمې پر سرد هغوی سيالي او رخه ده. هغسې چې اروپــا د صــنايعو لــه لارې خپلې اړتياوې پوره کوي[،] آسيا هم د هغوی د بې هنره پلنډو پلنډو خېټو په ډکولــو سره چې ژوند يې ورپورې تړلی دی[،] د هغوی لاس نيسي. او چې د حضرت ســعدي له حکمتونو ډکه قطعه راسره انځور کړو دا ټول صنعتونه هېڅ شي. او خېټه داسې شی نه دی چې په هېڅ ډکه شي. نو پر دې بنسټ د اروپا لويه وچــه واکمنــه او د اړتيــاوو پوره کوونکې نه بلکې محکومه او د آسيا لويې وچې ته اړه ده. له دې امله اروپا غواړي چې دا ستره خزانه له يوې مخې په اروپا پورې وتړي. خو وس يې نه رسېږي. ســيالی، رخې، د قحطۍ د کلونو وږسترګېوالی يې ناچاره دا پايله راباسي چې يو بل پر سر سر ووهي. که نن راونه وځي، سبا راوځي، او که سبا راونه وځي ســل کالــه وروســته بــه راووځي! لنډه داچې له هره پلوه د اروپايي دولتونو د عمومي جګړې پېښېدل داســې عجيبه پېښه ده چې د حيرانوونکو اختراعاګانو پرمختګونه يې له يوې مخې د پــردې له شانه د رښتيا ډګر ته راباسي. نو ددې عجيبې پېښــې کېــدل اړيــن دي. چــې د (مريخ) کُرې اوسېدونکي هم د ځمکې کُرې د اوسېدونکو پر حيرانوونکو اختراعګــانو آفرين ووايي!.....

قطعه

د (سولې) ناري څه له چټي کاندي	اى انسانه ته په سوله کې شوې پاتې
د (محمود) په خبر خبرې د جګړو کړه	چې قلم ته دې د ژوند اوبه شې ماتې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د همايوني اعليحضرت

پرمختګپالنې

په خپلو تېرو ګڼو کې مو د خپل ستر ټولـواک د پرمختګمـل پېـر د ځينـو ودانيــزو پرمختياوو په اړه څه ناڅه ليکلي و. په دې ګڼه د مازيګرني چکر له پاره د (حضـوري چمن) په نامه د خپل ګران زړه ته نژدې ښار د يوې ښايسته سيمې يو څه حال بيانوو: (حضوري چمن) زموږ د ښايسته ښار په ختيځه خوا کې پروت، د خورا ښــې فضـا او ښايسته هوا زړه پرانستونکی چمن دی چې تر همدې څو مخکې کلو پورې د چمن له نامه پرته يې بله هېڅ ښېګڼه نه درلوده. خو زموږ د ســتر ترقيپـال سـپېڅلي مينــه خپروونکي مراحم صفته اعليحضرت ټولواک په ودان پالنې پاملرنې سره په څو کلونو کې د آرَم د چمن يوه ښلکه، او د نړۍ يوخورا ښايسته تفريحځای ګرځېدلی دی.

دلته موږ د حضوري چمن پر تېر حال څه نه وايو[،] يوازې يې د اوس مهال پر يوه تَنَزِه يا د مازيګرمهال پر يوه چکر او څه خوراک خبرې کوو:

هر څوک که سوداګر دی، يا کسبګر، که مفلس دی يا شتمن په هر حال په څلرويشتو ساعتو کې له خپل کاره تر وزګاربدو وروسته په آزاده هوا کې يوه چکر او هوســاينې، ساه اخيستنې او چای څښنې ته پوره اړتيا لري. په متمدنو هېوادو کې د وګړو د چکر او سات تېرۍ مساله په يوه پراخه کچه په پام کې نيول شــوې[،] ددې ډول انســاني اړتياوو د ليرې کولو له پاره په ډول ډول بڼو او نومونو ځايونه او سيمې جوړې شوې او پرانستل شوې دي[،] ګلپونه [کلپونه]، قهوه تونونه، لوستځايونه، کافــه شــانتوزونه؟، تياترونه، سازځايونه، سينموتوګراف خونې [سينماګانې]، بڼګې، سيل ځايونــه، د آس ځغلونې او نورو سياليو ډګرونه او نور داسې ځيزونه شته چې دا ځيزونــه د انســان د روحانياتو او معنوياتو د هوسايۍ له پاره د کرنې، او صــنعت هــومره چــې د انســان د جسمانياتو او ماديا تو چوپړ کوي[،] ګټور پر بوځي. دا ګومان دې نه کېږي کوم ځيزونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دلته یاد شول [ګنې] د حکومت له خوا جوړ بېږي[،] نه بلکې حکومت ددې ځیزونو له پاره یو قانون راوباسي، د هماغه قانون په چوکاټ کې پخپله د ولسي شــرکتونو او کمپنیو له خوا په پوره آزادۍ او نظم جوړ او پرانستل کېږي.

زموږ په ګران هېواد کې دا ډول ځیزونه چې یوازې په اروپایي مدنیت پورې ځــانګړې دي[،] هېڅ نه شته. او ورسره ورسره یې د شتوالي اړتیا هم نه لیدل کېږي. ځکه اوس مهال زموږ هېواد- دارالعلومو [پوهنتونو] او ښوونځیو او کتابتونو، او صنعتي سیمو، او شرکتونو او دا ډول نورو ځیزونو ته چې د وګړو د شتمنولو او وسمنولو او عقلي روزنې چوپړ وکړي[،] خورا ډېره اړتیا لري. نو ځکه زموږ زړونو ته نژدې اعلیحضرت ټولــواک ذات له یوې خوا د خپل شاهانه هېواد د پوهنیزو او صنعتي تاسیساتو په برخه کــې د ټولې نړۍ هومره ارزښتناکه شاهانه پاملرنه کړې[،] له بلې خوا یــې د خپــل هېــواد د وګړود خوښۍ او خوشحالۍ له پاره هم د (حضوري چمن) پاک هوساځای د سرکال له پیل راهیسې په یوه زړه پورې بڼه، او خوشحالوونکې طریقــه پــه ډېــر خونــدور ډول اړولی دی.

زموږ دا ستر پرمختګپال سپېڅلي پاچا اړ دی چې د خپل شاهانه هېواد د پرمختګ او تمدن په ټولو اړخونو کې په خپل نفیس ځان پخپله لګښت وکــړي. او د پرمختــګ د ټولو ښوونکی پخپله د دوی شاهانه ذات شي. ځکه زموږ د ګران هېواد وګــړی لا تر اوسه په خپل هماغه لومړني سوچه والي او نګه والي ژوند تېروي. د ساري پــه ډول د (شرکتونو) جوړېدل چې د یوه هېواد د شتمنۍ او وسمنۍ په مهمو سببونو کې بلــل کېږي[،] زموږ خلکو ته له یوې مخې نا روښانه او تت پاتې دي. شرکت، چې په پیرنګۍ ژبه یې (کمپني)، او یا (کومپاني) بولي[،] هسې یو نا آشنا ټکی دی چې وفــات شــوې ملکه ویکټوریا یې [«] کمپني صاحبه[»] بلله. او دا [مفهوم] هم له دې ځایه راغلــې و چې د هند انګریز حکومت هند ته د ننه وتو په پیل کې د (کمپنۍ) یعنې (ســوداګریز شرکت) په نامه هېواد رالاندې کاوه. آن کله چې یې لومړی ځل لښکرې پر افغانستان راسمې کړې وې[،] هلته هم د کمپنۍ په نامه وې چې ملکه ویکټوریا هم پــه همــدې نامه اوځاره شوې او دا نوم پرې همداسې پاتې شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس ووینئ چې (کمپنۍ) یعنې سوداګریز شرکتونه څومره ستر ارزښتونه لري چې یوه ښکاره بېلګه یې همدا د هند د پراخې وچې لاندې کول دي چې یو لوی انګرېز شرکت د خپل دولت تر څار او وزر لاندې جوړ شوی عسکر، توپ، توپک، بېړۍ، او نور نور یې چمتو کړي د هند په خېر له مال او ولسه ډک یو هېواد یې ترلاسه کړی دی. که یو شتمن کس وغواړي چې له کابله تر کندهاره د اوسپنې یوه سوداګریزه پټلۍ وغزوي، او د اورګاډي ډبې پرې روانې کړي[،] او سلګونه تنه ځایونه او زرګونه کارکوونکي او نور ګڼ کارونه یې له خپلې پانګې سمبال کړي[،] نو اصل پانګه به یې څومره ستره وي؟

په داسې حال کې چې هېڅکله د یوه واحد کس پانګه دا ډول لوی تشبثات پوره کولی نه شي. که دا ډول کارونه کېږي نو (شرکت) یې کوي د علامه (ابن خلدون) په خبره (تَکَثُر ایادي) یعنې [«] ګڼ لاسونه[»] بلل کېږي. لنډه دا چې د شرکتونو او کمپنیو ګټې هغه څه نه دي چې پر یوې بېلګې او دوو بېلګو پای ته ورسېږي. افسوس چې زموږ په ګران هېواد کې د شرکتونو د جوړېدو حس زموږ د هېچا په حواسو کې هم لا ننوتی نه دی.

لومړی ځل چې د شرکت نوم واورېدل شو، او بنسټ یې کېښودل شو[،] هغه د (موټر ګاډي شرکت) و چې پروسږکال اعلیحضرت پاچایي ذات له هغه وروسته چې د هېواد مخورو ته د شرکت د ګټو په اړه یوه لوړه وینا واوروله[،] د ټولو سترګې یې د هغې پر ګټو پرانستې او هماغه شېبه یوه لویه پانګه راجوړه شوه شرکت ترې جوړ شو چې انشاءالله ګټې به یې وروسته جوتې شي.

بل یې همدا کوچنی محدود شرکت دی چې د شهریاري اعلیحضرت ذات د پرمختګپالو هڅونو له مخې سږکال له څو بېلا بېلو کسانو څخه جوړ شوی دی. ددې شرکت له جوړولو زموږ د حقیقپوه ترقیپال اعلیحضرت ټولواک ذات خیر غوښتونکې موخه دوه څیزونه وو: یو دا چې په وګړو کې د شرکتونو د جوړولو حس راویښول دي او د ګټو عامول. بل ورو ورو د مدني نظام او انتظام کړی ته یې د ټولو شاهانه رېښتینو وګړو ننه ایستل دي. او وګړي څیز په څیز د تمدن له نښو سره روږدي کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس مازیګر مهال دی. له ډېرې لیکنې په طبیعت کې هم ستړیا او ستوماني راغلې[،] نو ځکه په کار ده چې ښایسته حضوري چمن ته ولاړ شو او یو مازیګرنی چکر ووهــو. که له خپل بېوزلي کور نه چې په (ده افغانانو) سیمه کې دی[،] تر دغه چمنه پلي ولاړ شو[،] هم به روغتیایي چکر شوی وي او هم به د واټن د لرِوالي له امله ستړیا نــه وي. دادی نو د لیکنې قلم ږدو او د ګرځېدنې قدم اخلو:
د ده افغانانو د بازار نیمایي او د مبارک ارګ د یوې برخې د منځ سړک او (بُستان سرا) [اوسنی زرنګار پارک- د.ج.] په چټکۍ سره وهو او د (سرک ده) په نامه له یوه سړک نه د (ارګ بازار) له یوې برخې د (چارسوق) تر لويې قُبِې لاندې پر یوه ښکلي پلــن او زړه راښکونکي سړک چې (سرک کلان) بلل کېږي چې د مبارک ارګ د خپل دیوال او د شاهانه کوټوالي عسکرو [پولیسو] د چونیو ترمنځ پروت دی[،] په مزله پیل کوو. پر دې سړک پنځه دقیقې ځو پر یوه ښایسته سیوري لرونکي طراوت ښښــونکي ســړک چې (سرک جدید) بلل کېږي تر (قومي باغ پله) [پُل قومی باغ] [رسېږو]، پر هغه اوږو پر یوه خورا پراخ سیده واټ چې دواړه خواوې یې روانو ویالو[،] ګلبوټو او مینا شــویو شمعدانو چاپېر کړي، او تر اوږدو واټنو همداسې غزېدلی پروت دی، او زموږ د ګــران ښار له خورا وتلو واټونو څخه ګڼل کېږي[،] مزل کوو. کله چې د (عیــدګاه) د شــریف جامع جومات له مخې تېر شو[،] کینې خوا ته تاوېږو د ښایسته سړک د غړې د ویالې له پله د ښکلي چمن د پلیو پر لار قدم ږدو[.] ددې سړک له پیله تر پایه چې اوږدوالی یې د چمن له اوږدوالي سره سم دی[،] ځای ځای کنابې یعنې اوږدې لرګینـــې رنــګ شوې پنځه نفري څوکۍ ایښودل شوې چې وګړي پرې په پــوره آزادۍ کېنـــي او پــه چمن کې له توپلوبو، او له ښایسته هوا [او] له طراوته ډکو ورمو، او لــه غوړېــالونکو او هوش وړونکو عسکري نغمو نه ګټه اخلي. او د خــورا ســپېڅلي الهــي ذات د ناپایــه نعمتونو شکرانې چې د وطن خپلواکۍ، او مهربان پاچا افغانستان ته وربښــلي[،] پــر ځای کوي.
موږ د پاکۍ ځلوونکي چمن د څنډو په دې ننداره بسنه نه کوو او چمن ته ورګــډېږو. ځکه هلته راته ځینې ملګري سترګې په لاره دي[.] په چمن کې د استوګنې دوې ښې سمبالې او سینګارې ودانۍ لیدل کېږي چې د شرکت لــه خــوا د ګټــې پــه موخــه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سيلانيانو له پاره جوړې او چمتو شوې دي. يوه يې ځانګړې او بله يې د عامو وګړو لـه پاره پرانستې ده. پر يوې څوکۍ کېنو. په ښو کاليو کې يو مودب خدمتګار[،] ليســتـه يعنې هلته د شته خوراک او مشروع څښاک فهرست راوړي او زموږ مخې ته يــې پـر مېز ږدي. که يوازې واوسو هر ډول خواړه او څښاک چې زړه مو غواړي په هغه ټـاکلې بيه چې د هر څيز له پاره په دې فهرست کې ليکل شوې[،] راغواړو. او که کوم ملګرى مو رابللى وي[،] د هغه د خوښې خواړه او څښاک هم راغواړو [او] په پوره خوشــحالۍ په غړېدو او د غم او خپګان په ليرې کېدو پيل کوو. که د خپلې ناستې له دې ښايسته ځايه شاوخوا ته نظر واچوو. د چمن هر لورى د رندۍ په ښاديو او خوښـيو کــې ډوب مومو. يوې خواته يوه کړۍ وينو چې د (حبيبيې ښوونځي) زده کوونکي پــه کــې پــه خورا خوشحالۍ د (کربکټ) په لوبه بوخت دي[.] پر يوه بله خوا- يعنــې د ځــانګړې ودانۍ لور ته ستر شهزادګان او ورســره ملګــري چــارواکي، او د ټولــواک ځــانګړي خدمتګاران د (تېنېس؟) لوبه کوي. پر يوه بــل لــوري د هېــواد د افغــاني هنــدوانو د ښوونځي زده کوونکي وينو چې په خورا شوق او خوښۍ د (فوټبال) په لوبه خوښي او خوشحالي کوي. پر يوه بل لوري د عسکري موزيک ډله د ملي وطني نغمو پــه تــرنم زړونو ته ښادۍ ښيي. بل لور ته ماهر داربازان په خپلو ماهرو او چابکو خوځښــتونو د ليدونکو زړونه په خوښيو کېباسي. اعليحضرت ټولواک ذات هره ورځ حضوري چمــن ته تشريف وړي، او په خپل سپېڅلي ديدار د خپلو شــاهانه اتبــاعو او وګــړو زړونــه خړوبوي.

اوس لږ ځير نظر اچوو. وګورو چې يو کوچنى محدود شرکت څه کوډې کولى شي[ـــ] څومره شوق[،] څومره ولولې، څومره ښادۍ څــومره خوښــۍ! حــال دا چــې ورســره جوخت[،] شرکت پخپله هم ګټه تر لاسه کوي. څرنګه چې د مــدنيت پــالنې دا ټــول پرمختګونه زړونو ته د رانژدې اعليحضرت ټولواک (سراج الملة والــدين) د مهربــانې پاملنې له برکته زموږ په سپېڅلي هېواد کې رامنځ ته کېږي[،] واجبه ده چې د دوى د همايوني عمر او بخت د اوږدېدو او د برم او پرتم د ډېرېدو دوعا يې د زړه له کــومي د متعال څښتن دربار ته وړاندې کړو.

[څرنګه چې ددې ليکنې يوه برخه تصويري ده، نو يوه نسخه يې د تصويري رپوټونو برخې ته کاپي شوه]

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي لنډیز

په دې ورځو کې چې کله د ورځپاڼو له مخونو د اروپا سیاست ته نظر وشي[،] په دولتونو کې یوعجیبه خوځښت او هڅې لیدل کېږي[.] غالباً د ایټالویانو په وړاندې د عثمانیانو درېدنې او ټینګار به ترڅه ځایه دولتونه وېرولي وي! البته چې باید ویې وېروي: ځکه کوم تصور چې یې د عثماني اسلامي ملکونو د لاندې کولو د تجربې د آسانوالي او ګرانوالي په اړه درلود[،] له ځینو ستونزو سره مخامخ شو چې پایلې یې [دهغې] ګرانوالی برسېره کړ.
هو که د انصاف په سترګه وګورو ښکاره به شي چې دا د لوېدیځ طرابلس جګړه داسې یوه جګړه نه ده چې دولتونه په اوږدو سوچو کېنباسي. یوه ډله پوځي سرتېري د دفاع له ښو وسلو پرته، او د عربو یو لغړ او بې وسایلو ټولګی نژدې دا یو کال د یوه ستر اروپایي دولت په وړاندې چې هر ډول پوځي چمتووالی او لوی لرواتني کلا ویجاړوونکي سمندري توپونه او اور شیندي مترالیوزونه، او بم غورځوونکې الوتکې او زغره والې بېړۍ او سره و سپین ورسره دي[،]داسې ټینګار او کلکوالي او هومره غیرت او زړورتیا کوي چې یوازې یې اروپا نه چې ټوله نړۍ ګوته پر غاښ کړې ده. نو ځکه یې د خپلو کارونو د سمون په برخه کې سوچونه [پیل کړي*] لکه درې ګوني اتحاد چې د ادریاتیک سمندرګي په ټاپوګانو، او دوه ګونې ټلوالې چې د انګریز او فرانسې دولتونه دي[،] له بله لوري په سپین سمندرګي کې په ارزښتناک چمتووالي[؟*] او سترو اقداماتو پیل کړی دی.
په اروپا کې دا اندېښنې او د چمتووالي پیلېدل لسو [دوو*] څیزونو رامنځته کړېدي: یو د اسلامي هېوادو د خوندورې مړۍ د تېرولو تمه او حرص[،] بل ورسره جوخت ددغې ګټورې مړۍ پر سر خپلمنځي رخه او سیالي.
اوستریا، ایټالیا، المانیا- یعنې جرمن چې د درې ګوني اتحاد غړي دي[،] د سیاست په شطرنج لوبه کې خپل یو آس بې سره ځغستا ته خوشې کړی[،] د خپلې ملګرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوستریا د وزیر د مخته کولو په وړاندې یې چې د بوسنیا او هرسک [هېرڅوګووینیا*] دوه رُخونه یې وخوړل[،] زموږ له دیني وروڼو عثمانیانو څخه یې د لوېدیځ طرابلس ځینې ځنډې او د سپین سمندرګي ځینې ټاپوګان لاندې کړل. د اتحاد بل ملګري یې یو بل پراخ لرلیدونکی چال سنجولی دی. خو په ترسره کېدو کې یې مخې ته یو بل خطرناک سیال ولاړ دی چې تر هغو یې له ده سره سپینه کړې نه وي[،] خپل دغه چال لوبولی نه شي چې دا سیال یې هم انګرېز دولت دی[.] دې سیال د خپل چلباز سیال د خوځښتونو د مخنیوي له پاره له فرانسې سره چې ازلي غلیم یې و[،] لاس یو کړی [او] د راتلونکو پېښو په تمه په سپین سمندرګي کې یو لوی هیبتناک سمندري ځواک راټولوي.

څرنګه چې درې ګونی اتحاد له دریو بشپړو قوتونو یعنې آس، رُخ او وزیر نه جوړ و[،] تر هغو چې عثماني دولت خپل پاچا کلا ته ننه ایسته[،] لومړي رُخ ترې د بوسنیا او هرسک دوه پیاده ګان ووهل داسې یو کېشت یې ورکړ چې د کلا جوړولو ته یې وخت ونه موند [او] د بویکوتاژو [؟*] په چالونو او د لږ بدل په اخیستلو یې د هغه خطرناک کېشت مخه ونیوله.

او بیا چې یې تر څو غوښتل په میدان کې خپلې دانې یو څه سمې کړي[،] لیونی غاښ لګوونکی ځنګلي سرکش اس د وزیر او رُخ په زور په ځغستا شو [او] د لوېدیځ طرابلس او بنغازي او درنې دوه درې خورا مهم پیاده ګان یې ووهل. خو چې هلته یې ځینې داسې قوتونه چې په شمېر کې یې راوستي نه وو ولیدل[،] له بې غیرتۍ سرتیټۍ پرته یې نور څه منګولو ته ورنغلل سرسام په سپین سمندرګي کې د لغتو په غورځولو او د خولې په لګولو ورګډ شو[.] او دا منډې او ترپکې یې د وزیر یعنې جرمن په زور وې. خو وزیر پخپله د شپږو دروازو په یوه خونه کې ایسار شوی چې خپل سمندري ځواک له یوې خوا هم سپین سمندرګي ته ایستلی نه شي. مګر دا چې پر بالتیک سمندرګي، او شمالي سمندرګي او مانش [انګرېزان یې «انګلېش چنل یعنې انګرېز کانال» بولي. دا د سمندري اوبو هغه ټوټه ده چې برتانیا له فرانسې جلا کوي*] تېر شي د جبل الطارق له لارې سپین سمندرګي ته ننه وځي چې په دې کې به هم څومره ډېر سرونه ورژېړي. هغه لار به چې د فرانسې او انګرېز ملکونو له منځه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېر بړي څنګه وهي؟ مګر دا چې د درې ګوني اتحاد ســمندري ځــواک د دوه ګــوني ايتلاف له سمندري ځواک ډېر او برلاسی شي.
له دې سره جوخت پخپله په درې ګوني اتحاد کې هم ځينې فرعي توپيرونــه ليــدل کېږي چې سړی حيرانوي. د ساري په ډول کله اورو چې يوه ايټالوي جنرال له درد او جوشه ډکه وينا کړې او وايي: «چې تر کومه به زموږ هغه ځمکې چې اوستريا نيولې د هغې په لاس کې وي[؟] پر موږ فرض ده چې دغه ځمکې چې ښکاره زمــوږ حــق دی ددغو غاصبانو له لاسه وباسو»[.] دا وينا پر اوستريا دومره اغېز کوي چې هماغه شېبه د پولو په ټينګولو او د عسکرو په لېږلو پيل کوي. مساله نازکه بڼه غوره کوي. جنــرال له دندې ګوښه کېږي. پر لانجې خاورې اوړي. اوستريا د بوسنيا او هرسک په مســاله کې روسيه تېرباسي او د (سلاو) توکمو حقونه تر پښو لانــدې کــوي. روس وروســته پوهېږي چې تېرايستل شوی دی. د چل په لټه وځي. خو دا خبره به هم وکړو چــې د روس يواځينی چال په اروپا کې نه چې په آسيا کې دی[،] کله چې خپل سيالان هلته بوخت ويني[،] شېبه په شېبه د خپل پلار د وصيت پر پلي کېدا بوختېږي نو وګــورو چې څه به کېږي!...

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حضوري چمن کې د اورلوبې ننداره

په خپله تېره ګڼه کې مو د (ملي یووالي جشن) د مراسمو پــه اړه معلومــات وړانــدې کړي وو. خو څرنګه چې دا پېښه زموږ د ورځپاڼې تر چمتو کېدو وروسته شوې وه[،] د ځای د نشتوالي له امله د اور لوبې پر ننداري چې د یکشنبې پر شپه د رجب المرجب پر ۲۱ تر سره شوه [،] ونه شوای غږېدلی. نو ځکه اړینه وبلل شوه چې د هغې ګټــورې شپې حال هم تر څه ځایه خپلو ګرانو لوستونکو ته وړاندې کړو:

«چې خبره د ملګرې په هر څه ده، ډېره ښه ده» هوا د (ملي یــووالي) ټکــو د یــادولو خاطره د سري پر حواسو د شوق او مینې داسې لمبه نه پورې کوي چې سړی دې یې له بیا یادولو ژبه راوګرځوي!

دا سپېڅلی جشن هرکال یوه ورځ او څلور شپې روان وي. لومړۍ ورځ یــې هماغــه د دربار او د ټول ملت د منلو بریالۍ ورځ ده چې په خپله تېره ګڼه کــې پــرې وغږېــدو. شپه یې او دوه راوروسته شپې یې هماغه وې چې یادې شــوې. اوس ددغــه مبــارک جشن چې موږ د افغانستان وګړي یې ډېر سپېڅلی بولو[،] د وروستۍ شپې یــو څــه حال راوړو:

د (ملي یووالي) د خوشحالونکي جشن دا څلور شپې که وویشل شي[،] دوه شپې یې یعنې لومړۍ او څلورمه یې د حکومت له خوا د ولس په ویاړ، او دوه منځنۍ شپې یې د ولس له خوا د حکومت په ویاړ جشن جوړېږي. هر کال د سپېڅلي جشن دا څلورمــه شپه د رڼاوو او د ډول ډول وړانګینو اورلوبو په ننداري راټوله وي چې په تېــرو کلونــو کې د خوښیو د شپنۍ ناستې مجلس [د ارګ*] په شــمالي بــرج کــې جوړېــده، او د اورلوبو له پاره شمالي برج ته څېرمه د مبارک ارګ بڼ بېل شوی و. په سږني نېکمرغه کال کې زموږ مهربان ټولواک اعلیحضرت ذات د اورلوبو له پــاره ښایســته حضــوري چمن بېل کړ چې دا شاهانه فکر پر دوو بنسټونو ولاړ و: یو دا چې وګړي په یوه پراخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیمه کې د اورلوبې له نندارئ ګټه واخلي[،] بل دا چې ددې څو وروستیو ورځو سخته تودوخه چې زموږ پر ګران ښار راغلې د خوښیو ددغه چمن په پراخه ساحه کې لږه واوړي او راتیټه شي. ورسره جوخت دمازیګرني چای څښلو د سوداګریز شرکت ګټه هم په کې راځي.
د هغو خبرپاڼو له مخې چې د همایوني اعلیحضرت د حضور د جناب ملکي ایشیک آقاسي له خوا ددغې شپې په مجلس کې د ګډون له پاره د حضور د دربار پر ټولو غړو ویشل شوې وې[،] د پرتمین جشني د محفل بلل شوي آزاد او مختار پرېښودل شوي وو چې له دوو لورو ورشي. هغوی چې د مازیګر پر څلورنیمو بجو د مازیګرنۍ چای څښنې شرکت ودانۍ ته په رسمي کالیو کې فراکیت[؟*] وموومي[،] هم به د لوبو نندارئ او هم به چکر ووهي او بیا به د ماښام پر اوو بجو چې د اورلوبو د بلولو پیل دی[،] د اورلوبو د نندارئ محفل ته ورسېږي. هغو کسانو ته چې مازیګر مهال راځي[،] د شرکت له خوا چای او خواږه او مېوه چمتو کېږي چې دوی یې پېري او خوري. او هغوی چې پر اوو بجو د اورلوبې د نندارئ محفل ته رسېږي او د نندارئ له پای ته رسېدو وروسته په عمومي ډول د اعلیحضرت په شاهانه ملګرتیا هغه جشني مجلس ته چې په سپېڅلي ارګ کې په خورا ښکلا او سمبالښت چمتو شوی ورځي[،] له احسانونو ډک ټولواک پر رنګین دسترخوان هر ډول خواږه او خوندور پاک مشروع څښاک [کوي] او د ناپایه شکر مړۍ ترې پورته کوي.
په دې ډول نو رابلل شوي د اورلوبې د نندارئ محفل ته په ورتګ کې آزاد وو[،] له څلورنیمو بجو یې په ورتلو او ټولېدو پیل کړی و. په خپله تېره ګڼه کې مو د حضوري چمن څرنګوالی بیان او د مازیګرنۍ [د چمتو کوونکي] شرکت او هلته د کېدونکو لوبو حال درکړی و چې دلته یې د بیاځلي راوړو اړتیا نه وینو. ماښام مهال لوړ دربار ته ټول بلل شوي د همایوني اعلیجضرت مجلس ته حاضر شول. او د ښار او د شپږ کروهۍ د شاوخوا زرګونو اوسېدونکو د ښایسته چمن مخ پوښلی و.
شاوخوا پر اته نیمو بجو د اورلوبو بلول پیل شول. ډول ډول او عجیبې او نالیدلې اورلوبې ولګول شوې [او] بشپړه خوښي او خوشحالي ترې تر لاسه شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاوخوا پر لسو بجو اعليحضرت همايوني ذات د موټر په سپرلۍ د ارګ پر لور تشريف يووړ [او] هغه پرتمين او خورا لوړ مجلس يې چې د (صُفهٔ هشت رُخ) [اتــه مخيــزې چوترې*] په نامه يوه ځای کې جوړ شوی په خپل بختور تشريف وياړلی او ســرلوړی کړ. دغه مجلس ته بلل شوي کسان ورو ورو راټوليدل، غوندې، خبرې اترې او خوښۍ پيل شوې[،] ميوې، خوږې، چايونه، خواږه د پاچايي نعمــت لــه رنګــين دســترخوانه وړاندې کېدل او وړيا خوړل کېدل. ددې شاهانه محفل د ځراغونو رڼاوو ته سترګې ور اوښتې او زړونه يې خوشحالول. محفل تر دريو بجو په خوښيو او خوشحاليو سره اوږد شو[،] وروسته د تلو اجازه وشوه[.] له خوښيو د ډک (ملي يووالي) جشــن وروســتۍ شپه بشپړه شوه. د خپل يوازيني هستوونکي له دربار نــه غوښــتنه لــرو چــې دا لــه خوښيو ډک سپېڅلی جشن دې بې شماره ډېر کلونه زموږ د عادل ټولواک په روغتيا سره پر ځای او ټينګ پاتې وي[.] آمين

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي لنډیز

سبحان الله! د ژوندانه دا جنګي جدل- یعنې د پایښت [بقا*] تنازع [مبارزه*]- بشریت ته لکه یو لوی غم چې وي! نه یوازې بشریت ؛ چې ټول طبیعي عالم د بقا د تنازع له پاره په دې مبارزه کې پر وژنو او جګړو اخته او جګړو او مبارزو ته چمتو وینو!

ځمکني داړونکي ژوي، هوایي ښیروونکي مارغان[،] سمندري خوړونکي نهنګان له هوسیو او کوترو، او کبانو سره له پلرونو څخه په میراث پاته څه کینه، او څه سیالي، او څه بېلتون لري، او د ځمکې پر میراث یا بل څه یې ترمنځ کومه دعوه رامنځته شوې چې د پیدایښت له پیله تر دا اوسه یو بل ښیري، داړي او خوري؟

نه نه!... نه یې ترمنځ کینه شته او نه دعوه! بلکې دا (د ژوندانه د بقا) یوه مبارزه ده او بس. داسې موږ لېوه به ونه وینئ چې پر پسه وروځغلي، داسې باښه به چې مړی ورکړ شوی وي ونه مومئ چې پر مړز [کَرَکّ] وزرې خپرې کړي. داسې موږ سینګړاوو [سګ ماهي*] به ونه وینئ چې پر نورو کبانو خوله پرانیزي.

هغه څاروي چې ښېرل نه کړي هم معصوم نه بلل کېږي. ځینې یې واښه او نورې نباتي بنې چې یو ډول ژوندون لري، او زرګونه ماشي او حشرې وربانديې ناستې وي خوري، مرغۍ، کوترې، او نور هم چینجیان، او ژوندۍ حشرې او هګۍ چې ژوند ترې زېږېدلی شي له ستوني تېروي، لوی کبان په هر حال له ځانه پر وړو کبانو ژوند تېروي[،] نو ځکه دا د ژوندیو موجوداتو په نړۍ کې یوه ستره اړینه جګړه بلل کېږي چې په طبیعي کایناتو کې د حضرت احدیت د ازلي لم یزلي حکمت له مخې هم د مخلوقاتو د ژوندون او ورسره جوخت یې د فنا او مړینې له پاره یو نه بدلېدونکی قانون ټاکلی دی.

موږ د خپلې ورځپاڼې په ۱۹ ګڼه کې د (جګړې د اړینوالي) تر نامه لاندې یوه ځانګړې مقاله لیکلې وه. دلته تر خپل (سیاسي لنډیز) لاندې دغه اړتیا د (بقا د تنازع) له پلوه ارزوو:

د ورېښمو چینجی به مو لیدلی وي. وړې بې روحه هګۍ په یوه ځانګړې تودوخه ساه مومي او خوړل پیلوي. چې څومره لویېږي هومره ډېر خوړل کوي، او چې څومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوري هومره ډېر وربښم جوړوي او پر ځان يې په راګرځولو نوي حجمونه چمتو کوي، او ورو ورو وزرې کوي او هواته الوزي چې دا يې د ژوندانه وروستۍ وده، او د عمر د زوال پيل دی.
په دې ډول نو اروپاييانو ته اروپا د وربښمو چينجي له غوزې نه هم تنګه شوې او تر فشار لاندې راغلې ده. آسيا [او؟*] افريقا يې له اور او لوګي ډکې ګډوډۍ اخته کړې دي. د اتلانتيک سمندر له څنډو تر فارس خليجه يې پر ټوله اسلامي خاوره يوه مرګونې تبه راوستې ده. د نژدې لوېديځ هېوادونه او د سپين سمندرګي د غاړې ټول افريقايي هېوادونه، او ددغه سمندرګي ټول ټاپو ګان، او بالقانونه او ايلی روم او د سره سمندرګي ټولې يمنۍ څنډې، او د عمان د سمندرګي عربي څنډې تر فارس خليجه پورې د اروپاييانو د بقا تنازع د حرص او تمې په لمبو ښکېل شوي دي.
د (بقا د تنازع) يا د شخصي ګټو تر لاسه کول يوه پرده ده چې سترګې يې له هرڅه پټوي، او ټولې انساني ښېګڼې يې د خورا متمدنو دولتو په نظر کې له منځه وړي او وَرَکوي.
په خيال کې در ونه ګرځي چې د اروپايي دولتونو تړونونه د زړه له کومې او رېښتونې دي. د هر تړون تر شا يو نفاق، او د هر راښکون او محبت په منځ کې يو څَوّ [کمين] او سيالي نغښتې وي. خو که له دې سره سره ټولې دغه کينې او سيالۍ څنګ ته نه کړي او خپل سياسي بېلتون ته د سياسي يووالي جامې وانه غوندي[،] په خپلو مړی تښتونو به بريالي نه شي چې دا پخپله يوه نوې سيالي او خورا ډېره نوره کينه رامنځته کوي. او د ګټو پر سر دغه سيالي بيا پخپله د بېلتون تر پردې لاندې د دوستۍ تړونونه رامنځته کوي، او دغه بېلتون زېږوونکي تړونونه بيا بل ډول حرص او تمه راپاروي چې د بقا د تنازع ددې اخ و ډب نتيجه په هر حال يوه ورځ رېښتونې مرګونې جګړې ته وتلی شي.
انګرېز ايټاليا ته خورا نعمتونه او ښېګڼې وځلول چې له درې ګوني اتحاده يې را جلاکړي[.] تر دې به بل نعمت څه وي چې پر سره سمندرګي يې چې د هند دروازه بلل کېږي واکمن کړي. په مصر کې يې د لوړ عثماني دولت په تړاو د بېطرفۍ تګلاره بشپړه ټينګه کړه، خو د ايټاليا له دولت سره يې په ډېرو برخو کې د پټو سترګو چلند وکړ. او کله چې يې وپوښت ولې؟ ويې ويل: هغې هم د (ترانسوال) په جګړه کې زما لاسنيوی کړی و!

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې ټولو چلونو او رولونو يواځينى استاد (جرمن) دى چې تر ټولو ډېر (د بقا تنــازع) ته اړ شوى دى. ځکه چې په خورا يوه تنګ ځاى کې تر فشار لاندې ايسار دى. د بهر وتلو ټولو لارې ورته د خپلو سيالانو په منګولو کې ايسې. اوس مهال پر وچه لــه هــر ډول ځواک سره [د مخامخېدو*] وس لري، خو په اصل کې بويه چې په سمندري زور کې هم پر خپلو سيالانو برلاسى شي. له همدې امله ده چې شــپه او ورځ د هغــه پــه پياوړتيا بوخت دى، او ورسره جوخت د سياسي تړونو تر منځ نوې نوې سياســي بــې اتفاقۍ اچوي.

فرانسه د پخوانيو خطرناکو او خونړيو جګړو له کينو او بُغضونو سره ســره چــې اوږده کلونه روان وو او د فرانسې د بدمرغيو يواځينى سبب انګريزان شول او د تاريخ پاڼې ددغو پېښو د غچ شاهدې دي[،] بيا يې هم دغه کينې او بُغضونه د سياسي نفــاق پــر بنسټ درولي [او] اوس يې د سياسي اتحاد په جامو کې راځلوي.

درې ګونى اتفاق چې په حقيقت کې يې بايد (درې ګونى نفاق[)] وبولو: د خپلمنځــي کينې او بُغض او سياليو ترڅنګ د بقا په تنازع يا د مادي ګټو په لاسته وروړو کې پــر داسې ځنځيرونو سره نښتي دي چې د مړى تښتونې حرص يې جلا کېدل لــه دغــې ډلې نه د يوه په ورکېدو پورې تړلي دي. هو که که ايټاليــا ماتــه او نســکوره شــوه[،] جرمن او اوستريا سملاسي د ايټاليا ملکونه په خپلو کې سره ويشي او نوم يې د نــړۍ له نقشې ورّکَوي. او چې جرمن يو ځل پر ايټالوي ځمکــو ســپين ســمندرګي تــه لار ومومي. دا به يې د بري پر ډګر او د بقا په تنازع کې د برلاسۍ لــومړنۍ ســوبه وي. او لنډه دا چې که ښه وروکتل شي ټول دولتونه به د (بقا په خورا خطرناکې تنازع) کــې دوه لاسي ورګډ ومومو چې وګورو کوم يې د هابل په تېرايستنې سره غوړه او خــوږه مړۍ تښتولى شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د برکتونو روژه

د روژې له برکتونو ډکه سپېڅلې میاشت چې د نړۍ او په هغه کې د ټولــو موجوداتــو خورا ستر هستوونکي ډېر سپېڅلي ذات په کې د عظیم الشاٌن قرآن په نازلولو یــو درنښت او سپېڅلتیا ورکړې ده، په ډېرو خوشحالیو او له ټولو انتظارونو سره د خپــل راتگ پېرزو راوکړه.

روژه راغله د سلطان دېره توده ده

خواږه بس کړه چې راغلې مائده ده

د هغو ښېگڼو او خوندونو انځورول چې د صیام له مغفرتونو ډکه میاشت یې لري[،] که څه هم ددې خوار لیکونکي له مات وزمه قلمه په ځلونو پورته دي[،] خو څرنگه چــې زموږ دا دوه ویشتمه گڼه د روژې له مبارکې میاشتې سره هم مهالــه شــوې ده[،] نــو اړینه ده چې د خپل عاجز قلم تر وسه د ښښنو ددې میاشتې په اړه یو شمېر ادبــي او اخلاقي آثار وپلټو او ولیکو چې زموږ د ورځپاڼې لومړني مخونه ویاړ او درنښت وومي.

څرگنده دې وي چې روژه نیول- یعنې له یوه ټاکلي مهاله تر بل ټاکلي مهالــه چــې د دین لارښوونکو ښودلي د هېڅ شي نه خوړل او نه څښل او نه څکول- پر ټول ژغورل شوي محمدیه صلی الله علیه وسلم امت د قرآن کریم پر درانده آیت چې په (بقــره) سوره کې نازل شوی (فرض) گرځېدلي چې ددې امت لــه وگــړو څخــه هېڅــوک لــه ناروغانو او مساپرو او نورو چې بیا یې هم بریدونه د دین لارښوونکو ټاکلي[،] له روژه نیونې څخه وتلي نه بلل کېږي. ددغه درانده قرآني آیت مانا او پایله داسې ده:

«ای د ایمان څښتنانو! روژه، لکه هغسې چې تر تاسې دمخه امتونو فرض شــوې وه[،] پر تاسې هم فرض شوه. څو مو نفسونه په هغې له گناهونو وساتل شئ.»

سره له دې چې د روژې پر فرضیت چې څه مهال رافرض شوه؟ توپیرونــه شــته. خــو پردې یوه ټکي د ټولو نظر یو دی چې د (قبلې تر بدلېدو) وروســته د هغــې د فــرض

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدو کريم آيت د نزول وياړ موندلی دی. د پورتني درانده آيت له سپېڅلې پايلې نــه په ډاګه برېښي چې د محمدي صلی الله عليه وآله وسلم تر سپېڅلي دين د مخه پــه نورو مخکنيو دينو کې هم روژه فرض وه[،] آن علما په دې کې د نظر يووالی لري چې د حضرت ابوالبشر آدم صفی الله عليه السلام په شريعت کې هم روژه فرض وه.
مطلق پوه سپېڅلي حضرت ذات جل و علی پر هر مهال او هر زمان د نړۍ د ولسونو د ټينګښت او پايښت له پاره د هغه مهال او هغه پېر د غوښــتنو لــه مخــې د همــدغو ولسونو اوامتونو د ژوندوني اړتياوو اندول آسماني دينونه ټاکلي او دا هــم د حضــرت الهي د احکامو په غوښتنو کې راځي چې انسان هومره چې ګام په ګام د پرمختګ او بشپړتابه پر خوا تللی او وار په وار يې نېکه لاره او روزنه غوره کـړې، ورســره ســم د بشري اړتياوو يوه برخه له منځه تللې پر ځای يې نورې اړتياوې رامنځتــه شــوې دي چې د دينونو نوی والی هم پر همدې بنسټ د لوړ سبحاني حکمت له مخې اړين شوی دی. نو په دې ډول د آدم عليه السلام له پيدايښته د پرتمين الهي اســتازي حضــرت محمد آخرزمان صلی الله تعالی عليه وسلم تر پيغمبر کېدو پورې د بشر بېلابېلو ډلــو ته د حضرت باري تعالی جل و علی له لوري ګڼ استازي او د لوړ درنښــت شــريعتونه راستول شوي دي. او په دې ډول د محمدي ځلا صلی اله عليــه وســلم تــر بختــورې راڅرګندېدنې پورې انسان د هرډول لوړېدنې او پوهنې بشــپړ وس او وړتيــا چــې د خبرو ځای په کې نه شته[،] موندلی، او خپلې لومړنۍ ښوونې او روزنې يــې بشــپړې کړې او د بشپړتابه ددغې ځلا چې په برېښېدو يې تر ابده بلې ځلا ته اړتيــا پاتــه نــه شوه[،] د راڅرګندېدو وړ وګرځېد. نو دلته و چې پر دغه بختور مهال د نبوت د هغــه سالار او د رسالت د پلاز د هغه ښايست[،] د رسولانو د وياړ خاتم الانبيا عليه افضــل التحايا د پېغمبر کېدو غږ خپور شوی چې دده غوره سپېڅلی شــريعت د شــريعتونو بشپړوونکی، او په کې راغلي حکمونه يې د انسانانو د هــر ډول اوســنيو، او تېــرو، او راتلونکو اړتياوو او نېکمرغيو منونکی او ژمندوی دی. او څرنګه چې د محمدی صــلی الله عليه وسلم د رانه شريعت بنسټ پر بشري طبيعت او انساني فطــرت ولاړ دی نــو ځکه دا سپېڅلی شريعت او دا نبغ واټ چې پر پېيلتابه يې فخر او وياړ کوو لــه هــېڅ ډول شک او شبهې پرته د قيامت تر ورځې تينګ او پر ځای دی، او بل شــريعت تــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېڅ اړتیا نه شته. خو څرنګه چې نور شریعتونه د زمان پر غوښــتنو ولاړ وو[،] نــوي کېدل یې اړین راختل.

دلته ده چې د روژې د فرض والي اساس او بنسټ هم بشري طبیعت غوره کــړی دی. ځکه که بنیادم کال دولس میاشتې پر همدا یوه ډول او یوه بڼه په خوړلو او څښــلو او جسمي غوښتنو بوخت شي[،] ځناور طبیعت یې مستېږي [او] د نفساني خونــدونو او شهوتونو لپاره یې غوښتنې او هڅې لا ډېرېږي. او پر بدن سترړیا او لټي راځي[،] ناوړه اغېز یې ذهني ځواک هم ځپي او د ماناوو پوهېدو او رڼښتیاوو تــه د رســېدو لار نــه ورکوي او په دې توګه انسانیت چې په خپله بڼه کې اصل بلل کېږي[،] د پرښته والــي له لوړې څوکې د ځناورتوب ژورې کندې ته لوېږي. لکه هغسې چې جناب (ســعدي) چې د عارفانو په مخکښانو کې راځي[،] فرمایي:

شعر

تش ته ځکه له حکمت یې
چې په نس تر پزې ډک یې

له هغو هوښیارانو چې د اسلام په نعمت ویاړلي او د ایمان پر ســپېڅلی بــاور درانــده شوي او په نعمت پالل شوي[،] پټه نه ده چې روژه د عبادتونو سرلارې ده. پر روحاني ګټو سربېره چې لري یې، جسماني ښېګڼې یې هم خورا ډېرې دي. یــو عــرب شــاعر وایي:

تَنَقَل فَلَذاتِ الهوا فی اِلتَنَقَلُ

نو دا څومره خوند او نعمت دی چې سړی بشپړې دولس میاشتې په پوره آزادۍ سره سهار، غرمه، مازیګر، ماښام خوري او څښي [او*] نابېره یوه میاشت راشي چې په هر ډول ورځ کې بېخي نه څه خوري او نه څه څښي. خو ورسره جوخت پر هر ډول شپه د خوړلو آزادي لري. دا د ژوندانه تَنَقُل [اوښتون*] دی چې خورا خوندونه لري.

د حضرت نبوي صلی الله علیه وسلم په سپېڅلي حدیث کې راغلي چې: «روژه یوازې د څښتن د خوښۍ له پاره نیول کېږي. ځکه هغوی چــې روژه نیســي بشــپړ د ځــان ښودنې له ککړتیا پاک وي.» دا هم جوته ده چې تر ټولو غوره عبادت له ځان ښــودنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر ته عبادت دی او څرنګه چې په رزوژه کي ځان ښودنه نه شته نو ځکه په عبـادتونو کې تر ټولو غوره ده.

په دې ډول نو د پېرزوګانو رمضان له خپلو ټولو لوړو نېکمرغیو او پېرزوینو سره مـوږ ته د راتګ ویاړ رابښلی دی. (سراج الاخبار افغانیه) د زړه له کومي خپلو ډېرو ګرانـو لوستونکو او درنو هېواوالو ته مبارکي وايي او د خپل ویاړل شوي پر رېښـتیاوو خبـر ستر سپېڅلي متبوع دینپال اعلیحضرت ټولواک د عمر او بخت د اوږدېدو او د روغتیا او پر تم او برم د ډېر ېدو په بې ریا دوعا دا مقاله پای ته رسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عظیم الشان قرآن

او د هغه له پاره د اعلیحضرت ټولواک چوپړونه

د محمدي صلی الله علیه وسلم د ژغورل شوي امت غږي تر ټولو ســپېڅلي حضــرت واجب الوجود ذات جل و علی پر داسې ناپایه درنښت او بخت هسک اوسرلوړي کړي چې د نړۍ تول امتونه یې په رخه او حسد کې دي. په شریعتونو کې یو شریعت هم د راڼه محمدي صلی الله علیه وسلم شریعت هومره د ربښتیاوو، او نیــاو [عــدالت*]، او آزادۍ، او برابرۍ لارښوونه نه ده کړې. د اسلام سپېڅلي دین د راڅرګندېدو له هماغه پیله د نړۍ نیونې او له ټولې نړۍ نه د یوه دولت، یوه حکومت او یوه غوره مدني فاضل ستر ملت د جوړونې له وړتیا سره راغلی دی او که د عظیم الشاًن قرآن په ماناوو کې په ځیر لرلیدونکی نظر او د پوهې او پوهنې په زور څېړنه او پلټنه وشي[،] د ا مفهــوم په کې ښکاره او جوت او د بیان له اړتیا پرته راڅرګندېږي. او که چېرې ددې سپېڅلي الهي قانون حکمونه پر هغه د ایمان څښتنانو ګام پر ګام منلي او پلي کړي وای[،] هېڅ شک نه شته چې تر دې دېر پخوا دا غوره پایله راڅرګندېده. ځکه کریم قرآن حــق، نیاو، نېک اخلاق[،] ورورګلوي[او] برابري چاردود ټاکلي. او کینه او رخه او بُغض او بې کاري او بېخبري یې په غوخ دول بنده کړې[،] اقدام، تشبث[،] زیار او کار یې لارښود او مشران ټاکلي او سستي[،] لټي، ځای پر ځای ناسته[او] غفلت یې بند کــړي[،] پــر درواغو، غیبت، [او] بدو یې لعنت ویلی[،] د ځیزونــو پــه پیدایښــت کــې څېړنــه او پلټنه[،] او له اغېز نه اغېزمن شوي ته لار ایستل[،] او له ګردو ځیزونو کار اخیستل[،] او ددغو کاربدنو شکر او ثنا ادا کول یې په واجبونو کې راوستي. توره او قلم یې د دین د اوچت الوت دوه ستر وزرونه ګڼلي [دي]. نو که دا عظیم الشاًن قرآن له خپلو دې ټینګو سپېڅلو حکمونو سره نړۍ ښکېلوونکی نه وي[،] نور به کوم حقوق، کوم قانون او کوم دستور پر نړۍ د خپر بدو وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ټکی یوازې هماغه ستر سیاسي لاربنود موندلی و او بس چې په لویو هڅو یې پیـل کړی او خپل ولس ته یې یا د هغه د منلو او یا ورکېدو ارشاد کړی و. خو له دې خبر نه و چې دې ګوتڅنډېنو ددغې ټینګې سپېڅلې رسۍ پر نیوونکود هڅاندۍ له پاره خورا لږ اغېز هم ونه کړ او تر شونډو لاندې یې موسکاوې وکړې. ځکه چې د عظیم الشأن قرآن د حکم له مخې یې د قیامت تر ورځې د هغه پر ټینګوالي ایمان راوړی دی.
که وغواړو چې د نړۍ او په هغې کې د شتو موجوداتو د حضرت پیـداکوونکي د سـتر قرآن ښېګڼې او لوړتیاوې بیان کړو نو بویه چې پر ابد او ازل او پر ټولو ناپایه کاینـاتو وغږېږو چې دا هم له تصوره لوړه خبره ده. ځکه دا هرڅه د کتابونو ددې ستري مور پر لومړني مخ راغلي دي[،] نو ځکه دلته موږ پر همدومره یوې سریزې بسنه کـوو[او] د نیاومن او دینپالي ټولواک اعلیحضرت (سراج الملة والدین) د هغو لوړو هڅو یوه برخه چې ددې مبین کتاب د ساتندویې چوپړۍ په لړ کې یې کړي[،] د خبر بـدو لـه پـاره وړاندې کوو او په دې تړاو د هغه لیک متن چې د اطلاعاتو ادارې [وزارت*] لـه خـوا زموږ په عاجز نامه ادارې ته رارسېدلی[،] کټ مټ د خپلو خوښیو او ویاړ پر پاڼو راوړو.
او د همدې لیک لوستل به ګرانو لوستونکو ته جوته کړي چې زموږ سـتر زړونـو تـه نژدې سپېڅلی دینپال مهربان ټولواک ذات په دې برخه کې څـومره د نـړۍ هـومره ارزښتناکې شاهانه هڅې کړې او لا کوي یې:

د لیک متن

د سراج الاخبار ښاغلی وړ ستر دروند سر مدیر محمود بېګ خان لـه خبـرو د پـاک څښتن په خوندیتابه او ساتنه کې [او] د اسلام پر شتمنۍ دروند او سرلوړي اوسئ[.] د لوړ همایون ټولواک له پلرینو پېرزوینو څخه د اطلاعاتو ادارې له اړوندو چارو څخه یوه چې د بیت القرآت مدرسې دي- د ۱۲۲۳ [۱۳۳۰*؟] کال د رمضان المبارک پر ۲۸ نېټه د [هغوی*] د پېروزوینو له حضور نه د حضرت نایب السلطنه صـاحب پـه نامـه فرمان صادر شوی و- دا چې لوړ پرتمی ګران نېکمرغـه او د بختونـو څښـتن نایـب السلطنه سردار نصرالله خان چې څښتن دې یې وساتي[ـ*] څرنګه چې اعلیحضرت سراج الملة والدین پرله پسې د حضرت خاتم النبیـین د مبـین دیـن د پرمختیـا او ښېګڼې په هڅه کې دی[،] نو ځکه زموږ لوړ سم بر ښېښېدونکي نظر ددې غوښتنه وکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې بويه د ټولواک په هځو او هاند سره د افغانستان د خداى ورکړي دولت د خــاورې په ښارونو کې د حضرت الهي د کلام حافظان ډېر شي او ګټه يــې خــاص او عــام تــه ورسېږي[،] نو په دې حال کې سملاسي چې کوم څه موږ منظور کړي او اړيــن بللــي دادي چې مدرسې جوړې او پرانستل شي او پاخه او سم حافظان د حکومت لــه خــوا وګومارل شي او په هر ولايت کې د وګړو او ښوونکو او طالبانو شمېر روښانه او لګښت او تنخواه ټاکلې وي[.] سملاسي په پلازمېنه کابل کې څلور تنه ښوونکي حافظــان او څلوېښت تنه طالبان که بينا وي يا نا ليدونکي منظور شــول[،] تنخــواه او لګښــت او پالنه مو يې په لاندې ډول تجويز کړه چې د سلطنت له لوري پر مدرسې ولګېــږي او حافظ محمد حسن دې چې کله په کابل کې وي[،] يو ځل په اوونۍ کې دغې مدرسې ته د ارزونې له پاره ورشي. راته ګران [سردار نصرالله خان*] ته اوس په کار ده. چــې ډېر ژر ددغې چارې ولکه ډېر ژر په پورته بنه د امين الاطلاعات [د اطلاعاتو وزير؟*] لوړپرتمي صادق ناظر محمد صفر خان تر څارنې لاندې چې دغه ناظر د څلاند حضور [ټولواک*] له خوا ددغو مدرسو مسوول او پلټونکى ګومارل شوى[،] چمتــو کــړي او تاسې هم پرله پسې د مدرسې حال اخلئ او دغه ناظر ته لارښوونه شوې چې پــه دې اړه معلومات که د اطرافو وي او که د پلازمېنې په دوو دوو مياشــتو کــې حضــور تــه وړاندې کړي   همدومره

د حافظانو د لګښتونو جدول

د مدرسو منظوري لومړى ځل درې کاله[،] دويم ځل شپږ کاله له همايوني حضوره لارښوونه شوې چې په دې موده کې [ترې*] بشپړ حافظ جوړ شي[.] خومره نېکمرغه دى[هغوى چې*] بــرى ليــک تــر لاســه کړي[.] هغه نغدې پيسې او جنس دې چې حافظانو ته ټاکل شوي کال پر کال له دولته تــر لاســه کــړي. همدومره	
هر طالب ته دې تر هغو چې په مدرسه کې لوست کوي ورکړ شي	
د سان کميس او تر کميسه لاندې جاکټ	۳ جوړې
جوتي [؟*]	۱ جوړه
منديل [انرى څادر؟*]	۲ دانې
ماهوتي خولۍ	۱ دانه
پسرلنۍ پنبه لرونکې چپن	۱ دانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابلی پوستین	۱ دانه
د میوې له پاره نغدې پیسې	۱۲ روپۍ
د شپې او ورځې خواړه لکه پلو او ښوروا او ډوډۍ او نور حواله دي	
د مدرسې فرش د اړتیا هومره لکه ټغر او خاف[؟*] او توشک منظور دي	
د ژمي په دریو میاشتو کې شپږ خرواره سکاره د طالبانو د لګښت له پاره ورکول کېږي	
تېل او څراغ او ګوګړ او پنبه او کوزه او د اوبو مسین کټوری [جام*] ټول منظور دي	
د بسترو د جوړولو له پاره دوه تنه د شریف قرآن د حافظانو د چوپړ په موخه چې دولس تومانه تنخواه لري[،] مقرر دي	
څلورو ښوونکو ته د کال ۱۸ تومانه چې ۴۸ پاخه تومانه کېږي مقرر دي له خوړو سره	
دوو پخوونکو ته ۱۸ تومانه مقرر دي چې ددغو طالبانو خواړه ورپخوي	
د مدرسې د پاکولو له پاره خدمتګار د صفایۍ له دفتر نه مقرر دی	
آن چې پکی [په برنۍ اصطلاح پنکهی*] او جارو د دولت له خوا ټاکل شوي ورکول کېږي چې په تولیز ډول د طالبانو خاطر ټول وي	

د ښښتن د سیوري حضرت اعلیحضرت د فرمان تر صادرېدو وروسته د حضرت نایب السلطنه صاحب د سپارښتنې له مخې سملاسي د حافظانو یوولس مدرسې په یوولسو ولایتونو کې منظور شوې[،] په دې ډول[:*] د جلال آباد ښار- د غزني ښار- د کندهار ښار- د فراه ښار- د پشت رود ښار- د هرات ښار- د میمنې ښار- د بلخ ښار- د بدخشان ښار- د خان آباد ښار- پلازمېنه کابل- په هره دغه مدرسه کې ښوونکي او د طالبانو خدمتګاران او لګښتونه او خوراک او کالي او نغدې پیسې او جنس [په*] یاده شوې [ښه*] منظور او مقرر او د لوړ همایون د فرمان له مخې اجرا شوي او دي[.] ددغو مدرسو دټاکنې موده د مهربان حضور له لوري نهه کاله غوره شوې[،] اوس یې پوره پنځه کاله تېر شوي او په دې موده کې یو سل او شپاړلس رسېدلي حافظان له دغو مدرسو نه د قرآن د حفظ له شتمنۍ او له نغدې تنخواه او جنس سره وتلي دي او که ښښتن غوښتل ددې نېکمرغه سیچقان ئیل کال [له ترکي ژبې څخه د «موږک کال» په مانا*] تر پایه به نور دېرش حافظان هم بشپړ شي.

هغه کسان چې د حافظۍ لوستونه یې بشپړ کړي په دې ډول دي[:*]

د ولایتونو او پلازمېنې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حافظانو د شمېر نوملړ

د جلال آباد مدرسه د مشرقي د لوی حاکم ښاغلي سردار محمد عظیم خان تر پالنې لاندې	۲ تنه
د غزني مدرسه د ملکي ډګروال ښاغلي امیر محمد خان تر پالنې لاندې	۴ تنه
د کندهار مدرسه د نایب الحکومه او ملکي نایب سالار ښاغلي سردار محمد عثمان خان تر پالنې لاندې	۱۳ تنه
د پشت رود مدرسه د میرزا علي جان باز تر پالنې [،] د حاکم محمد علي خان تر څارنې لاندې	۱ تن
فراه د حاکم فتح الله خان تر پالنې [،] د حاکم عبدالرحمان خان تر څارنې لاندې	۱ تن
هرات د ملکي جنرال نایب الحکومه ښاغلي محمد سرور خان تر پالنې لاندې	۲۲ تنه
میمنه د حاکم ښاغلي عبدالرحیم خان تر پالنې لاندې	۱۰ تنه
بلخ د نایب الحکومه او ملکي نایب سالار مرحوم سردار عبدالله تر پالنې لاندې او اوس د نایب الحکومه سردار عبدالوهاب خان تر څارنې لاندې	۱۴ تنه
بدخشان د حاکم ښاغلي محمد اسحاق خان تر پالنې لاندې	۱۰ تنه
خان آباد د حاکم ښاغلي محی الدین خان او مخکني دفتري[؟*] میرزا محمد اسلم تر څارنې لاندې	۱ تن
پلازمېنه کابل د اطلاعاتو د ښاغلي امین [وزیر؟*] صاحب تر پالنې لاندې	۳۸ تنه
د ټولو ټول شمېر	۱۱۶ تنه

څرنګه چې د شریف قرآن یادول ګران کار دی[،] په دې موده کې چې یو سل او شپاړلس حافظان راوتلي[،] ویل کېږي چې [دا*] د حضرت اعلیحضرت له برکتونو د ډېر ذات د پاملرنې له امله چې هر کال یې د دولت له خوا د زرګونو روپیو لګښت منظور کړی[،] موخه یې د شریف قرآن د پوړیو لوړتیا او د حافظانو په ټېر کې دننه د رباني کلام ساتنه ده [چې ورسره*] د وطن بچیان د دین په لویه شتمنۍ سرلوړي کوي[،] پلار به هم پر خپل اصلي زوی دومره مهرباني ونه کړي[.] دا خبرې په دوعا پای ته رسوو چې ای څښتنه ژوندی دې وي د افغانستان ځوان او نېکمرغه پاچا او تل دې وي د افغانستان له سعادتونو او نېکمرغیو ډک دولت اللهم امین د ۱۳۳۰ کال د رجب المرجب میاشتې پر نهمه ولیکل شو[.]

د اطلاعاتو دفتر د چارواکي

میر محمد یوسف عرض

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روژې د بختــورې میاشتې هرکلی او د عظیم الشان قرآن د ختم مراسم

د تېرې سه شنبې پر پنځو بجو چې د شعبان المعظم ۲۹ وه[،*] که د حضوري چمــن لور ته په چکر یا ننداره وتلي وای[،*] د یوې خورا لوړې ســپېځلې پرتمینـــې دینـــي منظرې په لېدو به ګوته پر غاښ پاتې واست. له تېرو دوه دریو ورځو په دغه خوښـــې زېږوونکي چمن کې یو لږ چمتووالی او ارزښتناک سمبالښت لیــدل کېــدې. ددغـــې ورځې پر پنځو بجو مو د چمن مخ تر عادي حالت ډېر ځلاند او پــرتمین او وړانګـــین وموند. د دودیز مازیګرني کېږدۍ کوټ ترځنګ یوه خورا پــرتمین ډېــره لویــه منــا [سایبان*] درول شوې چې دغه منا پر فرشونو او څوکیو او رنګینو دسترخوانو پسولل شوې وه، او پر ها بله خوا هم ډېرې ښې منظمې او غوره کېږدۍ په ښه ترتیــب درول شوې وې[،*] د چمن له مازیګرنۍ سیمې ګرد سیمي دیوال تاو شوی پر هــر لــوري د بري طاق ته ورته مصنوعي دروازو چې پر ګلنارو [سرو*] او سپینو ټوکرانــو ســینګار وې[،*] احاطې ته د ننه وتونکې لار کار ورکاوه. د غوره چمن په دې تاو شوې ســیمه کې د ملکي او پوځي څوکیو د خاوندانو او عالمانو، او اشــرافو او مخــورو پــه ګــډون درندې څېرې چې ټول د فراک کښت په یو رنګ او یو ډول رسمي کالیو کې وو[،*] لوړ رونق او غوره منظر جوړ کړی و. او په ولس کې چې نندارې ته ورتــول شــوی و یــوه تلوسه او اندېښنه وه! چې دا به څه وي؟ څه به کېږي؟ ټولې پوښتنې او ځوابونه! اوس نو که موږ د یوه پلار او د هغه د کوچني زوی خبرو ته غوږ شو نو موضوع روښانېږي:

زوی د کوچینوالې په پاکې مینې او بې باکۍ دې ټولو رسمونو او سینګارونو ته ګــوري وایي:

- پلاره دا دومره تیاری، او جوش او شوق د څه له پاره دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلار- زویه! د اسلام پاچا د دولت له ټولو غړو او مخورو، او د رېښتيني ولس [لـه استازو*] سره د روژې د سپېڅلې مياشتې په تمه او هرکلي چــې د پاچايـانو د پاچا، او د کون او مکان د هستوونکي اطاعت دی[،*] دلته راټول شوي دي.
هو، هوا دې خبرو ددې چارو ځرنگوالی د نظر خاوندانو ته تر څه ځايه روښانه کړ.
خو دا ټوله ښکلا او سينگار، او دا ټول شوق او بې بـاکي، او دا ټـولې کېـږدی او شکَّری، او دا ټولې رڼاوې او ځلاوې دداسې يوې بختورې مياشتې د هرکلـي لـه پاره دي چې زړه سواند ذوالجلال هستوونکی پر دې بختوره مياشت روژه نيونې ته د مسلمانانو پر لارښوونه ستري نېکمرغی او گټــې وربښــي. د افغانســتان د مسلمانانو ستر دينپال او نياومن ټولواک خپل ټول دولتي شخصيتونه او هيوادني مخور او نېک باوره ولس او سرښندونکي سرتېري د حضرت رب العـزت ددغــې پرتميني لارښوونې اطاعت ته په رسمي ډول رابولي!
تېرکال مو د سراج الاخبار افغانيه په لومړی گڼه کې چې د خپرېدو لومړنی پيـل يې و[،*] د روژې د مبارکې مياشتې په لومړيو لسو ورځو کې د عظيم الشــأن قرآن د ختم پر مراسمو معلومات وړاندې کړي وو. پر دې نېکمرغه کـال ســراج الاخبار افغانيه د خپل ستر سپېڅلي پاچا د اعليحضرت ذات پر روغتيـا زرځلـه شکر او ثنا وايي [او*] د خپلې دې گڼې پاڼې چې ددې گرانې ورځپاڼې د عمــر د لومړني کال وروستی گڼه راځي بيا له ښېگڼو ددغو ډکو مراسمو پــر ځرنگــوالي ښايسته کوي:
زموږ ستر هوښيار او پر دين ټينگ پاچا اعليحضرت ذات پر خپلې دې پاچــايي بلنې او مېلمستيا د روژې د فرضوالي د حکمونو پـاکوالی او ســتروالی د افغـان دينپالي او پر احکامو بلد ولس سترگو ته ورځلوي. دا لوړه پاچــايي بلنــه خــورا فضايل او ښېگڼې لري. لومړی له خپلو ټولو شاهي اتباعو سره په گډه پــه خــورا مينه او خوښی د الهي فرمان د منلې هرکلی؛ بل له مغفرتونو د ډکــې روژ ې پــر لومړيو لسو ورځو د مسلمانانو له يوې لويې ډلې سره په گډه د حضرت خيرالانام عليه افضل الصلواه والسلام په سنتو تراوو [تراويحو*] کې د حضرت ملک العلام د سپېڅلي کلام ختمول؛ دريېم د اسلاميانو د يوه ستر پرتموال او برموال او لــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرفونو ډک پاچا له خوا خپلو ټولو رښتينو وګړو ته له سخاوت او احسانه د يوې ډکې مېلمستيا جوړېدل، [؛*] څلورم له عادي وګړو، او مشرانو، او چارواکو سره په ګډه پر يوه ځای روژه ماتی،[؛*] او بيا په ګډه د عيدګاه ستر جامع جومات ته تلل او په يوه خورا لويه جمعه کې د ستر قرآن له تلاوت سره د تراويحو سنت لمانځه ادا کول. پر دې معنوي سپېڅلتياوو سربېره يو حساس سياسي او ټولنيز ټکی هم په کې شته چې د پوهې د څښتنانو مخې ته لکه د لمر روښانه دی.

اوس لږ ددې سپېڅلو مراسمو له پاره پر نيول شويو ترتيباتو او سمبالونو غږېږو: لومړی به هغه وکړو چې دغه سيمه درته انځور شي[.*] د ښايسته چمن نږدې شاوخوا پنځه جريبه ځمکه د يوه سيمې ديوال په غېږ کې چې څوک ترې ننوتلی نه شي، او خنډ او ډال يې هم ترمنځ نه وي چاپېر شوې[.*] دې تاوشوې سيمې ته د بري طاق په څېر له دريو دروازو نه چې يادونه يې وړاندې وشوه[،*] د جنوب او شمال او ختيځ لورو څخه ننوتل شوني دي. د تاو شوې سيمې شمالي خوا ته يو نېغ تجير درول شوی چې مخې ته يې خورا پسولل شوې او غوره کېږدۍ په يوه نېغه ليکه او منظم ډول د مېلمنو د هوسايۍ او اوداسه له پاره درول شوې دي. زموږ مهربان پاچا اعليحضرت ذات له هغې ډېرې مهربانۍ چې پر خپلو ملګرو شاهي خادمانو يې لري[،*] امر کړی ټول هغه څيزونه چې ګران مېلمانه ورته اړتيا ولري چمتو شي[او*] هره کېږدۍ د بلل شويو د هوسايۍ له پاره په فرشونو او څوکيو او ميزونو او څراغونو او سګرټو ښکلې شوې او په کې چمتو شوي دي. هرې کېږدۍ ته تشناب او د اوداسه خونه هم چمتو شوې ده. د اعليحضرت پاچايي ذات د هوسايۍ کېږدۍ د نورو کېږديو د ليکې په منځنۍ برخه کې لکه شوې ده. او پر ښۍ او شمالي خوا يې د سترو شهزادګانو کېږدۍ او تر دوی وروسته د نورو درنو څېرو کېږدۍ درول شوې دي.

اوس چې دلته د کېږديو يادونه وشوه. ددې کېږديو د ځانګړتياوو له انځورولو مو چې د اعليحضرت پاچايي ذات له خوا اخترع شوې[،*] ډېره ونه شوای کړای. څرنګه چې زموږ هوښيار زړونو ته رانژدې ټولواک تل د خپل شاهانه هېواد د حالت پلټنه او کتنه په همايوني پام کې ساتي. او ډېرځ وختونه په ګرځېدو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي[،*] نو يې وړ وبلله چې د دوی د خيريت سفرونو کېږدۍ داسې سمبال شـــي چې د هوساينې د اړتياوو ټول شرايط ولري. نو ځکه يې په شاهانه ښکلا ځو ډوله زړه وړونکې او ظريفې کېږدۍ طرحه او ډيزاين کړې[،*] لارښوونه يې وکړه چې د پلازمېنې کابل په مبارک صنعتي پارک کې دې توليد شي.

خو لکه چې اوربدل شوي چې ها پلانکي باچا خپله کېږدۍ په زرو اوبدلې او مزي يـــې ورته له وربښمو، ستنه يې ورته له ملغلرو، او ديرَکونه او قُبِـه يـــې ورتـــه لـــه ســـرو او سپينوجوړه کړې[، خو*] دا په زري تارونو له اوبدل شويو او په ملغلرو له پېيل شـــويو کېږديو څخه نه ده. بلکې له خورا کلک او ټينګ جيم ټوکر څخه چې واورې او باران او سيلۍ ته ټينګه شي[،*] جوړه شوې او تر دې هم ډېر يې د لېږد پر مهال سپکوالی په پام کې نيول شوی دی[.*] ځينې دا ډول کېږدۍ د ګردې منا [مدوَر سايبان*] په بنه دي چې په جلا جلا لويوالي او ستروالي تولېديږي[،*] د ساري په ډول هغه خورا لويه منا چې په دې مبارکه مياشت کې د روژه ماتي له پاره د احاطې په منځ کې درېـــدلې نژدې دوه سوه پنځوس تر درې سوو څوکيو په کې ځايېږي. دا ګـــردې کېـــږدۍ دوې ښېګڼې لري چې هم دوبنی او هم ژمنی کېدلی شي. د ساري په ډول که بې تجيره وي دوبنی او که يې پر شاوخوا تجير راتاو شي نو يو لوی ژمنی دالان ترې جوړېږي. نورې داسې کېږدۍ جوړې شوې چې ورننه وځې نو ځان به درته هېڅکله په کېږدۍ کې ونه ايسي[،*] معمولاً به يو خورا ښايسته مستطيل مربع دالان ووينئ چې د هوسايۍ پـــر ټولو وسايلو سمبال شوی وي.

او لنډه دا چې د رمضان د روژه ماتي پر دې سيمه پر پنځو ځايونو د پاچايي نعمتونـــو رنګين دسترخوان غوړېدلی [دی*]. لومړی ځای تر يوې لويې منا لاندې دی چې پـــه منځ کې جوړه شوې[،*] کتار په کتار په کې مېزونه او څوکۍ ايښودل شوې دي چې د منځنۍ برخې بر سر يې پر ځانګړې پاچايي دسترخوان ښکلی دی[،*] دويم او درېيم ځايونه د (عصريې شرکت) لومړۍ او دويمه درجه کېږدۍ دي چې د سترې پاچايي منا پر ښۍ او شمالي لورې جوړې شوې چې د ميز پر سر دسترخوانونه او څوکۍ پـــه کـــې سمبال شوې دي. څلورم او پنځم ځايونه[،*] د ښايسته چمن پر مـــخ پـــر غوړېـــدلو فرشونو دسترخوانونه چمتو شوي چې لومړی ځای د عام ولس، او دويم ځای برېمنـــو

(c) ketabton.com: The Digital Library

منظمو عسکرو ته ځانګړی شوی دی. پر دې پنځو سیمو سربېره چې دننه په احاطه کې دي[،*] یوه بله ډېره پراخه سیمه هم تر دغې احاطې بهر د بېوزلو او اسکېرلو او مساپرو له پاره بېله شوې چې هلته پر دغو ورځړو د ډېر سخي پاچا د همت له شګَرَی خورا ډېر خواړه پېرزو کېږي.

د شعبان میاشتې له وروستیو نه د چمن ټول مخ او تاوراتاو واټونه یې د ښار او شاوخوا سیمو له زرګونو وګړو ډکېږي[،*] د ملکي او عسکري ځوکیو خاوندانو او علماوو او درباري مخورو او خانانو د فراک کېټ په رسمي کالیو کې پخپله د چمن مخ د ګلبڼ د رخې وړ ګرځولی و.

د ماښام تر لمانځه لس دقیقې دمخه کجورې [خُرما*] او یا د روژه ماتې نُقُل پر رابلل شویو ویشل کېدل، ټول خاص او عام وګړي د لمانځه ځای ته چې تر احاطې بهر په چمن کې جوړ شوی دی راټولېدل[،*] د مسلمانانو کتارونه کتارونه د ټینګ بنسټ بېلګې ښیي[،*] د روژه ماتي توپ له ډز او د محمدي صلعم د آذان له کېدو سره سم روژه پر یو څه ماتېږي او د ماښام لمونځ په یوه لویه جمعه کې چې له زرګونو مسلمانانو او د عظیم الشان هستوونکي له بندګانو جوړه وه[،*] ادا کېږي. تر لمانځه وروسته ولسي خلک له ختیځې دروازې، او چارواکي او اشراف او اعیان له جنوبي دروازې احاطې ته ننه وځي [او*] هرځوک پر خپلو ځانګړو ځایونو د خپل ستر زړه سواند[،*] د شفقت څښتن[،*] مهربان او ولینعمت ټولواک د پېرزو او احسان مېزونو ته په خوړو بوختېدل.

په رېښتیا چې د ماښام له لمانځه نه په راستنېدو د «انساني سېلاب[»*] دې منظرې چې یو د جنوب او بل له ختیځ لوري دغې احاطې ته ننوت[،*] سرړی ددې بختور حالت ستروالي او برم او پرتم ته د خورا سپېڅلي ذوالجلال پیدا کوونکي د ناپایه نعمتونو په شکرونو کې ډوباوه چې د هغې پېرزو له امله چې پر افغان او افغانستان یې لري داسې یو دینپال[،*] نیاومن [او*] ولسپال ټولواک یې ور په برخه کړی چې له خپل صادق ملت سره په ګډه د الهي امر هرکلي ته راځي، له خپل ملت سره ګډه روژه نیسي، له ملت سره یو ځای لمونځ کوي، له ملت سره یو ځای روژه ماتوي[،*] پخپله مېلمه پال شي او ولس د الهي امر پر ځای کولو ته ورمېلمه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځومره نېکمرغي! څومره نعمت!

لنډه دا چې چې تر څو روژه وروسته[،*] هر څوک اوداسه او د تراويحو لمانځه ادا کولو ته پاڅېده، او پوځ پوځ او ډله ډله وګړي د عيدګاه په ستر جامع جومات کې چې په خورا لويو ګيسي څراغونو- يعني د استلين په غازو رڼا شوی و[،*] ټولېدل [او*] کتارونه درېدل. تر ټولو ستر ښتن ته د برم او پرتم له خاوند يوه مسلمان پاچا سره په ګډه د عبادت له پاره ددې زرګونو مسلمانو وګړو ننداړې د هر مسلمان وګړي زړه د ايمان په پاکې رڼا له احساساتو ډکاوه او ځلاوه. څومره پرتمين دين! د څومره ښې عقيدې ښتن پا چا او ملت!

په دې ډول د نړۍ او په هغې کې د شتو موجوداتو د حضرت خالق د ستر قرآن ختم له مغفرتونو د ډکې روژې مياشتې په لومړيو لسو ورځو کې چې که خدای کول پای ته رسېږي.

څرنګه چې موږ دا له عاجزۍ ډکه مقاله ددې اړتيا له مخې چې وخت يې تېر نه شي او خپله ورځپاڼه مو تر شريف ختم دمخه ليکلې او خپره کړې[،*] که خدای کول د شريف ختم د شپې څرنګوالی به ددغو خورا سپېڅلو مراسمو له نورو جزيياتو سره په خپله څلرويشتمه ګڼه کې خپاره کړو، اوس په همدې درې دعاييه فردونو خپله مقاله پای ته رسوو:

الهي ته دا ټولواک زموږ ببدار
چې لاربنود دی د ولس په هر يو کار
هم و دين ته خدمت کړي او هم دونيا ته
لکه اوبه د مينې دی د ملت يار
ته ساته دی له بلاوو او فلک يې
پر غليم د وطن ټول کړه را ګوزار
آمين

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال، درویشتمه گڼه، ۷-۸ مخونه

ځانګړې مقاله

پوهنــه ــ ښوونځي

هغه دولتونه چې د حکومتو بنه يې تړلې [بشپړه شوې*]، او د (کاري وېش) پـر قاعده يې په دايرو [وزارتو*] ويشل شوې ده[،*] (د پوهنې دايره) يې چې د يوه خپلواک وزير تر څارنې لاندې وي[،*] ددغو دولتونو له مهمو برخو څخــه ګڼـل کېږي. د ساري په ډول لکه چې د کورنيو چارو وزير د هېواد په خاوره کې دننــه پر ټولو چارو څارنه کوي، او خپلې ټولې کوچنۍ او لـويې چــارې د منـل شــويو قوانينو او نظم له مخې ترسره کوي، او د ټولو کورنيو چارو مسوول وي[.*] دغــه راز د پوهنې چارو وزير پر ټولو هغو چارو چې په دولت کې له پوهې او پــوهنې او د هېواد په وګړو کې د هغې په خپرولو پورې اړه مومي[،*] څارنه کوي او لومړني، او رشديه [منځني*]، او اعداديه [؟*] او لوړ ښــوونځي جــوړ او پرانيــزي. ټــول مطبوعات او چاپخونې چې په هېواد کې رامنځته کېږي، او ټول ليکلي آثار چې دوی يې خپروي، د پوهنې ادارې تر څار لاندې وي. د پوهنې لوی مجلس او وزير يې په خپله په پلازمېنو کې وي، او په ټولو ولايتونو کې ادارې او څانګې لــري. د ښوونځيو پروګرامونه چې په هندي اصطلاح يې نصاب بــولي[،*] د پلازمېنــې د پوهنې د لوی مجلس له خوا د هر ولايت له حالــت ســره ســم جــوړ ېږي. هــېڅ ښوونځی يا چاپخونه، يا ليکنې د پوهنې ادارې له رسمي اجازې پرتــه پرانســتل کېدلی او جوړ ېدلی او خپر ېدلی نه شي. په ځينو هېوادو کې تياترونه او اوپــه را ګانې [Operas *] هم د پوهنې [وزارت*] تر نظر لاندې وي.

د هر دولت د پوهنې مجلس د دولت سياسي لورو او د هېواد او وګــړو بنســټيزو اړتياوو ته په پام سره په هماغه بڼه خپلو عمومي ښوونځيو ته پروګرامونه ټاکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ساري په ډول د (بریتانیا) د لوړ دولت د پوهنې مجلس هغه پروګرامونه چې په (اوسترالیا) لویه وچه او یا (کناډا) او یا (جنوبي افریقا) کې خپلــو مســتعمرو تــه جوړ کړي[،*] هېڅکله هم په لندن کې د دوی د ښوونځیو له پروګرامو سره ورته والی نه لري. ځکه په مستعمرو او تر ښکېلاک لاندې ســیمو کــې یــې د دولــت پولیتیک [کړنلاره*] هېڅکله دا نه غواړي چې ددغو ځایونو وګړي آن د خپلــې آزادي، واکمنی، مالکیت، او ملت حقونه زده کړي. بلکې هغوی ته باید داسې زده کړه ورکړ شي چې ناخپلواکي او بل ته غاړه ایښودنه او محکومیت یې تــر نظــره غوره راولي او ویې وروزي.

په یوه کتاب کې مې د یوه فرانسوي سیلاني له خولې واورېدل چې لیکل شــوي وو: «په اوسترالیا کې ګرځېدم. د ځنګله له منځه له یوه کلي نه بل ته تلم. د لارې په اوږدو کې مو د یوې ونې ترڅنګ د اوسترالیا د خپلو بومي وګړو یو هلک ولید چې ویده شوی دی. شاته له پراته بکس او د تمرین له سلېټې تختــې یــې چــې ورسره وه بر ښېده چې د ښوونځي زده کوونکی دی. په زړه کې مې انګرېزانو ته ستاینه او مننه راغله چې د پوهې او پوهنې نښې یې په داسې ډاروونکو وحشي ځایونو کې هم خپرې کړې دي. تلوسه او اندېښنه راولوېده. صبر مې وکــړ چــې هلک راویښ شي، او یوه شم چې چېرته او څه لولي. له څه ځنډ وروسته مــې دا هیله پوره شوه. کوچنی له خوبه پاڅېد. او ژر ودرېده غوښتل یې چې روان شــي چې زه یې خواته ورغلم او په مینه مې وپوښته:

- د ښوونځي زده کوونکی یې؟
- هو!
- څه لولې؟
- جغرافیا.
- ماشاءالله! آفرین! نو په نړۍ کې څو لویې وچې شته؟ زده کوونکي- پر پنځو لویو وچو د نړۍ پر وېش او د هغوی پر نومونو پوره خبرې وکړې. ډېر خوښ شوم. او چې ومې پوښته «په اروپا کې څو حکومتونه شــته؟» زده کــوونکي راته حیران حیران وکتل ویې ویل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- پر دې پوښتنه دې پوه نه شوم. زه په نړۍ کې يو حکومت پېژنم چې هغه د انګرېز حکومت دی.

ومې ويل- فرانسه، جرمن، روس او نور نه پېژنې؟

ويې ويل- ولې يې نه پېژنم، هغوی هر ټول[،*] د انګرېز دولت ولايتونه دي.

له دې مرکې پوه شوم چې خبره چېرته ده. او موخې يې څه شی او څه شی دي!...»

دا د هغو ښوونځيو د پروګرامونو يوه بېلګه ده چې د (پــی بليــک استريکشــن)[؟*] يعنې د دولتونو له خوا پر وګړنيزې پوهنې د څار [اداري*] له خوا د خپلو هېوادونــو د حال او احوال او وړتياوو په تړاو جوړېږي. ددې فرانسوي سيلاني لــه بېلګــې نــه پــر انګرېز دولت هېڅ ډول نيوه که نه راځي. آن دا چې دغه دولــت خپــل ټــول هنــر او مهارت ښودلی دی. داسې چې په هند کې يې همدا دود او اصول جــاري کــړي دي. د ساري په ډول د مسلمانانو يا هندوانو له پــاره داســې لــوړ پــوځي ښــوونځي چــې د انګرېزانو د کچې افسران او ارکانحربان ترې راووځي نه شته. نو ولې؟ ځکه تګلاره يې ددې غوښتنه لري چې لــوی افســران دې تــل انګرېــزان وي. دغــه راز د پنجــاب د ښوونځيو په پروګرام کې ديني سياسي فلسفه، او عقلي روزنيز علوم او کان پېژندنــه او لوړه انجنيري او نور هغه څيزونه چې يوازې يې ځان ته بېل کــړي[،*] نــه ليــدل کېږي.

نو پر همدې بنسټ د هر دولت پوهنه د هغه هېواد د تګلارې، او احوال او طبيعت لــه مخې د خپل هېواد د ښوونځيو پروګرام يعنې نصاب ټاکي چې پــر دې بنســټ د يــوه دولت د ښوونځيو پروګرام بل دولت کټ مټ منلی نه شي. او که ويې مني نو داسې به برېښي لکه سوالي کالي يې چې کله ډېر تنګ او کله ډېــر ارت وي[،*] اغوســتي وي چې وجود ترې ببخي ګټه نه شي پورته کولای. زموږ په ګران هېواد افغانســتان کــې زموږ د پوهې او پوهنې د څښتن اعليحضرت ټولواک تــر بختــورې پــلاز کېناســتنې دمخه د نوی بڼې د ښوونځيو ببخي نښه نه وه. د دوی تر پوهنپــال شــاهانه ســيوري لاندې په لوړه شاهانه سلطنتي پلازمېنه کې پر نويو قاعدو او اصولو ښونځي رامنځته شول. لومړني ښوونځي پر هر لوري جوړ او سمبال شول چې د ا د هېواد د نېکمرغيــو او پرمختګ له پاره د خير يو لوی فال بلل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هېواد په خاوره کې دننه اطرافي ولايتونه هم د پوهې او پوهنې عامېدو ته خورا اړتيا لري. خو زر ځله افسوس چې زموږ په ډېرو وطنوالو کې لا تر اوسه د نويو پوهــو د زده کړې او حاصلولو تلوسه او مينه پيدا شوې نه ده ، او تر اوسه يــې د خپــل ژوندانــه د مېوې يعنې خپلو بچيانو د ښوونې او روزنې ارزښت او درنښت بشپړ پېژندلی نــه دی. وګړی هر څه له حکومته غواړي[،*] حال دا چې لږ څه ورته پخپله هم لاس او پښــې خوځول په کار دي. د ساري په ډول که د کندهار، او هرات، او بلخ، او غزني، او جــلال آباد وګړي پر دې پوهېدلی شوای چې له پوهې او پوهنې نه دولت او وطن ته څه ګټــه رسېږي او د خپلو بچيانو پر راتلونکې يې غور کــړی وای[،*] هــر ولايــت د يــو دوو ښوونځيو لګښتونه او خرڅونه پورته کړي وای [او*] د هغو د بنسټ، او نظم او اصــولو او پروګرام په اړه يې له خپل سپېڅلي متبوع دولــت نــه د سمبالښــت او لارښــوونې غوښتنه کړې وای[،*] هېڅ شک نه شته چې دولت په دې تړاو ډېر ګټــور تجويزونــه سنجولی شوای. د پوهنې او ښوونځيو د قاعدو پراخول يوازې په دولت نه چې ډېر په وګړو پورې اړه مومي. هرڅوک چې بچی لري لومړی څيز چې په اړه يې فکر کــوي د بچيانو ښوونه او روزنه ده. که چېرې خپل همدا سوچونه په يوه غوره او منظمه بڼه په مهارت وکاروي[،*] او هغه پيسې چې هرکال يې د خپلو بچيانو د ښوونې او روزنې له پاره پر کاليو او د ملا پر تنخواه او خوړو او نورو لګوي[،*] په خپلمنځي پيوســتون را ټولې کړي [او*] د دولت په څارنه او سمبالښت يې پــر بشــپړو لومړنيــو او منځنيــو مسلکي ښوونځيو ولګوي[،*] البته چې خورا لوړې او غوره پايلې به رامنځته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ل
ومړی کال، درویشتمه ګڼه، ۸-۹ مخونه

سیاسي لنډیز

سیاسي نړۍ لکه د زنګي ویښته سره پېیلې ده، ته وا د ځمکې کُـرې خپلــه ټولــه مرکزي تودوخه خپلو استوګنو ته وربښــلې چــې وینــې یــې ورخوټـولې او غریــزې تودوخې ته یې داسې ځواک او وس ورکړی چې د طبیعي قوتونو په وړاندې یې ځانونه وسله وال کړي دي!

سره له دې چې د مرکزي جاذبې طبیعي ځواک له ځمکې نه د ځمکنیو موجوداتــو د بېلوالي ټینګ او کلک قواعد ټاکلي، خو بشریت دومره یاغي شوی نه دی چې دغــو حکمونو ته غوږ ونیسي! سره له دې چې د اوسپنې یوه ټوټه[،*] د لرګې یوه څانګه، لږ سرب او نور ځمکني څیزونه چې که د یوې چنې هومره درندوالی هم ولــري[،*] لــه ځمکې پورته کېدلی نه شي. حال دا چې بشر د ځمکنیو معــدني او نبــاتي جســمونو منونه منونه د الوتنې په وسیلو اړولي [او*] یو لوی دروند جسم تر دوه زرو مترو یا تر دې هم ډېر له ځانه سره له ځمکې جلا کوي او لرې یې بیایي! کــه څــه هــم طبیعــي قوانینو څو څو ځله له دوه زرو متــرو یــا تــر دې هــم لــه پورتــه یــا ټیــټ لــوړوالي راغورځولي[،*] خو چېرته! د بشر سرغړونه او طغیان هسې پوړۍ ته نه دی رسېدلی چې ددغو غورځونو او غوړتاوونو پروا وکړي! یو چې ولوېږي لس نور پورته ځي.

د دیو خوی رقیب له خوانه مې پناه په لوی څښتن ده
ښایي روڼ ستوری دغسې پر کوچنوټي پېرزو وکړي

تر دې هم بتره دا چې غواړي د آسیا او افریقا لویې وچې په اروپا واړوي! څومره زړهٌ، څومره تېری!... نو دا اروپا پر څه اروپا او آسیا پر څه آسیا شوې ده؟ هېڅ شک نه شته

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې طبیعت د ځینو قوانینو له مخې چې ټاکلي یې دي[،*] هغه اروپا او دا آسیا جوړه کړې ده. لکه دا چې په آسیا کې کجـورې [خرمـا*] او هېـل، او دارچینـــي او نـورې خوشبویی، او مېوې، او هاتي، او کوږ او اوښغاړی [شتر مرغ*] موندل کېـږي[،*] پـه اروپا کې یې پرته له دې چې یوه نیمه بېلګه د ځارویو یا بوټو په کوم بڼګي کې ولیدل شي نوره یې نښه هم نه شي موندل کېدای. دغه راز هغه ځیزونه چې په اروپا کې شته بېوزلې آسیا یې په خوب هم لیدلی نه شي[.*] د ساري پـه ډول سـره لـه دې چـې اروپاییان د ګڼو ښځو پر ودولو آسیاییان غندي[،*] په خپل هېواد کې یې یو نارینـه چې زور او زر ولري[،*] له یو میلیون ښځو سره تار جوړولی شي. په داسې حال کـې چې په آسیا کې د یوې ښځې مېړه، د خپلې مېرمنې د پړوني یوې پېڅکي تـه هـم د نامحرم نارینه په نژدې کېدو نه راضي کېږي[،*] اروپاییان د بال [د نڅا*] په مراسمو کې خپلې مېرمنې پر لغړو ټېرونو، مټو، شا او سر له یو بل سره د (فادریل) په نامه یوې نڅا کې تي پر تي او غاړه پر غاړه یو بل ته وړاندې کوي. په داسې حال کې چې د آسیا په ځینو ښارونو کې د (الکئول) - یعنې د شرابو په نامه ککړه زهرجنه ماده د درملو له پاره هم نه موندل کېږي[،*] د اروپا په کوڅو کې لکه ویالې بهېږي! په داسې حال کې چې که د آسیا د بېدیاوو یوې تورې کېږدۍ ته کوم وږی یا تږی ننه وځي[،*] د کـور څښتن ترې خپله ټوله هستي نه سپموي[،*] که د اروپا په کوڅو کې یـو څـوک لـه تندې یا لوږې بې حاله ولوېږي[،*] اروپاییان په دې تلوسه او اندېښـــنه چـې: «صـبر وګورم له تندې د سړي ساه څنګه وځي؟» کېوزي او ددې پر ځای چې پر یـوې مـړی ډوډۍ یا یوهٔ کټوري اوبو یې لاسنیوی وکړي[،*] په خورا تلوسه او مینه یې د ســاه وتلو ننداره کوي!

په دې ډول نو اروپا په خپل دې ډول بغاوت چې د طبیعي ځواکونو په وړاندې یې پیل کړی[او*] په دې ډول مدنیتو سره غواړي له آسیا نه اروپا جوړه کړي. تر دې هم بتره دا چې له آسیا نه د اروپا د جوړولو لار یې هم پر کنـــدهار، او هـرات، او کوشـک، یـا مشهد، او تهران او بغداد غوره کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آفرین پر دې باطل تصور[،*] آفرین پر دې ناشوني خیال!

دا دې ته ورته دی لکه چې یو ګاونډی بل ته ووایي. «زه غواړم ستاسې د کور دالانونه او پس خانې، او دهلیزونه وشکوم او د نورو ګاونډیو کورونو ته د تېرېدو یوه اوسپنیزه لار وباسم»[.*] لږ شک هم نشته چې دغه ګاوندی به دا کورګډي ونه مني. خو د کور ښتن به که دغسې یوه لار د خپل کور له پاره ګټوره او اړینه وبــولي[،*] دغــه ډول لاره د هغو قاعدو او اصولو له مخې چې ګتور ورته برېښي او کور یې ورسره د ورانېدو پر ځای ودانېږي[،*] پخپله جوړه کړي. خو تر هغو چې ساه په کې غرېږي د نــورو لار به په خپلو کورونو کې پرانیزي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نېکمرغه کوچنی اختر

د حضرت واجب الوجود جل وعلی دربار ته دې زرګونه بېشمېره او بې حده حمدونه او ثناوې وي چې ددې نېکمرغه کال بختوره روژه په خورا خوښۍ او ښادۍ تېره شوه [او*] بختور نېکمرغه کوچني اختر د خپل راتګ پېرزو راوکړه.

سل شکره چې دا راغی، سل حیفه چې ها ولاړه

په حق سره چې د سږني نېکمرغه کال د بختونو روژه په هغه ډول روژو کې وه چې هره شپه یې لکه د خوشحالیو د یوه بختور اختر په بڼه تېره شوه. لومړۍ لس شپې یې لکه د بختور اختر ګڼل کېدې چې نړۍ نړۍ عبادتونه، او عالَم عالَم فیضونه او برکتونه په کې ښکېل او اخښل شوي وو. د روژه ماتي پر خوښۍ او خوشحالۍ، او د هستوونکي خورا سپېڅلي ذات د لیدنې د هیلو پر خوښۍ[،*] یوه بله پرتمینه او لـه ستروالي ډکه خوشحالي هم موږ ربښتینو افغان وګړو ته رازیاته شوې وه چې هغه زموږ د هوښیار[،*] نېک کردار[،*] مهربان[،*] سپېڅلي ټولواک د لیدنې نېکمرغي وه چې د خپلې لوړې پلازمېنې له ټولو وګړو سره یې په ګډه روژه ماتی، او په ګډه ورسره د خپل څښتن د طاعت له پاره د عبودیت او بنده ګۍ څرګندونه وکړه. د اعلیحضرت (سراج الملة والدین) امیرالمسلمین او ظل رب العالمین تر دینپال سیوري لاندې د روژې د مغفرتونو میاشت د ځمکې او آسمانونو د یواځیني خالق په خورا ډېرو عبادتونو او طاعتونو، او د حضرت محمد الامین، صلواه الله علیه بمَلاَء السموات والارضین د متینې شرعې د حکمونو په خورا خوښیو او خوشحالیو کې تېره شوه او کوچنی اختر راغی. دا بختوره ورځ مسلمانانو ته یو لوی نعمت دی. او د اسلام په سپېڅلو ورځو کې ګڼل کېږي.

د حضرت پیغمبر صل الله علیه وآله وسلم یو شریف حدیث له ابن مسعود[سعود؟*] رضی الله تعالی عنه نه روایت شوی چې په فارسي کې یې مضمون په شډل ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې کېږي: «کله چې زما امت په صيام مياشت کې روژه نيســي او د اختــر پــه ورځ لمانځه ته ځي حضرت حق تعالی جل وعلی خپلو درنو ملايکو ته په خطاب کې وايي: «ای زما پرښتو! هر کارګر چې کار وکړي د خپل دغه کار اجر غواړي، زما بنده ګانو هم چې په صيام مياشت کې روژه نيولې او د اختر لمانځه ته تللي، خپل اجر غواړي. تاسې شاهدانې اوسئ چې ما هغوی وبښل».

نو ځکه د صيام روژه او د اختر له مغفرتونو ډک لمونځ دغه ډول نېکمرغی او د ښښنې پيغامونه لري. په تېره بيا چې د حضرت رب الانام دا عبادتونه د اسلام له يوه پوهــوال او دينپال ټولواک سره ، په يوه آزاد او خپلواک اسلامي هېواد کې، له شل دبــرش زرو مسمانانو سره په ګډه، پر يوه ځای او يوه مقام پای ورسېږي او بشپړ شي.

ددې نعمت ارزښت بايد وپېژنو. الهي شکر پر ځای کړو. يو بل تــه غبــږه ورکــړو، پــه روغبړ او لاس ورکولو سره د مينې او يووالي د برېښنا جــذبوونکې او دفــع کــوونکې لمبې يو د بل زړونو او ځيګرونو ته ورواستووو. ټول په يوه خوله او يــوه ژبــه د خپــل هېواد او خپلواکی پاينښت د زړه له کومي د احکــم الحــاکمين جــل و علــی د خــورا سپېڅلي ذات له دربار نه وغواړو. د خپلو اسلامي ورونو او هېوادو حالت ته چې د خپلو هېوادو له خپلواکی او استقلاله بې برخې دي[*] د عبرت نظر واوو. پر خپل حــال او احوال زرګونه ځله ثناګانې ووايو، د خپل آزاد او ســپېڅلي ټولــواک د اوږده عمــر او روغتيا دوعا چې د وطن د خپلواکی ښېګنې يې لکه د يوه زړه سواند ښوونکي موږ ته راښودلې، د رېښتينولی پر ژبو جاري کړو.

د هغه سپېڅلی دين ټول روښانه احکام چې د عالَم حضرت هستوونکي موږ په هغــه سره د دواړو نړيو د نعمتونو درلودونکي ګرځولي يو[*] لکه هغسې چې خــورا ګڼــې اُخروي ګټې په کې نغښتې. زرګونه ګټور سياسي او ټولنيز ټکي هم په کې پــټ دي: د ساري په ډول د هر محل اوسېدونکي د ورځې پنځه ځله د خپلو محلونــو پــه جــامع جوماتونو کې سره ټولېږي. خپل يواځينی هستوونکی په ګډه يادوي. د آخــرت ســتر ثوابونه ګټي. او ورسره جوخت له دې ټولېدنې نه د الفت او مينې او پېژندګلوی پايلــه راوځي چې د يووالي او ورورګلوی سپېڅلي ټکي ترې جوړېږي. د اوونی يو ځل د ټــو محلونو وګړي د ښار په يوه لوی جامع جوماتونو کې سره ټولېږي. د جمعــې لمــونځ پــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لویه ډله ادا کوي. یو خطیب یې په وعظ او نصیحت سره روغې لارې تــه ســموی. لــه ښېګڼو ډک دې کار سره د آخرت د نعیمو جنتونو وړ ګرځي. هم مهاله ورسره په یــوه لا پراخه کچه د یووالي او ورورګلوۍ خبره پخېږي. په کــال کــې یــو ځــل د ښــار او ورخېرمه کلیو وګړي په یوه لوی عیدګاه جومات کې سره ټولېږي. ټول د روژې د فطر صدقه بېوزلو ته ورکوي[،*] د مسلمانو وګړو یوه لویه ډله د بې اړتیا څښتن دوه ګونی لمونځ په جماعت کوي، خطیب خطبه وایي. ولس ته د خپلواک اســلامي ســلطنت او امارت شتوالی په یوه دبده او پرتم وریادوي. روغبړونه کېــږي [،*] لاســونه ورکــول کېږي[،*] د توپونو ډزې کېږي. عسکري موزیک هرې خواته ملي نغمــې غــږوي [،*] پوځي عسکر په خپلو خورا پرتمنیو رسمي درېشیو کې د عید ګاه په ستر جومــات او شاخوا کې د درناوي له پاره پر لیکو درېږي. عسکري او ملکي چــارواکي او مخــور او مشران او اشراف ټول په خپلو بشپړو رسمي کالیو کې شریف جومات ته ورټولېږي. د اسلام پاچا، او د حضرت خیرالانام د مبین دین ټینګوونکی پــه بشــپړ بــرم او پــرتم تشریف راوړي. د مسلمانانو د تکبیر نارې د رب العالمین د خورا سپېڅلي ذات دربــار ته لوړېږي.

ای سپېڅلی نجیب ولسه! او ای غیرتي او ټینګ قومه! موږ د اختر دې څو ورځــو او د روژې هغو څو مبارکو ورځو ته په عادي او بې غوره نظر ونه ګورو، او یوازې یې له سات تېریو ډک یو عبادت ونه بولو. ددې ستر الهي نعمت ارزښت او قدر چې پر موږ پېــرزو شوی وپېژنو. ځکه چې موږ د وطن د خپلواکۍ څښــتنان یــو، او د واکمنــۍ څښــتن خپلواک ملت یو، زموږ ټول دیني، مدني، سیاسي حقونه آزاد دي[،*] زموږ ســپېڅلي زړونو ته رانژدې خیرغوښتونکی ټولواک زموږ د خپلواکۍ او واکمنۍ د ساتنې له پاره خپلې ناپایه همایوني هڅې کوي او په عمومي دربارونو کې زموږ د خپلواکۍ دوعــاوې کوي. څومره نعمت! څومره نېکمرغي! څومره خوښي! څومره خوځښت!

یو ځل د خپلو شمالي او جنوب ختیځو ګاونډیو مسلمانو ورونو حال تــه نظــر وکــړو: هغوی د خپلو دیني مراسمو هغسې آزادي چې موږ یې لرو نه لري. د ساري په ډول په روسي ملکونو کې څوک د جومات خطیب کېدلی نه شي مګر دا چې روسي ژبــه یــې زده وي. قرآن لولي، خو د جهاد آیتونه یادولی نه شي. پوځ ته ورځي، خو د نورو د ګټو

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پاره. په سرکونو کې کار کوي. خو د پردیو د ګټو له پاره[،*] زده کړې کـوي. خـو د نورو د ګټو له پاره نو ولې؟ ځکه زموږ دغه ورونه د هېواد آزادي او واکمني نه لـري. د بل ولس او بل هېواد تر لاس لاندې او کېوتي دي چې نه په جنس، او نه په دين، او نـه په ژبه، او نه په رنګ کې هغوی ته هېڅ ډول ورته والی او تړاو نه لري. څومره فلاکـت! څومره مصيبت!

نو ځکه بايد موږ يوه شېبه هم بې شکره ونه اوسو. ځکه موږ د خپلواکی، او اسـتقلال، او واکمنی نعمت لرو. که لمونځ کوو نو په خطبه کې د خپل مسلمان پاچا سپېڅلی نوم آزاد يادوو، که عسکری ته ځو نو د خپل ځان او خپل هېواد د ګټو له پاره ځو، که پـر سرک له سهاره تر ماښامه کار کوو د خپل ځان او خپل هېواد د ګټې له پاره يې کـوو. موږ ته اړينه ده چې ددې نعمت د شکر او ستاينې تر څنګ[،*] ددې نعمت د سـاتنې له پاره هم ويښ، هوښيار، او له غفلت او لويی په څنګ واوسو[.*] د عظـيم الشـاًن قرآن پر حکمونو، او پر خپل دين او ايمان ټينګ شو. ټولواک، وطن [او*] ملت يو او يو وجود وبولو [او*] له خپله ځانه يې راتېر وبولو، او ډېر يې سپېڅلي وګڼو. د يـووالي او اتفاق تخم په خپلو زړونو کې د خپل وطـن او دولـت د سـاتنې لـه پـاره وکـرو او د پرمختګ او لوړتابه او آزادی حاصل راټول کړو. له بدو چارو او ټيټوالي چې ټولواک، او ملت او وطن زيانمنوي[،*] ډډه وکړو.

زموږ هوښيار سپېڅلی ټولواک زموږ او زموږ د وطن پر دين، او نـاموس، او شـرف، او سعادت، او پرمختګ او آزادی د زړه سوي لوی وزر او خپله مهربانه [او*] د مرحمتونو پلرنی غېږ پرانستې[،*] شپه او ورځ د هغو د خوندي کوونکو او لوړوونکـو وسـيلو د چمتو کولو له پاره خپلې پاچايي هلې ځلې کوي. موږ هم ځانونـه ددغـې مهربـانی او عاطفې وړ کړو [او*] په همت او غيرت او زيار کې زړونو ته د خپل راتېر پرمختګپـال سپېڅلي ټولواک پر پله سم شو، او د هېواد او خپلې ملي آزادی د ساتنې له پاره پـه مال او ځان، او زړه او وجدان زيار وباسو او په دې ځيزونو سره د خپل هېواد د پـاکې سپېڅلې خاورې او خپلواکی د غليمانو په سترګو کې چې د نړی د ودانولو، او په خپل مدني صنعتي ځواک له اروپا سره د آسيا د نښـلولو پـه پلمـه يـې لـه هـره لـوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکېلاکګر نظرونه را سیخ کړي[،*] د نهیلۍ او کوزګورۍ غشــي وتومبــو، او د هیلــو غشي یې د زیان او خوارۍ پر خاورو وغورځوو.
هو هو! که موږ ځانونه په رغاونې او ځواک سینګار او سمبال کړل[،*] د پلمه کوونکــو پلمې او د حریصانو د هیلو کنډولي به پر ډېرو مات شي.
څرنګه چې تر یوې بختورې او نېکمرغې روژې وروسته یوه وړانګین او ځلاند بختــور اختر ته ورسېدو[،*] نو څکه د نعمت د یادولو او د نعمت د شــکر د ذکــر پــه موخــه؛ (سراج الاخبار افغانیه) د بختور کوچني اختر د مبارکۍ په کارولوسره د یوې کــوچنۍ موعظې ددې څو کرښو د وړاندې کولو زړه وکړ. نور نو د خپل ستر زړونــو تــه راتېــر سپېڅلي پرمختګپال زړه سواند اعلیحضرت تولواک د عمر او د برم او پرتم د ډېروالي بې ریا دوعا د بختور کوچني اختر پر دې بریالۍ ورځ چې له خورا ارزښتناکو اســلامي مهالونو څخه دی[،*] د بنده ګۍ پر ژبو جاري کوو چې د پرتمین زړه سواند ملوکانــه ذات له روغتیا سره[،*] ملت او هېواد خورا ډېرو پرمختګونو او لوړتیاوو او نېکمرغیــو او بریو ته د رسېدو [قریرالعین؟*] ویاړ تر لاسه کړو. آمین.
پر دې ورځ د بریالي دربار د مراسمو په اړه به که څښتن تعالی غوښتل په راتلــونکې ګڼه کې خبرې وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي کال پای

د (محمود طرزي) عاجز قلم د رېښتنولۍ په نارو، او پر ماتغاړو تکو، او له ګرانښت په ډکو وجداني کرښو سره په خورا وياړ او خوشحالۍ او بشپړ شوق او نړه والي د **(سراج الاخبار افغانيه)** د ګرانې ورځپاڼې د لومړي کال بشپړېدل په خپلې دې څلرويشتمې ګڼې سره اعلانوي.

دنده سپېڅلې وي. د دندې هر څښتن چې تر خپلې وسې د خپلې دندې په سرته رسولو بريالی شي[،*] د کار دغه څښتن ته دا په نړۍ کې تر ټولو لويه خوښي او تر ټولو بختور بخت دی او بس.

دنده سپېڅلې وي. وظيفه [دنده*] تنخواه، او د دوعاوو ويل نه دي[،*] د دندې هر څښتن چې خپله دنده يوازې د هماغې دندې له پاره ترسره کړي[،*] پر دندې ټينګ بلل کېږي. او که بنسټ يې پر نورو غرضونو ودرول شي[،*] له دندې بهر ګڼل کېږي.

له خاورو سره ددې برابر تر ټولو خوار د عاجز قلم دنده به نو په عاجزۍ هېواد ته د قلم له چوپړ پرته بل څه وي! نو ځکه يې د خپل ستر سپېڅلي پوهنپال پلوي، او خورا زړه سواند او مهربان زړه ته راتبر پالونکي[،*] له پوهې او دين خبر ټولواک اعليحضرت (سراج الملة والدين) په سيوري کې د بل چا له ليکنۍ مرستې پرته په يوازې ځان خپله يو کلنه ليکنۍ دنده په خورا بري تر سره کړه.

زمونږ ستر پوه او پر دين ټينګ پرمختګپال ټولواک تر خپلې بختورې پاچايي پلازکېناستنې [جلوس*] راهيسې هماغسې چې يې د مدني ودې خورا ګڼ وسايل چمتو کړي[،*] په خپل شاهانه هېواد کې يې دغه راز د پوهې او پوهنې د ښکلي يار د را ځلولو کلکه هيله هم درلودلې [او*] په دې برخه کې خورا ډېرې برياوې او برياليتوبونه تر لاسه شوي دي. دې خوار له خاورو سره برابر بنده هم د ټولواک له دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهنپالې هيلې نه په ګتې اخيستو[،*] پروسږکال د روژې د مبارکې مياشتې پر پنځلسمه د يوې هېوادنۍ ورځپاڼې د خپرېدو له پاره عرض کړی او غوښتی او د پاچايي اجازې په ترلاسه کولو بريالی شوی وم. او د تبرک له پاره د هغوی په نامه [تبرکاً باسمه؟*] د (سراج الاخبار افغانيه) د ګرانې ورځپاڼې لومړۍ ګڼه د ۱۳۲۹ کال د شوال المکرم پر ۱۵ د خپرېدو پر ډګر راوځلېده.

مطبوعات د وطن د احساساتو روښانوونکي دي، د ملت ژبه ده، د تمدن ساه ده، د سرېتوب بنسټ دی[.*] بېسيم او سيموال ټلګراف هېڅکله هم يوبل ته د ملتونو په پېژندلو، او د پيغام او خبر په رسولو، له بشر سره د بشر په غږولو کې له ورځپاڼې سره سيالي نه شي کولای. پر دغو وسيلو يو څو کرښې له يو دوو کسانو سره غږېدا شونې کېږي. خو ورځپاڼه د اسرارو داسې يوه خزانه ده چې پاڼې پاڼې خبرې کوي، که ورځپاڼه نه وای نو د ټلګرافونو او ټېلېفونو خبرونه به چا پر نړۍ خپرول؟ هغه ملت چې ورځپاڼه نه لري هرڅوک يې په اړه هر څه ويلی شي، خو پخپله نه د ځان په اړه او نه د نورو په تړاو د غږېدو وس لري. د غرض هغه څښتنان چې ورځپاڼې لري نړۍ ته د هغه ملت او هېواد په اړه چې ورځپاڼه نه لري د خپل غرض له مخې خپل ټول احساسات [او*] فکرونه خپروي[.*] همدا ورځپاڼه ده چې د غرضوالو غرضونه برسېره کوي [او*] د خپل دولت او ملت او وطن ساتنه کوي. ورځپاڼه ده چې هېواد[،*] ملت او وطن د بهر له عمومي حاله خبروي او د وطن غليمان ژړوي او دوستان خوشحالوي. کله پر پوهې غږېږي[،*] کله پر فن. کله پر صنعت خبرې کوي کله د زمانو [زَمَن؟] پر حال! (سراج الاخبار افغانيه) لومړنۍ ورځپاڼه ده چې زموږ په سپېڅلی متبوع دولت کې د مطبوعاتو د نړۍ په سرابستان؟ کې د ژوندانه د ودې وړ ګرځي. که څه هم اورو چې د خدای بښلي (امير شېرعليخان) پر مهال هم يوه ورځپاڼه خپره شوې وه، خو موږ يې د يوې ګڼې په ليدو هم بريالي نه شو. زموږ موخه د ورځپاڼې له لومړني والي داده چې د افغانستان تر بيا خپلواکېدو راوروسته دا لومړنۍ ورځپاڼه ده چې راوځي.

افغانستان د جوړېدو له مهاله د نوي والي او ټينګښت درې پړاوه وهلي دي. يو يې د جوړېدو له مهاله چې د دراني احمدشاه له خوا وشو د سدوزي دولت تر ړنګېدو او پر افغانستان د انګرېزانو تر ښکېلاکه غزېدلی دی. د نوي والي بل پړاو هغه دی چې جنت

(c) ketabton.com: The Digital Library

مېشتي ستر امير اعليحضرت (امير دوست محمد خان) په افغانستان کې د محمدزيو دولت جوړ او انګرېزان پسې واخيستل او ويې شړل چې دا هم پر افغانستان د انګرېزانو تر دويم ښکېلاکه راغزېدلی دی. دريم د اعليحضرت جنت مېشتي پاچا (ضياءالملة والدين) له خوا د ورانګين دولت جوړېدل دي چې انګرېزان يې شړلي او مخنيولي او د افغانستان د لوړ خدای ورکړی دولت بنسټ يې ايښی دی، چې د خورا سپېڅلي الهي ذات جل و علی له درباره يې تر بې شمېره پېړيو د ټينګښت غوښتنه لرو.

په دې ډول نو سراج الاخبار افغانيه لومړنۍ ورځپاڼه ده چې د افغانستان د ځواکمن پرتمين دولت تر جوړېدو [وروسته*] او د احساسانو د ښښتن يوه ټولواک لکه اعليحضرت (سراج الملة والدين امير حبيب الله خان) په پوهنپال پېر کې يې چې ښښتن دې يې دولت تر قيامته پر ځای وساتي[،*] په لومړي ځل د دولت او ملت او هېواد د چوپړ پر سپېڅلې موخه په لوړه پلازمېنه کې د خپرېدو پر ډګر ورانګې راخپرې کړې دي. او دادی بشپړ يو کال وشو چې په خورا بري خپلو خپرونو ته دوام ورکوي.

د تېر کال له ۱۲ ګڼې سره مو لوستونکو ته د ډالۍ په توګه د (پوهه او اسلاميت) په نامه يوه رساله د خپلو ګرانو او د درناوي وړ لوستونکو نظر ته وړاندې کړه ژمنه مو وکړه چې که ښښتن غوښتل په هرو شپږو مياشتو کې به يو ځل دغه ډول رسالې چې د اسلامي نړۍ پر ايقاظ؟ او انتباه؟ ولاړې وي[،*] د ديني چوپړ په ډول وړاندې کړو. په دې ډول نو دا ځل بيا د خپلې ژمنې په پوره کولو برياليي شو او تر دې نامه لاندې چې:

نو څه کول په کار دي؟

يوه خواره رساله له خپلې دې ۲۴ ګڼې سره د خپلو ګرانو لوستونکو پام ته وړاندې کوو. دا کار د اعليحضرت د پاچايي هڅونو او پوهنپالو پېرزوينو له اغېز پرته بل څه نه دي چې پر دې ګرانې ورځپاڼې يې يو ځانګړی همايوني پام ساتلی دی.

نو (سراج الاخبار افغانيه) ته به تر دې غوره درنښت، او تر دې بره نېکمرغي څه وي چې لومړنی پېرونکی يې ستايل شوی همايوني ذات شي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

او راوروسته بیا ټولو درنو څېرو، او په پوځ کې د کرنیلی [ډګرمنی*] او په ملکی ډګر کې تر همدغې پوړۍ زمورِ د ګران هېواد سترو مخورو په رسمي ډول [رساً؟*] په دې ګرانه ورځپاڼه کې ګډون کړی دی. او د ګډون بیه یې مخامخ پر خپلو تنخواوو حواله کړې چې له هېڅ کړاو او ستونزې پرته اداري ته رارسېږي خو په خواشینۍ سره ګورم چې د اصنافو او سوداګرو او نورو ګرانو وطنوالو له ډلې څخه لږ ګډونوال را په برخه شوي دي او ددې لامل د پوهې او پوهنې د خوند له نه څکلو او د نړۍ له احواله د خبرېدو د مینه والو له لږوالي پرته بل څه نه دي. په داسې حال کې چې مورِ له خپلو ګرانو هېوادوالو تر دې لوړې هیلې درلودې او لرو یې. میرزا صائب اصفهانی فرمایي:

چې څوک واوري د ویلو کمی نه شته

چوپه خوله غنچه، بورا کړه په خبرو

هو هېڅ شک نه شته چې د لوستونکو تلوسه، او د اورېدونکو اورېدنه د لیکوالو او مولفانو د شوق او غیرت دوې پخې وزرې دي چې په مرسته یې خورا لوړ الوت کولی شي[،*] د ساري په ډول که مو د هېواد د سوداګرو په ډله کې یو دوه ګډونوال په برخه شوي وای[،*] نو به مو پر ډېرو ګټورو سوداګریزو مسالو هم خبرې کړې وای. دغه راز که مو خپل شتمن ځمکوال د خپلې ورځپاڼې مینه وال او اورېدونکي لیدلي وای[،*] پر کرنه او حراثت؟ به مو هم ځینې زړه پورې او ګټور څه لیکلي وای.

خو له دې سره سره [مع ما فیه؟*] تر هغو چې ساه مو په ځان او قلم مو په لاس کې دی[،*] د خپلې سپېڅلې دندې د سرته رسولو زیار به چې د هېواد سپېڅلی قلمي چوپړ دی. کوو. او دا ژمنه هم کوم که څښتن غوښتي وي[،*] د پاچايي اعلیحضرت د پوهنپالې پاملرنې تر سیوري لاندې به (سراج الاخبار افغانیه) په خورا نژدې وخت کې د نوي والي له ډېرو نښو سره چې اوس یې درته څرنګوالی نه سپړم[،*] د پوهې او پوهنې پر بازار خپله ځلا وښندي.

دا ټکی هم یوازې د عذر په بڼه او نه د لویۍ او ویاړ له پاره د نظر خاوندانو ته وړاندې کوو چې له یوه کال راهیسې د (محمود طرزي) عاجز قلم ددې ګرانې ورځپاڼې ټولې لیکنی چارې[:*] د سرمقالو، او سیاسي لنډیزونو انځورول، او د نړۍ د پېښو ژباړې او د هېواد په ننګه مقالې، پر عجیبو موضوعګانو ځانګړې مقالې، او علمي او فني مقالې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هنري تاليفات، او د ځينو يون ليکونو ژباړه، او عسکري، او روغتيايي چـارې، او د نړۍ د شتمنپوهنې او د پاريس غميزې ژباړه، د نړۍ د نوميااليو مېړمنو تـاليف، او پـر دې سربېره د پوهنې [په اړه*] لـه مانـاوو ډک اووه بيتـي غـزل دا ټـول پـر غـاړه اخيستي[،*] له مرستندوی او مر ستيال پرته يې پر خارقه اوسپنيزه څوکه لکه غشی د سرمحرۍ دنده ترسره کړې ده.

ورسره ورسره يې د مديريت دنده هم په عاجزۍ سمبال کړې چې پـه يـوازې سـر د يوې شپاړلس مخيزې ورځپاڼې د ليکنيو چارو سرته رسول په آسانو چـارو کـې نـه راځي.

که چېرې په کې نيمګړتيا او تشه وبر ښني [نو*] ښنل او سمح[؟*] يې د مهربـانيو د څښتنانو ښنونکي نظر ته په پر ښنودو (سراج الاخبار افغانيه) د زړه له کومي د کايناتو د خورا سپېڅلي عظيم الصفات هستوونکي ذات دربار ته د خپل ستر سپېڅلي مکرم ساتونکي او زړونو ته راتېر پالونکي د اوږده عمر او روغې ستې دوعا کـوي. و مـن الله التوفيق

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال، څلرويشتمه ګڼه، ۱۰-۱۲ مخونه
سياسي لنډيز

افغانستان- او- د اورګاډي اوسپنيزه پټلۍ

څه موده وشوه چې نړيوالې ورځپاڼې د انګريزي ورځپاڼو له قوله د اروپا او آسيا د اوسپنې پټليو د وصلېدو يعنې له لندن سره د وچې له لارې د هندوستان د نښلېدو خبرې کوي او نقشې جوړوي، او فکرونه بيانوي. څومره ستر نوښت، څومره ګټور ګام!.. تر دې نو غوره څه دي! په تېره بيا د هغوی له پاره چې د داءالبحر [دوارالبحر؟*] يعنې د سرګرځېدو ناروغي ولري او له دې امله لندن ته له تلو بې برخې شوی وي! که څه هم مونږ خپله د سرګرځېدو ناروغي نه لرو[،*] خو بيا هم د لندن د تګ له پاره تر ټولو بېړۍ اورګاډی غوره ګڼو. ځکه چې مونږ د وچې خلک يو د سمندرو نه يو!

که د اورګاډي دا پټلۍ پر يوه لوی ځوړند پله چې يوه پښه يې د بمبئي پر ښکر او بله پښه يې د جنوبي افريقا د هيلو په ښکر او بله پښه يې د برتانيا په لېورپول کې وای، او له دغې لارې هند په اورګاډي له لندن سره نښلېدای[،*] ډېر به خوښ شوي وای. ځکه هم به مو د اوبو ننداره کوله او هم د وچې او دغسې به لندن ته رسېدلي وای. نو دې تمدنپالنې او د دغه ډول تمدنخپرونې پلمو ته دا ډول ځوړندې اوسپنيزې پټلۍ کله دومره لرې دي!... قاه! قاه! قاه!...

بيا هم که چېرې د اوسپنې پټلۍ دغه نقشه له کراچۍ نه د بصرې خليج ترڅنګ د بغداد له پټلۍ سره نښلېدای څه مو په کې نه ويل. او له کابله مو په يوه ورځ په موټر کې ځان د پېښور اورګاډي ته رساوه مخامخ مو د لندن ټکټ رانيوه. خو څرنګه چې ددغې ليکې په نقشه او پلان کې د غرض ځينې ښبتنان چې له اروپا سره د آسيا له نښلولو پرته نور له خيانته ډک ښکېلاکګر مقصدونه هم لري[،*] د پښنګ، او کندهار، او هرات، او مشهد او تهران لاره يې غوره کړې [او*] مسالې ته يې يوه بله خطرناکه بڼه هم ورکړې چې د لندن د ليدلو هيله راته په وژونکو زهرو لړي. ځکه خبره زمونږ د هېواد مرګ او ژوند ته رارسېږي او زمونږ واکمني ګواښي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځرنګه چې موږ افغان ورځپاڼه لیکونکي یو. او زموږ ورځپاڼه هم د افغانستان ورځپاڼه ده، او د خپل سپېڅلي متبوع اعلیحضرت تر پوهنپال سیوري لاندې د هېواد د دفاع له پاره خپل نظریات په آزادۍ انځورولی شي[،*] په دې اړه مو د خپلو عاجزو افکارو له بیان نه ډډه ونشوای کړی. فکر داسې یو څیز دی چې تر انحصار لانــدې نــه شــي راتلای. هرڅوک د خپل فکر مسوولیت لري. له نورو افکارو سره پیوستون نه لــري. د یوه ورځپاڼه لیکونکي خبرې هېڅکله دولتي سند نه شوای بلل کېدی بلکې یــوازې د خپلو پاڼو له پاره د عمومي افکارو د تجارت [؟*] له مخې لیکل کېږي:

افغانستان او اورګاډي

«د اورګاډي ښېګنې»

هېڅوک له هغو ښېګڼو سترګې نه شي پټولای چې اورګادي یې انساني نړۍ ته راوړي. نور هر څه یوې خواته: یو لاروی پردېس چې غواړي له کابله هرات ته ولاړ شي[،*] په دې شرط چې هره ورځ لار ووهي[،*] په پنځه دېرشو ورځو کې په زرګونو کړاوونو، او خواریو، او بې خوبیو او شوګیرونو او ناکراریو به خپلې موخې ته ورسېږي، او چې ښار ته ننه وځي[،*] د ښار وګړي به یې د بڼې له لیدو وترهېږي. سر او مخ، او ویښته یــې په دوړو او غبار کې ډوب؛ ونګه د لمر له ځلا لکه مس، هغه ځاروی چــې دی لبــږدوي لکه غڼه.

اوس به په اورګاډي کې یو مزل انځور کړو: د ماښام اووه بجې د چکر په کالیو کــې، او یو بالاپوش پر مټ اچولی، او یو بکس په لاس نیولی د یوې اوونۍ له پاره له کوره مخه ښه اخلي، او په یوه ګاډي کې کېني او ستېشن - یعنې د اورګاډي تمځي ته ځــي. لــه ګاډي کوز یږي یوې ښکلې رنې او له ګڼې ګوڼې ډکې یوې ودانۍ ته ننه وځي، د دویمې درجې قماري یعنې سګن ګلاس [سېکنډ کلاس= دویمه درجه*] ټکــټ پېــري یــوې سمبال او هوسا خونې ته چې د هوسايۍ هرډول وســایل لــري ننــوځي، یــوه کړکــۍ راکښته کوي او پر یوې هوساڅوکۍ کېني او اورګاډی خوځېږي. کله چې خوب ورشي لکه په زانګو کې چې وي[،*] کرار ویده شي. که د اوداسه او مخ لاس مینځلو وخــت شي[،*] تشناب ته ننه وځي او په خورا هوسايۍ خپلې اړتیاوې پوره کوي. د دوډۍ پر مهال اورګاډی د خوړنځي په درلودونکي یوه تمځي کې نیم ساعت دریږي او سپرلۍ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تمځي په خوړنځي کې په خورا آزادۍ او هوسايۍ خواړه خوري. او لنډه دا چې لمبه وزمه اورګاډی په دې ډول په دوه درې ورځو کې خپلې پردېسې سپرلۍ په خورا هوسايۍ لکه سړی چې چکر ته وځي[،*] له کابله هرات ته رسوي. او هم يې په خورا ښايسته بڼه او سات تېرۍ رسوي. هم يې پر هره شېبه او دقيقه، او هر ساعت د شاوخوا په زړه پورې نوې او عجيبې او غريبې منظرې او ښارګوټي او ښارونه لکه د يوې پانوراما [پراخې منظرې*] په څېر مخې ته راولي او تېروي. بېدياوې، دښتې، وادۍ، ژورې، لوړې لکه د بر ښنده ځلا تېر بېږي[.*] اوس د کرنې او سوداګرۍ او صنعتونو له نظره د اورګاډي ګټې او ښېګڼې څېړو او ارزوو: د ساري په ډول څرنګه چې د افغانستان لوړ خدای ورکړی دولت داسې ځمکې لري چې د خاورې څرنګوالی يې کرنې ته خورا جوړ دی. دغه ډول داسې غرنۍ سيمې هم لري چې د ځمکې ځانګړتيا او څرنګوالی يې د کرکيلې وړتيا نه لري. او که پر کوم کال- خدای مکړه- اورښت لږ وشي قحطي او ګراني پرې راځي د هغې سيمې وګړي له منځه ځي. نو که اورګاډی وي په لږ وخت کې خواړه او غَلّه له ښېرازو سيمو نه لږو ښېرازو سيمو ته لېږدېږي[،*] د سيمې اړتياوې له منځه ځي. که اورګاډی وي نو د کندهار انار، او انګور او وچې خوبانۍ [شکرپاره*] په چټکۍ سره جلال آباد ته او د جلال ګني او نارنج او ليمو په خورا چټکۍ کندهار ته رسوي [او*] يوه لويه تبادله ترسره کېږي. د کندهار وچې مېوې لکه مميز او تور مميز او انځر او نور که چېرې په ښايسته ډبليو کې په ښه بڼه کېښودل شي، او په اورګاډي کې بهر ته ورسول شي[،*] البته چې په وړينو جوالونو کې او د اوښانو پر شا له لېږدولو نه يې بيه او ګټه ډېر ېږي.
اوس به لږ غونډې له عسکري پلوه د اورګاډي ښېګڼو ته پام وکړو: د اورګاډي ښېګڼه د جرمن او فرانس په وروستۍ جګړه کې رڼه وځلېده. ځکه جرمن د ګڼو ليکو د درلودو او د ښه نظم او سمبالښت له برکته د جګړې تر اعلان يوه اوونۍ وروسته شپږ لکه عسکر په پنځلسو ورځو کې د (تجمعات سوق الجيش) [يرغل ته په چمتو*] بڼه سمبال او پر پولې ورواړول. حال دا چې فرانسويانو د خپل اورګاډي د ګډوډۍ له امله په دغه موده کې يوازې دوه سوه زره عسکر چمتو کړای شول چې په دې ډول يې پايله د هغوی ماتې شوه. د اورګاډي د نشتوالي بلا بل ځل په خورا ډاروونکي ډول او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره غملړلې بڼه د روس او عثماني په جګړه کې وآزمايل شوه. په داسې حال کې چې روسانو د اورګاډي پر مټ تر لسو لکو عسکر پر پوله واړول[،*] عثماني دولت پر هغو سرتېرو برسېره چې پر پوله او شاوخوا سيمو کې يې درلودل[،*] د لېږدوونکو وسيلو د نشتوالي له امله [نور*] هېڅ عسکر ونه شواى رسولى او مات شول. د جاپان په جګړه کې د روسانو د ماتې يواځينى [دليل*] چې که بيا هم ښه نظر وشي[،*] اورګاډى دى.

او لنډه دا هغه هېوادونه چې اورګاډي پرې اوړي ورځ تر بلې غوړېږي، د وګړو شتمني يې ډېرېږي. د وګړو شمېر يې لوړېږي. که اورګاډى نه وي هېواد ويجاړ، ولس بېوزلى، د وګړو شمېر لږ وي. دا ټولې پخې خبرې، ټولې سمې او ټولې سهي. خو يو مشهور متل دى چې وايي:

«چاړه که د سرو وي سړى يې په نس نه منډي»

د اورګاډي زيانونه

«ښېګڼې چې دې کړې راته بيان د اورګاډي [نو*] بدګڼې يې هم راته ووايه»[.*] لومړى به دا ووايو چې د واکمنۍ په مهمو حقونو کې يو دادى چې هېڅ دولت د بل دولت د واکمنۍ په چارو کې د لاس وهنې حق نه لري. د ساري په ډول د افغانستان دولت هېڅکله هم ددې حق نه لري چې خپل ملګري ګاونډي هېواد ته ووايي څرنګه چې زه کومه کړکۍ يا روزان نه لرم چې بهر ترې وګورم نو ځکه غواړم د اوسپنې يوه پټلۍ د ګرمسېر او بلوچستان له لارې پر کڄ او مکران د عمان تر سمندرګي وغزوم او هلته يو سمندري بندر ومومم چې د نړۍ له ليدلو او راکړې ورکړې او پيوستون او راشه درشه نه ګټه واخلم.

دغه ډول د هغه ملګرى ګاونډى دولت هم دا حق نه لري چې ورته ووايي څرنګه چې زه غواړم هند له اروپا سره ونښلوم نو له دې امله خپله د اوسپنې پټلۍ پر کندهار او هرات تر مشهده غزوم. او که چېرې له هره لوري دا ډول وړانديزونه وشي نو بر ښني چې د يو بل د واک او واکمنۍ پر حقونو تېرى کوي چې ددې پايله هم همدغه ډول ځواب يعنې يو د بل د واکمنۍ حق نه پېژندل راوځي. که فرض کړو چې دا ډول يو وړانديز افغانستان ته وشي[،*] هغه حقونه چې د يوه ډالي حکومت پر غاړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر بوزي[،*] هماغه شببه له منځه ځي. ځکه که د روسيې دولت هم هماغه شببه وواييي چې زه له (کليف) نه د کابل پر لاره پېښور ته د اورګاډي پټلۍ تېروم[،*] نو څوک يې مخه نه شي نيولای. ځکه د دولتونو د حقونو يوه قاعده داده کوم امتياز چې يوه دولت ته ورکول کېږي[،*] بل دولت يې هم د کارولو حق لري. له دې سره جوخت نور حقونه هم تر پښو لاندې کېږي. د ساري په ډول افغانستان دا حق هم تر ګوتو کوي چې د نورو دولتونو له فارن سکرترانو [د بهرنيو چارو له مسوولينو*] سره هم سياسي اړيکي او معاملې پيل کړي. ځکه دا شرط پر دې تړلی دی چې د برتانيا ځلاند دولت به د افغانستان په کورنيو چارو کې لاس نه وهي. او که يې يو ځل د اورګاډي د پټلۍ په ځبر د لاس وهنې يو ګام پورته کړ[،*] ټول شرطونه او ژمنې ګډوډېږي.

يوه انګرېز پوه چې (هربرت سپنسر) نومېږي د جاپان يوه پوه ته چې بارون [سردار*] (کانکو) نومېږي[،*] يوه نصحيت پاڼه ليکلې او ددغې نصيحت پاڼې په يوه ماده کې يې يادونه کړې چې د اوسپنې د پټلۍ امتياز يا نور امتيازونه له خپلو وګړو پرته نورو پرديو ته ورکول ډېر زيانوونکي دي. په تېره بيا هغو دولتونو ته چې تر دوی زورور دي. او په دې تړاو عثماني دولت، او ايران او چين، او مراکو او زنګبار او ماداګاسکر له عبرته ډکې هغه بېلګې دي چې پرديو دولتونو ته د امتياز حق د ورکولو له امله يې څومره نارواوې او څومره زيانونه او څومره تاوانونه ليدلي دي.

د انګرېز پوه دا سياسي نصيحت چې ګام پر ګام پلی کړی هغه د افغانستان لوړ دولت دی. ځکه دا نصيحت د افغانستان له اوس او راتلونکي او مزاج سره سمون لري. که زموږ متحد دولت د افغانستان له دې طبيعي او عادتي طبيعت او فطرت نه ګټه واخلي [نو*] هېڅ شک نه شته چې لا به ډېره ګټه وکړي. او که په خپل سر ددې ډول يوه کار نوښت وکړي[،*] افغانستان ته يې له زيان او ضرر پرته به پخپله د چارې ترسره کوونکی دولت هم لوی زيان ووينې چې تر ټولو خطرناک ضرر به يې د حايل له منځه تلل او د پرديو د بريدونو او لاس اچونو له خطر سره د هندوستان مخامخېدل وي . بل دا چې زموږ ملګری متحد دولت به- چې هغه مهال به زموږ دوست او متحد نه وي- تر څو چې په خپل دې نوښت بريالی کېږي ميليونه سره زر او زرګونه وګړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

له لاسه ورکړي وي. او [ځوک؟*] پوهېږي چې دا مهال يې ځوګر او وږ شېبې ته منتظر سيال د پښوا پر تله تر ده ډېر بريالی او د برخې خاوند نه شي.

له افغانستان نه يې د انګرېز او روس دولت په منځ کې يو ډالي دولت جوړ کړی دی، د افغانستان له لوړ دولت سره د انګرېز اوچت دولت ملګرتوب او ژمنه او تړون پر هند د روس د بريدونو د مخنيوي له پاره دي[.*] په دې کې شک نه شته چې د افغانستان دولت تر وسه وسه خپله دا دنده ترسره کوي[،*] خو د خپلو مادي او معنوي ګټو ساتل او خوندي کول ورته تر هرڅه لومړيتوب لري او د خپلې واکمنۍ او خپلواکۍ شتوالی، او حق تر بل هرڅه ارزښتناک بولي. په داسې حال کې چې پر کندهار او سيستان او هرات تر مشهده او تهرانه د انګرېز دولت د اوسپنې پټلۍ تېرېدل د افغانستان د لوړ سلطنت دوه ستر او ارزښتناک ولايتونه ناڅاپه له پلازمېنې شکوي [او*] زموږ د سپېڅلي هېواد ښکلی بدن ځيروي چې د تېر دا ځېرل هماغومره خوږ، هماغومره غم او هماغومره کړاو او بدمرغي وطن ته راوړي چې له کليف نه يې د کابل پر لار پېښور ته د اورګاډي پټلۍ تېرول لري. - يعنې د ملک وېش او تجزيه رامنځته کوي چې رېښتونې مانا يې له منځه تلل او ړنګېدل دي. البته چې افغانستان به ددغه ډول غملړلي حالت د نه ليدلو له پاره ښځي د ځان وژنې پر هوډ ودرېږي چې کله داسې پوخ او ټينګ او د غره په څېر داسې دروند جسم له شتوالي بې برخې کېږي [نو*] ډېر به تر ځان دمخه کړي ايسته نو خدای کريم دی!.. نو هله به بيا ګورو چې هند ځان د خپل زورور سيال له منګولو څرنګه ژغورلی شي؟

افغانستان ته

د اورګاډي پټلۍ اړينوالی

په نړې کې داسې هېڅ څه نه شته چې جامع المحسنات وي. يعنې ټولې ښېګڼې په کې يوځای شوې وي او ټوله ګټه ګټه وي او هېڅ زيان په کې ونه برېښي. هرڅيز هم د ګټورتوب او هم د زيان اړخ لري. څرنګه چې د اورګاډي ښېګڼې او بدګڼې مو تر اوسه بيان کړې[،*] اوس نو په کار داده چې لږ يې پر اړتيا او اړينوالي هم خبرې وکړو:

څرنګه چې په اوسني مهال کې اورګاډی د دولتونو تر ټولو خطرناکه وسله او د هېوادونو او ملتونو د ودې او شتمنۍ او ودانۍ يواځينۍ وسيله ده[،*] نو ځکه که د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اورګاډو اوسپنیزې پټلۍ د یوه دولت د بدن حیاتي رګونه وګڼو نو ورته یې لري. او که د یوه هېواد د وجود ذاتي شریانونه یې وبولو نو پر ځای دي[.*] بې اورګاډي هېواد یوه بې وینې جسم ته ورته دی چې ټول غړي یې له کاره لوېدلي. نو ځکه پـه افغانســتان هېواد کې د اورګاډي د اوسپنیزو پټلیو تېرېدل اړین دي. نن ورځ یــو ځــواک هــم د موجود نوي نظــام د یرغلیــزو عســکري خوځښــتونو مخــه نــه شــي نیــولای. ان د (پورارتور)[«پورت ارتور»*] پخې مورچلې چې د میلیونو روپیو په لګښتو جوړې شوې وې[،*] د جاپان د پوځي ځواکونو بریونو ته ټینګې نه شوې.

یوازې اورګاډی د یوه هېواد د نیول کېدو لامل نه شــوای کېــدی. د پــردي دولــت د اورګاډي د اوسپنیزې پټلۍ ویجاړول ډېر آسان کار دی. نو ځکه افغانستان تــه خپــل اورګاډی په کار دی نه د بل دولت.

نن ورځ زموږ غلیمان پر خپلو اوسپنیزو لارو خپل سلګونه زره عسکر په خورا چټکۍ زموږ پر پوله ټولولی او پر خاوره مو تېری کولی شي. موږ که هرڅومره وس وکــړو پــه دې لېږدوونکو وسیلو[،*] پر آسونو او اوښانو یا کراچیو یــو غونــډ عســکر تــر یــوې میاشتې دمخه خپلو لوېدیځو او شمالي پولو ته نه شو رسولای چې پایله یې ماتــه ده. حال دا چې زموږ تر ټولو ستر پالونکی جل وعلی په خپل کریم قرآن کې فرمایي چې (پر غلیم مو هغسې تجاوز او تېری وکړئ چې پر تاسې یې تجاوز او تېری کــړی دی). نو څرنګه چې د غلیم د تجاوز او تېري وسیله اورګاډی دی[،*]افغانستان هېــواد تــه اورګاډی اړین دی.

نن ورځ د اورګاډي د اوسپنیزو پټلیو ښېګڼې او ګټــې او منفعتونــه د نــړۍ پــه ټولــو متمدنو ولسونو کې په یوه خوله منل شوې دي. که څوک پرې سترګې پټې کــړي[،*] ته وا چې پر ښکاره څیزونو یې سترګې پټې کړې دي چې دا د منطق خلاف کار دی او د پرمختګ او تمدن د ورتیا نشتوالی څرګندوي. خو هغه څه چې تر دې هم ډېر ګټور او ډېر ښه او ډېر نافع دي هغه د هېواد د شتوالي، او موجودیت، او ملــي واکمنــۍ، او استقلال او خپلواکۍ ساتل دي چې پر دې هم د نړۍ ټول متمدن ولسونه یــوه خولــه دي. که څوک پر دې هم سترګې پټې کړي نو د عقل او منطق خلاف بــه روان وي. نــو ځکه افغانستان ته اورګاډی ډېر اړین او لازم دی خو ورســره جوخــت د افغانســتان

(c) ketabton.com: The Digital Library

واکمنۍ او خپلواکۍ او آزادۍ ته پام هم چې پر دې وسیلو د یوه ډالي دولت حقونــه او دندې ترسره کولی او د دوستۍ او پیوستون پر تړونو ټینګ پاتېــدلی شــي[،*] هــم خورا اړین او خورا لازمي بلل کېږي او که نه نو له اورګادۍ نه به لکه د هنــد ایالتونــه افغانستان ته څه ګټه ورسېږي؟

نو پر دې بنسټ که ښکېل هېوادونه د (اورګاډي او افغانستان) موضوع د سیاست لــه دې خنډې وځېږي او و ارزوي[،*] شک نه شته چې ددې چارې د ژر سمبالښت پــه تړاو به ګډ ټکي او د پلي کېدو وړ نظرونه وموندل شي.

والله اعلم بالصواب

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړ لیک

سرلیک .... مخ

لومړی خبرې ۱

(لارې او پلونه) ٤

و من الماءٍ کل شیً حی ۸

د منني وړاندې کول ۱۰

((نصیحـــت)) ۱۲

(بسپنه) ۱٤

ملکي روغتون.. ۱۷

نصیحـت ۲۰

پالنځی (دارالیتاما*) ۲۳

نصیحت... ۲٦

د همایوني وینا متن... ۳۰

اوسنی جګړه ۳٤

له تُرکي ورځپاڼو څخه ۳۷

ټیلیفون او موټر.. ٤۳

د درونتې پل.. ٤٦

قلمي مصاحبه.. ۵۰

وحشت او مدنیت... ۵٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جلال آباد نهر سراج ۵۹
نوي سرکونه ٦٣
د فکرونو سمول ٦٩
د تمدن یوه نښه ٧٦
د نړیوال سیاست لنډیز ٧٧
د پوهې او پوهنې ستایل او د افغانستان له برمه ډک تولواک منندویې ٧٩
بهرنۍ پېښې ٨٥
د لمقان قلعة السراج [د لغمان سراج کلا] ٨٨
اسلامي یووالی ٩٢
له طبیعي ځواک سره د مبارزې له پاره د انساني یووالي اړتیا ٩٦
صنایع او د پلازمېنې کابل صنعتي سیمه [ماشین خانه] ١٠٣
بهرنۍ پېښې ١١٠
موعظه ١١٣
سیاسي لنډیز ١٢٣
د پښتنور افغان ورځپانه ١٢٧
بیـــرغ ١٢٩
بهرنۍ پېښې ١٣٤
د خواشینۍ یوه یادونه ١٣٧
ځانګړې مقاله ١٣٨

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځمکې د کُرې تاریخ ۱۴۲
د اعلیحضرت پاچایي.. ۱۴۹
سیاسي لنډیز ۱۵۴
په هند کې زموږ دیني ورونه زموږ په اړه څه احساسات پالي؟ ۱۵۷
د نړیوالې جګړې اړین والی ۱۶۰
د همایوني اعلیحضرت ۱۶۵
سیاسي لنډیز ۱۷۰
په حضوري چمن کې د اورلوبې ننداره ۱۷۳
سیاسي لنډیز ۱۷۶
د برکتونو روژه ۱۷۹
عظیم الشان قرآن ۱۸۳
د روژې د بختـورې میاشتې هرکلی.. ۱۸۸
او د عظیم الشان قرآن د ختم مراسم ۱۸۸
پوهنــه ــ ښوونځي.. ۱۹۴
سیاسي لنډیز ۱۹۸
نېکمرغه کوچنی اختر ۲۰۱
د لومړي کال پای.. ۲۰۶
افغانستان- او- د اورګاډي اوسپنیزه پټلۍ.. ۲۱۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحریک د کابل د صنعتکارانو ټولنې او د هغې له مشر هېواد پال او فرهنګپال شخصیت ښاغلي (محمد نصیر انصاف) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر چاپ ته یې اوږه ورکړه. ملي تحریک ویاړي چې د علمي اثارو د چاپ لړۍ یې پیل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو هېوادوالو څخه په خورا درنښت هیله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

یو ځل بیا د دې اثر له لیکوال او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه کوو چې د دې اثر د لیکلو او چاپولو جوګه شول.

په فرهنګي مینه

د افغانستان ملي تحریک

(c) ketabton.com: The Digital Library

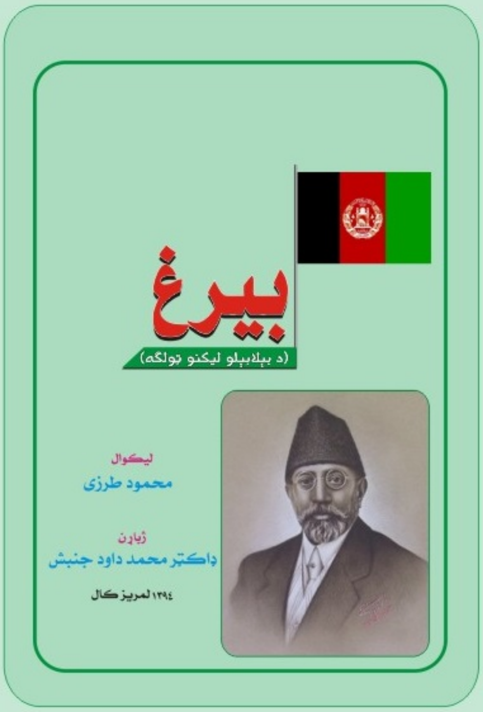

د افغانستان ملي تحریک
www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ۱۱۰

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library